

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KUR'AN'I GÜZEL OKUMANIN İNSAN PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA AKTAŞ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Lokman BEDİR

BİLECİK, 2026

10636849

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAMİ İLİMLER ANABİLİM DALI

KUR'AN'I GÜZEL OKUMANIN İNSAN PSİKLOJİSİNE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA AKTAŞ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Lokman BEDİR

BİLECİK, 2026

10636849

BEYAN

“Kur’an’ı Güzel Okumanın İnsan Psikolojisine Etkisi” adlı yüksek lisans tezinin yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, [Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Ve Yayın Faaliyetlerinde retken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehberine](#) uygun olarak tez projemi hazırladığımı, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel etik kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, çalışmamın herhangi bir kısmının başka bir tez projesi olarak sunulmadığını, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Fatma AKTAş

.../.../2026

İmza:

ÖN SÖZ

Kur'ân-ı Kerîm, insanın sadece aklına değil, kalbine ve ruhuna da hitap eden ilâhî bir kelâmdır. Her bir ayet, insanın duygu dünyasına seslenir; düşüncelerini şekillendirir, gönlünü inşa eder. Bu şekilde okuyuş, insanın iç dünyasına dokunur, psikolojisini etkiler, ruhsal bir derinlik oluşturur. Bu minvalde araştırmamıza, Kur'ân'ın insan psikolojisi üzerindeki etkilerini ele alış biçimi çalışmanın temel hareket noktasını oluşturmaktadır.

Çalışmamızda Kur'ân'ı güzel okumanın insan psikolojisi üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) hadislerinden ve klasik tefsir kaynaklarından da yararlanılarak konunun derinleştirilmesine gayret edilmiştir.

Araştırmamız, giriş, üç ana başlık ve sonuç kısmından oluşmaktadır. **Girişte** araştırmanın amacı, önemi, yöntemi ve sınırlılıkları ortaya konulmuş; konunun literatürde yeri kısaca değerlendirilmiştir.

Birinci başlıkta, Kur'ân okuma ve dinleme kavramları ayrıntılı olarak ele alınmış, bunun yanında Kur'ân tilavetinin anlamı, tarihi süreçteki yeri ve Kur'ân'ı güzel okumanın önemi üzerinde durulmuştur. Ayrıca ses estetiği, tilavetin fikhî boyutu, kıraat usulleri ve Kur'ân'ın fonetik özellikleri incelenmiştir.

İkinci başlıkta, sesin ve mûsikînin insan psikolojisi üzerindeki etkileri literatür ışığında bahse konu edilmiştir. Bireyin işitsel algısı, sesin beyinde oluşturduğu biyolojik ve psikolojik etkiler, psikolojide müzikle terapi gibi yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Kur'ân tilavetinin bu süreçlerle ilişkisi karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Üçüncü başlıkta, Kur'ân'ı güzel okumanın insan psikolojisine etkisi özgün bir bakış açısıyla analiz edilmiştir. Kur'ân tilavetinin dinleyici üzerindeki duygusal, zihinsel ve manevî etkileri kaynaklar ve literatür doğrultusunda tartışılmıştır. Psikolojik olarak huzur, teselli, ruhsal rahatlama ve içsel dönüşüm gibi kavramlar detaylandırılmıştır.

Sonuç kısmında, araştırmadan elde edilen bulgular özetlenmiş; Kur'ân'ı güzel okumanın insan ruhuna hitap eden yönü vurgulanarak çalışmanın literatüre katkısı ortaya konulmuştur. Ayrıca gelecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

Bu tez yeterlik çalışmasının yazılmasında, çalışmamı sahiplenerek takip eden ve destek veren danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Lokman BEDİR'e değerli katkı ve emekleri için teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Savunma sınavı sunumu sırasında değerli jüri üyeleri Prof. Dr. Osman KABAKÇILI ve Doç. Dr. Ahmet KARADAĞ, danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Lokman BEDİR'e çalışmamın son haline gelmesindeki değerli katkıları adına teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Tez çalışmama başladığım süreçte bana yol gösteren ve gerekli kaynaklara ulaşmamda değerli katkılar sağlayan Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ'a, Prof. Dr. İbrahim GÜRSES'e, Prof. Dr. Ahmet Hakkı TURABİ'ye, Doç. Dr. Muhammet Zinnur KANIK'a ve Dr. Öğr. Gör. Fatma Zehra KARIŞMAN'a destekleri ve katkıları dolayısıyla teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, süreç boyunca destekleri ve dualarıyla yanımda olan sevgili öğrencilerime; emekleri, sabırları ve içten dualarıyla bugünlere ulaşmamda büyük pay sahibi olan kıymetli aileme ve kardeşlerime teşekkürlerimi sunarım. Özellikle her aşamada desteğini esirgemeyen, her adımda yanımda olan değerli kardeşim Songül'e ayrıca şükranlarımı ifade etmek isterim.

Bu çalışmanın, Kur'ân'ın gönüllere daha derinlemesine nüfuz etmesine vesile olması en büyük temennimdir.

Fatma AKTAŞ

2026

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Problemi	2
1.3. Araştırmanın Önemi ve Amacı	2
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	3
2. KUR'ÂN OKUMA VE DİNLEME	5
2.1. Kur'ân'ı Okuma	5
2.1.1. Kur'ân okumanın değer boyutu.....	6
2.1.2. Kur'ân'ı okumanın ve anlamının başlangıcı, fazileti ve sürekliliği	6
2.2. Kur'ân Tilaveti ve Ses Estetiği.....	8
2.3. Kur'ân Tilavetinde Tecvid ve Kıraat İlmi	10
2.4. Kur'ân'ı Dinleme	11
2.5. Kur'ân'ı Dinlemenin Ruhsal Etkisi.....	12
2.6. Güzel Kur'ân Okuma Sanatı	14
2.6.1. Tertil.....	14
2.6.2. Kıraat.....	16
2.6.3. Tilavet.....	16
2.7. Kur'ân'ı Güzel Okumaya Teşvik	18
3. MÛSİKÎ VE KUR'AN TİLAVETİ.....	20
3.1. Mûsikînin Kur'ân Tilaveti Üzerinde Etkileri	24
3.1.1. Mûsikî ve Kur'ân'ın insan psikolojisi ile ilişkisi	26
3.1.2. Kur'an'ı güzel okumanın fonetik ve estetik boyutu.....	29
3.1.3. Tilavette makamların kullanımı ve etkisi.....	34
3.1.4. Kur'ân'ı güzel okumanın dinleyici üzerindeki estetik tesiri	37
3.2. Kur'ân Tilavetinin ve Mûsikînin Psikolojik Boyutu.....	39
3.2.1. Kur'ân dinlemenin ruh hâli üzerindeki etkileri	41
3.2.2. Kur'ân okumanın stres ve kaygı yönetiminde rolü	42
3.3.1. Müzik ile tedavi yöntemleri	45
4. KUR'ÂN-I GÜZEL OKUMANIN İNSAN PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ.....	50

4.1. Kur'ân Tilavetinde Ses, Makam ve Estetik Boyutun Ruhsal Etkileri.....	52
4.2. Manevi Kimlik ve Psikolojik Sağlamlık Üzerine Kur'ân Tilavetinin Etkileri.....	62
4.2.1. Kur'ân tilavetinin stres, anksiyete ve depresyon üzerindeki etkileri	68
4.2.2. Kur'ân'ı güzel okumada ruhsal denge ve huzur: makamlı tilavetin rolü.....	74
4.2.3. Kur'ân'ı güzel okumada zihinsel odaklanma ve bilişsel etkileri	79
4. 3. Kur'ân'ı Güzel Okumanın Şifa ve Dua Özelliğinin İnsan Psikolojisine Etkisi	90
4. 4. Tilâvetin Ağlama (Gözyaşı) Üzerine Tesiri ve Psikolojik Boşalım.....	96
4. 5. Güzel Tilâvetin Namaz ve Toplumsal Psikoloji Üzerindeki Etkisi	101
4. 6. Kur'ân Tilâvetinin Anekdotlar Bağlamında Psikolojik Etkileri	106
5. BULGULAR	112
6. TARTIŞMA	117
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	121
KAYNAKÇA	123

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

a.s: Aleyhisselâm (Peygamber isimlerinden sonra kullanılan dua cümlesi).

ACTH: Adrenokortikotropik Hormon (Stresle ilişkili bir hormon).

age: Adı geçen eser.

agm: Adı geçen makale.

agt: Adı geçen tez.

akt: Aktaran (Bir kaynaktan yapılan dolaylı alıntı).

Bkz: bakınız.

B.Ş.E.Ü: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.

c: Cilt.

çev: Çeviren.

Dr: Doktor.

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı.

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü.

EEG: Elektroensefalografi (Beyin dalgalarının ölçümü).

Ed: Editör.

Hız: Hazreti.

IQ: Zekâ Katsayısı.

KHD: Kalp Hızı Değişkenliği.

L. E.E: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

M.Ü: Marmara Üniversitesi.

nşr: Neşreden.

ö: Ölümü.

Öğr: Öğretim.

r.a: Radıyallâhu a'nh / Radıyallâhu a'nha.

s: Sayfa.

sy: sayı

s. a. v: Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem.

T.C: Türkiye Cumhuriyeti.

TDK: Türk Dil Kurumu.

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı.

vb: Ve benzeri.

ÖZET

Kur'ân-ı Kerîm, Allah'ın kullarına hitabıdır. Son İlahî dinin kitabı olan Kur'ân İlâhî kelâm olmasının yanı sıra edebi bir metindir. Bu kutsal metnin İlâhî irade tarafından gönderilmesinin amacı salt okunan kitap olmasının ötesinde mesajlarının içeriğinin öğrenilmesi, açıklanması ve pratik hayatta uygulanmasıdır. Bu pratik hayatın asıl hedefi ise insanı mana yönüyle yeniden inşa etmek ve ruhuna tesir etmektir. Dil, okuyarak, kulak dinleyerek, akıl anlayarak, kalp de hissederek Kur'ân'dan kendisine düşen payı en güzel şekilde alır. Kur'ân'ı güzel okumak ile duyumsayarak okumak aynı şey değildir. Birincisi metni literal olarak okumak iken diğeri onu içselleştirmektir. Benzetmek yerindeyse ilki, mektubu okumak, ikincisi ise onu göndereni zikretmek, yani hayal etmek ve zihne yerleştirmek ve hatta O'nu benliğinin âdeta bir parçası hâline getirmektir. Açıkçası O'nu hiç unutmamaktır. Kur'ân'ın bir yönü de onun kompozisyonundaki müzikalitedir. Kur'ân'ın metinsel yapısı, yani iç dizaynı yerine göre nazım, yerine göre de nesir özelliği taşır. Dolayısıyla onda hem şiirsel üslup hem de düz yazı ifade karakteri vardır. Bir başka açıdan Kur'ân düalist bir yapıya sahiptir. Yani iyi-kötü, iman-küfür, yer-gök, cennet-cehennem, ödül-ceza gibi zıt kavramlar peş peşe bir anlatı barındırır. Kur'ân'ın bu iki karakteristik özelliğini, başka bir deyişle lafzî ve manevî vasıflarını duyumsamak için onu tilâvet edenlere büyük görevler düşmektedir. Zira kâripler onun bu ayırt edici niteliğinden haberdar değilse veya fark edecek bilinç düzeyine erişememişlerse onu hem kendileri içselleştiremez hem de dinleyicilere bu ruhu aşıl原因amaz ve yansıtamazlar. Bu durumda Kur'ân'ın oluşturacağı psikolojik ve duygusal etki gücünü ya azaltır ya da hepten ortadan kaldırır ve sanki yokmuş hissini uyandırır. O sebeple Kur'ân kıraatinde başlıca şu unsurlarla devreye girilmelidir: Ses/sada, makam/ eda. Bunlar Kur'ân okuyuşunda ne kadar etkin ve bilinçli kullanılırsa sonuç olarak da Kur'ân'ın insan ruhunda o denli olumlu tesir meydana getirecektir. Bu tesir insanlara ruhsal ve duygusal açıdan faydalı olabileceği bilimsel gerçeklerle açıklanmıştır. Kur'ân okuyucusunun temel gayesi; tilâvet sırasında Kur'ân'ın fonetik özelliklerini, estetik yapısını ve anlam derinliğini bir bütün hâlinde yansıtabilmektir. Bu bütünlük sadece okuyucunun değil, aynı zamanda dinleyicinin de psikolojik olarak hazır bulunmasıyla tamamlanır. Kur'ân'ı güzel okumanın meydana getirdiği bu estetik ortam, dinleyici üzerinde derin bir tesir bırakır. Bu çalışmada, Kur'ân tilâvetinin ses, anlam ve estetik boyutlarının insan psikolojisi üzerindeki etkileri ele alınacak; okuyucu ve dinleyici açısından Kur'ân'la kurulan içsel bağın ruhsal yönleri bilimsel temelde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Güzel Okuma, İnsan, Psikoloji

ABSTRACT

The Quran is the address of Allah to His servants. The Quran, the book of the last divine religion, is not only a divine word but also a literary text. The purpose of this holy text being sent by the divine will is not only to be a book to be read but also to learn, explain and apply its messages in practical life. The real goal of this practical life is to build a new person. It is to affect the soul of the person. The tongue receives its share from the Quran in the best way by reading, the mind by understanding and the heart by feeling. Reading the Quran and reading the Quran, or rather reading it beautifully and reading it with feeling, are not the same. The first is to read the text literally, while the other is to internalize it. If it is appropriate to make an analogy, the first is to read the letter, and the second is to mention the one who sent it, that is, to imagine and settle in the mind and even to make Him a part of one's being. Frankly, never to forget Him. Another aspect of the Quran is the musicality in its composition. The textual structure of the Quran, that is, its internal design, sometimes has the characteristics of verse and sometimes prose. Therefore, it has both a poetic style and a prose style of expression. From another perspective, the Quran has a dualistic structure. In other words, it contains a narrative of opposing concepts such as good-bad, faith-disbelief, earth-sky, heaven-hell, reward-punishment. In order to sense these two characteristic features of the Quran, in other words, its literal and spiritual qualities, great responsibilities fall on those who recite it. Because if the reciters are not aware of this distinctive quality of it or have not reached the level of consciousness to notice it, they cannot internalize it themselves, and they cannot instill and reflect this spirit to the listeners. This given situation either reduces or completely eliminates its power of impact and creates the feeling that it does not exist. Therefore, the following elements should be used in Quranic recitation: Voice/sound, mode/tone. The more these are used effectively and consciously in Quranic recitation, the more positive an effect the Quran will have on the human soul. It has been explained with scientific facts that this effect can be beneficial to people spiritually and materially. The Quranic reader must fulfill the three basic conditions of its phonetics, which are technical, aesthetic and semantic content, in other words, to perform and display these in recitation; this is a situation that will occur when the listener prepares himself/herself psychologically for this situation. Research will continue in light of this information.

Keywords: Tafsir, Commentary, Quran, Reciting Well, Human, Psychology

1. GİRİŞ

Kur'ân, İslâm dininin kitabı, en başta gelen temel kaynağı ve Allah'ın kullarına hitabıdır. Kur'ân göklerdeki ve yerdeki bütün gizlilikleri bilen Yüce Allah'ın rahmet, hidayet, şifâ, öğüt, hakla batılı ayıran bir ölçüt (furkân) amaçlı Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kalbine Arapça olarak indirdiği kelâmıdır.¹

Kur'ân, son İlâhi din olan İslam'ın temel referans kitabıdır. Kur'ân, merkezine insanı alan ve onu en güzel şekilde yaratanın² kelâmıdır. Yaratılışın özünde olan en önemli hasletlerden biri insanın bedî (estetik) bir duyarlılığa sahip olmasıdır. Kur'ân insan ruhunu etkileyen ve psikolojik sağlığı üzerinde derin etkiler bırakan her türlü ilimleri barındıran kitaptır. Bu etki Kur'ân'ın akıcılığı, üslubu ve musiki yönünün de özelliğidir. Bu özelliği en güzel şekilde kullanmak için ses/sada, makam/eda, tilavet, tecvid vb. temel esasların uygulanması gerekir.

Her iş ve eylemde olduğu gibi Kur'ân'ı okurken veya dinlerken de mükemmele ulaşma, mânevî ruhaniyete kavuşmayla iç içe gerçekleşir. Hz. Peygamber (s.a.v.), “Allah her şeyi güzel kılmıştır, güzel olan her şeyi sever.” Veya başka bir ifadeyle “Allah her şeyde ihsanı (güzelliği) farz kılmıştır”³ buyurmaktadır. Biz de çalışmamızda Allah'ın kelâmı olan Kur'ân'ı en güzel şekilde okumanın önemini ve insanlar üzerinde psikolojik etkilerini araştıracamız.

1.1. Araştırmanın Konusu

Kur'ân'ı güzel okumanın insan psikolojisine etkisi; tilavet eden ve öğreten herkesin ses/sada, makam/eda, kurallarını bilmesinin gerekli olduğu ve dinleyenlere de bunu hissettirmeleri, ruhuna kelâmın güzelliği işlenmelidir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Kur'ân'ı güzel ses ve melodik olarak okumanın vurgusunu ve önemini bildirmesi nedeniyle bu çalışmaya karar verilmiştir. Literatüre bakıldığında, “Kur'ân'ı güzel okumak”, “temsili okuma”, “ses/sadâ”, “makam/edâ” gibi konular üzerine birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar, hem kıraat ilmi hem de tilavetin estetik boyutu açısından önemli katkılar sunmuştur. Yapılan araştırmalardan bazıları şunlardır:

1. M. Tayyib Okiç “*Kur'an-ı Kerim'in Üslub ve Kıraati*” (1993), (Kur'an-ı Kerim ve Okunuşu).

¹ el-Furkân 25/1, 6; Yûnus 10/57; eş-Şuarâ 26/192-195.

² Bkz. et-Tîn 95/4.

³ Müslim “*Sa'y*”, 57; akt: T. Koç (2023). İslâm Estetiği, TDV İslam Araştırma Merkezi (İsam) Yayınları, s. 57-58.

2. Necdet Çağıl “*Kıraat Olgusu Çerçevesinde Kur’an’ın Belagat ve Fonetik Yapısı*”(2005), (Kıraat Ve Ses Anlam İlişkisi).

3. Mehmet Ali Sarı “*Kur’an-ı Kerim’i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*”(1993),(Kur’an ve Tilavet Teknikleri).

4. Mehmet Ali Sarı “*Kur’an-ı Kerim ve Dini Musiki*”(2013), (Kur’an ve Müzik).

5. Abdurrahman Çetin “*Kur’ân Kırâatında Mûsikînin Yeri*” (1998),(Kur’an Tilaveti ve Musiki).

6. Abdurrahman Kasapoğlu “*Kur’an’ın Psikolojik Tefsiri*” (2011) (Kur’an ve Psikoloji).

7. Esra Yılmaz “*Kur’ân Kırâatinde Müzikal Tavırlar*” (2022), (Kur’an ve Musiki).

8. Esra Yılmaz “*Kur’ân-ı Kerîm ve Mûsikî Eğitiminde Uygulanan Metotlar Talim ve Meşk Usûlü*” (2022), (Kur’an ve Makam)

9. İrfan Orhan “*Kur’ân-ı Kerîm Tilâveti ve Mûsikî*” (2023), (Kur’an ve Musiki).

10. Ruhi Kalandar “*Mûsikî ve İnsan*”(1989), (İnsan ve Musiki ile İlişkisi).

Mevcut literatür incelendiğinde, Kur’ân’ın güzel okunmasının insan psikolojisi üzerindeki etkisine yönelik çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmamızda Kur’ân’ı güzel okumanın insan psikolojisine etkisi, farklı açılardan ele alınarak alana katkı sunulması amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Problemi

Kur’ân, sahip olduğu üslup, hitap gücü ve estetik yapısıyla insan ruhunu derinden etkileyen ilahî bir kitaptır. Ancak bu etkilerin ortaya çıkabilmesi, Kur’ân’ın doğru okunması ve kıraat kurallarına uygun şekilde icra edilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu noktada araştırmanın temel problemi; Kur’ân’ın kıraat esaslarına riayet edilerek okunmasının, onun birey ve toplum üzerindeki tesirini ne ölçüde artırdığıdır. Ayrıca “asıl olan Kur’ân’ı anlamaktır; manasını bilmeden okumanın faydası yoktur” şeklindeki yaygın yaklaşımların, kıraat ile anlam arasındaki ilişkiye dair ortaya çıkardığı sorular da bu araştırmanın problem alanını oluşturmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Kur’ân’ın ana eksenini “insan” oluşturmaktadır. Bu yönüyle Kur’ân, bireyin hayatını en güzel şekilde sürdürebilmesi için psikolojik, sosyal ve duygusal boyutlarda onu derinden etkileyen ilahî bir rehberdir. Kur’ân tilavetinin temel amacı, sadece lafızları okumaktan ibaret

olmayıp, bireyin iç dünyasında bir doyum, haz, manevî lezzet ve duygusal bütünlük meydana getirmektedir. Kur'ân, sevincin ve hüznün, sükûnetin ve coşkunun bir arada yaşandığı ilâhî bir kelâmdır. Bu kelâmın en güzel şekilde okunması ise okuyucunun estetik algısı, sesi, makamı, edası ve tilavet kurallarına uygunluk düzeyiyle doğrudan ilişkilidir.

Bu bağlamda, Kur'ân'ın güzel okunmasının dinleyici üzerindeki etkisi; özellikle algı düzeyi, ruhsal etkilenim, duygusal uyanış ve psikolojik haz gibi unsurlar üzerinden değerlendirilmeye muhtaç bir alandır. Yapılan literatür incelemelerinde Kur'ân'ın birey üzerindeki genel etkilerine dair çok sayıda çalışmaya rastlanmakla birlikte, Kur'ân'ın güzel okunmasının insan psikolojisine etkisini doğrudan ele alan özgün bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu durum, araştırmanın önemini ve özgün katkısını ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Kur'ân'ın güzel bir şekilde okunmasının özellikle teganni yönü, sesin ritmi ve ahengiyle birlikte bireyin zihinsel ve duygusal dünyasında oluşturduğu etkileşimi incelemek, bu etkileşim üzerinden psikolojik farkındalık oluşturmaktır. Böylece Kur'ân tilaveti ile insan fitratının buluşma noktaları tespit edilerek, Kur'ân'ın bireysel huzur ve manevî doyum üzerindeki etkisi daha net bir şekilde ortaya konulacaktır.

Bu çalışma, Kur'ân'ın güzel okunmasının insan psikolojisine etkisini akademik bir çerçevede ele alması bakımından literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Sesin, sadanın, makamın ve okuyuş estetiğinin birey üzerindeki ruhsal etkileri, dinleyenin iç dünyasında meydana gelen değişimler ve fitrî olarak sese verilen tepkiler araştırmanın merkezinde yer almaktadır.

Bu yönüyle çalışma, hem Kur'ân eğitime hem de dini musikiye, psikoloji ve din eğitimi kesişiminde yeni bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir. Ayrıca bu araştırma, Kur'ân'ın estetik boyutunun bireysel huzur ve içsel denge üzerindeki rolünü ortaya koyarak Kur'ân tilavetinin değerini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışması, teorik bir araştırma olup nitel bir yöntemle gerçekleştirilmiştir. Araştırma, literatür taramasına dayalı olarak yapılandırılmış ve alan yazındaki kaynaklar analiz edilerek konu bütünlüğü sağlanmıştır.

Çalışmamız giriş ve üç ana başlıktan oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, problemi, önemi, amacı ve yöntemi üzerinde durulmuştur. Birinci başlıkta, Kur'ân okuma ve dinleme ile ilgili kavramlar ele alınmış; bu sürecin birey üzerindeki etkileri incelenmiştir. İkinci başlıkta, mûsikînin yapısı, insan psikolojisiyle ilişkisi ve sesin birey üzerindeki

etkilerine dair literatürden yararlanılmıştır. Üçüncü başlıkta ise Kur'ân'ın güzel okunmasının insan psikolojisine etkileri, hem kaynak analizleri hem de yapılan gözleme dayalı tecrübe aktarımı çerçevesinde ele alınmıştır.

Araştırma konusunun soyut yapısı göz önünde bulundurularak, ilgili kavramlar mümkün olduğunca somut veriler ve örnekler üzerinden açıklanmıştır. Bu sayede okuyucuya hem teorik hem de pratik bir bakış açısı sunulması amaçlanmıştır.

2. KUR'ÂN OKUMA VE DİNLEME

Kur'ân okuma ve dinleme, İslam dini içinde hem ibadet hem de öğrenme süreçlerinin esaslarından biridir. Bu bölümde, Kur'ân okuma ve dinlemenin kavramsal çerçevesi, teorik arka planı, disiplinler arası boyutları ele alınacaktır.

2.1. Kur'ân'ı Okuma

Kur'ân kelimesi sözlükte, okumak, okunan şey ve toplamak anlamlarına gelmektedir.⁴ Kur'ân kelimesinin kökeni hakkında farklı görüşler bulunsa da genel kabul gören yaklaşımdan birincisi 'okumak', okunan şey anlamında olup "okudu" manasına gelen hemzeli karae (قرأ)⁵, fiilinden isimdir. İkinci yaklaşıma göre ise Kur'ân kelimesi 'bir şeyi bir araya getirmek, toplamak, düzenlemek anlamındaki 'karane'⁶ (قرن) fiilinden türemiş bir isimdir. Kur'ân (قرآن) kelimesi iki âyette "okumak"⁷ bir âyette 'toplanmak'⁸ anlamlarına gelmektedir.⁹

Bu anlam doğrultusunda Kur'ân okumak yalnızca harfleri doğru telaffuz etmekten ibaret değildir. Aynı zamanda onun derin anlam boyutunu kavramak ve bu anlamı gönülde hissetmek, Kur'ân'ı gerçek manada okumak için vazgeçilmezdir. Çünkü Kur'ân, insanın hem aklına hem kalbine hitap eden, insanın hayatını şekillendiren en güçlü mânevî rehberdir.

Kur'ân okumanın anlam yönü, ayetlerin ruhuna nüfuz etmeyi ve ilahî mesajı bilgi olarak almanın yanında yaşantıya dönüşecek şekilde içselleştirmeyi hedeflemektedir. Kişi, Kur'ân'ın ilkelerine ne kadar bağlı kalırsa; Kur'ân anlamı kavrama, özümseme ve hayata aktarma süreci de o denli kolay olur. Aksi hâlde, bireyin Kur'ân'ın iletisini gereği gibi anlamasının önünde zihinsel, duygusal ya da davranışsal bazı engellerin varlığından söz edilebilir. Bu bağlamda, Kur'ân'ın anlaşılmasına mâni olan faktörler literatürde çeşitli yönleriyle ele alınmaktadır.¹⁰

Sonuç olarak, Kur'ân'ın bir lafız ve anlam bütünlüğü içinde okunması gerekmektedir. Ayette de şöyle buyruluyor; "Onlar Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerin üzerinde

⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), "قرأ" md. c.1, s. 128; akt: A. Çetin (2011). *Kur'an Okuma Esasları*, Emin Yayınları, s.17.

⁵ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), "قرأ" md. s. 402; akt: M. A, Sarı (2011). *Kur'ân-ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s.13.

⁶ Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1987), "قرأ" md. s. 245; akt: N. Temel (2013). *Kirâat ve Tecvid Istılahları*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s.87, akt: Asım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, I, 70.

⁷ el-Kiyâmet 75/17, 18.

⁸ el-İsrâ' 17/78.

⁹ M. Okuyan (2021). *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü*, Düşün Yayıncılık, s.525.

¹⁰ F. Görgülü (2023). "Kur'ân'ın Anlaşılmasında İnanç Ve Âhlak Kaynaklı Engeller", *Diyânet İlmi Dergi*, s.19.

kilitleri mi var?”¹¹ Bu ifade, Kur’ân’a anlam boyutuyla yaklaşmak ve onu gerçekten “okumak” gerektiğini ortaya koymaktadır. Zira Hz. Peygamber’e (s.a.v.) Kur’ân lafız ve anlamıyla gelmiştir.¹²

2.1.1. Kur’ân okumanın değer boyutu

Kur’ân kelimesi lügatte, “tilavet edilen, çok okunan”¹³ anlamına gelmesi ve ilk nazil olan âyetin “*Yaratan Rabbinin adıyla oku!*”¹⁴ hitabı Kur’ân’ı okumanın önemini ve değerini açıkça göstermektedir. Kur’an insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak ve doğru yola iletmek için indirilmiştir. Şu âyette Kur’ân’ı okumanın namaz kılmak ile bir arada zikredilmesi onun kıymetini ortaya koyma açısından büyük önem arz etmektedir: “*Sana vahyedilen Kitâb’ı oku ve namazını kıl. Muhakkak ki, namaz, hayâsızlıktan ve kötülüklerden alıkoyar. Allah’ı anmak elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür. Allah yaptıklarınızı bilir.*”¹⁵ Kur’ân okuma, hem ibadet niyetiyle hem de anlamını öğrenmek, güzelliklerini, faziletini bilmek amacıyla gerçekleştirilebilir.

Kur’ân-ı Kerîm, Allah’ın kullarına lütfettiği en büyük rahmet ve hidayet kaynağıdır. Nitekim Kur’ân, Hz. Peygamber’in ifadesiyle “Allah’ın yeryüzündeki ziyafet sofrasıdır.”¹⁶ Bu benzetme, Kur’ân’ı sadece okumakla kalmayıp aynı zamanda Kur’ân’ı yaşamayı ve her türlü bu sofradan en güzel şekilde faydalanmak gerektiğini açıkça belirtmektedir.

2.1.2. Kur’ân’ı okumanın ve anlamının başlangıcı, fazileti ve sürekliliği

Kur’ân-ı Kerîm’in varlığı ilm-i ezelîde Allah katında mevcuttur,¹⁷ Levh-i Mahfûz¹⁸ da yazılıdır. Dünyadaki başlangıcı Cebrail (a.s.) aracılığıyla Hz. Muhammed’e (s.a.v.) 610-632 tarihleri arasında vahyolunmasıyla birlikte sahabeye daha sonra sahabe de sonraki nesillere aktarmıştır.¹⁹ Müslümanlar da Kur’ân’ı hem yüreklerine hem de hafızalarına yerleştirmişler ve bugüne dek taşımışlardır. “Nâzil olmaya başladığı andan itibaren, onun kitâbetine olduğu kadar, tilâvetine de büyük önem verilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) inen her Kur’ân âyetini birtakım kaidelere riayet etmek suretiyle okuyor, sahabîlerin de kendisinin onlara tilâvet ettiği

¹¹ Muhammed 47/24.

¹² M. Erbaş (2007). “Kur’ân’ın Mâna Boyutu Işığında Kur’ân Okumanın Anlamı” *Marife Dini Araştırma Dergisi*, 7/1,s.9.

¹³ S. Yıldırım (1983). *Kur’ân İlimlerine Giriş*, Ensar Yayınları, s.38.

¹⁴ el-Alâk 96/1.

¹⁵ el-Ankebût 29/45.

¹⁶ Dârimî, *Fezâilü’l-Kur’ân*, 1/827; akt; N. Başıyigit (2013). *Tilâvette Tertîl ve Temsîl Güzel Kur’ân Okuma Usulü*, Emin Yayınları, s.20.

¹⁷ el-Kehf 18/109.

¹⁸ Vâkıa 56/ 77, 79.

¹⁹ el-Ahķâf 46/9.

şekilde okumalarını istiyordu.”²⁰ Hz. Peygamber her gün devamlı ve düzenli bir şekilde okumasını ashabına teşvik ederek şöyle buyuruyor: “Kur’ân’ı öğrenin, onu okuyun ve okutun. Kur’ân’ı öğrenen ve onu okuyan ve onunla amel eden kimsenin örneği misk ile doldurulmuş bir kaba benzer ki kokusu her yere yayılır. Kur’ân bilip de onu çevresine okutup öğretmeyen kimse ise, ağzı bağlı misk kutusuna benzer ki çevresi ondan istifade etmez.”²¹

Kur’ân-ı Kerîm’i okumak İslâm dininde son derece faziletli bir ibadet olarak değerlendirilmiştir. Meşhur kıraat âlimlerinden İbnü’l-Cezerî (833/1429) selef âlimlerinin Kur’ân okumayı (nafile) ibadetler içerisinde birinci sıraya koyduklarını ifade eder. Nitekim Hz. Peygamber de (s.a.v.), Kur’ân okumanın fazileti üzerinde durmuş ve bunu fiilen uygulamıştır. Bir rivayette şöyle buyurmuştur; “Ümmetimin en faziletli ibadeti Kur’ân okumaktır”²² demiştir. Yine bir başka rivayette; Bir adam: “Ya Rasûlallah! Allah’ın en çok sevdiği amel hangisidir” diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Konup göçendir” cevabını verdi. Adam: “Konup göçen kimdir?” diye sorunca, Hz. Peygamber (s.a.v.), “Kur’ân’ı başından sonuna kadar okuyan, bitirince de tekrar başlayandır”²³ buyurdu. Bu hadis Kur’ân’ın İslam’daki merkezi rolünü ve sürekli dillerde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Kur’ân’ın varlığının devam ettiği evreleri şu şekilde sıralamak mümkündür: “ilm-i ezelîde Kur’ân, Levh-i mahfuz’da Kur’ân, yazıda Kur’ân, dilde Kur’ân, zihinde/akılda Kur’ân, kalpte Kur’ân, duygularda Kur’ân, ibadette (özellikle namazda) Kur’ân, hayatta Kur’ân, amel defterinde Kur’ân, âhirette Kur’ân.”²⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.), ümmetinin en faziletli ibadetinin Kur’ân okumak olduğunu belirtirken, bunun sadece bir ibadet olmadığını, aynı zamanda bir yaşam tarzı olduğunu da ifade etmektedir. Kur’ân okumak, bir kez yapılacak eylem değil, sürekli yapılması gereken bir kulluk görevi olarak görülmelidir. Çünkü Kur’ân, hayat rehberi olduğu için her okunduğunda kulluk görevlerinin hatırlanmasının yanında yeni anlamlar keşfedilebilir ve kişinin farklı manevi bakış açısını geliştirebilir. Kaldı ki Kur’ân okumak bizatihi ruha haz vermektedir. Bu

²⁰ N. Temel (2013). *Kırâat ve Tecvid İstılahları*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s.17; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, el-Câmi‘u’s-sahîh, “*Fezâ’ilü’l-Kur’ân*”, 3 (No: 4986), nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (B.y. Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001), akt: L. Bedir (2025) “Kur’ân Okumanın, Dinlemenin ve Anlamaya Çalışmanın Hasenât Açısından Değeri”, *Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, Haziran, c.11,s.1: 836.

²¹ İbn Mâce, *Mukaddime*, 27; Tirmizî, *Fezâ’ilü’l-Kur’ân*, 2; akt: N. Başyigit (2013) *Tilâvette Tertil ve Temsil Güzel Kur’ân Okuma Usulü*, Emin Yayınları, s.22.

²² Yahya bin Muhammed Münavi, *Fezû’l-Kadir*, 2/44.

²³ Tirmizî, *Fezâ’ilü’l-Kur’ân*,11; akt: N. Başyigit (2013). *Tilâvette Tertil ve Temsil Güzel Kur’ân Okuma Usulü*, Emin Yayınları, s.23.

²⁴ L. Bedir (2025) “Kur’ân Okumanın, Dinlemenin ve Anlamaya Çalışmanın Hasenât Açısından Değeri”, *Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, Haziran, c.11,s.1: 835.

husus üzerinde üçüncü ana başlığımız üzerinde geniş çaplı durulacağı için burada bu kadar ile yetinildi.

2.2. Kur'ân Tilaveti ve Ses Estetiği

Kur'ân-ı Kerîm'in tilaveti, İlahi mesajın sadece lafzen okunması değil; aynı zamanda derin bir ibadet biçimi,²⁵ anlamı, hissiyât-ı âliyye (yüksek hisler)²⁶ ve estetik yapıyı barındıran sanatsal bir icradır. Bu sanatsal icranın gerçekleştirilmesinde sesin niteliği ve kullanımı; mesajın kalplere ulaşmasında ve manevi atmosferin oluşmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Öyle ki Kur'ân'ın indiriliş sürecinde, ayetlerin Hz. Peygamber'e belirli bir tertil²⁷ ile ulaştırıldığı göz önüne alındığında, tilavetin sesle kurduğu bağ daha açık şekilde anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, "ses estetiği" kavramını Kur'an tilaveti içindeki yeri ve önemi kapsamlı analizi gerekmektedir.

Ses estetiği genel tanımıyla, bir kişinin sesinin; cinsiyeti, yaşı ve fiziksel görünümü ile uyumlu olmasını bekleyen, özellikle sesin incelik ve kalınlık algısına yönelik yapılan işlemler bütünüdür.²⁸ Ancak Kur'ân tilaveti bağlamında ses estetiği, bu genel tanımın çok daha ötesine geçerek, ilahi kelamın kendine özgü fonetiğine, ritmine ve manevi derinliğine uygun, hassas ve derinlikli bir seslendirme sanatını ifade eder. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) Kur'ân'ı güzel sesle okumayı teşvik etmesi "Kur'ân'ı seslerinizle süsleyiniz"²⁹, bu estetik boyutun dini temellerini oluşturmuş ve tilaveti, zaman içinde musikişinas okuyucuların buldukları coğrafyaların etkisiyle kendilerine özgü okuma tavırları geliştirmelerine olanak tanıyan bir sanat boyutuna taşımıştır.³⁰

Sesleri yaratan Allah'tır ve ses estetiğinin kaynağı da O'nun kudretidir. Nitekim rivayetlerde, Allah'ın kullarına hitabındaki sesin eşsizliği üzerinde durulmuştur. İmam Süyûtî (ö. 911/1505), *ed-Dürrü'l-Mensûr* adlı tefsirinde, Kıyâme Sûresi 22-23. âyetlerin açıklaması sırasında Hz. Enes'ten nakledilen bir hadisi aktarmaktadır. Rivayete göre Allah, yeniden dirilttiği kullarına hitâben, "Vaad ettiklerime dünyadayken iman eden Rabbiniz benim; benden dileyin ne dilererseniz" buyurur. Bunun üzerine kullar, Allah'ın rızasını talep ederler.

²⁵ N. Tetik (1990). *Kıraat İlmi'nin Talimi*, İşaret yayınları İstanbul, [Zerkani Menahil'den s.33, Münavi Feyzül Kadir'den s.35]; A. Kemal Belviranlı (1970). *Kur'ân Rehberi*, Nedve yayınları, İstanbul; İ. Karaçam (2005). *En Büyük Mucize*, Yeni Şafak, İstanbul, s.125; O. Zümrüt (1983). *Kur'ân'ı Nasıl Okuma ve Okutmali*, Arısan Matbaa, Ankara, s.93; akt; T. Savran (2021). *Kur'ân-ı Kerîm'in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi*, (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.3.

²⁶ S. Uludağ (2015). "İslâm ve Musiki", *Dergâh Yayınları*, İstanbul, s.11.

²⁷ el-Müzzemmil 73/4.

²⁸ A. Hakan Birkent: [Erişim: 07.08.2025 <https://www.livhospital.com/ses-estetigi-nedir-ses-estetigi-nasil-yapilir.>]

²⁹ Ebû Dâvûd, *Tefri'u evbâbi'l-vitr*, 20, 1468; İbn Mâce, *İkâmetü's-salavât*, 176, 1342.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Keleş (2023). Kur'an Tilavetinde Ses ve Mana İlişkisi, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*; Sayı-22/Aralık, s.184,193.

Allah Teâlâ da onlara: “Zaten sizden razı olduğum için günahlarınızı bağışladım, kötü işlerinizi örttüm, sizi kendime yakınlaştırdım. Size nurumla tecelli ettim ve size sesimin lezzetini tattırdım” buyurur.³¹ Bu rivayet, sesin ilâhî bir boyuta sahip olduğunu ve Allah’ın kullarına ihsan ettiği en büyük nimetlerden biri olduğunu göstermektedir.

Kuşeyrî, *er-Risâle*’sinde Sülemî’den naklederek şu rivayeti aktarmaktadır: Sülemî, Muhammed b. Abdullah b. Abdülaziz’den, o da Ebû Amr el-Anmatî’den, o da Cüneyd’den dinlemiştir. Cüneyd’e: “Neden sakın ve sessiz duran bir insan, güzel bir sesi işittiğinde heyecanlanır?” diye sorulduğunda, Cüneyd şu cevabı vermiştir: “Allah ile yapılan ruhlar sözleşmesinde Allah, kullarına ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ diye sordu. Onlar da, ‘Evet Sen bizim Rabbinizsin’ dediler.³² İşte bu hitabı işiten insan, duyduğu her güzel seste o ilâhî hitabı hatırlar. Allah Teâlâ, sesiyle birlikte kelâmı dinlemenin lezzetini insan ruhuna nakşetmiştir.³³ Bu rivayet, insanın güzel sese olan sevgisinin ve güzel ses duyduğunda kalbinde oluşan heyecanın, aslında ezeli sözleşmede Allah’ın sesini duymasından itibaren başladığını göstermektedir. Yani insan, duyduğu her güzel seste o ilâhî hatırayı yeniden yaşamaktadır. Nitekim Eşrefoğlu Rûmî de bu hakikati şu sözleriyle dile getirir: “Muhabbet ya kulaktan ya gözden girer. Âl-i İmrân Sûresi 192. âyeti gereğince insan, ‘Ben sizin Rabbiniz değil miyim?’ diyen hitabın sahibine âşık olur ve bu dünyada da o sese ait sesleri aramaktadır.³⁴

Bu bağlamda sesin asıl yaratıcısı Allah’tır. O, insana duyma kabiliyetini ve sese karşı içsel duyarlılığı bahşetmiştir. Uyumlu sesleri işleme, onları tilavet, tecvid, makam, temsili okuma, teganni ve şan³⁵ teknikleri gibi kurallarla estetik bir düzene kavuşturma ise insana verilmiş bir sanattır.³⁶ Dolayısıyla Kur’ân tilavetinde ses güzelliği yalnızca estetik bir unsur değil; aynı zamanda insandaki fitrî duyusun, Allah’ın ezeli hitabına duyulan özlemin ve vahyin ruhu derinden etkileme gücünün bir tezahürüdür. Bu minvalde her sesin güzel olarak

³¹ C. es-Suyûfî (2012). *Ed-Dürrül Mensur*, çev: Hüseyin Yıldız, Ocak yayınları, İstanbul, c:15, s.125; akt: T. Savran (2021). *Kur’ân-ı Kerîm’in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi*.(Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.1.

³² el-A‘râf 7/172.

³³ A. Kerim Kuşeyri (1980). *Kuşeyri Risalesi*, çev: Ali Arslan, Arslan yayınları, İstanbul, s.384; akt: T. Savran (2021). *Kur’ân-ı Kerîm’in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi*.(Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.1.

³⁴ Eşrefoğlu Rûmî (1979) *Müzekkin Nüfus*, Salah Bilici Kitabevi yayınları, İstanbul, s.57; akt: T. Savran (2021). *Kur’ân-ı Kerîm’in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi*.(Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.1.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. G. Hurmalı (2021). “*Kur’ân ve Şan Tekniği Hü*”, Kitap Yurdu Doğrudan Yayın, İstanbul, s.57.

³⁶ A. Hakkı. Turabi (2024). *Dini Müsiki ve Ahenk*.

[Erişim:09.08.2025, <https://www.youtube.com/watch?v=NDDKK--Gars>]

yaratıldığı, Kur’ân tilavetinin hem ilahî bir nitelik taşıdığını hem de insani çaba ve estetikle zenginleşebileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Kur’ân’ı güzel bir sesle ve estetik bir vurguyla okumak gereklidir. Bu şekilde okumak hem ayetlerin ruhunu yansıtır hem de dinleyenin gönlünde ilahî bir yankı oluşturmak açısından son derece önemlidir. Bu yönüyle Kur’ân tilaveti, hem bir ibadet hem de yüksek bir estetik tecrübesidir. Şimdi Kur’ân tilaveti ve ses estiğini oluşturan, güzel Kur’ân okumanın gerekliliğini sağlayan konulardan bahsedilecektir.

2.3. Kur’ân Tilavetinde Tecvid ve Kıraat İlmi

Tecvid: Harfleri, mahreç ve sıfatlarına riâyetle nâzil olduğu vecih üzere okumaktır.³⁷ Tecvid (التجويد) kelimesi, (جاد يجود جودة) kökünden “tef’îl” vezinde bir mastar olup, sözlükte, bir şeyi güzel ve iyi yapmak, süslemek manasına gelir.³⁸ Tecvidi ve meharic-i hurufu (harflerin çıkış yerlerini) bilmek lazımdır. Kur’ân’ı güzel okumak için tecvid ve harflerin çıkış yerlerini ve sıfatlarını pratikte uygulamak önceliklidir.

İbnü’l-Cezerî’ye göre tecvidi bilmek farz-ı ayn’dır.³⁹ İmam Cezerî “Kur’ân’ı tertîl ile (tecvid üzerine ağır ağır, tane tane) oku”⁴⁰ âyetini de delil getirmek suretiyle tecvidin zorunluluğunu dair şöyle demiştir: “Kim Kur’ân’ı tecvidli okumazsa günahkâr olur. Çünkü O’nu Allah tecvidle indirdi ve bize kadar da böylece geldi. Tecvid tilavetin süsü, edâ ve kıraatinde zinetidir.”⁴¹ Kişinin sesi ne kadar güzel olursa olsun, tecvid bilmiyorsa ya da pratik olarak uygulamazsa okuduğu Kur’ân’dan zevk ve lezzet alamaz, dinleyenlere de aynı şekilde bir tat vermez, manevî hazzı kaybedebilir. Çünkü Kur’ân sadece bir metin değildir; ilahi bir kelimedir. Bu nedenle onu gelişi güzel okumak, rastgele bir şekilde telaffuz etmek uygun olmaz. Kur’ân tilavetinde, metnin asıl manasını vererek (temsili okuma), ruhunu ve ahengini koruyarak okumak için tecvid kurallarını uygulamak gereklidir.

Güzel bir kıraat, hem okuyucunun hem de dinleyenin ruhunu besler ve Kur’ân’ın etkileyici gücünü daha da artırır. Bununla ilgili; İbnü’l-Cezerî, *Mukaddime* adlı eserinde “Tecvidin Lüzumu” bahsinde Kur’ân kıraatinde güzel sesin, Arap fonetiğine uygun bir telaffuzun, tertîl ve tecvid kurallarına riayetin önemine dikkat çeker. Ona göre tecvid; harflerin lâzım ve ârizî sıfatlarını gözetmek, her harfî kendi mahrecinden çıkarmak, her lafzı

³⁷ İbnü’l-Cezerî (2004). *Mukaddime-i Cezerî Terceme ve Şerhi*, Terceme ve Şerh eden; Hüseyin Harputoğlu İstanbul, s.9.

³⁸ İbnü’l-Cezerî, *et-Tehmîd fi İlmi’t-Tecvid*, s.59; Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, I,1110, akt; A. Çetin (2011). *Kur’an Okuma Esasları*, Emin Yayınları, İstanbul, s.77, akt;

³⁹ İbnü’l-Cezerî, *age*, s.9.

⁴⁰ el-Müzzemmil 73/4.

⁴¹ İbnü’l-Cezerî, *Mukaddime*, s.2-3; İbnü’l-Cezerî, en-Neşr,1,210.

aynı üslup ve ölçü içerisinde okumaktır. Harflerin telaffuzunda zorlamadan, aşırılığa kaçmadan, letafet ve ahenk içinde mükemmel bir tarz yakalamak tecvidin özünü teşkil eder. İbnü'l-Cezerî ayrıca Kur'ân'ın üç usul üzere okunabileceğini belirtir: *tahkik* (ağır ve tane tane okuma), *hadr* (hızlı okuma) ve *tedvîr* (orta yol üzere okuma). Bunların her biri, kıraat usullerinde uyulması gereken yollardır."⁴² Bu ifadeler üç temel okuma usulü olduğunu ve her birinin ayrı ayrı kuralları bulunduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak tecvid kuralları, teknik bilgilerinin yanında; Kur'ân'ın ruhunu, ahengini ve anlamını koruyarak tilavet etmenin vazgeçilmez ilmidir. Tecvidle ilgili bilgileri sınırlılık dâhilinde bahsedebilmekteyiz. Tecvidle ilgili daha geniş bilgi için ilgili kaynaklara bakılabilir.⁴³

2.4. Kur'ân'ı Dinleme

Kur'ân-ı Kerîm tilavetini dinlemek (semâ), İslâm dininde mânevi bir ibadet ve kulluk bilincini pekiştiren bir amel olarak görülmektedir.⁴⁴ Bu eylem kutsal metnin işitsel algılanmasının yanında dinlenmek suretiyle de insanın iç dünyasını inşa eden ilahi bir rehberdir. Kur'ân, tilaveti esnasında düşündürür, ruhlara tat ve lezzet verir, kalplere şifa, ruhlara rahmet olur.⁴⁵

Bu etki sadece anlam boyutuyla değil, sözlerin en güzeli Kur'ân'ın⁴⁶ kendine özgü mûsikîsi ve ses ahengi, her dinleyiciyi derinden etkileyen bir güce sahiptir. Üslubunun ve muhtevasının eşsiz estetik özellikleri, hem zihinsel hem de işitsel algı düzeyinde tesir gösterir. Hatta dinlemek istemeyenler bile, tilavetin ahengi ve melodisi karşısında etkilenmeden kalamaz. Zira Kur'ân'ın her harfinin sesi, ruhlarda yankı bulur; katı kalpleri yumuşatır, adeta ilahî bir mûsikî meydana getirir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri, Hz. Ömer'in (r.a.) İslâm ile şereflenmesine vesile olan hadisedir. Mekke'de kız kardeşinin evinde Tâhâ Sûresi'ni dinlediğinde, tilavetin hem anlam derinliği hem de ses estetiği karşısında sarsılmış ve bu etki, imanla sonuçlanmıştır.⁴⁷

⁴² M. A. Sarı (2011). *Kur'ân-ı Kerîm'i Güzeli Okuma Tekniği ve Kuralları*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s.47-48.

⁴³ A. Çetin (2011). *Kur'an Okuma Esasları*, Emin Yayınları, Bursa, s.78-368; R. Tuğral (2009). *Ana Hatlarıyla Kur'ân Tecvidi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, s.1-120; N. Yılmaz, F. Salman, H. Özarslan (2020). *Kur'ân-ı Kerîm'i Doğru ve Güzeli Okuma Tecvidi*. [Erişim:10.08.2025, https://hafiz.meb.gov.tr/pdf/Tecvid_2020.pdf]; A. Rıza Sağman (1965). *Sualli ve Cevaplı Sağman Tecvidi*, Ahmet Said Matbaası, İstanbul s.1-80.

⁴⁴ el-A'râf 7/204.

⁴⁵ Yûnus 10/57, 58.

⁴⁶ ez-Zümer 39/2.

⁴⁷ N. Başyigit (2013). *Tilâvette Tertil ve Temsîl Güzeli Kur'ân Okuma Usulü*, Emin Yayınları, s.90.

Kur'ân'ı dinleme eylemi, bizzat Kur'ân'ın teşvik ettiği bir ibadettir. Nitekim “*Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin*”⁴⁸ ayeti, tilavet karşısında sessizlik ve tam bir dikkatle dinlemeyi emretmektedir. Öyle ki Hz. Peygamber (s.a.v.) için Kur'ân'ı bir başkasından dinlemek, en büyük zevkler arasındaydı ve Hz. Peygamber (s.a.v.), Kur'ân dinlerken, huşu içerisinde olurdu.⁴⁹ Sahabeden Abdullah b. Mesud'dan şöyle rivayet edilmiştir; Peygamber (s.a.v.) bana: Haydi bana Kur'ân oku diye emretti. Ben: Kur'ân size indirildiği halde, onu size ben mi okuyayım? Peygamber (s.a.v.); ben Kur'ân'ı bir başkasından dinlemeyi severim, buyurdu. Ve ona Bunun üzerine kendisine Nisâ Sûresi'ni okumaya başladım. 41. âyete gelip “*Her ümmetten bir şâhit getirdiğimiz ve seni de onlara şâhit olarak gösterdiğimiz zaman hâlleri nice olacak!*” diye okuyunca “*Şimdilik yeter!*” buyurdular. Bir de baktım ki mübârek gözlerinden yaşlar akıyordu.⁵⁰ Kişi, Kur'ân'ı dinlerken tam bir edep içerisinde olmalı; tüm benliğiyle dinlemeyi bir sorumluluk olarak benimsemeli ve gönül kapılarını açarak onu dinlemelidir ki, Kur'ân'ın mesajına uyum sağlayabilsin.

Sonuç olarak Kur'ân'ı dinlemek, hem ibadet değeri taşıyan hem de derin bir manevî inşa sürecine katkıda bulunan bir eylemdir. Sesin estetiği ile anlamın derinliği birleştiğinde, tilavet, dinleyicinin kalbine nüfuz eder; onu değiştirir, olgunlaştırır ve Allah'a yaklaştırır. Bu nedenle Kur'ân'ı dinlemek, yalnızca işitsel bir faaliyet değil, kalbin ve ruhun ilahî kelamla bütünleşme çabasıdır.⁵¹

2.5. Kur'ân'ı Dinlemenin Ruhsal Etkisi

Kur'ân-ı Kerîm'in tilavetini dinlemek, sadece işitsel bir eylem değil; insanın zihinsel, duygusal ve ruhsal dünyasında derin tesirler oluşturan bir ibadet biçimidir. Kur'ân, kendisini “şifa ve rahmet kaynağı”⁵² olarak tanımladığından, tilavetini dinlemek, bireylerin ilahi rahmetin ve şifanın ruhlarına nüfuz etmesine vesile olur. Böylece Kur'ân'ın pasif bir eylem gibi görünen dinlenmesi, aslında bireyin iç dünyasında bir arınma ve bir dinginlik sürecini başlatmaktadır. Bu şekilde bilinçli yöneliş, Kur'ân'ın ruh üzerinde meydana getirdiği tesirin

⁴⁸ el-A'râf 7/204.

⁴⁹ A. Akpınar, *Kur'ân Niçin ve Nasıl Okunmalı*, s.67, akt; T. Savran (2021). *Kur'ân-ı Kerîm'in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi* (Doktora Tezi). *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, s.23.

⁵⁰ Buhârî, *Fedâilü'l- Kur'ân*, 2; Müslim, *Salâtü'l-Müsâfirin*, 247-248.

⁵¹ T. Savran (2021). *Kur'ân-ı Kerîm'in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi*.(Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.23-24; İ. Karaçam (2015). “*Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*”, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, s.102-106; L. Bedir (2025). “*Kur'ân Okumanın, Dinlemenin ve Anlamaya Çalışmanın Hasenât Açısından Değeri*”, *Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, Haziran, c.11,s.1, s.835-856.

⁵² el-İsrâ 17/82.

yoğunlaşmasına ve kalıcı hale gelmesine katkı sağlamaktadır. İnananların Kur'ân'ın karşısındaki tavırlarını ayetler şöyle tavsir etmektedir;

*“Allah sözün en güzeli olan Kur'ân'ı âyetleri birbirine benzer, uyumlu, âhenkli ve yer yer tekrar eden bir kitap olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların (bu Kitab'ın etkisinden) derileri ürperir. Sonra hem derileri hem de kalpleri Allah'ın zikrine (yönelerek) yumuşar. Bu kitap, Allah'ın hidayet rehberidir. Dilediğini onunla doğru yola iletir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren bulunmaz.”*⁵³

*“Gerçekten mü'minler ancak o mü'minlerdir ki, Allah anıldığı zaman yürekleri ürperir, karşılarında âyetleri okunduğu zaman imanlarını artırır, onlar ancak Rablerine dayanıp güvenirlir.”*⁵⁴ Bu âyet-i kerîmeler, müminlerin Kur'ân-ı Kerîm'in tilavetini dinlerken içinde buldukları veya bulunmaları gereken psikolojik hâlleri ortaya koymaktadır. Bunun yanında da Kur'ân'ı dinlemenin, onu okumak kadar önemli bir husus olduğuna dikkat çekmektedir.⁵⁵ Bu ruhsal rahatlamaya, Kur'ân'ın kendine özgü, tecvid kurallarına göre oluşan fonetik ve estetik yapısının da katkısı olduğu muhakkaktır.

Kur'ân, derin bir manevi lezzet, mutluluk ve huzur⁵⁶ hissi uyandıran güçlü bir etkiye sahiptir. Bu etki Kur'ân-ı Kerîm'in ahenkli musikisinin olmasıyla, dinleyicileri derinden etkileyerek; onların duygusal ve manevi dünyalarında kalıcı bir iz bırakır. Bu eşsiz ritim, dinleyicinin zihnini sakinleştirir, ruhunu yüceltir ve içsel bir dengeye ulaşmasına yardımcı olur. Bireyin iç dünyasında huzur ve güven duygularını pekiştirir. Ayetlerdeki ilahî mesajlar, insanın hayatına anlam katarken, yaşadığı sıkıntı ve kaygıların hafiflemesine de vesile olur. Bu durum, özellikle ruhsal dinginlik arayışında olan kişiler için Kur'ân dinlemenin bir terapi işlevi görmesine imkân tanımaktadır.

Ayrıca, Kur'ân tilavetinin ritmik yapısı, tecvid kurallarıyla uyumlu ses tonu ve makamlı okunuşu, dinleyen üzerinde derin bir estetik haz oluşturur. Bu estetik boyut, ruhun beslenmesine ve manevî farkındalığın artmasına katkı sağlar. Böylece Kur'ân'ı dinlemek, hem ibadet yönüyle hem de ruhsal iyileştirici etkileriyle müminin hayatında vazgeçilmez bir yere sahip olur.⁵⁷

⁵³ ez-Zümer 39/23.

⁵⁴ el-Enfâl 8/2.

⁵⁵ İ. Karaçam (2015). “Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri”, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, s.102.

⁵⁶ Bkz. er-Ra'd 13/28.

⁵⁷ L. Bedir (2025). “Kur'ân Okumanın, Dinlemenin ve Anlamaya Çalışmanın Hasenât Açısından Değeri”, Tekirdağ İlahiyat Dergisi, Haziran, c.11,s.1, s. 836.

2.6. Güzel Kur'ân Okuma Sanatı

Güzel Kur'ân okuma sanatı, tilavetin hem teknik hem de manevi boyutunu kapsayan bir usuldür. Bu usul, Kur'ân'ın ilahî kelam oluşuna uygun şekilde, lafızların tecvid kurallarına tam riayet edilerek, ses ve üslubun ise ayetlerin manasına uygun biçimde kullanılmasını gerektirir. Burada amaç, harfleri doğru telaffuz etmek ve aynı zamanda ayetlerin taşıdığı duygu ve anlamın, muhataba en etkili biçimde aktarılmasıdır.

Sanat usulü çerçevesinde güzel okuma, okuyucunun ses tonunu, nefes kontrolünü, vurgularını ve duraklarını bilinçli bir şekilde yönetmesiyle sanat icra edilir. Temsili okuma içerisinde âyetlerde tehdit, müjde, dua veya kıssa bölümlerinde sesin iniş-çıkışları, tempo ve makam değişimleri, muhatap üzerinde derin bir manevi tesir bırakacak şekilde okuyuş gerçekleşmektedir. Bu yaklaşım, Kur'ân tilavetini sıradan bir okuma eyleminden çıkararak, hem dinleyicinin hem de okuyucunun kalbinde manevi bir tefekkür atmosferi oluşturur. Güzel Kur'ân okuma sanatı, sadece ses estetiği ile değil, okuyucunun niyeti, ihlâsı ve okuma sırasında taşıdığı huşû ile de bütünlük kazanır. Bu nedenle, sanatsal üslup ile manevi derinliğin dengelenmesi, tilavetin etkili ve edebe uygun olmasının temel şartıdır. Güzel okumanın en temel özellikleri olan okuma şekilleri ile kısa bilgiler verilecektir.

Kur'ân-ı Kerim'i okuma konusunda bilhassa üç kelime kullanılmaktadır. Bunlar tertil, kıraat ve tilavet kavramlarıdır.

2.6.1. Tertil

“Tertîl”, tanzim, tebyîn, tahsîn anlamlarına gelmektedir. İncileri ipe dizer gibi harfleri kelimelere dizmek, onları açık seçik okumak güzel telaffuz etmek demektir.⁵⁸ Tertîl Kur'ân harflerinin mahreçlerine, vakıf ve vasl kaidelerine riayet ederek Kur'ân-ı Kerim'i tane tane, aheste aheste okumaktır.⁵⁹

Yüce Allah, Kur'ân-ı Kerim'i kurallarına uygun güzel bir şekilde okumasını bizlere şu âyetle emretmiştir: “*Kur'ân'ı tertîl ile oku!*”⁶⁰ Bu emir okuyucunun, harflerin telaffuzuna, med ve kasrlara, medlerin miktarlarına, cezm ve şeddelere, ihfa ve izharlara, ihfânın mertebesine, idgamlara, idgam ve gunnelerde ki tutma miktarına, harflerin tefhim ve terkik özelliklerine, vakf ile ibtida, vb. kurallarına riayet ederek gerçekleştirmesi gereken sanat usulüdür. Böylece hem Kur'ân'ın âhengi ve ses uyumu gerçekleşir hem de tilavetin insan ruhunu saran ve huzura erdiren ilâhi mûsikîsi icra edilmiş olur.

⁵⁸ M.A. Sarı (2016). *Kur'ân-ı Kerim ve Dinî Mûsikî*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s.28.

⁵⁹ İbnü'l- Cezerî (1994). *Tayyibetü'n- Neşr*, Medine, s.36; akt: N. Başyigit (2013) *Tilâvette Tertîl ve Temsil Güzel Kur'ân Okuma Usulü*, Emin Yayınları, s.73.

⁶⁰ el-Müzzemmil 73/4.

Hız. Peygamberimiz (s.a.v), Kur'ân'ı tertil ile okumuş ve bu usulü ümmetine tavsiye etmiştir.⁶¹ Tertil, Kur'ân okurken sesi güzelleştirerek lafzı bozmadan, mânâyı unutturmadan, kelimelerin tecvîdini koruyarak mânânın inceliklerini duyurarak güzel bir seda ile okumaktır ki, nitekim Rasûlullah'ın rivayetinde “lühûn-i Arab” denilmiş, kırâat ilminde “Tecvid” olarak tarif olunmuştur.⁶² “Bu tarif üzere tecvid, tarihen sabittir çünkü tevatür yoluyla bize nakledilenler gösteriyor ki; Kur'ân-ı Kerîm, tecvid üzere nâzil olmuş ve bize kadar da bu şekilde gelmiştir. Bu kesinlikle şüphe içermeyen bir gerçektir.⁶³ Bu durum, Kur'ân tilavetinin, manayı en güzel şekilde ifade etmeyi amaçlayan mûsiki bir yönünün olduğunu göstermektedir. Bu mûsiki yönün önemli bir bileşeni ise “teganni”⁶⁴ kavramıdır.

Teganni, lügat itibarıyla “güzel sesle, nağmeli bir şekilde okuma” anlamına gelmektedir. Kur'ân tilavetinde teganni, lafızların ve harflerin aslına uygun olarak korunması şartıyla, sesin estetik bir biçimde kullanılması ve okuyuşa ahenk katılmasıdır. Bu durum, Kur'ân'ın mana ve mesajının muhatap üzerinde daha derin bir tesir bırakmasına katkı sağlamaktadır. Kur'ân tilâvetini, nağmelerle süsleyerek teğannî eden icracının karşısında etkilenmemek çok zordur. Bu minvalde Gazali'nin aktardığı şu sözü burada zikretmek, lüzumlu olacaktır; “O kimse ki; bahar ve baharın çiçekleri, ud ve udun telleri, onu harekete getirmezse, onun mizacı fâsid ve hastadır, onun ilacı yoktur. Kur'ân'a ve teğannisine ait sesler insanı, en az baharın çiçekleri, udun tellerinden çıkan sesler kadar kuşatır.”⁶⁵ Bu bağlamda teganni, makam bilgisi ve ses kontrolü ile birleştiğinde, hem okuyucu hem de dinleyici açısından güçlü bir manevî atmosfer oluşturur.

Ayrıca teganni ile birlikte kullanılan “makam” ise; Kur'ân tilavetinde belirli melodik diziler ve ezgisel kalıplar kullanarak okuma biçimini ifade eder. Makamlar, tilavetin duygusal etkisini artırarak, ayetlerin muhtevasına uygun bir ahenk sağlar. Doğru makam seçimi, ayetin anlamı ve bağlamı ile uyumlu olduğunda, dinleyicinin zihinsel ve duygusal yoğunlaşmasını pekiştirir.

⁶¹ N. Tetik (1990). *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kırâat İlminin Ta'limi*, İşaret Yayınları, İstanbul, s. 23-24; akt: E. Yılmaz (2022). *Kur'ân-ı Kerîm Kırâatinde Müzikal Tavırlar*. (Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.11.

⁶² N. Başyigit (2013). *Tilâvette Tertil ve Temsil Güzel Kur'ân Okuma Usulü*, Emin Yayınları, s.74.

⁶³ A. Rıza Sağman, (1958). *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*, Said Matbaası, İstanbul, s. 6-7; akt: E. Yılmaz (2022). *Kur'ân-ı Kerîm Kırâatinde Müzikal Tavırlar*. (Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.12.

⁶⁴ Bkz. (teganninin varlığını bildirmektedir.) Âl-i 'İmrân 3/190-194.

⁶⁵ İmam Gazali, *İhyâ-u 'Ulûmi 'd-Dîn*, çev. Mehmed A. Müftüoğlu (1989). Tuğra Neşriyat, İstanbul, s.2-624; akt: T. Savran, A. Hakkı Turabi (2021) Kur'ân Tilâvetinde Teğannî, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, Yıl 7, Cilt 7, Sayı 2, (305-338), s.311.

Dolayısıyla teganni ve makamla okuma, Kur’ân tilavetinde yalnızca estetik bir unsur değil, aynı zamanda mesajın derinlemesine hissedilmesini sağlayan önemli bir tebliğ ve irşad aracıdır. Ancak bu uygulamanın, tecvid kurallarını yerli yerinde uygulayarak, edep ve ihlâs çerçevesinde icra edilmesi, asli amacın korunması açısından elzemedir.⁶⁶

2.6.2. Kıraat

“Kıraat” kelimesi, okumak, bir araya getirmek ve toplamak anlamında olup, ka-ra-e kökünden türeyen bir mastardır. Bu kökten türemiş pek çok türev kipi Kur’ân-ı Kerim’de kullanılmaktadır. Ayrıca kıraat kavramı Kur’ân orijinli olmasa da aynı kökten türeyen ve iki masdardan biri olan “Kur’ân”⁶⁷ kavramı “kıraat” anlamında da kullanılmıştır. Kıraat: “Bir okuyucunun ses ve söz aracılığı ile iradeli olarak harflerden kelimeler, kelimelerden cümle ya da cümleler oluşturmak suretiyle meydana getirdiği Kur’ân metnini (kıraatini) acele etmeksizin tecvid disiplini doğrultusunda yavaş yavaş kendisine veya bir başkasına duyuracak şekilde okumasıdır.”⁶⁸

“Kıraat” terimi, lügatta ‘kitâbehu’ vezninde okumak ve tilâvet etmek anlamına gelmektedir. Terim olarak ise kıraat, Kur’ân kelimelerinin edâ keyfiyetini ve onlarda mevcut ihtilafları nakledenlere nispet ederek bildirilen ilimdir.⁶⁹ Bu yönüyle kıraat ilmi, hem tilavetin doğruluğunu hem de Kur’ân’ın aslı üslubunun muhafazasını sağlamada vazgeçilmez bir role sahiptir. Dolayısıyla Kur’ân-ı Kerim’i güzel okuma sanatının temelini kıraat oluşturmakta; teganni, makam ve tecvid gibi unsurlar ise bu temelin üzerine inşa edilerek tilavetin estetik boyutunu ortaya çıkarmaktadır.

2.6.3. Tilavet

“Tilavet” kelimesi (telâ- yetlû) kökünden mastar bir kelime olarak Kur’ân ayetlerini birbiri ardınca okuma, seslendirme anlamına gelmektedir.⁷⁰ Tilâvet; harflerin edası ve kelimelerin anlamı açısından diğer okuma biçimleri olan kıraat ve tertîl’in özelliklerini kapsamakla birlikte onlara nispetle daha çok itinalı, anlam ağırlıklı ve hatta ilahî kelâmın anlaşılmasından onu tecrübe etmeye yönelik bir okuma biçimidir diyebiliriz.⁷¹

⁶⁶ Teganni ve makamla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M.A. Sarı (2011). *Kur’ân-ı Kerim’i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s.78-223.

⁶⁷ Bkz. Tâhâ 20/114; el-Kıyâmet 75/18.

⁶⁸ Y. Fırat (2002). Kırâat, Tertîl ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 13, s.258-263.

⁶⁹ N. Temel (2013). *Kırâat ve Tecvid İstılahları*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s.85.

⁷⁰ M.A. Sarı (2011). *Kur’ân-ı Kerim’i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s.125.

⁷¹ Y. Fırat (2002). Kırâat, Tertîl ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 13, s.268.

Tilavet ile ilgili bir âyet mealen şöyledir: “*Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler onu hakkını gözeterek okurlar. Çünkü onlar O'na iman ederler.*”⁷²

Kur’ân’ı hakkıyla okumaya dair Abdullah b. Mes’ud’un şu sözü dikkat çekicidir: “Kendilerine kitap verilenler o kitabı Allah’ın indirdiği gibi okurlar. Kelimeleri yerlerinden kaydırmazlar ve onu münasip olmayan bir şekilde te’vil etmezler.”⁷³ Bu yaklaşım, tilâvetin yalnızca ses ve makam ile değil, doğru anlam ve sahih yorum ile de bütünleşmesi gerektiğini göstermektedir. Nitekim Kur’ân’da müminlerin vasıfları aktarılırken: “*Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah’ın ayetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir. Onlar namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) harcayan kimselerdir. İşte onlar gerçek mü’minlerdir. Onlar için Rableri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır*”⁷⁴ buyrulur, Kur’ân’ı okumanın kalp ve ameller üzerindeki etkisine işaret edilmektedir.

Ancak Kur’ân tilâvetinde gerekli dikkat ve hassasiyet gösterilmediğinde, bu okuma amacından sapabilmektedir. Rasûlullah (s.a.v.) bu duruma dikkat çekerek: “Nice Kur’ân okuyanlar vardır ki, Kur’ân onlara lânet eder.” Bu duruma Buhârî lânet edecek tilâvetin, Kur’ân lafızlarına ve manaya önem vermeden Kur’ân ve ibadet ruhundan uzak bir şekilde okumaktır” demiştir.⁷⁵ Bir başka rivayette: “Aranızdan bir topluluk çıkacak, Kur’ân’ı okuyacaklar, fakat okudukları hançerelerini aşmayacak, boğazlarından aşağı geçmeyecektir (kalbe ulaşmayacaktır)” demiştir⁷⁶ böylece Allah için olmayan bir kıraatin, okuyana hiçbir manevî fayda sağlamayacağı vurgulanmıştır.

Kur’ân’ın tecvid kuralları kâmil şekilde öğrenildikten sonra mûsikî ilminin inceliklerine de vâkıf olan bir okuyucunun tilâveti, dinleyenlerin üzerindeki tesiri oldukça fazladır. Çünkü tecvid kâidesi ile amaçlanan harflerin ağızdan çıkış yerleri, harflerin sıfatları, ayetlerin durma süreleri, harflerin uzatma miktarı, ayetleri birbirine bağlama kurallarını belirleyen ses uygulamasıdır. Tecvid kurallarının dışına çıkmadan mûsikî ilminde olan ses

⁷² el-Bakara 2/121.

⁷³ İbn Cerir et- Taberî (2000). *Câmiu'l- Beyân an Te'vili'l- Kur'ân*, Dimeşk, c.2, s.567; akt: N. Başyigit (2013). *Tilâvette Tertil ve Temsil Güzel Kur'ân Okuma Usulü*, Emin Yayınları, s. 73.

⁷⁴ el-Enfâl 8/ 2, 4.

⁷⁵ Buhârî *Fezâilü'l-Kur'ân*, 28; akt: N. Başyigit (2013). *Tilâvette Tertil ve Temsil Güzel Kur'ân Okuma Usulü*, Emin Yayınları, s.82.

⁷⁶ Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 36; akt: age, s.82.

aralıklarına önem vererek icra edilen bir Kur’ân tilâveti, okunan Kelâmullah’ı sanat boyutuna taşımaktadır.⁷⁷

Bu bağlamda tecvid kurallarına riayet, tilâvetin aslına uygun ve sahih olmasını sağlarken; mûsikî ilminin incelikleri, dinleyicide derin bir ruhî tesir meydana getirir. Böylece Kur’ân, sadece zihne değil kalbe de hitap eden, manasıyla aklı doyuran, ses estetiğiyle de ruhu besleyen ilâhî bir mesaj olarak tecrübe edilir. Bu bütüncül yaklaşım, Kur’ân’ı “güzel okuma”nın yalnızca teknik bir beceri değil, aynı zamanda bir tebliğ ve irşad metodu olduğunu göstermektedir.

2.7. Kur’ân’ı Güzel Okumaya Teşvik

Kur’ân-ı Kerim’i güzel bir sesle, tecvid kaidelerine uygun olarak okumak, İslam geleneğinde daima teşvik edilmiş bir husustur. Kur’ân’ın lafzına ve manasına verilen değer, onun tilâvet ediliş şekline de yansımış ve bu durum hem ayetler hem de hadislerle desteklenmiştir. Kur’ân’ın güzel sesle okunmasına yönelik teşvikler, tilâvetin sadece bir ibadet olmanın ötesinde, dinleyiciler üzerinde güçlü bir etki bırakmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Kişi, Kur’ân tilâveti icra ederken, yüreklere hoş bir seda bırakmalı ve dinleyicilerin ruhlarına dokunabilmelidir. Kur’ân’ın güzel bir şekilde okunması, hem okuyanın hayatına manevî bir lezzet katar hem de dinleyenlerin duygu, düşünce, söz ve davranışlarında olumlu etkiler meydana getirir. Güzel bir eda ve sada ile yapılan tilâvet, ilâhî bir nağme gibidir. Kur’ân’ı Kerim her kulağı derinden etkileme gücüne sahiptir. Çünkü o Allah’ın sözüdür ve sözlerin en güzelidir.⁷⁸ Bu bağlamda, “*Okumaya ve dinlenmeye doyulmayan (mesâni) anlamında olan ve sözün en güzelini, birbirleriyle uyumlu ve bıkmadan tekrar okunan kitap indirdi*”⁷⁹ âyeti; Kur’ân’ı güzel okumanın ve dinlemenin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca ilk inen “ikra” (oku!)⁸⁰ emriyle daha sonra gelen âyetler de Kur’ân’ı ağır ağır, tane tane okunmasını ve sesli ve nağmeli (teganni)⁸¹ tilâvetin hem anlam hem de ahenk boyutuna dikkat çekmektedir.

Kur’ân tilâvetinin en güzel örneği hiç şüphesiz ki onu ilk uygulayan Hz. Peygamber (s.a.v.) olup, O’nun Kur’ân tilâveti, okunan kelâmı anlamaya, üzerinde tefekkür etmeye, ağır

⁷⁷ E. Yılmaz (2023). “İstanbul Tavrı Kur’ân-ı Kerîm Tilâvetinde Kerim Öztürk’ün Kırâati Çerçevesinde Fatıha Süresi; Makam Analizleri ve Notasyon”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2, s.148-169 akt ; M. Nuri Uygun (2001). “Kur’ân ve Mûsikî”, *Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2, s.49-56.

⁷⁸ N. Başyigit (2013). *Tilâvette Tertil ve Temsil Güzel Kur’ân Okuma Usulü*, Emin Yayınları, s.82.

⁷⁹ ez-Zümer 39/23.

⁸⁰ el-Alâk 96/1.

⁸¹ el-Müzzemmil 73/4.

ağır ve kalplere dokunacak Şekilde icra edilmeye dayalıydı. Bu üslup, dinleyenlere huzur verir, kalplerini İslâm'a ısındırır ve onları hakka davet edici bir tesir bırakırdı. Nitekim "Kur'ân'ı Kerim'i sesinizle güzelleştirin"⁸² hadisi, tilâvetin sadece ses tonuyla değil, aynı zamanda usul ve kaidelere riayet edilerek icra edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, Hz. AiŐe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre: Hz. Peygamber (s.a.v.) Ebu Musa'yı Kur'ân okurken iŐitti ve Şöyle buyurdu: "Hakikaten buna Dâvûd ailesinin nağmelerinden, (yani güzel ve ahenkli okuyuŐundan) verilmiştir"⁸³ buyurmuştur.

Hz. Dâvûd (as) çok güzel sese ve gönül okŐayan ahenkli bir okuyuşa sahipti. Öyle ki, Zebur'u okurken dinleyenler hayran kalır, mest olurlardı. Hatta hayvanlar bile o'nun okuyuŐundan etkilenirdi. Sahâbe-i Kiram içinde Ebu Musa el-EŞ'arî (ra) de, "dâvûdî" sesiyle çok güzel Kur'ân okuduğu için Hz. Peygamber (s.a.v.) onu takdir edip iltifatta bulunmuŐtur.⁸⁴ Bu övgüyle teganni ile tilavet etmenin gerekliliğini vurgulamıştır. Bu bağlamda bir rivayette : "Kur'ân'ı teganni etmeyen (güzel sesle okumayan) bizden değildir"⁸⁵ buyrulmuŐtur. Bu rivayet, Kur'ân tilavetini sıradan bir okuma eyleminden ayırarak, onun kendine özgü bir makam ve ahenkle icra edilmesi gerektiğini işaret eder. Buradaki "teganni" ifadesi, lafız ve manayı bozacak bir müzikaliteyi değil, Kur'ân'ın kelimelerine ve manalarına uygun, duyguları harekete geÇiren ve dinleyeni etkileyen estetik bir okuyuş tarzını ifade eder. Bu teşvikler, Kur'ân tilavetini dinleyenler için manevi bir ziyafete dönüŐtürmeyi amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, Kur'ân'ı güzel okumak, sadece ses estetiğine dayalı bir beceri değil; anlamı kavrayarak, gönülden hissederek ve dinleyicinin ruhuna hitap edecek Şekilde icra edilen bir ibadet niteliğindedir. Tilâvetin etkili olabilmesi, hem tecvid kurallarına hem de kalbî ihlâsa bağlıdır. Bu yönüyle Kur'ân'ı güzel okumaya teşvik, hem bireysel maneviyatın güçlenmesine hem de toplumsal tebliğin etkili bir Şekilde gerçekleŐmesine hizmet eden önemli bir ilkedir.

⁸² Ebu Dâvûd, Salât 355; Nesâî, Salât,83; İbn Mâce, İkâmet, 176; akt: N. BaŐıyđit (2013) *Tilâvette Tertil ve Temsil Güzel Kur'ân Okuma Usulü*, Emin Yayınları, s.85.

⁸³ Nesâî, İftitâh, 80; akt: age, 85.

⁸⁴ age, 85.

⁸⁵ Ebû Dâvûd, Vitr 20; Buhârî, Tevhîd 44; İbni Mâce, İkâmet 176.

3. MÛSİKÎ VE KUR'AN TİLAVETİ

Mûsikî, bir duygu, bir düşünce ve bir fikri veya doğal olarak bir olayı anlatmak gayesiyle, ölçülü ve âhenkli seslerin belli bir sanat anlayışı içerisinde, ritimli veya ritimsiz olarak estetik bir şekilde bir araya getirilme sanatıdır.⁸⁶ Mûsikî, yalnızca kulağa hoş gelen seslerin uyumundan ibaret değildir; insan ruhunun derinliklerine dokunan, düşünceyi harekete geçiren ve duyguları anlamlandıran bir sanattır. Bu yönüyle mûsikî, hem bir sanat hem de bir ilim olarak görülmüştür. Tarih boyunca insanlıkla birlikte doğmuş olan mûsikî zaman içerisinde gelişmiş⁸⁷ ve insanın psikolojik dünyasıyla sıkı bir bağ içinde değerlendirilmiştir.

Mûsikî için pek çok tanım yapılmış olmakla birlikte, en genel anlamıyla “ölçülü sesler vasıtasıyla insanlar üzerinde bir tesir ve heyecan meydana getirmek,⁸⁸ lezzet uyandırmak, ruhlara işlemek; ayrıca sesleri insanların karakterine ve duygularına göre uygun bir şekilde kullanma ve uygulama sanatı”⁸⁹ şeklinde tarif edilmektedir. Bu tanım, mûsikînin yalnızca işitilen bir olgu değil, aynı zamanda insan ruhuna işleyen, onu harekete geçiren ve estetik bir hazla buluşturan derin bir sanat olduğunu göstermektedir. Müzik, bir yandan belli başlı kuralları ve yöntemleriyle bir ilimdir; diğer yandan sınırsız ifade imkânı ile bir sanattır. Bu sebeple, hem estetik yönüyle hem de uygulanış biçimleriyle sonsuz şekillerde kullanılabilme özelliğine sahiptir.⁹⁰

“Nitekim büyük filozof ve matematikçi Pisagor da mûsikîyi bu yönüyle evrenin düzeniyle ilişkilendirmiştir. Ona göre mûsikî, göklerin dönüşünden oluşan seslerden ve bu seslerin ahenginden meydana gelmektedir.”⁹¹ Burada kastedilen, evrendeki doğal düzenin ve hareketlerin sesle uyumlu bir ahenk oluşturmasıdır. Pisagor, evrendeki her şeyin belirli bir orantı ve düzen içinde var olduğunu savunmuş; seslerin ve armonilerin de bu düzenin bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Böylelikle mûsikî, yalnızca insana hitap eden bir sanat değil, aynı zamanda evrensel bir dil, varlığın temel ahengiyle uyumlu bir hakikat olarak görülmüştür.

Aynı şekilde, Türk mûsikîsinin önemli bestekârlarından Tanbûrî Cemil Bey de mûsikîyi “ruhumuzun tecellisi” olarak nitelendirmiştir. Onun eserleri, dinleyenlerin kalbinde derin yankılar uyandırmış ve ruhî bir akis meydana getirmiştir. Bu yaklaşım, mûsikînin

⁸⁶ A. Hakkı Turabi (2023). *Türk Din Mûsikîsi*, Grafiker Yayınları, El Kitabı, İstanbul, s.12.

⁸⁷ S. Uludağ (2015). *İslâm ve Mûsikî*, Dergâh Yayınları, İstanbul, s.19.

⁸⁸ age, s.13.

⁸⁹ A. Hakkı Turabi (2023). *Türk Din Mûsikîsi*, Grafiker Yayınları, El Kitabı, s.11.

⁹⁰ age, s.11.

⁹¹ M. Gönül,(2007) Hz. Mevlana ve Mûsikî, İstem (*İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*), Hakemli Dergi, (Ed.) Mehmet Ali Kapar, Sayı10, s.77.

yalnızca bir ses düzeni değil, aynı zamanda insanın iç âleminin bir tezahürü olduğunu ortaya koymaktadır. Zira mûsikî, hem insan sesiyle hem de çeşitli enstrümanlarla icra edilen, estetik boyutu güçlü bir sanattır.⁹²

Mûsikî, gönlü aşkla meşk ettiren bir dalga gibidir.⁹³ Tarih boyunca farklı coğrafyalarda, farklı kültürlerde, insanlar tarafından hem ifade biçimi hem de tedavi, teselli ve huzur vesilesi olarak kullanılmıştır. Dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren insan, hayatının her evresinde müzikle bağ kurmuş; kimi zaman neşesini, kimi zaman kederini, kimi zaman da ümidini ve umutsuzluğunu mûsikî aracılığıyla dile getirmiştir. Neşe, keder, kahramanlık, korku, cesaret, umut ve ümitsizlik gibi derin duygular, çoğu zaman kelimelerin ötesine geçen bir ifade diliyle mûsikîde hayat bulmuştur.⁹⁴

Nitekim İslâm düşüncesinin de en önemli isimlerinden biri olan İbn Sînâ, mûsikîye sıradan bir uğraş olarak bakmamış, bilakis mûsikîye hep daha güzel olan üzerine kurulu bir iştir; zira o kişisel hazzın ifadesidir,⁹⁵ şeklinde tanımlamıştır. Onun, “Bütün ilimler öğrenildikten sonra insan, diğer ilimlere bakarak ‘işte insan, ilim nerede?’ der. Fakat mûsikî ile meşgul olmaya başladığında hayretle ‘işte ilim, insan nerede?’ demeye başlar”⁹⁶ ifadesi, mûsikînin insan üzerinde bıraktığı derin etkiyi anlatmaktadır. Bu yaklaşım, mûsikînin sadece estetik bir keyif veren hali değildir. Aynı zamanda insanı düşünmeye, hissetmeye ve varlığını sorgulamaya sevk eden güçlü bir ilim olduğuna işaret eder.

İbn Sînâ’nın bu yaklaşımını destekler şekilde, Farâbî de mûsikîyi insan ruhuna etki eden en önemli ilimlerden biri olarak değerlendirmiştir. Onun “*Kitâbü’l-Mûsikî el-Kebîr*” adlı eseri, mûsikîyi yalnızca teorik yönüyle değil, aynı zamanda makamların insan psikolojisi üzerindeki etkileriyle ele alır. Farâbî’ye göre mûsikî, insanın ruh dünyasını terbiye eden, ahlâkını olgunlaştıran ve kalbini dinginliğe ulaştıran bir araçtır. Böylece mûsikî, sadece bir sanat olarak görmemiş, aynı zamanda mûsikîyi bir eğitim vasıtası olarak da değerlendirmiştir ve Türk müziğinin tedavi alanında ilk öncüsü sayılabilmektedir.⁹⁷

Bununla birlikte, İslâm düşünce geleneğinde Kindî de mûsikîye dair derin tahliller yapmıştır. O, mûsikînin insanda meydana getirdiği titreşimleri ruhun hassasiyetleriyle ilişkilendirmiş, farklı makamların farklı psikolojik etkiler doğurduğunu ifade etmiştir.

⁹² A. Hakkı Turabi (2023). *Türk Din Müsikisi*, Grafiker Yayınları, El Kitabı, s.12.

⁹³ A. Kımışoğlu, (2021). *Kitap Medeniyeti*, Dib. Yayınları, s.109.

⁹⁴ A. Hakkı Turabi,(2005). *Gevrekzâde Hâfız Hasan Efendi ve Mûsikî Risâlesi*, Rağbet Yayınları, s.15.

⁹⁵ O. Yalçın (2022). *İbni Sinâ Hayatı ve Tedavi Yöntemleriyle*, Lopus Yayınevi, s, Ankara, s.166.

⁹⁶ age, s.166.

⁹⁷ L. Öztürk & H. Erseven & M. Fadıl Atik (2015). *Makamdan Şifaya*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, S.11; A. Çoban (2005). *Müzikterapi, Ruh Sağlığı İçin Müzikle Tedavi*, Timaş Yayınları, İstanbul, s.44.

Kindî'ye göre mûsikî, insanın sevinç, hüzün, coşku ve sükûnet gibi duygularını şekillendiren güçlü bir araçtır. Bu yaklaşım, mûsikînin psikolojiyle ne kadar yakın bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca filozof, Grekçe'den (Yunanca'dan) tercüme edilen mûsikî eserlerinden hareketle Grekçe'deki mûsikî anlayışı ile İslâm mûsikî bakış açısını uzlaştırmaya çalışarak özgün bir mûsikî düşüncesi ortaya koymuştur.⁹⁸

Öyle ki mûsikînin kaynağı ses ve ölçü, Allah tarafından fitri olarak var olan ve bundan zevk alma hissini insana yerleştirilen en güzel duygulardır.⁹⁹ Mûsikî, diğer sanat dallarından farklı olarak doğrudan insan ruhuna temas eden, onu besleyen ve şekillendiren bir sanat dalıdır. Bu nedenle kimi düşünürler, resim, heykel ya da mimarinin cismânî bir yönü olduğunu, mûsikînin ise doğrudan rûhânî etkiler barındırdığını dile getirmiştir. Nitekim Gazâlî'nin "bir şeyin ruhu, o şeyin hakikati ve tanımıdır"¹⁰⁰ sözü, mûsikînin insanın mahiyetini tanımlayan bir unsur olduğuna işaret eder. Çünkü insan, mûsikî ile doğrudan var olan bir varlıktır; herhangi bir araca ihtiyaç duymaksızın ses ve ritim yoluyla musikisini ortaya koyabilir. Yüce Yaratıcı, insana bu kabiliyeti, doğuştan gelen bir ikram olarak bahşetmiştir. Dolayısıyla mûsikî üzerine yapılan pek çok teoride, onun insani, faydalı, zaruri, lüzumlu, melekî, semâvî ve hatta ilahî yönüne dikkat çekilmiştir.¹⁰¹

Bununla birlikte İslâm düşünce tarihinde mûsikîye bakış bir bütünlük arz etmez. Bazı âlimler mûsikînin zaruri ve ilahî bir değer taşıdığını vurgularken, bazıları ise tam aksine onun caiz olmadığını, hatta haram¹⁰² olduğunu iddia etmiştir. Bu farklılığın temelinde, mûsikînin kullanım alanlarının çeşitliliği ve dini ritüellerle olan irtibatı bulunmaktadır. Özellikle Kur'ân tilâvetinde mûsikî unsurlarının yer alıp almayacağı noktasında, tarih boyunca farklı yorumlar ortaya çıkmıştır. Ortak bir hükümden ziyade, kimi rivâyetlerde teşvik ve helal¹⁰³ olduğu, kimilerinde ise sınırlama ve sakındırma göze çarpmaktadır.¹⁰⁴

Bu noktada meseleyi daha yakından anlamak için, klasik tefsir kaynaklarına yönelmek gerekmektedir. Nitekim Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili* adlı tefsirinde Sebe¹⁰⁵,

⁹⁸ A. Hakkı Turabi (1997). "İlk Dönem İslâm Dünyasında Mûsikî Çalışmalarına Bakış", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 13-14-15, 243; a. mlf. "Ya'kûb b. İshâk el-Kindî'nin Mûsikî Düşüncesi", *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*, ed. Bayram Ali Çetinkaya, İstanbul, İnsan Yayınları, 2015, V: 630; akt: H. Toksöz (2018). Kindî'nin Düşünce Sisteminde Müzikal Seslerle Âlemdeki Düzen Arasındaki İlişki, *Diyanet İlmî Dergi* · Cilt: 54 Sayı: 2, Nisan-Mayıs-Haziran, s.91.

⁹⁹ S. Uludağ (2015). *İslâm ve Mûsikî*, Dergâh Yayınları, İstanbul, s.12.

¹⁰⁰ İmam Gazali, Kur'ân'ın Cevherleri, s.9; akt: T. Savran (2021). *Kur'ân-ı Kerim'in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi*.(Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 24.

¹⁰¹ S. Uludağ (2015). *İslâm ve Mûsikî*, Dergâh Yayınları, İstanbul, s.298,299.

¹⁰² age, s.28,33. Ayrıntılı bilgi için bkz.

¹⁰³ age, s.34,36.(ayrıntılı bilgi için bkz. Mûsikînin helal olduğuna dair delilleri.)

¹⁰⁴ age, s.159,187.(ayrıntılı bilgi için bkz.)

¹⁰⁵ Sebe' 34/10.

Sâd¹⁰⁶ ve Enbiyâ¹⁰⁷ sûrelerindeki bazı âyetlerin yorumlarında, Kur’ân tilâvetinin ses ve mûsikî boyutuna dair dikkat çekici noktalara işaret edilmektedir. Burada yapılacak değerlendirme, mûsikî ile Kur’ân tilâveti arasındaki ilişkinin tarihsel ve tefsirî zeminde nasıl ele alındığını görmek açısından önem taşımaktadır.

Yazır, Dâvûd’a (a.s.) güzel ses ve kuşları başına toplayan nağmeler verildiğini, hatta Hz. Dâvûd’u, o zamana kadar gelmiş peygamberlerden daha üstün kılan unsurun, bu nağmeler ve ona bahşedilen “güzel ses” olduğunu, ifade etmiştir. Müfessirin nağme hususunda vurguladığı bir diğer nokta da genel olarak İslam dininde, özelde ise Kur’ân tilâvetinde musikinin yasaklığıdır. Müfessire göre yasak olan musiki, fâsıklığa yol açan musikidir.¹⁰⁸

Elmalılı Hamdi Yazır’ın bu tespitini dikkatle değerlendirdiğimizde, onun mutlak anlamda mûsikîye karşı çıkmadığını, aksine insanı fîsk ve fücra sürükleyen, yani ahlâkî yozlaşmaya neden olan bir mûsikîyi reddettiğini görmekteyiz. Bu yaklaşım, aslında mûsikînin tabiatına değil, onun yanlış kullanımlarına yönelik bir tenkittir. Zira her nimetin yanlış ve ölçüsüz kullanımı nasıl insana zarar veriyorsa, mûsikî de amacından saptığında kişiyi manevî anlamda yıpratılmaktadır.

Tüm bu düşünceler bir arada değerlendirildiğinde görülmektedir ki; İslâm’ın bazı büyük âlimleri, mûsikîye karşı kötü bir yaklaşım içinde olmamış, bilakis mûsikînin insan psikolojisi üzerindeki etkisini derinlemesine incelemişlerdir. Mûsikî, ruhu teskin eden, duyguları yönlendiren ve kişiyi mânevî hakikate hazırlayan bir güçtür. İşte bu güç, Kur’ân tilâvetiyle birleştiğinde, insanın kalbinde tarifsiz bir tesir bırakır. Çünkü Kur’ân, ilahî kelâm olması itibarıyla zaten en yüce hakikati taşır. Bu hakikat, mûsikînin estetik boyutuyla buluştuğunda, insana sadece bir bilgi olarak değil, ruhun derinliklerine işleyen bir tecrübe olarak ulaşır.

Dolayısıyla mûsikî, Kur’ân tilâvetinde bir süs değil; bilakis ilahî kelâmın kalplerdeki yankısını derinleştiren bir hakikat kapısıdır. Böylece Kur’ân tilâveti, yalnızca kulakta işitilen bir ses değil, kalpte hissedilen bir manevi iklim hâline gelir. İşte bu nokta, mûsikînin Kur’ân tilâvetinde ve insan psikolojisinde oynadığı en temel ve vazgeçilmez rolünü ortaya koymaktadır.

¹⁰⁶ Sâd 38/18, 19.

¹⁰⁷ el-Enbiyâ 21/79.

¹⁰⁸ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C:6, s.353: akt: T. Savran (2021). *Kur’ân-ı Kerim’in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi.*(Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 25.

3.1. Mûsikînin Kur'ân Tilaveti Üzerinde Etkileri

Kur'ân mûsikîsi, özünde tecvîd kurallarının doğru ve hassas bir şekilde uygulanmasından doğan seslendirmeyi ifade eder.¹⁰⁹ Ancak bu seslendirme, mûsikî ilminin konusu olan melodik müzik seslerinden ziyade, Kur'ân harflerinin mahreçlerinden çıkış özellikleri, telaffuz sırasında uzatma süreleri, vakıf ve ibtidâ gibi durma ve bağlama kurallarıyla şekillenen, aslında nağmesiz bir ses uygulamasıdır. Bununla birlikte, tecvîd kurallarının sınırlarını aşmadan, uyumsuz ses aralıklarını (tenâfür) dışarıda bırakarak, yumuşak ve uyumlu ses aralıklarını (mülâyim) gözeterek gerçekleştirilen kıraat ise mûsikî ilminin ilgilendiği sahayı oluşturur. Çünkü kıraat, salt kurallara bağlı teknik bir uygulamadan ibaret değildir; aynı zamanda estetik bir boyut taşır. Nitekim mülâyim ses aralıkları dikkate alınmadan yapılan bir okuyuş, tecvîd kurallarına tamamen uygun olsa dahi, dinleyici üzerinde beklenen tesiri uyandırmaz; aksine, estetikten yoksun bir ifade tarzı olarak yadırganır. Dolayısıyla, Kur'ân tilavetinde mûsikî unsuru, tecvîdin fonetik boyutunu aşarak kıraatin ruh ve estetik boyutunu da kuşatan tamamlayıcı bir unsurdur.¹¹⁰

Bu minvalde Kur'ân-ı Kerîm, tecvid kâideleriyle okunduğunda kendine has bir mûsikî oluşturur. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm ve mûsikî ilişkisi ile alâkalı olarak, Şîrâzî'nin Dürretü't-Tâc isimli eserinde tecvid ilminde kullanılan terimleri, mûsikî notalarında¹¹¹ kullandığını görüyoruz. Bunlardan Kur'ân tilavetinde kullanılan bazı kavramlar, aynı zamanda müzikteki ses ve ritim kurallarıyla da benzerlik göstermektedir. Örneğin *med* uzatmak anlamına gelir ve müzikteki birlik veya dörtlük notaların karşılığı gibidir. *Vakf* durma işaretidir; tıpkı müzikteki sus işareti gibi sesin kesildiğini gösterir. *Sâkin*, son harfi harekesiz olan hecelerde ortaya çıkar ve okuyuşun durgunluğunu ifade eder. *Cehr* ise açık, aşikâr ve yüksek sesle okumak demektir. Bunun zıddı olan *hufûd*, sözün gizlenerek ve yavaş bir şekilde icra edilmesi, yani müzikteki *piano* ifadesine benzetilebilir. *Müşedded* şiddetli okuma anlamına gelir ki bu da müzikteki *forte* kavramıyla örtüşmektedir. *Mufahham* kelimesi ise “bir şeyi çabucak kapmak” manasındadır; müzikte notanın süresinin kısaltılmasını göstermek için notanın altına veya üstüne konulan noktayla benzer bir işlev görür.¹¹²

Med, vakf, sâkin, cehr, müşedded, hufûd, mufahham ve muhteles gibi kavramlar yalnızca tecvid ilminin terimleri olarak kalmamış, aynı zamanda mûsikî icrasında da yer

¹⁰⁹ M. Ali Sarı (2016). *Kur'ân-ı Kerîm ve Dinî Mûsikî*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, s.53,54.

¹¹⁰ M. Nuri Uygun (2001). *Kur'an ve Musiki, Kur'an Ve Tefsir Araştırmaları II, İslami İlimler Araştırma Vakfı, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 34* Ensar Neşriyat: 67, İstanbul, s.49,50.

¹¹¹ F. Arslan (2017), *İslâm Medeniyetinde Mûsikî*, Beyan Yayınları, İstanbul, s. 146-149; akt: Esra Yılmaz (2022) *Kur'ân-ı Kerîm Kıraatinde Müzikal Tavırlar* (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.25,26.

¹¹² F. Arslan, age. s.141, 142; akt: agt, s.26.

bulmuştur. Nitekim Şîrâzî, bu kavramları notasyon (notalama) işaretleri şeklinde kullanarak seslerin icrasında anlamlı karşılıklar üretmiştir. Böylece hem Kur'ân tilavetinde hem de mûsikîde kullanılan ortak kavramların, ses estetiği ve icra tekniği açısından iki alan arasında dikkat çekici bir bağ kurduğu görülmektedir. XIII. yüzyılda kaleme alınan bu eser, Kur'ân tilaveti ile mûsikî arasında sıkı ilişki olduğu en açık delillerinden biri olarak değerlendirilebilir. Zira burada görüldüğü üzere, tilavetin estetik boyutu yalnızca dini bir gereklilik değil, aynı zamanda mûsikî ile iç içe geçmiş bir sanatsal icra alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum bize, Kur'ân kıraatinin tarih boyunca ses, makam ve üslup açısından mûsikîden bağımsız düşünülmeceğini; aksine her iki alanın birbirini besleyen, tamamlayan ve insan ruhuna tesir eden bir bütünlük içinde geliştiğini göstermektedir.¹¹³

Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm'in okunmasında tertîle riayet etmek, yani tecvid kaideleri doğrultusunda ağırbaşlı ve ölçülü bir kıraat gerçekleştirmek dinî bir vecîbe iken; bununla birlikte sesin güzelleştirilmesi ve kıraatin estetik bir form kazanması da İslâm'ın teşvik ettiği bir husustur. Nitekim Hz. Peygamber'den (s.a.v.) bu konuda pek çok hadis rivâyet edilmiştir. Kur'ân'ı mûsikî ile okumak, O'nu dinlemeye sevk eden âmillerden birisidir ki, O'nun kıraatında “terennüm” ve “teğannî”¹¹⁴ insan nefsine, sonra kalbine nüfûz eder, tesiri de açık bir şekilde görülür. Çünkü güzel ses, Kur'ân'ın güzelliğini artırır. Teğannî de netice itibarıyla bir kelimenin, bir kelâmın manasını ruha duyurmaya hizmet etmesi bakımından rûhânî bir kıymet taşır.¹¹⁵

Nitekim bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.) bir gece Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin tilâvetini dinlemiş, sabah olduğunda ona hitaben: “*Ey Ebû Mûsâ! Şüphesiz sana Dâvûd (a.s.) peygamberin mizmarlarından bir mizmar verilmiştir*” buyurmuştur. Buradaki *mizmar* ifadesi, Davud Peygamber'in (a.s.) sesindeki güzellik ve nağmedeki letafetle irtibatlı olarak değerlendirilmiş, Ebû Mûsâ'nın kıraatindeki güzellik ve tesiri ifade eden mecazî bir tabir olarak yorumlanmıştır. Ebû Mûsâ ise bu iltifata karşılık: “*Eğer sizin dinlemekte olduğunuzu bilseydim, kıraatimi sizin için daha da güzelleştirir, süslerdim*” diyerek cevap vermiştir.¹¹⁶ Bu hadise, Kur'ân tilâvetinde sesin güzelleştirilmesinin Hz. Peygamber tarafından takdir edilen bir davranış olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kıraatin sadece tecvid kurallarının uygulanmasıyla sınırlı olmayıp, ses estetiği ve duygu derinliğiyle birlikte icra edilmesinin

¹¹³ E. Yılmaz (2022). *Kur'ân-ı Kerîm Kıraatinde Müzikal Tavırlar* (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 26.

¹¹⁴ Ayrıntılı bilgileri için bkz: A. Çetin (2011). *Kur'an Okuma Esasları*, Emin Yayınları, Bursa, s.353-354.

¹¹⁵ Hak Dini Kur'ân Dili, VI, 3948; es-Sâbüni, *Tefsiru Âyâtü'l-Ahkâm*, II, 628 vd; akt: İ. Karaçam (2015) “*Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*”, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, s.125.

¹¹⁶ Sahîh-i Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 31; Sahîh-i Müslim, *Salâtu'l-Müsâfirîn*, 236.

sünnetten teşvik gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Kur'ân kıraatinde mûsikînin estetik boyutunun bulunduğu ve bunun da Kur'ân'ın manevî tesirini güçlendiren önemli bir unsur olduğu anlaşılmaktadır.

Bu minvalde mûsikî ilmi, insanın duygu ve düşüncelerini düzenli ve ölçülü sesler aracılığıyla ifade etme sanatı olarak tanımlanır. Nasıl ki resim sanatında renklerin uyumlu biçimde kullanılması esas teşkil ediyorsa, mûsikî sanatının da özünü seslerin ahenkli birlikteliği oluşturur. Bu açıdan bakıldığında mûsikî, insan ruhuna doğrudan hitap eden bir ifade biçimidir. Kur'ân kıraati söz konusu olduğunda ise mûsikî, sadece bir araç değil, aynı zamanda mananın kalplere daha etkili ulaşmasını sağlayan bir vasıta olarak karşımıza çıkar. Burada dikkat edilmesi gereken husus, mûsikînin gayeyi gölgede bırakmaması; bilakis Kur'ân'ın mesajını ruhlara daha derinlikli şekilde ulaştıracak bir estetik boyut kazandırmasıdır.¹¹⁷ Nitekim Kur'ân'ın edebî yönü ne kadar mucizevî bir estetik sergiliyorsa, onun mûsikî eşliğinde icrası da aynı derecede titizlik ve hassasiyet gerektirir. Çünkü tilavetin mûsikî ile bulunduğu noktada sadece ses değil, duygu da ahenk kazanır; kalpler harekete geçer, zihin berraklaşır ve ilahî mesaj, insanın hem aklına hem ruhuna daha güçlü nüfuz eder.

3.1.1. Mûsikî ve Kur'ân'ın insan psikolojisi ile ilişkisi

Mûsikî, insanın var oluşundan itibaren duygularını, düşüncelerini ve iç dünyasındaki derinlikleri ifade etmenin en etkili yollarından biri olmuştur. Seslerin ahenkle birleşmesi yalnızca estetik bir olgu değil, aynı zamanda insan ruhuyla kurulan en eski bir iletişim biçimidir. Neşe, hüznün, cesaret, korku veya umut gibi duyguların mûsikî aracılığıyla dile gelmesi, onun insan psikolojisi üzerindeki köklü tesirini açıkça ortaya koymaktadır.

İnsanın fitratı ya da onun tabiatı dediğimiz şey, yaratılıştan getirdiği tüm fizyolojik ve psikolojik özelliklerdir. Bu temel özellikler içinde önem arz eden mûsikî ve uyum, ahenk zevkidir. Pratik hayatta gözleendiğinde, dini, dili, ırkı ve yaşadığı bölgeleri farklı olan insanların, benzer durumlarda olanların neredeyse aynı tür müzikleri icra ettikleri görülmektedir. Söz ve beste ayırımına bakılmaksızın, bazı melodilerin insanları hüzünlendirdiği, bazılarının ise coşturduğu herkesin tecrübe edebileceği bir gerçektir. Genellikle düğünlerde ve eğlencelerde olan ahenk ile aynı duyguları yaşamaktadır yahut savaşlarda orduyu harekete geçirmek için ritmi yüksek müziklerin kullanılması; buna mukabil ölüm, ayrılık ve hüznün zamanlarında ritmi düşük ezgilerin tercih edilmesi ispata yer bırakmayacak ölçüde belirgin olgulardır. Bütün bunlar göstermektedir ki; mûsikînin insan

¹¹⁷ M. Nuri Uygun (2001), Kur'an ve Musiki, *Kur'an Ve Tefsir Araştırmaları II, İslami İlimler Araştırma Vakfı, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 34 Ensar Neşriyat: 67, İstanbul, s.49,50.*

fitratına hitap eden bir yönü ve kuşkusuz evrensel bir dili vardır. İşte bu bağa mûsikî- fitrat ilişkisi olarak adlandırılabilir.¹¹⁸

Öyle ki insanın biyolojik yapısı dahi ritim ve ahenk üzerine kuruludur. Kalbin düzenli atışı, nefes alıp verişin ritmik yapısı, yaşamın özünde mûsikî ile iç içe olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra suyun akışında ruha dokunan tatlı bir ahenk olması, kuşların ötüşünde mutluluk sevincini uyandırması, çocuğun ağlamasında, hastanın inlemesinde veya rüzgârın esişinde umut yeşermesi gibi doğal bir mûsikî vardır. Dolayısıyla insanı mûsikîden tamamen koparmak imkânsızdır. Çünkü Kur'ân tilaveti de kendi tecvid kuralları ve temsili okuma ölçüleri içinde mûsikî ile ilişkilendirilmektedir. Asıl mesele, mûsikînin ilâhi yasaların çerçevesi içerisinde değerlendirilmesi, insanın ruhunu karartan değil aydınlatan, onu huzura ve güzelliğe yönlendiren bir araç olarak kullanılmasıdır.¹¹⁹

Bu minvalde mûsikînin, Kur'ân'ın, insan ile olan ilişkisine baktığımızda; Kur'ân-ı Kerîm, kâinatın yaratıcısı olan Allah'ın kelâmıdır ve sözlerin en güzelidir.¹²⁰ İnsan ise yaratılmışların en mükemmeli ve en şerefliisidir.¹²¹ Dolayısıyla varlık âleminde sözlerin en güzeli olan Kur'ân-ı Kerîm ile mahlûkatın aziz olan ve en mükemmeli olan insan arasında doğrudan bir ilişkisi bulunmaktadır. İlâhî kelâmın emanet edildiği varlık insandır.¹²² Kâinatın merkezinde bulunan, Allah'ın hitabına muhatap olan ve O'nun sözlerine tercümanlık eden yine insan olması açıdan Kur'ân'da sadece lafzi hitabına değil, aynı zamanda tilavetindeki ahenk ve musikî boyutuyla da insana hitap etmektedir.

Kur'ân'ın temel nesnesi insan olduğu ve insanda var olan bütün özellikleri içerisinde konu edinen bir rehberdir. Psikolojinin de objesi insan ve davranışlarıdır. Muhatap olarak insanı kabul eden ve insan ruhu üzerinde fazlaca duran Kur'ân-ı Kerim'in amacı insanı eğitmek, insanın hidayetini ve saadetini sağlamaktır. En geniş şekli ile insanın hayat felsefesini etkileyen Kur'ân, bireyin davranışlarına tesir etmekte ve onu şekillendirmektedir. Dolayısıyla, Kur'ân'da psikolojik boyutlara ilişkin nazariyelere geniş bir şekilde yer

¹¹⁸ Y. Kurban (2019). İnsan Tabiatı ve İslam Açısından Müzik (Müzik-Fıtrat İlişkisi), *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Mart, 23(1): 23.

¹¹⁹ A. Çetin (1998). Kur'ân Kırâatında Mûsikînin Yeri, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sayı: 7, Cilt: 7*, s.116,117.

¹²⁰ ez-Zümer 39/23.

¹²¹ et-Tîn 95/4.

¹²² el-Ahzâb 33/72.

verilmektedir. Âyetlerde insan ruhuna dokunan, sevgi, aşk ve haz duygularını uyandıran, ritim ve ahenk verenin Allah olduğu vurgulanmaktadır.¹²³

Bu bağlamda mûsikînin temelini oluşturan ses ve ölçü, Allah tarafından yaratılmış ve insanın ruhuna yerleştirilmiştir. Bilindiği üzere mûsikî, insan ruhunu derinden etkileyen, kalbe nüfuz eden, his ve heyecan uyandıran; kimi zaman ise teskin eden, sükûnet ve huzur veren bir güçtür.¹²⁴ Kur'ân'ı Kerîm de bu gerçeği göz ardı etmemiştir. “Hz. Peygamberi, mesaj iletirken insan psikolojisini esas almaya ve böylece muhataplar üzerinde etkili olmaya yönlendirmiştir. Kur'ân'ı dikkatle incelediğimizde özellikle Mekke dönemi tebliğ şekli psikolojik olduğu görülmektedir; insanları her şeyden önce dine yönelmeleri hususunda gayret göstermektedirler. Bu bağlamda tebliğ sürecinde insan doğasındaki inanma eğilimi, korku unsuru, nefret etme duygusu, ödül faktörü, eleştiri psikolojisi öne çıkartılmış; üzüntü ya da mutluluk uyandıran, acıklı yahut gülünç durum oluşturan ifade tarzları, yemin, tekrar, mesel gibi etkili anlatım üslupları kullanılmıştır.¹²⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.), tilavet tekniklerini kullanarak insan ruhu üzerinde derin bir etki bırakmış ve böylece Kur'ân'ın estetik ve manevi güzelliğini ortaya koymuştur. Nitekim Kur'ân'da, tilavetin insan ruhunda derin etki bıraktığı açıkça ifade edilmektedir. Şöyle ki âyette: “Peygamber'e indirileni (Kur'an'ı) dinledikleri zaman hakkı tanımalarından dolayı gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün.” “Ey Rabbimiz! İnanmış. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenler (Muhammed'in ümmeti) ile beraber yaz” derler.¹²⁶ Bu durum, Kur'ân'ın yalnızca bir hukuk ve inanç kitabı olmadığını, aynı zamanda insan psikolojisinin bütün yönlerini dikkate alan bir ilâhî hitap olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Kur'ân tilavetindeki mûsikî ahengi ile içerikteki psikolojik mesajlar birleştiğinde, muhatap üzerinde hem bilişsel hem de duygusal düzeyde derin bir etki meydana getirmektedir. Bu bütüncül yaklaşım, Kur'ân'ın insana hitap tarzının, onun ruhsal yapısını şekillendiren en önemli unsur olduğunu göstermektedir. Biz de Kur'ân'a yönelip ruhumuzu onunla besleyelim ve yaşatalım. Allah kalplerimizi Kur'ân'ın huzuru ile doldursun.

¹²³ C. Kırcı (2005). *Kur'ân-ı Kerim'de Fen Bilimleri*, Marifet Yayınları, İstanbul, s.330- 333; akt: B. Güler (2021). *Psikolojik Tefsir Bağlamında Muhammed Esed'in Kur'ân Mesajı İsimli Tefsirinin İncelenmesi*, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.9.

¹²⁴ A. Çetin (1998). Kur'ân Kırâatında Mûsikînin Yeri, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sayı: 7, Cilt: 7*, s.116,117.

¹²⁵ M. Hayr (2017). “Devru'l-Kıssati'l-Kur'âniyye fi Binâi Kıymeti'l-İcabiyye: Sûretü Yûsuf Enmûzecen”, *el-Mecelletü'l-Ürdüniyye fi'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye*, sayı:13/2, s.145; Vehbi İmamoğlu (2009), “Mekke Putperestlerinin İslam'la Yüzleşmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sayı: 2/6, s.317-319; akt: A. Kasapoğlu (2017), *Kur'an Psikoloji Atlası Psikolojik Tefsir Ekolü, C.1*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, s.108.

¹²⁶ el-Mâide 5/83.

3.1.2. Kur'an'ı güzel okumanın fonetik ve estetik boyutu

Mûsikî, sesin estetik, düzenli ve anlamlı bir biçimde organize edilmesiyle ortaya çıkan bir sanattır. Bu bağlamda, insan marifetiyle icra edilen mûsikî,¹²⁷ temel olarak iki ana kategori altında incelenir:

1. Vokal (sesli-sözlü) icralar: İnsanın kendi sesiyle, çoğu zaman sözle desteklenerek gerçekleştirdiği melodik ve ritmik icralardır. İlahiler, şiirler, şarkılar ve en önemlisi Kur'ân tilaveti bu kapsama girmektedir. Kur'ân tilaveti, bu sınıflandırma içinde vokal icra biçiminin en yüksek ve kendine özgü formlarından birini temsil eder.

2. Enstrümantal icralar: İnsanın icat ettiği çalgılar aracılığıyla ortaya çıkan mûsikî ürünleridir. Bu tür icralarda insan sesi ikincil konumda olabilir veya hiç yer almayabilir.

Kur'ân tilaveti, bu sınıflandırmada “sesli-sözlü icra” kategorisinin en güzel örneğini temsil etmektedir. Çünkü tilavet, salt bir sesleniş değil; ses, ton ve ritmin en ince ölçülerde kullanıldığı, ilahî kelâmın insana ulaşmasında vazgeçilmez bir araçtır. Kur'ân tilavetinin insan psikolojisi üzerindeki derin etkisi, ses, ton ve ritim gibi temel mûsikî unsurlarıyla doğrudan ilişkilidir. Tilavetteki sesin tınısı ve rezonansı,¹²⁸ dinleyici üzerinde derin bir manevi etki yaratırken; ton (makam), ayetlerin duygusal içeriğini pekiştirir. Tecvid kurallarıyla oluşan iç ritim ise tilavete bir akış ve bütünlük kazandırarak hem zihinsel odaklanmayı artırır hem de ayetlerin anlam katmanlarını güçlendirir. Bu bağlamda Kur'ân tilavetinin icra edilirken önem kazandığı (temsili tilavet) ses, ton, ritim üç temel unsur üzerinden analiz edilebilmektedir.

Ses (Tını ve Rezonans)

“Ses, kulağın duyabileceği titreşim olarak tanımlanmaktadır. Cisimler ancak titreştiği zaman ses verir. Titreşimden meydana gelen ses dalgaları hava yardımıyla kulak zarına iletilir. Zar da o anda titreşerek, titreşimlerin kulak kemikçiklerine oradan da işitme sinirlerinin dallanarak son bulduğu içi kulağa ulaştırır. İç kulak ses dalgalarını elektrik sinyallerine dönüştürür ve beyine gönderir. Beyin de bu sinyalleri ‘ses’ olarak algılar. Böylece

¹²⁷ İ. Aydın & T. Sağer, (2023). Türk Halk Müziği Ekosisteminde Çalgı ve Vokal İcra Etkileşimi: Hançere Tekniklerinin Oluşumunda Müzikal Davranışlar. *Etnomüzikoloji Dergisi*, 6(3), 59-79.

¹²⁸ **Rezonans:** Ses, kaynağından çıktıktan sonra çevrenin akustik özellikleriyle de şekillenerek nitelik kazanır. Buna rezonans olayı denir. Konuşma ve şarkı sesi armonikleri zenginleştirilmiş karmaşık seslerdir. İnsan sesine dilin tüm inceliklerini kazandıran rezonansın niteliğidir. www.muzikegitimcileri.net/

titreşim enerjisi, insan zihninde işitme duyusuna dönüşmektedir.”¹²⁹ Sesin oluşumun ve duyulara dönüşmesinde bir enerji ortaya çıkmaktadır.

İnsan sesi, saniyede yüz yirminin üzerinde titreşim gerçekleştirebilmektedir. Genel olarak insan sesinin diğer tüm seslerde olduğu gibi üç temel niteliği vardır: şiddet, perde ve tını. Sesin şiddeti, gırtlak içerisinde sağlı sollu yerleşmiş dört kıvrım hâlindeki ses tellerinin titreşim yoğunluğuna bağlıdır. Bu titreşim ise, ses tellerinden geçen havanın ‘itilim basıncı’¹³⁰ ile doğrudan ilişkilidir. Nitekim oldukça yüksek bir sesle şarkı söylemek, saniyede yaklaşık dört santimetreküp havanın ses tellerinden geçmesi demektir. Buna karşın ses eğitimi almış bir kimse, aynı şiddetteki sesi çok daha az hava ile üretebilir; bu durum ise nefesin ve sesin bilinçli kullanımıyla doğrudan bağlantılıdır.¹³¹

Bu biyofiziksel temelin, Kur’ân tilavetinde doğrudan karşılığı bulunmaktadır. Bu bağlamda Kur’ân harflerinin çıkış yeri,¹³² tınısı ve gunne (genizden gelen)sesler, tecvid uygulamaları, sesi öne taşıma özelliğine sahip olmaktadır. Zira tilavette sesin şiddeti, perdesi ve tınısı belirli kurallara göre kullanılmaktadır. Bu da hem estetik hem de manevî bir etki doğurmaktadır.¹³³ Kur’ân tilavetinde mahreç ve tecvid kurallarına riayet ederek okuma yapmak, bireyin hem dinî yaşantısına hem de kişisel gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Zira bu kuralları gözeterek gerçekleştirilen tilavet, kişinin hayatı boyunca sürdürebileceği faydalı bir meşguliyet olmasının yanı sıra, bireyde zihinsel disiplin ve estetik duyarlılığın gelişmesine de vesile olmaktadır. Bu yönüyle Kur’ân tilaveti, yalnızca bir ibadet pratiği değil, aynı zamanda kişiye sürekli olarak eşlik edebileceği, hayatına anlam katabileceği ve olaylara bakış açısını değiştirebileceği güzel bir uğraş olarak değerlendirilebilir.

Tilavetteki sesin kalitesi ve yarattığı rezonans, okuyucu ve dinleyici ile tilavet arasında kurulan ilk duyuşal bağıdır. Bir okuyucunun sesinin kendine özgü tınısı, (vokal akustik)

¹²⁹ R. Yekta, *Türk Musikisi*, s.14-15; Edwin J. Stringham, *Music and the Mind* (New York, ts.), s. 9; A. Zeren (2003). “Fizik ve Müzik”, Müzik Sorunlarımız Üzerine Araştırmalar, Pan, İstanbul, s.7; Meydan Larousse, XI, 217; Bilgilik Webster, XII, 368; akt: F. Arslan (2017). *İslâm Medeniyetinde Müsikî*, Beyan Yayınları, İstanbul, s.247.

¹³⁰ İtilim basıncı: Diyafram ve karın kaslarının geliştirilmesiyle doğru orantılıdır. Örneğin tiyatro oyunları, eğitimleri sırasında geliştirdikleri diyafram sayesinde inandırıcı kahkaha atabilirler. Opera sanatçılarının çıkardıkları çok volümlü, güçlü sesler de gelişmiş bir diyafram ve karın kasları sayesinde kolayca ses dışarı atılır. akt: G. Hurmalı (2021). *Kur’ân ve Şan Tekniği Hû*, Kitap Yurdu Doğrudan Yayın, İstanbul, s.31.

¹³¹ S. Taşer (1980). *Örneklerle Konuşma Eğitimi*, Örgün Yayınları, İstanbul; akt: Gönül Hurmalı (2021). *Kur’ân ve Şan Tekniği Hû*, Kitap Yurdu Doğrudan Yayın, İstanbul, s.31.

¹³² Mahreç: harflerin çıktığı yere denir. Ayrıntılı bilgi için bkz: İ. Karaçam (2015). “Kur’ân-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri”, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, s.190,196; A. Çetin (2011). *Kur’ân Okuma Esasları, Emin Yayınları*, Bursa, s. 97,111; A. Dağdeviren (2009). *Kur’ân Okuma Sanatı Tecvid*, Işık Akademi Yayınları, İzmir, s.31,38.

¹³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. F. Arslan (2017). *İslâm Medeniyetinde Müsikî*, Beyan Yayınları, İstanbul, s.247, 258.

dinleyicinin zihninde bir bağlanma veya Kur'ân'ı anlama duygusu yaratır. Kimi okuyucuların sesindeki gürlük, sıcaklık veya tiz/pes dengesi, dinleyicinin duygusal durumunu anında etkileyebilir. Bu ses titreşimlerinin (rezonans),¹³⁴ beynin işitsel korteksindeki aktiviteyi artırdığı ve hatta kişinin hücrelerinde bütünsel olarak bir rahatlama tepkilerini tetikleyebileceği düşünülmektedir.¹³⁵ Bu yönüyle Kur'ân tilaveti, bir terapi biçimi olarak da değerlendirilebilir.

Tıpkı Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ezan için en gür ve güzel sese sahip olan Bilâl-i Habeşî'yi seçmesi gibi, Kur'an tilaveti de metin okumakla birlikte, aynı zamanda sesin gücünü ve estetiğini kullanarak insan ruhuna dokunma sanatıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.), ezanın kutsal mesajını en etkili şekilde duyurmak için en güzel sesi tercih etmesi,¹³⁶ sesin manevi etkiyi nasıl derinleştirdiğinin en açık örneğidir. Benzer şekilde, Kur'an tilavetinde de sesin kalitesi, ayetlerin mesajını sadece zihne değil, kalbe de ulaştırır. Bu nedenle, tilavetin psikolojik boyutu, sadece manevi inançla değil, aynı zamanda sesin bilimsel olarak kanıtlanmış rahatlatıcı ve düzenleyici gücüyle de açıklanabilir.

Ton (Makam ve Melodi)

Sözlükte “durulan yer, durak” anlamına gelen makam terimi, Türk mûsikisi tarihinde ve onun etkisinin yayıldığı geniş coğrafyalarda kullanılan müzik sistemlerinin temelini teşkil eden bir kavramdır.¹³⁷ Kur'an tilavetindeki ton, makamlar aracılığıyla ifadesini bulur ve tilavete bir melodi katar. Makam, yalnızca ses dizilerinin tertibini değil, aynı zamanda melodik seyrin, iniş ve çıkışların, durak ve güçlülerin belirli kurallara bağlı biçimde şekillenmesini ifade eder.¹³⁸ Bu açıdan makam, estetik bütünlüğün yanı sıra ruhî tesirin oluşumunda da merkezi bir rol üstlenmiştir.¹³⁹

Bu bağlamda ruhi tesirin oluşumu ile Farabî (870-950) müziği 12 makam, 7 ses (avaze), 4 şube ve 24 terkîb şeklinde tasnif etmiştir. Bu makamları burçlarla ve günün belirli saatleriyle ilişkilendirmiştir. Nitekim *Musikî'l-Kebîr* adlı eserinde her bir makamın günün farklı vakitlerinde insan ruhuna nasıl etki ettiğini ayrıntılı biçimde açıklamıştır. Buna göre

¹³⁴ G. Hurmalı (2021). *Kur'ân ve Şan Tekniği Hû*, Kitap Yurdu Doğrudan Yayın, İstanbul, s.39,55.

¹³⁵ Bkz. *Kitâbu'l-Musavvitâti'l-Veteriyye*, Turabi, s.152,153, Risâle fî Eczâi Hubriyye fî'l-Mûsika, Turabi, s.163,165; akt: F. Arslan (2017), *İslâm Medeniyetinde Mûsikî*, Beyan Yayınları, İstanbul, s.242.

¹³⁶ Bkz. İbni Sînâ, *eş-Şifâ, Cevâmiu İlmi'l-Mûsikâ*, (thk. Zekerîyya Yusuf), el-Matbaatü'l-Emîriyye, Kâhire,1956, s.4,5; akt: age, s.244.

¹³⁷ İ. Hakkı Özkan (2003). “Makam”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.27, s.410.

¹³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. A. Sarı (2016). *Kur'ân-ı Kerîm ve Dinî Mûsikî*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s.68,99.

¹³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. L. Öztürk & H. Erseven & M. Atik Fadıl (2015). *Makamdan Şifaya*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.29,46.

Buselik makamı kuşluk vaktinde insana kuvvet verirken, Büzürg makamı yatsıdan sonra korku duygusu uyandırmaktadır. Hicaz makamı ikinci vaktinde alçakgönüllülük hissi kazandırmakta, Hüseyinî makamı sabah vakti sükûnet ve huzur vermektedir. Gün batımında etkili olan İsfahan makamı hareket kabiliyeti ve güven hissi sağlarken, Küçük makamı hüznün ve elem duygularını artırmaktadır. Akşam vaktinde Neva makamı lezzet ve ferahlık verirken, güneş yükseldiğinde etkili olan Rast makamı neşe ve huzur vermektedir. Rehavi makamı imsâk vaktinde sonsuzluk fikrini hatırlatırken, Saba makamı cesaret ve kuvvet kazandırmaktadır. Öğle vaktinde tesir eden Uşşak makamı gülme ve ahenk duygusu oluşturmakta, sabah ile öğle arası etkin olan Zirgüle makamı ise uyku hissi vermektedir.

İbn Sînâ (980–1037), Farabî’den etkilenmiş olmakla birlikte müzik anlayışında bazı farklılıklara sahiptir. Müzik ilmini matematik, aritmetik, astronomi ve geometri ile birlikte ‘riyazî ilimler’ arasında değerlendirmiş; *Kitâbü’ş-Şifâ*’nın on ikinci bölümünü bu konuya ayırmış, ayrıca *Kitâbü’n-Necât* ve *Dânişnâme*’de de müzikle ilgili görüşlerine yer vermiştir. Ona göre tedavinin en önemli yollarından biri, hastanın akıl ve ruh gücünü artırmak, cesaretini pekiştirmek, bulunduğu ortamı hoş kılmak, sevdikleriyle bir araya gelmesini sağlamak ve güzel musiki dinletmektir. Farabî’den farklı olarak makamların burçlarla veya gökyüzüyle ilişkilendirilmesini reddetmiş; daha çok seslerin uyumu ve ezginin ruh üzerindeki etkisi üzerinde durmuştur. Ona göre uyumlu sesler ruh dünyasında derin tesirler bırakır; insanın ruh hâli ise ses tonundaki değişikliklerle açığa çıkar. Nitekim ses yavaşça yükseldiğinde merhamet ve güçsüzlük duygusunu, ani bir yükselişte ise kuvvet, sertlik ve tehlike hissini ifade etmektedir. Genel olarak İbn Sînâ, müziğin sayısal kurallarla uyumlu olması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁴⁰

Bu minvalde, Kur’ân tilaveti icra edilirken de benzer bir durum söz konusudur. Kur’ân’da var olan ilâhî mûsikî ahengini, vahyin ilk muhatabı olan Hz. Peygamber’in (s.a.v.) tilavetinden öğrenmekteyiz.¹⁴¹ Zira harflerin fonetik uyumu ve tabîî ahengi, okuyuş sırasında yalnızca sesin tınısıyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda kelimenin anlamına göre yükselme, alçalma, durma ve akış gibi ses hareketleriyle de bütünleşir. Böylece tilavet, hem matematiksel bir düzeni andıran sayısal oranlar çerçevesinde gerçekleşir, hem de tilavet eden mânânın ruhuna uygun iniş–çıkışlarla icra ederek dinleyicide derin bir tesir bırakabilir.

¹⁴⁰ L. Öztürk & H. Erseven & M. Atik Fadıl (2015). *Makamdan Şifaya*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.11,13; başka kaynaklarda da yer almaktadır: S.Yiğitbaş (1972). *Musiki İle Tedavi*, Yelken Matbaa, İstanbul, s.34; B. Grebene (1978). *Müzikle Tedavi*, Sanem Matbaa, Ankara, s.26; akt: P. Somakçı, “Türklerde Müzikle Tedavi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı.15,Yıl: 2003/2, s. 134-135.

¹⁴¹ el-Cum’a 62/2.

Ritim (Tecvid ve Akış)

Kur'ân tilavetinin bir diğer önemli unsuru, daha önce konularımızda bahsettiğimiz gibi tecvid kurallarıyla sağlanan ritmik yapıdır. Harflerin doğru mahreçlerden çıkışı, kelimelerin uzatılıp kısaltılması (medd) ve duraklamalar (vakf), tilavete düzenli ve akıcı bir ritim kazandırır. Bu ritim, sadece fonetik bir kuraldan ibaret değildir; aynı zamanda dinleyicinin bilişsel yükünü azaltır, dikkatini artırır ve metni takip etmesini kolaylaştırır. Ritimdeki bu düzen, beyindeki ritmik algı mekanizmalarını harekete geçirerek bir nevi güzel bir etki yaratabilir ve dinleyicinin zihnini dış etkenlerden soyutlamasına yardımcı olabilir.

Bu benzetme, Kur'ân tilavetinde sesin mahreçlere uygun çıkarılışındaki inceliğin, mûsikîdeki ses perdelerinin düzeniyle ne derece örtüştüğünü göstermektedir. Zira her bir harfin belirli bir çıkış noktası ve kendine özgü bir ses karakteri bulunmakta, bu da tıpkı mûsikîdeki nota sisteminde olduğu gibi ahenkli bir bütünlüğün oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, Arap harflerinin mahreç temelli fonetik yapısı, Kur'ân kıraatinde yalnızca doğru telaffuzu değil, aynı zamanda dinleyicide estetik bir algının oluşmasını da temin etmektedir. Böylece Kur'ân tilaveti, hem ilahî kelamın lafız yönünden korunmasını garanti altına almaktadır hem de Kur'ân'ın estetik ve ruhî tesirini güçlendiren bir unsur hâline gelmektedir.¹⁴²

Bu bağlamda, Kur'ân kıraatinde harflerin fonetik yapıları, tıpkı mûsikî perdelerinin bir araya gelerek uyumlu bir kompozisyon oluşturması gibi bir bütünlük ortaya koymaktadır. Mahreçler arasındaki uyum, sertlik–yumuşaklık, incelik–kalınlık, yayılma–tekrir gibi ses özelliklerinin ahenkle birleşmesi sonucu adeta tabî bir nağme meydana gelir. Sesin bu yönü, içsel duyguların dışa yansımaları olarak farklı renk ve tınılar kazanır; medd, gunne, titreşim ve dalgalanma gibi ses unsurları ruhun estetik ölçülerine uygun bir akış sağlar. İşte Kur'ân tilavetinde ortaya çıkan bu fonetik armoni, onun müzikal i'câz'ını teşkil etmektedir. Kur'ân'ı dinleyenin şuurunu derinden sarsmakta, kişinin kalbine nüfuz ederek en katı ruhları bile yumuşatmaktadır. Böylelikle Kur'ân'ın tilaveti, evrensel bir dil mahiyetindedir. Akıl ve kültür düzeyi ne olursa olsun, iman eden veya etmeyen herkes üzerinde tesir bırakmaktadır.¹⁴³

¹⁴² N. Çağıl (2005). *Kur'ân'ın Belâgat ve Fonetik Yapısı*, İlahiyat, Ankara, s.17-21; akt: N. Çağıl (2012). Kur'an Kıraatinde Musiki Ses Uyumu, Ezgileştirme/Teganni ve Kıraatlerde Fonoloji/Ses-Anlam İlişkisi, *Tarihten Günümüze Kıraat İlmî, Uluslararası Kıraat Sempozyumu*, 16-18 Kasım, İstanbul, s.330.

¹⁴³ N. Çağıl (2005). *Kur'an-ı Kerim ve Kitabı Mukaddes Mukayesesine Özgün Bir Yaklaşım*, Araştırma, Ankara, s.38-39; N. Çağıl (2012) Kur'an Kıraatinde Musiki Ses Uyumu, Ezgileştirme/Teganni ve Kıraatlerde Fonoloji/Ses-Anlam İlişkisi, *Tarihten Günümüze Kıraat İlmî, Uluslararası Kıraat Sempozyumu*, 16-18 Kasım, İstanbul, s.330,331.

Sonuç olarak, Kur'ân tilavetinin anlam bakımından değerli olmasının yanında nazmındaki eşsiz ahenk ve seslerin tabii düzeniyle de insan fitratına doğrudan hitap eden bir kudrete sahiptir. Afakî ve enfüsî delillerden faydalanamayarak hakikati kavramakta zorlanan kimseler dahi, Kur'ân'ın ses örgüsü karşısında kişi içsel bir yumuşama ve ruhsal bir titreşim yaşamaktadır. Bu durum, insanın yaratılışında mevcut olan tabii dil ile Kur'ân'ın ses yapısı arasındaki uyumun bir tezahürü olarak görülebilir. Dolayısıyla, farklı dil, kültür ve akıl seviyelerine sahip bireyler Kur'ân tilaveti karşısında kayıtsız kalmadıklarını; bu da Kur'ân'ın evrensel etkisinin ve insan psikolojisine doğrudan nüfuz eden ilahî yönünün en açık göstergelerinden biridir.

3.1.3. Tilavette makamların kullanımı ve etkisi

Kur'ân tilavetinde kullanılan makamlar, bir müzik icrası olarak değerlendirilmemelidir. Buradaki amaç, sanatsal bir gösteri sunmaktan ziyade Kur'ân'ın ilahî mesajını en etkili biçimde sunmaktır. Dolayısıyla makamların tilavetteki işlevi, Kur'ân'ın kendine özgü mûsikîsini ortaya koymak, ayetlerin mana derinliğini, ahengini ve duygusal yoğunluğunu yüksek sesle ve çeşitli makamlarla icra etmektir. Bu yönüyle makamlar, Kur'ân'ın melodik zenginliğini öne çıkarırken, dinleyici üzerinde ruhî ve duygusal bir tesir bırakma işlevi görmektedir.¹⁴⁴

Kur'ân tilavetinde makamların kullanılması, ilk dönemlerden itibaren Hz. Peygamber'in tasvip ve teşvikine mazhar olmuş bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'in "Kur'an'ı seslerinizle güzelleştiriniz; zira güzel ses Kur'an'ın güzelliğini daha da artırır"¹⁴⁵ hitabı, Kur'ân'ın yalnızca anlam boyutuyla değil, aynı zamanda ahenk ve nağme ile icra edilmesinin önemine işaret etmektedir. Bu rivayet, tilavetin insan ruhu üzerindeki etkisinin sesin güzelliğiyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymakta ve kıraatte makamların kullanılmasının önemini desteklemektedir. Başka rivayetlerde: Kur'ân'ı ezgili okumayan bizden değildir¹⁴⁶ ve Allah hiçbir şeyi, güzel sesli bir peygamberin Kur'ân'ı açıkça ve ezgili bir şekilde okumasını dinlediği kadar dinlememiştir¹⁴⁷ hadisleri, Kur'ân'ın makamla okunmasının Hz. Peygamber tarafından teşvik edilen bir uygulama olduğunu teyit etmektedir. Kâdî İyâz'ın naklettiği rivayette ise, Hz. Peygamber'in sesinin berraklığına, nağmesinin letafet ve güzelliğine dikkat çekerek okuyuşunu çargâh makamına

¹⁴⁴ T. Koç (2023). *İslâm Estetiği*, TDV İslam Araştırma Merkezi (İsam)Yayınları, s.184.

¹⁴⁵ Dârimî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 34.

¹⁴⁶ Buhârî, *Tevhîd*, 44.

¹⁴⁷ Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 19.

benzetmektedir.¹⁴⁸ Ayrıca onun, sesi güzel olan sahâbîleri Kur'ân ve ezan okumada ön plana çıkarması,¹⁴⁹ onları bizzat dinlemekten haz alması ve övgüyle anması, tilavette estetik boyutun önemsendiğini göstermektedir.

Kur'ân tilavetinde kullanılan makamlar, klasik müzikteki makam anlayışına birebir karşılık gelmemekle birlikte, sesin iniş çıkışlarını, duraklarını ve ahengini belirleyen bir temsili okuma¹⁵⁰ biçimini ifade eder. Bu makamlar, Kur'ân'ın manevî mesajının daha güçlü ve tesirli bir şekilde muhataba ulaşmasına aracılık etmektedir. Makamların her biri, insan psikolojisi üzerinde farklı etkiler bırakır; dinleyicinin ruh hâlini, duygu dünyasını ve ibadet atmosferini doğrudan etkileyebilir.

Rast makamı, Kur'ân tilavetinde en çok kullanılan makamların başında gelir.¹⁵¹ Duygusal olarak dinginlik, güç ve huzur verir. Kur'ân'ın ciddiyetini ve yüceliğini yansıttığı için cami tilavetlerinde ve mukabelelerde tercih edilmektedir. Segâh makamı, derinlik ve içtenliği öne çıkarır. Özellikle Buhûrîzâde Mustafa İtrî'nin bestelediği Tekbir ve Salât-ı ümmiyye'nin Arapça sözleri şöyledir: “Allâhümme salli alâ seyyidina Muhammedin'nin-nebiyyi'il-ümmiyyi ve alâ âlihi ve sahbihî ve sellim” sözleri kolayca söylenen ve samimi bir yaklaşıma sevk eder. Dinleyende tefekkür duygusunu uyandırır. Özellikle dua ve niyaz içeren ayetlerin tilavetinde tercih edilmesi, kalplerde huşû etkisi oluşturur.¹⁵²

Hüseynî makamı ise, samimiyet ve içtenliği ön plana çıkarır. Rahmet, şefkat ve sevgi duygularını çağrıştırır. Özellikle rahmet ve cennet tasvirlerinin geçtiği ayetlerde kullanılması tesiri artırmaktadır. Hicaz makamı, derin bir hüznün ve haşyet hissi uyandırır. Dinleyende mahzunluk ve içsel bir arınma duygusu meydana getirir. Kur'ân tilavetinde özellikle azap ayetlerinde veya ahiret sahnelerinin anlatıldığı bölümlerde tercih edilir.¹⁵³ Saba makamı, Kur'ân tilavetinde en dokunaklı etkiye sahip makamlardan biridir. Dinleyicide yoğun bir duygusallık ve gözyaşına sebep olabilen derin bir tesir bırakır. Genellikle tevbe, istiğfar ve

¹⁴⁸ Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, c.I, s.47; S. Uludağ (2015). *İslâm ve Mûsikî*, Dergâh Yayınları, İstanbul, s.102.

¹⁴⁹ R. Ertuğay (2020). “Günümüz İmam-Müezzin İlişkisine Örnekliliği Açısından Hz. Peygamber İle Müezzini Bilâl-i Habeşî Arasındaki İletişim”, *Diyanet İlmî Dergi*, 56, 234-236, 241-243; akt: İ. Çelik (2022). “Kur'ân Tilâveti Ve Estetik”. *Diyanet İlmî Dergi* 58/1, Mart s.148. <https://doi.org/10.61304/did.895597>.

¹⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz; İ. Karaçam (2015). *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, s.459-476.

¹⁵¹ S. Barkçin & N. Çelik (2025). “*Rast Makamı* Makamların *Anasıdır*”, 40 Makam 40 Anlam, <https://www.youtube.com/watch?v=Iw4uQzSAzeo>. [Erişim:01.09.2025] Âl-i İmrân 3/1,4; Târik 86/1,8; rast makamına örnek ayetler; akt: B. Akdoğan (2013). Kur'an-ı Kerim Ayetlerinin İfade Ettiği Anamlara Göre Seslendirilmesi ve Makamlı Okunması Konusunda Bir Örnek, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Eruıf / 2, Sayı: 17, s.21.

¹⁵² Yâsîn 36,2,25; 60,62: öğüt ve nasihat, dua içeren segâh makamına örnek ayetler; akt: agm, s.25.

¹⁵³ Âl-i İmrân 3/191, 194; hicaz makamına örnek ayetler; akt: agm:28.

ilticayı ifade eden ayetlerde kullanılır.¹⁵⁴ Uşşâk makamı, aşk, muhabbet ve bağlılık duygularını ön plana çıkarır. Dinleyicinin gönlünde manevî bir yakınlık oluşturur. Allah sevgisini ve kulluğun samimiyetini yansıtan ayetlerde tercih edilmektedir. Çargâh makamı, yüksek bir coşku ve heyecan verir. İzzet, celâl ve azamet duygularını yansıttığı için özellikle Allah'ın kudret ve büyüklüğünü anlatan ayetlerde etkilidir.¹⁵⁵ Çok fazla kullanılmayan makamlardandır.¹⁵⁶

Kur'ân tilavetinde kullanılan makamlar ibadetin ruhuna dokunan çok özel bir güzelliştir. Bu estetiği camilerde ezanların vakitlerine göre farklı makamlarla okunması da bu inceliğin en güzel örneklerindedir. Mesela sabah vakitlerinde saba, insana cesaret, kuvvet, neşe ve huzur verir; öğlen genellikle uşşak makamı tercih edilir; çünkü bu makam insanın içine huzur verir, güne manevi bir yumuşaklık ve sükûnetle başlamasını sağlar. İkinci vakitlerinde okunan hicaz makamı, kalbi derin bir tefekküre yöneltir, adeta günün sonunda insanı manevî bir uyanıklığa davet eder. Akşam ezanlarında kullanılan irak ve segâh makamları ise günün bitişini uhrevî bir atmosfer içinde yaşatır. Yatsı vaktinde okunan genellikle hicaz veya çok nadir rast makamı ile güven ve huzur duygusunu pekiştirir; günün yorgunluğunu alır, kalbi sükûna erdirir.¹⁵⁷

Ramazân gecelerinde teravih namazlarının her dört rekâtında farklı makamların okunması, aslında ibadetin ruhuna ayrı bir renk ve derinlik katmaktadır. İlk dört rekâta okunan rast makamı, gönüllere güven ve huzur verir; insan sanki ilahî bir sükûnetle namaza adım atar. İkinci dört rekâta kullanılan uşşak ve ısfahan makamları, kalbi derin bir muhabbetle yoğurur. Üçüncü dört rekâta okunan saba makamı, sabahın tazeliğini ve iç açıcı ruhunu geceye taşır, insana yeniden dirilişi hatırlatır. Dördüncü dört rekâta ise eviç¹⁵⁸ makamı ile birlikte Acemaşiran makamı kalpleri vecde sürükler. Vitir de ise segâh makamı kullanılarak namaza son verilir. Böylece her rekât sadece bir ibadet değil, manevî bir yolculuğa dönüşür.

¹⁵⁴ Yâsîn 36/13-14; saba makamına ait örnek; akt; agm.

¹⁵⁵ N. Dağ (2024). *Kur'ân Tilâvetinde Kullanılan Meşhur Makamlar*, Tilâvet Ufku, [Erişim: 03.09.2005: <https://www.youtube.com/watch?v=910d0PQz6GA>]

¹⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: M. Ali Sarı (2016). *Kur'ân-ı Kerîm ve Dinî Mûsikî*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, s.81,99.

¹⁵⁷ Ezan ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. B. Akdoğan (2013). “Çeşitli Yönleriyle Ezânlarımız”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/29 (Haziran), 9-62. B. Erol (2024). Makamların Dili, Edebiyat Yazıları, *Hüma Dergisi*, [Erişim: 04.09.2025: <https://humadergisi.com/makamlarin-dili/>].

¹⁵⁸ Eviç makamı: Türk müzikisinin en eski makamlarındandır. Dizisi, eviç perdesindeki eksik segâh beşlisine nevâda rast beşlisinin, yerinde uşşak makamı dizisinin ve irak perdesindeki eksik segâh beşlisinin eklenmesinden meydana gelmiştir. Bu da irak makamı dizisinin inici şeklidir; akt: İ. Hakkı Özkan (1995). “Eviç”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.11, s.512.

Aynı şekilde Mevlid-i Şerif'in farklı bölümlerinde de makamların etkisi çok belirgindir. Tevhid bahri yani giriş bölümünde saba ve benzeri makamlarla Allah'ın birliği yüreklerde yankılanır. Peygamberimizin doğumunu anlatan veladet bahri rast makamı ile icra edilir ve bu makam, âlemlere rahmet olarak gönderilen Efendimizin gelişini gönüllere güven, huzur ve sevinç duygusuyla taşır. Üçüncü bahir olan merhaba bölümünde ise uşşak makamı kullanılır; bu makamın sıcaklığı, ümmetin Peygamberine kavuşma coşkusu dile getirir. Miraç mucizesini anlatan bölümde hüzzam makamı, gönüllerde derin yücelik ve incelik uyandırır; sanki insan semaya açılan bir kapıdan içeri girer. Son bölümde ise hüseyinî makamı tercih edilir ve bu makamlarla dualar daha bir içten, daha bir gönülden yükselir.

Bütün bunlar gösteriyor ki makamlar sadece mûsikî icrası değil, cemaat bilincini uyandırmayı ve ibadetleri sevmeyi, ibadetin ruhunu canlı tutmayı sağlamaktadır. Kalplere huzur veren ve sevinç aşıl原因, gözleri yaşartan, gönülleri titreten birer manevî anahtardır.¹⁵⁹ Bu manevî anahtar sayesinde insan, dünya hayatını anlamlı ve dengeli bir şekilde sürdürerek, ahiret hayatı için de değerli bir sermaye hazırlama gayreti içinde olmalıdır.

3.1.4. Kur'ân'ı güzel okumanın dinleyici üzerindeki estetik tesiri

İslâm dini, insan fitratına en uygun din olarak güzelliği destekleyen, sanatın ve estetiğin meşrû dairede kullanımını teşvik eden bir dindir. İslâm sanatının en belirgin özelliği, ruhun derinliklerinden açılan pencerelerin aydınlığında gelişmiş olmasıdır. Bu sanatta akıl ve kalp, vahiy ve ilham gibi iki ilahî ışığın buluşma noktasında birleşmiş; ortaya çıkan eserler de bu birleşimin bir tezahürü olarak olağanüstü bir güzelliği yansıtmıştır. İslâm estetiğinde güzellik, ruhu besleyen, kalbi tatmin eden ve insanın iç âleminde derin izler bırakan bir tecrübedir.¹⁶⁰ Bu açıdan Kur'ân tilaveti, İslâm estetiğinin en canlı ve en saf tezahürlerinden biridir. Çünkü Kur'ân, kendine özgü bir tarzda, vurgulu, ritmik, tane tane ve sükûnet içinde okunmalıdır. Hareke ve diğer özel işaretler olması sebebiyle kendi içinde bir müzikal bir tavır oluşturmaktadır. İcra edilirken bu kurallara dikkat edilirse ahenk, doğru ve güzel eda kendiliğinden bir sükûnet haline gelir. Tilavetin bu sükûnet içinde icrası, dinleyicilerin metnin anlamına yoğunlaşabilmelerini ve aynı zamanda yüksek bir estetik haz duyabilmelerini mümkün kılar.¹⁶¹

Estetik, en genel anlamıyla güzeli fark edebilme, ona hayranlık duyma, muhteşemliği idrak etme ve karşılaşılan nesne yahut sesin ruhu etkileyen yönünü hissedebilme tecrübesidir.

¹⁵⁹ A. Çoban (2005). *Müzikterapi, Ruh Sağlığı İçin Müzikle Tedavi*, Timaş Yayınları, İstanbul, s.27, 44.

¹⁶⁰ T. Koç (2023). *İslâm Estetiği*, TDV İslam Araştırma Merkezi (İsam)Yayınları, s.20,21.

¹⁶¹ M. Hamidullah (2018). *Kur'ân-ı Kerim Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul, s.100.

Kur'ân tilavetinde bu boyut, yalnızca kulaklara hoş gelen bir ahenk olarak kalmaz; aynı zamanda kalplere sirayet eden, zihinleri açan ve ruhu arındıran bir derinlik taşır. Böylece Kur'ân'ın güzel okunması, dinleyici üzerinde hem anlamla bütünleşen hem de estetik bir haz uyandıran çok yönlü bir tesir meydana getirir. Dolayısıyla Kur'ân tilaveti, İslâm sanatının temelinde yer alan akıl-gönül bütünlüğünü ve vahiy-ilham uyumunu yansıtarak, estetiğin ruhla birleştiği en güçlü alanlardan biri olma özelliğini taşımaktadır.¹⁶² Bu bağlamda mûsikî de güzel sanatların bir parçası olarak kabul edilebilir. Kur'ân-ı Kerîm'in güzel sesle okunması ise, müminlerin ruhuna tesir eden derin bir manevi mûsikî niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle Kur'ân tilaveti, insan psikolojisine doğrudan etki eden, kalpleri huzurla dolduran bir boyut kazanmaktadır.

Bu noktada ezanın da aynı çerçevede değerlendirilmesi gerekir. Zira ezan, tevhidin ilanı ve namaza davet gibi temel dinî işlevlerinin yanı sıra, mûsikî yönüyle de güçlü bir etki ortaya koymaktadır. Geleneksel ezan icrası, estetik açıdan başlı başına bir sanat değerine sahiptir. Tekrar eden cümlelerin ilki genellikle kısa ve belirli bir nağme ile okunurken, ikincisi makamın imkânlarına göre uzatılarak icra edilir. Bazı durumlarda iki müezzinin karşılıklı veya dönüşümlü okumaları, özellikle Sultanahmet Camii gibi büyük mabetlerde, ezanın etkileyiciliğini kat kat artırmıştır. Fonetik yapısı itibariyle ezan, zaten kulağa hoş gelen ve insan ruhuna hitap eden bir zenginlik taşır. Bunun mûsikî ile bütünleşmesi, ezanı yalnızca bir çağrı olmanın ötesine geçirerek, ruhlara işleyen estetik bir tecrübe haline getirmiştir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm'in güzel sesle okunması ve ezanın geleneksel üsluplarla icra edilmesi, hem dinî hem de psikolojik açıdan olumlu, teşvik edilmesi gereken bir uygulama olarak değerlendirilebilir.¹⁶³

Bu bağlamda Hz. Peygamber'in ezan konusundaki yaklaşımı da sesin estetik boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Nitekim ezan vakti geldiğinde Bilâl-i Habeşî'ye hitaben "Ey Bilâl, haydi bizi rahatlat" buyurduğu rivayet edilmiştir.¹⁶⁴ Bilâl'in gür ve güzel sesinden dolayı, Hz. Peygamber'in onu özellikle müezzin olarak görevlendirmesi, ezanın yalnızca namaza davet işleviyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda Müslümanların ruh dünyasında derin bir estetik etki uyandırmayı da amaçladığını göstermektedir. Bu bağlamda ezan, İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren hem ibadete çağrı hem de ilâhî mesajın musikiyle bütünleşen bir tebliği olarak değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber'in daha sonra Ümmü Mektûm gibi diğer sahâbîleri de müezzin olarak görevlendirmesi, ses güzelliğinin ezan icrasında aranan bir

¹⁶² T. Koç (2023). *İslâm Estetiği*, TDV İslam Araştırma Merkezi (İsam)Yayınları, s.110,113.

¹⁶³ agm, s.183-184.

¹⁶⁴ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Edeb 78.

nitelik olduğunu ortaya koymaktadır. Güzel ve insanı etkileyen örneklerden biri, Buhârî’de aktarılan bir rivayete göre, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Abdullah b. Mes‘ûd’dan kendisine Kur’ân okumasını istemiştir. Abdullah b. Mes‘ûd, “Ey Allah’ın Resûlü, Kur’ân sana indirildiği hâlde ben mi sana okuyacağım!” diye tereddüt ettiğinde, Hz. Peygamber, “Evet, onu başkasından dinlemek benim hoşuma gider” cevabını vermiştir. Bunun üzerine İbn Mes‘ûd tilavete başlamış, “*Her ümmetten bir şahit gönderdiğimiz zaman durumları ne olacak*”¹⁶⁵mealindeki âyete ulaştığında, Resûlullah ‘şimdilik yeter.’ buyurmuş ve o esnada gözlerinden yaşlar süzölmüştür.¹⁶⁶ Bu rivayet, Kur’ân tilavetinin yalnızca lafzî ve fonetik bir güzellik taşımadığını, aynı zamanda gönüllere derin bir şekilde işleyerek dinleyicide samimi bir estetik ve ruhî tesir bıraktığını göstermektedir. Dolayısıyla Kur’ân’ı güzel okumanın, hem okuyucu hem de dinleyici üzerinde manevi bir tefekkür iklimi oluşturduğu, kalpleri yumuşattığı ve ilahî kelâmın manevî derinliğini daha da hissedilir kıldığı anlaşılmaktadır. Rabbim, Kur’ân’ın bu güzelliklerini gönüllerde en derin şekilde hissetmeyi ve yaşatmayı bizlere de nasip etsin.

3.2. Kur’ân Tilavetinin ve Mûsikînin Psikolojik Boyutu

Kur’ân tilaveti ve mûsikî, insan nefsine ve ruhuna tesir eden¹⁶⁷ pek çok ortak noktaya sahiptir. Kur’ân tilavetinin ve mûsikînin, ses, ritim ve ahenk üzerinden insan ruhuna dokunduğu bir gerçektir. Çünkü bunlar sadece kulağa değil, doğrudan kalbe hitap eder. Kur’ân’ın mucizeliği, sadece lafız ve manasında değil; aynı zamanda belâgatindeki incelik, tilavetindeki derinlik ve musikîsindeki eşsiz ahenkle de ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden Kur’ân’a muhatap olan insan, hangi seviyede olursa olsun, onun karşısında aciziyet hissetmiş; kelâm-ı ilâhînin büyüklüğü karşısında hayranlıkla sarsılmıştır.¹⁶⁸

Nitekim Kur’ân, musikîsi ve ahengiyle, Allah’ın insana ulaşmasının, insan ruhuna temas etmesinin bir yoludur. Bu yönüyle, Kur’ân’ın dilini doğrudan anlamayan bir kimse bile, onun tilavetindeki ilâhî ahenk sayesinde Yüce Allah’ın mesajını hissedebilir ve gönlünde derin bir yankı bulabilir.¹⁶⁹ Bu hususa örnek olarak, Mekke döneminde Kur’ân tilavetini işiten bazı müşriklerin yaşadığı derin tesir zikredilebilir. Rivayete göre, müşriklerin önde

¹⁶⁵ en-Nisâ 4/41.

¹⁶⁶ Buhârî, *Fezâilü'l-Kur’ân*, 32-33

¹⁶⁷ İ. Karaçam (2015). “*Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*”, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, s.133.

¹⁶⁸ A. Emin Çimen (2007). Kur’ân’da Ritmik Yapı, Fasıla ve Uslup Açısından Bir Deneme, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 27, s.189.

¹⁶⁹ T. Savran, A. Hakkı Turabi (2021). Kur’ân Tilâvetinde Teğannî, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, Yıl 7, Cilt 7, Sayı 2, (305-338), s.308.

gelenlerinden Velîd b. Muğîre, Hz. Peygamber'in Kur'ân'ı tilavet¹⁷⁰ edişini işittiğinde hayranlığını gizleyememiş ve şöyle demiştir: “Vallahi bu okunan söz, insana da cinne de ait değildir. Onun öyle bir tatlılığı, öyle bir güzelliği vardır ki; kökü derin, dalları ise semaya ulaşmaktadır. Ondandır daha üstün bir söz olamaz.” Bu ifade, Velîd'in Kur'ân'ın etkileyciliğini ve onun eşsiz üslubunu kabul ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.¹⁷¹ Kur'ân'ın lafız ve anlamının ötesinde, tilavetindeki ahenk ve musikînin bile en inatçı kalplerde dahi hayranlık uyandırdığını göstermektedir.

Modern psikoloji ise düzenli ve uyumlu seslerin beyinde dopamin¹⁷² ve serotonin¹⁷³ gibi mutluluk hormonlarını artırdığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, müzik dinlemek veya yapmak, beyinde pozitif değişimler yaratabilir ve “endorfin”¹⁷⁴ salınımını tetikleyerek kişiyi mutlu edebilir. Özellikle Kur'ân'da geçen âyetlerde¹⁷⁵ cennet ve huzur temalarının olması, tilavet ederken ritm, vurgu, ton, gunne vb. icraların yapılması insanın iç dünyasında güven, umut, refah isteği ve olumlu duygu durumları geliştirdiği belirtilmektedir. Bu durum, bireylerin psikolojik iyi olma hâline olumlu yansır ve inanç temelli ruhsal destek sağlar.¹⁷⁶ Bu bağlamda, gerek Kur'ân tilaveti gerekse mûsikî, insana huzur, dinginlik ve içsel bir rahatlama sağlama yönüyle dikkate değer bir fonksiyona sahiptir.

Kur'ân tilaveti, sıradan bir seslenişin ötesinde ilahî kelâmın manevî bir icrasıdır. Tilavet esnasında kullanılan makamlar, hem metnin ruhuna uygun bir duygu yoğunluğu kazandırmakta hem de dinleyicinin gönül dünyasında derin bir yankı uyandırmaktadır. Araştırmalar, Kur'ân dinlemenin stres seviyesini düşürdüğünü, kaygıyı azalttığını ve bireyin psikolojik iyileşmesine katkı sağladığını bildirmektedirler. Nitekim 2016 yılında İran'da tıp

¹⁷⁰ el-Mü'min 40/1, 3.

¹⁷¹ İbn Hişâm, *es-Sîre en-Nebeviyye*, I, 385; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, I, 66; Ş. Dikmen & İ. Hakkı Göksoy (2024). Elit Bir Müşrik: Velîd B. Muğîre'nin İslâm'a Karşı Mücadelesi, *Genç Mütefekkirler Dergisi*, 5(3), s.639.

¹⁷² Dopamin: Beynimizde mutluluk, motivasyon ve ödül mekanizmasını düzenleyen önemli bir nörotransmitterdir. Hareket, öğrenme, dikkat ve bağımlılık süreçlerinde rol oynar; <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/dopamin>. [Erişim:08.09.2025]

¹⁷³ Serotonin: Sinir hücreleri arasında iletişimi sağlayan bir nörotransmitterdir. Halk arasında genellikle “mutluluk hormonu” olarak bilirse de, aslında ruh halini düzenlemekten çok daha fazlasını yapar; <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/serotonin-nedir-serotonin-yuksekligi-ve-eksikligi>. [Erişim:08.09.2025]

¹⁷⁴ **Endorfin**; vücutta mutluluk ve iyi hissetme sağlayan bir hormon olarak bilinir. Ağrı kesici etkisi de bulunan bu hormon, stresle başa çıkmada önemli bir rol oynar ve doğal bir “mutluluk hormonu” olarak anılır. TDK. Sözlük.

¹⁷⁵ el-Bakara 2/38, 62, 112, 262, 274, 277; Âl-i İmrân 3/170; en-Nisâ 4/57; el-Mâide 5/69; el-En'âm 6/48; el-A'râf 7/35, 43, 49; Yûnus 10/62; el-Hicr 15/48; Fâtır 35/35; ez-Zümer 39/61; ez-Zuhuruf 43/68 el-Ahkâf 46/13; et-Tûr 52/23; el-Vâkıa 56/25; el-İnsân 76/13; en-Nebe 78/35; er-Rahmân 55/48, 55/48, 52, 54, 68, 72, 74, 76.

¹⁷⁶ M. Demir (2023). Kur'ân'a Göre Cennette Tecrübe Edilecek Olumlu Psikolojik Yaşantılar ve Bunların İnananların Psikolojisi Üzerindeki Etkileri, *İlahiyat Akademi*, 18, Aralık, s. 259-277.

fakültesi çalışanları üzerinde yapılan bir araştırmada, Kur'ân tilavetini düzenli dinleyenlerin stres ve depresyon seviyelerinde belirgin bir azalma gözlenmiştir.¹⁷⁷

Mûsikî de benzer şekilde bireyin ruhsal dünyasına tesir ederek onu neşelendirmekte, duygulandırmakta veya sakinleştirmektedir. Ancak mûsikî ile Kur'ân tilaveti arasında temel bir fark bulunmaktadır. Mûsikî beşerî bir üretim ve estetik bir sanat olarak duysal tatmin sağlarken, Kur'ân tilaveti ilahî mesajın aktarımıdır ve insanı yalnızca duysal değil, aynı zamanda manevî bir dönüşüme davet eder. Dolayısıyla, Kur'ân tilaveti ile mûsikî arasındaki benzerlikler akustik unsurlarda yoğunlaşsa da amaç bakımından ciddi bir ayrışma söz konusudur. Mûsikî insana geçici lezzet sunarken, Kur'ân tilaveti hem dünya hayatında huzur hem de ahiret hayatında kurtuluş vadeden kalıcı bir tesir ortaya koyar. Bu yönüyle tilavet, psikolojik bir rahatlamanın ötesinde, insanın manevî kimliğini inşa eden sınırsız mutluluk sağlayan iletişim olarak görülmelidir.

3.2.1. Kur'ân dinlemenin ruh hâli üzerindeki etkileri

Kur'ân-ı Kerîm, sadece anlam boyutunda değil, aynı zamanda ses, ritim, lafızlarının inceliği, gönüllere hoş gelen tilavet üslubu ile de insanın madde ve ruhuna tesir etmektedir.¹⁷⁸ İnsan ruhu, tabiatı gereği sese ve ahenge duyarlı bir yapıya sahiptir.¹⁷⁹ İnsan beyinde seslerin işlenmesi ve duysal tepkilerin oluşması arasında güçlü bir bağ vardır. Bu bağ sayesinde müzik, ritim ve ahenk ruhsal durumları etkileyebilir, rahatlama ve dinginlik hissi yaratabilir. Bu sebeple Kur'ân dinleyen kimse, okunuşun makamı, vurgusu ve ses tonuna bağlı olarak derin bir huzur, huşû ve gönül sakinliği yaşayabilmektedir. İnsan, Kur'ân'ın hoş sedasını, Rabbinin kelâmını duyduğunda, ruhunda bir huzur, kalbinde bir ferahlık ve zihninde bir berraklık meydana gelir. Bu durum, modern psikolojide “zihinsel dinginlik”¹⁸⁰ olarak ifade edilen hâl ile benzerlik taşır. Ancak Kur'ân'ın tesiri, beşerî metinlerin çok ötesindedir; çünkü o, doğrudan insan fıtratına hitap eden ilahî bir kelâmdır. Nitekim âyette “*Peygamber'e indirileni (Kur'an'ı) dinledikleri zaman hakkı tanımlarından dolayı gözlerinin yaşla dolup*

¹⁷⁷ Ghiasi, Eşref, Keramat, Afsaneh (2018). Kuran-ı Kerim Okumanın Kaygı Üzerindeki Etkisi: Sistemik Bir İnceleme. *İran Hemşirelik ve Ebelik Araştırmaları Dergisi* 23(6): s.411, 420, Kasım-Aralık, DOI: 10.4103/ijnmr.IJNMR_173_17:https://journals.lww.com/jnmr/fulltext/2018/23060/the_effect_of_listening_to_holy_quran_recitation.1.aspx. [Erişim: 08.09.2025].

¹⁷⁸ M. Draz (2017). *Kur'an'a Giriş*, Çev: Salih Akdemir, Otto Yayınları, Ankara, s.9.

¹⁷⁹ N. Çağıl (2013). Kutsal Metinler ve Müzik, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, Erzurum, s.3; akt: Kurban, Y. (2019). İnsan Tabiatı ve İslam Açısından Müzik (Müzik-Fıtrat İlişkisi). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), s.23.

¹⁸⁰ **Zihinsel dinginlik** psikolojide, zihnin sakin, huzurlu ve net olduğu bir durumu ifade eder. Bu hal, zihinsel sadelik, meditasyon, bilinçli farkındalık ve stresin azaltılması gibi yaklaşımlarla benzerlik taşır. Zihinsel dinginlik, kişinin anksiyete ve gereksiz düşüncelerden arınması, duysal dengeyi sağlaması ve iç huzura ulaşması olarak tanımlanabilir; <https://tr.linkedin.com/pulse/zihinsel-sadelik-karma%C5%9F%C4%B1k-d%C3%BCnyada-dingin-bir-zihin-kanano%C4%9Fullar%C4%B1-vpoeef>. [Erişim:08.09.2025].

*taştığını görürsün. “Ey Rabbimiz! İnadık. Artık bizi (hakikate) şahitlik edenler (Muhammed’in ümmeti) ile beraber yaz” derler*¹⁸¹ buyurarak, Kur’ân tilavetinin insanda meydana getirdiği derin ruhsal etkiyi tasvir etmiştir. Bu yönüyle Kur’ân dinlemek, insana sadece estetik bir haz değil, aynı zamanda kalbin ferahlamasını,¹⁸² nefsin arınmasını ve ruhun yücelmesini sağlamaktadır.

Kur’ân’ın orijinal dilinden okunması da, anlamını bilmesek bile müminin ruhunda derin bir tesir bırakır. Ali Köse’nin de ifade ettiği gibi, din dediğimiz şeyin özünde duygu ve his vardır. İnsanlar Kur’ân dinlerken, her kelimenin anlamını anlamasalar bile, Allah’ın doğrudan kendilerine hitap ettiğini hissederler. Bu ilahî hitap, kalbi titretir, gözleri yaşartır, gönlü ilahî huzura açar.

Büyük İslam âlimi Hasan el-Basrî’nin “Kur’ân Allah’tan insana gönderilmiş bir mektuptur” sözü de bu hakikati pekiştirir. İnsan, sevdiği birinden mektup aldığı anda onu defalarca okuyarak ruhuna ferahlık bulur. Aynı şekilde Kur’ân da Rabbimizin bize gönderdiği bir risale olarak kalplerimizi canlandırır, ruhumuza huzur verir. Bu sebeple Kur’ân okumak ve dinlemek, sadece bir ibadet değil, aynı zamanda insanın Allah ile bağıni diri tutan ruhsal bir iletişimidir.¹⁸³

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kur’ân’ı ezgili okumayan bizden değildir.”¹⁸⁴ Bu hadis, Kur’ân tilavetinin estetik boyutunu ve ruha hitap eden manevi tesirini vurgulamaktadır. Ayrıca Yüce Allah Kur’ân’da, “*Dikkat edin! Kalpler ancak Allah’ı zikretmekle huzur bulur*”¹⁸⁵ buyurarak, Kur’ân tilavetinin kalbe sükûnet ve ruha denge kazandırdığını bildirmektedir. Onun sedası, kimi zaman gözyaşıyla, kimi zaman huşû ile kimi zaman da tarifsiz bir ferahlıkla insan ruhuna işler. Tilavetin bu eşsiz estetik boyutu, insanı hem psikolojik hem de manevî yönden tedavi eder, kalpleri Allah’a yaklaştırır. Rabbim bizleri Kur’ân’ın nuruyla aydınlanan, tilavetiyle huzur bulan, âyetlerinin manevî ikliminde olgunlaşan kullarından eylesin. Kalplerimizi Kur’ân’ın sükûnetiyle, hayatımızı onun hidayetiyle, ahiretimizi ise onun şefaati ve bereketiyle mamur kılsın.

3.2.2. Kur’ân okumanın stres ve kaygı yönetiminde rolü

İnsan yaşamının en temel problemlerinden biri stres ve kaygıdır. Stres, organizmanın bedensel ve zihinsel kaynaklarını zorlayan ya da tehdit eden uyarılara karşı verdiği bütüncül

¹⁸¹ el-Mâide 5/83.

¹⁸² el-İnşirâh 94/1.

¹⁸³ Aktüel Psikoloji Ruh Sağlığı ve Haber Kanalı, *Kur’an’ı Okumak Neden Rahatlatır?*; <https://www.aktuelpsikoloji.com/kuran-okumak-insani-neden-rahatlatir-7272h.htm>. [Erişim: 09.09.2025].

¹⁸⁴ Buhârî, *Tevhîd*, 44; Ebu Davûd, *Vitr*, 20; Darimî, *Salat* 171.

¹⁸⁵ er-Ra’d 13/28.

durumdur. Stres hali devam ederse kalıcı hâle gelir; otonom¹⁸⁶, endokrin¹⁸⁷ ve bağışıklık sistemlerinin regülasyonu bozulur ve hem bedensel hem de ruhsal bozukluklar için zemin oluşur. Kaygı/endişe ise belirsiz bir tehdide, “kötü bir şey olacak” hissine eşlik eden, bilişsel beklenti ve bedensel uyarılmanın süreklilik kazandığı psikolojik durumdur.¹⁸⁸

Modern çağda iş hayatı, sosyal ilişkiler, ekonomik sıkıntılar ve geleceğe dair belirsizlikler bireylerde ciddi psikolojik yükler oluşturmaktadır. Stresin ortaya çıkışını şu kategorilerde ele almak mümkündür. Travmatik olaylar: Deprem, sel, yangın, savaş ya da ağır hastalıklar gibi beklenmedik ve yıkıcı durumlar birey üzerinde yoğun stres tepkisi oluşturur. Önemli hayat olayları: Evlilik, boşanma, eşin ya da çocuğun ölümü, hapis cezası, ciddi maddi kayıplar gibi yaşamda köklü değişikliklere yol açan olaylar, bireyin psikolojik dengesini zorlayan güçlü stres kaynaklarıdır. Günlük sıkıntılar: Sınavlar, trafik yoğunluğu, tartışmalar, zamanı yetiştirememeye, yoğun iş yükü gibi hayatın rutin akışı içerisinde tekrar eden küçük sorunlar da önemli stres kaynaklarıdır. Bu küçük stres elemanları tek başına hafif görünebilir, ancak süreklilik kazandığında yıpratıcı etkileri büyüktür.¹⁸⁹

Yapılan araştırmalarda, Batı toplumlarında en yüksek stres yaratan olayların başında eşin ölümü, boşanma, aile bireylerinin kaybı ve iş kaybı gelirken¹⁹⁰; Türkiye’de çocuk kaybı, eşin ölümü, aldatılma ve ebeveyn kaybı gibi olayların en ağır stres faktörleri arasında olduğu görülmüştür.¹⁹¹ Bunun yanı sıra stresin bedensel kökenli olanları örneğin; diş ağrısı, yüksek gürültü veya psikolojik stres örneğin; boşanma, yakın kaybı, kişiler arası çatışmalar olması mümkündür. Ayrıca stres yalnızca olumsuz durumlarla sınırlı değildir; hayatımızda değişiklik getiren olumlu gelişmeler; mezuniyet, düğün, yeni bir işe başlama gibi güzel şeyler de bireyin alışkanlıklarını zorladığı için stres tepkisine yol açabilir.¹⁹² Bu bağlamda Kur’ân tilaveti, yalnızca bir ibadet yapmak değildir. Aynı zamanda güçlü bir psikolojik dengeleme ve stres yönetim aracı olarak değerlendirilebilir. Bilimsel çalışmalar, Kur’ân okuma ve dinlemenin kalp atışlarını yavaşlattığını, kan basıncını düşürdüğünü ve sinir sistemini aktive ederek

¹⁸⁶ **Otonom:** insan bedeninde istem dışı çalışan, bilincimizin kontrolü dışında işlev gören bir sistemdir. Görevleri, yaşamsal faaliyetlerin devamlılığını sağlamaktır; R. Bakırcıoğlu (2012). *Ansiklopedik Eğitim Ve Psikoloji Sözlüğü*, Anı Yayıncılık, Ankara.

¹⁸⁷ **Endokrin** sistem, metabolizma, büyüme, gelişme, vücut ısısı, cinsel işlevler ve stres gibi hayati faaliyetleri düzenleyen bir sistemdir; R. Bakırcıoğlu (2012). *Ansiklopedik Eğitim Ve Psikoloji Sözlüğü*, Anı Yayıncılık, Ankara.

¹⁸⁸ D. Cüceloğlu (1991). *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 581,585.

¹⁸⁹ H. Hökelekli (2008). *Psikolojiye Giriş*, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul, s. 213.

¹⁹⁰ Richard Atkinson vd.(1995), *Psikolojiye Giriş II*, çev. K. Atatay-M. Atatay-A. Yavuz, Sosyal Yayınlar, İstanbul, s. 602; akt: C. Muharem (2016). “Stres Ve Dini İnanç”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 Mart, s. 56.

¹⁹¹ D. Cüceloğlu (1991). *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 323,324.

¹⁹² H. Hökelekli (2008). *Psikolojiye Giriş*, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul, s. 214.

kişinin sakinleşmesini sağladığını göstermektedir. Özellikle yoğun kaygı yaşayan bireylerde Kur'ân tilaveti, zihinsel dinginlik ve iç huzur sağlayarak kaygı düzeylerini azaltıcı bir etki ortaya koymaktadır.¹⁹³ Kur'ân, bu hakikati şöyle haber verir: “Biz Kur'ân'dan, müminlere şifa ve rahmet olan şeyler indiriyoruz.”¹⁹⁴ Buradaki ‘şifa’ kavramı, sadece fiziksel değil, ruhsal ve psikolojik bir tedaviye de işaret etmektedir. Kur'ân tilaveti, stres ve kaygıyla baş etmede müminler için güçlü bir destek alanı oluşturur. Travmatik olaylar karşısında Kur'ân'ın ‘Allah’a tevekkül’¹⁹⁵ vurgusu, bireye sarsılmaz bir güven duygusu aşılar. Büyük hayat olaylarının getirdiği acı ve belirsizlikler karşısında ise Kur'ân'ın sabır ve teslimiyeti öne çıkaran ayetleri, bireyin psikolojik dayanıklılığını artırır.¹⁹⁶ Günlük sıkıntılar, hayatın koşuşturması bağlamında ise düzenli tilavetin ritmik yapısı, bireyin zihin ve bedeninde gevşeme sağlayarak kaygıyı azaltır.¹⁹⁷

Başka bir çalışmada ise Yasemin Çoban'ın yüksek lisans tezinde şu bilgilere ulaşılmıştır; ergenlik dönemindeki Kur'an kursu öğrencilerinin mutluluk düzeyleri ile kaygı durumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada Beck Anksiyete Ölçeği ve Öznel İyi Oluş Ölçeği kullanılmış; sonuçta öğrencilerin öznel iyi oluş halleri arttıkça kaygı düzeylerinin anlamlı biçimde azaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca hafızlık eğitimi alan öğrencilerin daha olumlu bir ruh hâline sahip oldukları görülmüştür.¹⁹⁸ Bu bulgular, Kur'an öğrenmenin ve özellikle hafızlık eğitiminin, bireylerin ruhsal dengesini koruyarak kaygıyı azaltmaktadır. Mutluluk, huzur ve içsel güveni güçlendirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla Kur'an ile kurulan bağ, yalnızca dinî bir ibadet boyutuyla sınırlı kalmamaktadır. Aynı zamanda psikolojik iyi oluşu destekleyen bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Sonuç olarak, Kur'ân tilaveti hem bireysel hem de toplumsal düzeyde stres ve kaygıyı azaltan, kalplere huzur ve sükûnet veren, ruhu dengede tutan ilahî bir rehberlik kaynağıdır.

¹⁹³ Moulaei K, Haghdoost AA, Bahaadinbeigy K, Dinari F. The effect of the holy Quran recitation and listening on anxiety, stress, and depression: A scoping review on outcomes. Health Sci Rep. 2023 Dec 7;6(12):e1751.doi:10.1002/hsr2.1751.PMID:38078304;PMCID:PMC10704108;https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10704108/?utm_source. [Erişim:10.09.2025]; Çalışmaların tamamı Asya ülkelerinde yürütülmüştür. Müdahalelerin büyük bölümü Kur'ân dinleme veya Kur'ân okuma üzerine odaklanmıştır. İncelenen çalışmalarda: Kaygı üzerinde %45, stres üzerinde %30, depresyon üzerinde %25 oranında etki rapor edilmiştir. En sık kullanılan ölçme aracı Beck Depresyon Envanteri (BDI)' dir. Çıktılar arasında en sık rapor edilen bulgu, kaygı, stres ve depresyon düzeylerinde anlamlı azalma olmuştur.

¹⁹⁴ el-İsrâ 17/82.

¹⁹⁵ et-Talâk 65/3; Âl-i İmrân 3/122, 159, 160, 173; en-Nisâ 4/81, 132, 171; el-Mâide 5/ 11, 23; et-Teğâbün 64/13.

¹⁹⁶ el-Bakara 2/155, 157.

¹⁹⁷ el-İnşirâh 94/1, 8.

¹⁹⁸ Y. Çoban (2018) *Kur'an Kursu Öğrencilerinde Öznel İyi Olma Hali ve Kaygı (Anksiyete) Durumu Üzerine Bir Çalışma*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), s. 236.

3.3.1. Müzik ile tedavi yöntemleri

Müzik, insanlar üzerinde en etkili araçlardan biridir. Özellikle psikolojik etkisi ve tedavi edici yönüyle tarih boyunca insanla sürekli etkileşim içinde olmuştur. Terapi amacıyla kullanıldığında müzik, bireyin duygusal potansiyelini harekete geçirerek tedavi sürecine katkı sunar. Nitekim “müzikle tedavi, insandaki işitme melekelerini geliştiren, bunları kullanan ve kişinin tedavi edilmesine vesile olan bir yöntemdir” şeklinde tanımlanmış; Batı’da ise bu yöntem “müzikterapi” veya “müzikoterapi” adıyla anılmıştır.¹⁹⁹ Tedavide sağladığı olumlu ve kalıcı sonuçlardan dolayı bu yönteme “müzikle tedavi” adını vermek daha uygun görülmektedir.

Başka bir tanımda ise müzikle tedavi, “müzikal seslerin ve melodilerin fizyolojik ve psikolojik etkilerini çeşitli ruhsal bozukluklara göre ayarlamak suretiyle, düzenli bir yöntem altında yapılan tedavi şekli” olarak ifade edilmiştir. Bu yönüyle müzikle tedavi, ruhsal ve bedensel sorunları bulunan çocuk ve yetişkinlerin psikiyatrik durumlarını belirlemede yol gösterici bir iletişim yöntemi olarak işlev görmektedir. Ayrıca toplumdaki sosyal ilişkilerin geliştirilmesi, bireylere güven duygusunun kazandırılması ve bedensel sorunları olan bireylerin fiziksel egzersizleri kolaylıkla yapabilmeleri açısından da önem taşımaktadır. Geçmiş Afrika, Amerika, Asya, Avrupa ve Türk medeniyetlerine kadar uzanan bu yöntem, insanların ruhsal ve bedensel rahatsızlıklarını giderebilmek için yüzyıllar boyunca başvurdukları en köklü uygulamalardan biri olmuştur.²⁰⁰ Müziğin tedavi edici özelliği, tarih boyunca hem Doğu hem de Batı kültürlerinde kabul görmüş ve uygulanmıştır. Farabî, İbn Sînâ gibi İslam filozofları, farklı makamların insanda farklı ruh hâlleri oluşturduğunu ve bunun psikolojik tedaviye katkı sunduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde Osmanlı döneminde Edirne II. Bayezid Darüşşifası’nda musiki, özellikle akıl hastalarının tedavisinde bir yöntem olarak kullanılmıştır. Bu yöntemde belirli makamlarla su sesi eşliğinde hastaların ruhsal dengeye kavuşturulmasına çalışılmıştır.

Sesin insan ruhu ve bedeni üzerindeki etkisi tarih boyunca dikkat çekmiştir. Farklı tınların ve frekansların kalp ritmini, sinir sistemini ve duygusal hâlleri doğrudan etkilediği bilinir. Bu nedenle ses, birçok kültürde tedavi amacıyla kullanılmıştır. İslâm medeniyetinde musiki, özellikle ruhsal dengeyi sağlama noktasında önemli bir araç olarak görülmüştür. Modern dönemde de sesin bu özelliği tıp ve psikoloji tarafından kabul edilmekte, stres, kaygı ve depresyon gibi rahatsızlıkların tedavisinde müzik terapisi uygulanmaktadır. Nitekim

¹⁹⁹ A. Çoban (2005). *Müzikterapi, Ruh Sağlığı İçin Müzikle Tedavi*, Timaş Yayınları, s.27.

²⁰⁰ Ö. Gençel, Müzik İle Tedavi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Ekim, Cilt:14, No:2, 697-706; akt: Özlem Şakar (2006). Müzikle Tedavi, www.dergi.net.

dünyaca ünlü besteci Beethoven'in, işitme yetisini kaybetmesine rağmen müziğin ruhunu hissederek eserler vermesi, sesin ve melodinin insan ruhuyla ne kadar derin bir bağ kurduğunu ortaya koymaktadır. Bütün bunlar sesin insan doğasının ayrılmaz bir parçası olduğunu ve iyileştirici bir güç taşıdığını göstermektedir.²⁰¹

Müziğin bireyin ruhsal varlığıyla kurduğu bu derin bağ, onun yalnızca tedavi edici değil, aynı zamanda kutsal bir boyut taşıdığını göstermektedir. Zira tarih boyunca müzik, Tanrı'ya yönelişin, teşekkür ve şükürün en yüksek ifade biçimlerinden biri olarak görülmüştür. Nitekim müziğin bu yüce işlevine işaret eden pek çok düşünür ve sanatçı vardır. Fransız orkestra şefi Charles Munch, müziğin benzersiz gücünü şu sözlerle dile getirmiştir: "Müzik, sözle anlatılmayanı anlatma sanatıdır. Sözcüklerin anlatabildiği, zekânın kavrayabildiği şeylerin çok ötesine gidebilir. Müziğin alanı, belirsizliğin, elle tutulamayanın, düşlerin alanıdır. İnsanların bu dili konuşabilmelerini, Tanrı'nın bizlere verdiği en büyük zenginliklerden biri olarak görürüm."²⁰² Bu sözler, müziğin insana sunduğu en temel değeri özetler niteliktedir: Duyguların ve düşüncelerin ötesine geçebilme, görünmeyeni görünür kılma ve insana, varoluşunun manevi boyutunu hissettirme gücüdür. Dolayısıyla müzik terapisi, modern psikolojinin tedavi teknikleriyle birleştiğinde, insanın hem ruhsal hem de bedensel iyileşme sürecinde eşsiz bir rol üstlenmektedir.

Müzik terapisi, psikolojik ve fiziksel sağlığı bütüncül bir yaklaşımla iyileştirmede etkili bir yöntemdir. Özellikle stres, kaygı ve depresyon gibi çağımızın yaygın sorunlarıyla başa çıkmada bireylere destek sağlamakta; duygusal düzenlemeyi kolaylaştırarak daha dengeli, huzurlu ve sağlıklı bir yaşamın kapılarını aralamaktadır. Bu bağlamda müzik, yalnızca bir sanat alanı değil, aynı zamanda bir şifa aracı ve insanın iç dünyasını dengeleyen manevi bir iletişim dili olarak kabul edilmektedir.²⁰³

İnsanın duygusal zenginliğini geliştirmesinde müzik önemli bir rol üstlenmektedir. Özenle seçilmiş bir müzik parçası, bireyin duygu dünyasını doğrudan etkileyerek davranışlarında değişim meydana getirebilir. Bu etkinin temelinde, müziğin yapısını oluşturan ritim, melodi, armoni gibi öğeler bulunmaktadır. İnsan, çevresinden aldığı en basit bilgiyi dahi duyguları ve bilişsel süreçleriyle bütünleştirerek anlamlandırır. Dolayısıyla müzik, bu

²⁰¹ A. Çoban (2005). *Müzikterapi, Ruh Sağlığı İçin Müzikle Tedavi*, Timaş Yayınları, s.68,81.

²⁰² N. Biber Öz (2001). İnsanın Kültürel Gelişiminde Müzik Eğitiminin Önemi, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt: XIV, Sayı:1; akt. Charles Munch (1990). *Ben Bir Orkestra Şefiyim*, Afa Yayınları, İstanbul, s.18.

²⁰³ H. Altıöçek (1998). *Bir İletişim Olarak Müzik ve Müzik ile Tedavi Yöntemleri*. (Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, s.50.

bütünleşmede bir aracılık görevi görmektedir. Müzik, bireyin duygusal tepkilerini şekillendirmekte ve ruhsal dünyasına yön vermektedir.

Müzik, insan hayatını anlam ve derinlik bakımından zenginleştiren bu yönüyle, sadece estetik bir haz unsuru olarak görülmemelidir. Aksine o, insanın duygu dünyasına temas eden, ruhsal yapısını besleyen ve varoluşuna eşlik eden temel unsurlardan biri hâline gelmiştir. Bu sebeple müzik, insan varlığının dışsal bir süsü değil; onun iç dünyasıyla bütünleşmiş, hayatın akışı içinde yer etmiş asli bir boyutudur. Tarih boyunca kültürler ve medeniyetler müziği; sevinç, hüznün, kutlama ve ibadet gibi pek çok alanda kullanmış, onu hayatın doğal ve gerekli bir unsuru olarak görmüştür. Böylelikle müzik, insanlığın var olma serüveninde varoluşu anlamlandıran bir araç olarak kendisini göstermektedir.²⁰⁴

Müzikle tedavi, günümüzde yalnızca ruhsal sorunların giderilmesine yönelik bir yöntem olmaktan çıkmış; artık bilişsel, davranışçı ve destekleyici terapilerle birlikte ele alınan, hatta meşguliyet tedavisi kapsamında kullanılan kapsayıcı bir yaklaşım hâline gelmiştir. Son yıllarda yapılan araştırmalar, müziğin sadece duygulara değil, aynı zamanda biyolojik süreçlere de etki ettiğini ortaya koymaktadır. Nitekim müziğin serotonin, dopamin, melatonin gibi nörohormonların düzeylerini dengeleyerek ruh hâlini düzenlediği, ayrıca kan basıncı, nabız ve solunum ritmi gibi temel fizyolojik işlevler üzerinde olumlu etkiler sağladığı saptanmıştır.²⁰⁵ Bu bulgular, müziğin insan sağlığında çok yönlü bir etki alanına sahip olduğunu göstermektedir.

Modern bilimsel verilerin yanı sıra tarihî kaynaklar da müziğin tedavi edici yönünü açıkça ortaya koymaktadır. Osmanlı dönemi hekimlerinden Gevrekzâde Hafız Hasan Efendi, *er-Risâletü'l-Mûsikiye mine'd-Devâi'r-Ruhâniyye* adlı eserinde, farklı makamların çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılabileceğini ayrıntılı biçimde açıklamıştır. Ona göre rast makamı felce, isfahan makamı zekâ ve hafızaya, hicaz makamı doğum sancılarına, hüseyinî makamı ise kalp ve ciğer rahatsızlıklarına iyi gelmektedir. Bu yaklaşım bize, müziğin yalnızca estetik bir sanat değil, aynı zamanda hem bedensel hem de ruhsal sağlık için şifa verici bir unsur olarak görüldüğünü göstermektedir.²⁰⁶

Müzik tedavinin kullanım alanlarına bakıldığında, ağrıların hafifletilmesinden uyku bozukluklarının giderilmesine, depresyon ve anksiyete gibi ruhsal sorunların tedavisinden

²⁰⁴ H. Altınöğçek (2016). *Müzikle Tedavi Müzikle İletişimin Terapide Kullanımı*, Kitabevi Yayınları, s.17.

²⁰⁵ A. Çoban (2005). *Müzikterapi, Ruh Sağlığı İçin Müzikle Tedavi*, Timaş Yayınları, s. 31.

²⁰⁶ L. Öztürk & H. Erseven & M. Fadıl. Atık (2015). *Makamdan Şifaya*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.15.

çocukların gelişimine kadar geniş bir çerçevede faydalı olduğu görülmektedir. Özellikle otizm spektrum bozukluğunda sosyal etkileşim, iletişim ve davranış düzenlemede müzik terapinin sağladığı olumlu katkılar hem bilimsel araştırmalar hem de klinik gözlemlerle ortaya konmuştur.²⁰⁷ Modern bilimin sunduğu bulgularla tarihî tıp geleneği birlikte değerlendirildiğinde, müziğin insan sağlığını destekleyen çok yönlü bir tedavi yöntemi olduğu açıktır.

Bununla birlikte, müzik yalnızca tedavi edici işleviyle değil, ruha dokunan estetik yönüyle de insanı beslemektedir. Çünkü müzik, insanda güzel duygular uyandırmanın ötesinde, adeta ruha hayat veren sihirli bir dokunuş gibidir. Ritmi kalp atışlarını düzenler, melodisi zihni yatıştırır, armonisi bedeni ve ruhu dengeye kavuşturur. Hayattan zevk almak, zihni ve bedeni doğru biçimde akort etmeye bağlıdır. Gerçek müzikal bir ruh, kendisini müziğin sonsuz âleminde kaybetmeyi bilen ruhtur; Beethoven ya da Wagner gibi bestecilerin eserlerinde kalıcılığı sağlayan da bu kayboluşun getirdiği bütünlüktür.²⁰⁸

Kur'ân-ı Kerîm ise bu hakikati daha yüce bir boyutta dile getirmektedir. Yüce Allah, “Biz Kur'ân'dan müminlere şifa ve rahmet olan şeyler indiriyoruz; zalimlerin ise sadece ziyanını artırır”²⁰⁹ buyurarak, ilâhî kelâmın ruhu tedavi eden ve kalplere huzur veren yönüne işaret etmiştir. Hz. Peygamber'de (s.a.v.) “Kur'ân'ı güzel seslerle okuyunuz”²¹⁰ buyurarak, tilavetin musiki ile birleştiğinde gönüllerde daha derin bir etki uyandıracığını vurgulamıştır. Bu bağlamda, musiki ile tedavi anlayışı, Kur'ân tilavetinin insan ruhunu iyileştiren ve dengeleyen yönüyle birleşmekte; ilâhî kelâmın ses ve ritim aracılığıyla insana şifa sunan boyutunu tamamlamaktadır.

Sonuç olarak, müzik geçmişten bugüne insana ruhsal, bedensel ve zihinsel açıdan şifa sunan evrensel bir araç olmuştur. Modern bilimsel bulgular, müziğin hormonlar, sinir sistemi ve fizyolojik süreçler üzerindeki düzenleyici etkisini ortaya koyarken; tarihî kaynaklar da onun tedavi edici gücünü desteklemektedir. Bununla birlikte Kur'ân tilaveti, bu şifa boyutunu ilâhî bir mertebeye yükselterek insanın kalbine huzur, zihnine dinginlik ve ruhuna sükûnet bahşetmektedir. Tilavetin ses, makam ve ahenkle birleşen yapısı, yalnızca estetik bir güzellik değil; aynı zamanda manevî bir tedavi ve kalıcı bir denge kaynağıdır. Bu minvalde kişi,

²⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Çoban (2005). *Müzikterapi, Ruh Sağlığı İçin Müzikle Tedavi*, Timaş Yayınları, s.85,304; L. Öztürk & H. Erseven & M. Fadıl. Atik (2015). *Makamdan Şifaya*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.71,100; N. Karlı (2019). “Manevi Bakımı Destekleyici Bir Uygulama: Müzik Terapi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/35 (Haziran), s.259-286.

²⁰⁸ S. Inayat Khan (1994). *Müzik İnsan ve Evren Arasındaki Köprü*, çev. Kaan H. Ökten – Tuğrul Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul, s.67, 68,139.

²⁰⁹ el-İsrâ 17/82.

²¹⁰ Ebû Dâvûd, *Vitir*, 20.

huzurlu, mutlu, inançla dolu ve güven içinde bir yaşam sürdürme imkânına kavuşmaktadır. Dolayısıyla hem bilimsel veriler hem de vahyin sunduğu ilham, müziğin ve Kur'ân'ın insanı iyileştiren, dengeleyen ve yücelten iki temel kaynak olduğunu açıkça göstermektedir. Ya Rabbi! Kalplerimizi Kur'ân'ın nuruyla nurlandır, ruhlarımızı tilavetin huzuruyla sükûna erdir. Bizlere sesimizi, gönlümüzü ve hayatımızı Sen'in kelâmına hizmet eden bir ahenk kıl. Kur'ân'ı bizler için dünyada huzur, ahirette kurtuluş vesilesi eyle. Âmin.

4. KUR'ÂN-I GÜZEL OKUMANIN İNSAN PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ

Kur'ân-ı Kerîm, insanı bütün derinlikleriyle incelemekte ve onun duygularına hitap etmektedir.²¹¹ İlâhî kaynaklı kutsal bir kitap olarak Kur'ân, yüzyıllardır insanlığa hem estetik²¹² hem de ruhsal bir rehberlik²¹³ sunmaktadır. Bu rehber insana varoluşun özünü, güzelliğin kaynağını hatırlatan ve insana güzeli öğreten eşsiz bir sanattır. Çünkü O, “sözlerin en güzeli”²¹⁴ olarak tanımlanmıştır. Güzellik ise, varlığın özünde yer alan bir şeydir.²¹⁵ Estetik açıdan bakıldığında güzellik, varlığın her unsurunda hissedilmeyi ve idrak edebilmeyi bekleyen muhteşem bir düzendir.²¹⁶ Nitekim estetikçiler, güzelliğin ölçü, oran ve simetriyle ilişkili olduğunu, bunun da ahenk ve harmoni meydana getirdiğini ifade ederler. İnsan, güzel bulduğu varlık karşısında haz duyar; bu haz da mutluluk kaynağı olur. Bu sebeple güzel olan her şey, doğru, iyi ve faydalı olanla irtibatlıdır.²¹⁷ Kur'ân, insana sunduğu güzellik karşısında; kişinin, düşünmesini, görmesini ve tefekkür etmesini bekleyen ilâhî bir hakikattir. Kur'ân, bu hakikati insana sürekli hatırlatarak kalplerin güzellikle buluşmasına vesile olmaktadır. Onun sahip olduğu estetik boyut, insan psikolojisi ve ruhsal derinliğiyle doğrudan ilişkilidir. Tilavetin ahengi, nazmındaki incelik ve içerdiği manevî mesaj, insanın hem aklını hem de ruhunu güzelliğe yönlendirmektedir. Bu sebeple Kur'ân, kalpleri huzura erdiren, ruhu dinginliğe kavuşturan ve insanı ilâhî güzellik anlayışıyla bütünleştiren eşsiz bir mesajdır.

Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm'in merkezinde insan bulunmaktadır. Yaratıcının en güzel kelâmı olan²¹⁸ Kur'ân, insanı “en güzel kıvamda” yaratan²¹⁹ Allah'ın sözüdür. İnsana bahşedilen göz, kulak ve kalp²²⁰, Kur'ân tilavetini anlamak, idrak etmek ve tefekkür²²¹ etmek için en temel araçlardır. Kur'ân, tüm insanlığa hitap eden evrensel bir mesajdır. Ayetlerde de ifade edildiği gibi, güzelliğin kaynağı bizzat Yaratıcıdır. “*Yaratıcıların en güzeli olan Allah ne yücedir*”²²² ayeti, güzelliğin hakiki kaynağını doğrudan Allah'a bağlamaktadır. Yine Haşr Sûresi'nde “*O, var eden, güzel yaratan, şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur*”²²³ buyrulurken, Allah'ın güzelliği ve sanatkârlığına dikkat çekilmektedir. Benzer ifadelerde “*En*

²¹¹ A. Kasapoğlu (2017). *Kur'an Psikoloji Atlası Psikolojik Tefsir Ekolü*, C.2, Gece Kitaplığı, s.26.

²¹² es-Secde 32/7, 9; el-Mü'min 40/64.

²¹³ el-Mü'min 40/54.

²¹⁴ ez-Zümer, 39/23.

²¹⁵ T. Koç (2023). *İslâm Estetiği*, TDV İslam Araştırma Merkezi (İsam) Yayınları, s.57.

²¹⁶ es-Secde 32/7.

²¹⁷ H. Altıntaş (1998). “Kur'an ve Estetik”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38, sy, 1-4, Haziran, s. 54.

²¹⁸ ez-Zümer, 39/23

²¹⁹ et-Tin 95/4.

²²⁰ en-Nahl 16/78.

²²¹ Âl-i İmrân 3/91.

²²² el-Mü'minûn, 23/14.

²²³ el-Haşr Sûresi 59/24.

güzel isimler Allah'ındır"²²⁴, ayetlerde de vurgulandığı gibi estetiğin ve güzelliğin ilâhî kökene dayandığını teyit etmektedir. İşte tilavetin güzelliği de yalnızca kulağa hitap etmekle kalmaz; aynı zamanda insanın iç dünyasını besler, ruhunu derinleştirir ve onu ahlâkî olgunluğa yönlendirir. Böylece Kur'ân tilaveti, insana estetik ve psikolojik bir denge kazandırırken ahlâkî güzelliğin kapılarını da aralamaktadır. Bunun yanı sıra "*Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık*"²²⁵ ayeti, kâinattaki düzen ve ahengin Allah'ın cemal sıfatının bir yansıması olduğunu göstermektedir. Kur'ân'ın nazmındaki bedîî incelik, ritim ve ahenk ve ölçü içerisinde olması; insan ruhunu güzelliğe taşıırken; içerdiği ilâhî hakikatler kalpleri huzura, aklı ise hikmete yöneltmektedir. Dolayısıyla Kur'ân tilaveti, insanı estetik, psikolojik ve ahlâkî açıdan güzelleştiren ilâhî bir yolculuktur.

Kur'ân tilaveti, bu güzelliğin en canlı tecellilerinden biridir. Sesin estetiği, makamın ahengi ve tilavetin içtenliği, insana sadece bir ibadet boyutu sunmaz; aynı zamanda ruhu besleyen, psikolojiyi dengeleyen ve kalbe huzur veren bir şifa²²⁶ kaynağıdır. Tilavet, insanın estetik duygusunu harekete geçirir, gönlünde haz ve mutluluk oluşturur, aklını ve ruhunu ilâhî hakikatle bütünleştirir.²²⁷ Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Allah güzeldir, güzeli sever"²²⁸ buyruğu, Kur'ân'ın güzel okunmasının ilâhî bir beğeniye mazhar olacağını ifade etmektedir.

İslâm, güzelliği temel bir hakikat ve yüceltilmesi gereken bir değer olarak sürekli vurgulamaktadır. Kur'ân, kâinattaki güzellik olgusunu ilâhî sanatkarın bir sunumu olarak takdim eder ve insandan bu güzelliği takdir etmesini talep eder. Müslüman, âlemdeki güzellikleri Allah'ın cemal sıfatının yansımaları olarak görür; bu bakış, varlıkların sahip olduğu estetiği, doğrudan ilâhî kaynağa bağlar. Gerçekte ilâhî güzellik, rahmet ve şefkat sıfatlarıyla birleşerek kulun Allah'a yakınlığını hissettiren en derin tecrübelerden birini oluşturur. Zaten güzel olan şey doğası gereği sevimli ve çekicidir. Mutlak güzel olan Allah olduğu için, insanı kendisine hakiki anlamda çeken ve bağlayan da O'dur. Kur'ân ise, bu güzelliği kelâmın estetik dokusunda bizlere sunar. Tilavet, sadece bir okuma değildir; ilâhî güzelliğin ses, ritim ve mana aracılığıyla insana ulaştığı bir tecrübedir.

Kur'ân'ın güzel okunması, ilâhî cemal ile insan ruhu arasında kurulan köprüyü temsil eder. Böylece Kur'ân tilaveti, insana Allah'ın güzelliğini hissettiren, gönlü huzurla dolduran ve psikolojik dengeyi sağlayan eşsiz bir estetik ve manevî deneyim hâline gelir. Bu nedenle

²²⁴ Tâhâ 20/8; el-A'râf 7/180; el-İsrâ 17/110.

²²⁵ el-Kamer 54/49.

²²⁶ Yûnus 10/57.

²²⁷ H. Altıntaş (1998). "Kur'an ve Estetik", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38, sy. 1-4, Haziran, s.55, 61.

²²⁸ Müslim, *İmân*, 147.

Kur'ân tilaveti, yalnızca bir okuma faaliyeti olarak değerlendirilemez. Onun nazmında yer alan bedî ve bedihî güzellik, okuyan ve dinleyenlerin derhâl fark edebileceği bir açıklık ve çarpıcılıkla ortaya çıkar. Kur'ân'daki cümlelerin kuruluşundaki incelik, kelimeler arasındaki uyum, söz dizilimindeki ritim ve mûsikî, edebî sanatların eşsiz bir biçimde uygulanışı; onu diğer bütün metinlerden ayıran ve nefes kesen özelliklerinden birini oluşturur. Bu özellikler, sadece dilsel ve estetik bir üstünlüğü değil, aynı zamanda insan ruhunu kuşatan psikolojik bir etkiyi de beraberinde getirir.²²⁹

Kur'ân tilaveti, böylelikle hem estetik bir zevk hem de ruhu huzura kavuşturan manevî bir deneyimdir. Onun güzelliği, derin anlamında, doğruluk ve hakikat vurgusunda, kalpleri sükûnete erdiren ve zihinleri dinginleştiren tesirinde saklıdır. Dolayısıyla Kur'ân tilaveti, insana hem aklî hem de ruhî bir denge kazandırarak, psikolojik bütünlüğü destekleyen ilâhî bir tecrübe olarak değerlendirilmektedir. Kur'ân âyetleri, insanın ruhsal durumlarını ve psikolojik yönlerini dikkate alarak, bireyin zihinsel, duygusal ve davranışsal unsurlar arasında bütüncül ve derinlikli bir bağ kurmaktadır.²³⁰

Sonuç olarak, Kur'ân'ı güzel okumak yalnızca bir ses estetiği değil, aynı zamanda ruhun ilâhî güzellikle temas ettiği bir tecrübeyle bütünleşmektir. Bu tilavet, insanın psikolojisini dengeleyen, ruhunu sakinleştiren ve kalbine huzur veren bir terapi işlevi görmektedir. İnsana “en güzel şekilde” hitap eden Kur'ân, insanın da “güzel bir okuyuşla²³¹” O'na yönelmesini istemektedir. İnsan, Kur'an'ı güzel okudukça hem aklının hem de kalbinin genişlemesine vesile olur. Aynı zamanda psikolojik sağlamlık ve ruhsal dengeye ulaşır. Bu bağlamda Kur'ân tilaveti, güzelliğin hem kaynağı hem de tezahürü olarak, insan psikolojisini şekillendiren ve yücelten en güçlü ilâhî armağandır.

4.1. Kur'ân Tilavetinde Ses, Makam ve Estetik Boyutun Ruhsal Etkileri

Kur'ân-ı Kerîm' de insan ‘yeryüzünün halifesi’²³² ve ‘eşref-i mahlûkat’, yani yaratılmışların en şerefli sidir. Yüce Allah insana büyük bir değer atfetmiş ve şöyle buyurmuştur: “Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel rızıklar verdik; yine onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık”²³³. Kur'ân'da insana doğrudan “Ey İnsan!”²³⁴ diye hitap edilmesi ve bir sûrenin adının ‘İnsan’ olması²³⁵, bu değer ne denli ilâhî bir temele dayandığını gösterir.

²²⁹ T. Koç (2023). *İslâm Estetiği*, TDV İslam Araştırma Merkezi (İsam)Yayınları, s.59,65.

²³⁰ A. Kasapoğlu (2017). *Kur'an Psikoloji Atlası Psikolojik Tefsir Ekolü*, C.1, Gece Kitaplığı, s.27.

²³¹ el-Müzzemmil 73/4.

²³² el-Bakara 2/30.

²³³ el-İsrâ 17/70.

İnsana verilen bu değerin tezahürlerinden biri de sestir. Çünkü ses, Allah'ın insana bahşettiği en değerli nimetlerden biridir. Ses, titreşen cisimlerin etkisiyle meydana gelen dalgaların işitme organı üzerinde oluşturduğu bir duyum olarak tanımlanır.²³⁶ İnsan için duyum alanına giren her şey, onunla iletişime geçilmesinde önemli bir faktördür. Zira insan, duyularıyla algıladığı şeylere tepki verir; tepki verilen şeyler de algılanabilen şeylerdir. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm her şeyden önce bir hitaptır. Bir hitabın insan üzerinde etkili olabilmesi ise, duyular aracılığıyla algılanabilmesine bağlıdır. Beş duyu organından biri olan kulağın, Kur'ân'a muhatap olma bakımından özel bir yeri vardır. Kur'ân'ın insana hitap edişi, vahiy ile ses arasında ne kadar güçlü bir ilişkinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.²³⁷

İnsanın sese verdiği tepkiler, sesin mahiyetine göre değişir. Fısıltı, çığlık, uğultu, gürültü ya da nida gibi farklı ses formları, insanda farklı duygular ve psikolojik yansımalar doğurur. Kur'ân da muhataplarının ruh hâllerini ve dikkatini yönlendirmek için farklı bağlamlarda bu ses formlarına yer vermiştir. Hatta bazı âyetlerde, insanlar bu seslere nasıl tepkiler verdilerse ona da temas edilmiştir. Bu, Kur'ân'ın işitsel boyutunun muhatap üzerindeki etki gücünü gösterir.²³⁸

Kur'ân tilavetinin insana tesirinde sesin rolü, hem dinî kaynaklarda hem de modern bilimsel çalışmalarda vurgulanmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.), "Bazı sözlerde sihir vardır"²³⁹ buyruğu, sözün ve sesin insan ruhu üzerindeki büyüleyici etkisine işaret etmektedir. Bu rivayet, kelâmın doğru bir ahenkle söylendiğinde kalpleri derinden etkileyip yönlendirebileceğini göstermektedir. Modern dönemde yapılan araştırmalar da bu hakikati destekler niteliktedir. Fatma Can'ın kaleme aldığı bir yazıda belirtildiği üzere, Kur'ân'ın 432 Hz frekansındaki nazik ses titreşimleri, insanda duygusal açıdan engel olan her türlü sorunları çözümlenerek içsel huzur sağlamaktadır. İnsan bedeninin yaklaşık %70'inin sudan oluştuğu dikkate alındığında, Kur'ân'ın tecvid kurallarına uygun, dengeli ve makamlı tilavetinin yalnızca ruhsal huzur değil, aynı zamanda biyolojik düzeyde de denge ve iyileştirici bir etki sağlayabileceği anlaşılmaktadır. Bu açıdan Kur'ân tilaveti, ilâhî kelâmın

²³⁴ el-İnfîtâr 82/6; el-İnşikâk, 84/6.

²³⁵ el-İnsân 76/1.

²³⁶ U. Önen (2007). *Ses Kayıt ve Müzik Teknolojileri*, Çitlembik Yay. İstanbul, s.21; akt: S. Arpa (2016). *Musikinin Temeli Olan "Ses" İle İlgili Kur'an-ı Kerim'de Geçen Bazı Kavramların Tespit Ve Tahlili*, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), s.113. https://doi.org/10.1501/sbeder_0000000127

²³⁷ M. Fatih Kesler (2002). Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygambere Hitaplar I, *AÜİFD*, c. 18, sayı 2, yıl, s. 92; M. Fatih Kesler (2003). Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygambere Hitaplar II, *AÜİFD*, c. 19, sayı 1, yıl, s. 36; akt: agm, s.114.

²³⁸ agm, s.114.

²³⁹ Buhârî, *Nikâh*, 47.

ses titreşimleriyle hem kalplere hem de bedenın en küçük yapı taşlarına dokunan bütüncül bir şifa vesilesidir.²⁴⁰

Modern araştırmalar suyun hafızası olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Japon araştırmacı Masaru Emoto'nun su kristalleri üzerine yaptığı deneyler, sesin ve sözün doğrudan fiziksel bir etki meydana getirdiğini ortaya koymuştur. Güzel sözler, dualar ve melodik sesler karşısında su kristalleri estetik ve simetrik şekiller oluştururken; hakaret, gürültü ve çirkin sesler karşısında düzensiz ve bozuk yapılar sergilemiştir.²⁴¹ Mustafa Kaya'nın da ifade ettiği üzere, suya söylenen her söz, yapılan her telkin onun yapısında iz bırakmaktadır. İnsan bedeninin büyük oranda sudan oluştuğu düşünöldüğünde, Kur'an'ın güzel sözlerinin tilavetle insana ulaştırılması ruhu dinlendirir, kalbi sükûna kavuşturur. Özellikle 'şifa ayetleri'nin okunması, madden ve manen şifa bulmaya vesile olur.²⁴² Zira Kur'an'ın da bildirdiği gibi, "*Hastalandığımda bana şifa veren O'dur.*"²⁴³ Bu ifade, şifanın kaynağının doğrudan Allah olduğunu vurgularken, insanın bu şifaya ulaşmada kullandığı yollar arasında Kur'an tilavetinin özel bir yeri olduğunu da hatırlatmaktadır. Çünkü telkinin en güçlü vasıtalarından biri sestir. Ses, görüntüye nazaran daha soyuttur; soyut olan ise bilinçaltında daha derin izler bırakır. Dolayısıyla Kur'an'ın güzel bir sesle, harflerin hakkı verilerek, tecvid kurallarına riayet edilerek okunması, yalnızca bir ibadet değil, aynı zamanda insan ruhunu teskin eden, bilinçaltına nüfuz eden ve psikolojik huzuru artıran güçlü bir telkin biçimi olarak değerlendirilebilir.²⁴⁴ Dolayısıyla güzel bir sesle, harflerin hakkı verilerek, tecvid ve ritim kurallarına riayet edilerek okunan Kur'an, dinleyende derin bir manevi huzur ve psikolojik denge oluşturur. Bu denge yalnız yetişkinler için sınırlı kalmadığını ve yaratılan her canlıların bu etki altında olduğunu görebilmekteyiz. Bu minvalde yeni doğan bebeklere Kur'an dinletildiğinde bambaşka bir huzur hissedilir ve bebekte sakin bir hal meydana gelir. Hatta hamilelik sürecinde annenin Kur'an dinlemesi veya tilavetle vakit geçirmesi, doğacak olan çocuğa da yansımaktadır. Çocuk, dünyaya gelmeden önce bu seslere aşına olmakta ve ilâhî kelâmın ahengine daha anne karnında alışmaktadır. Bu durum, Kur'an'ın insan psikolojisi ve ruhsal gelişimi üzerindeki derin etkisinin en güzel göstergelerindendir. Dolayısıyla Kur'an tilaveti, hem manevî hem de biyolojik düzeyde şifa veren bir tecrübedir.

²⁴⁰ Fatma Can (2025). *Kur'an'ın Titreşimi ve şifası: Ruh, Zihin ve Beden Üzerindeki Etkisi*, [Erişim: 15.09.2025 <https://www.adanayerelhaber.com/yazar/reiki-master-teacher-fatma-can/kuranin-titresimi-ve-sifasi-ruh-zihin-ve-beden-uzerindeki-etkisi-333-kose-yazisi>]

²⁴¹ K. Aktaş (2015). *Gizli Telkinle Kur'an Terapisi Bilinç Altını Yeniden İnşâ Etmek*, Selis Kitaplar Yayın, İstanbul, s. 56, 61.

²⁴² Mustafa Kaya (2016). *Su Kanunu "Bir Hızır Öğretisi"* Hayat Yayın, İstanbul, s.61,69.

²⁴³ eş-Şuarâ 26/80.

²⁴⁴ K. Aktaş (2015), *Gizli Telkinle Kur'an Terapisi Bilinç Altını Yeniden İnşâ Etmek*, Selis Kitaplar Yayın, İstanbul, s.56.

İlâhî kelâmın sesi, kalpleri huzura kavuşturduğu gibi, modern bilimsel araştırmaların da ortaya koyduğu üzere bedenın en küçük yapı taşlarına kadar nüfuz ederek insana bütüncül bir denge kazandırmaktadır.

Burada unutulmamalıdır ki ses, Allah'ın insana verdiği en kıymetli nimetlerden biridir. Kur'ân'da, “*O, insana kulak, göz ve kalp vermiştir*”²⁴⁵ buyrularak işitmenin ve sesin ilâhî bir bağış olduğu özellikle hatırlatılmıştır. İslâm geleneğinde de sesin güzelliği, Allah'ın *Cemal* sıfatının yeryüzündeki bir yansıması olarak değerlendirilmiş; güzel sesle yapılan Kur'ân tilavetinin, kalplere doğrudan işleyen bir tesir gücüne sahip olduğu vurgulanmıştır.

Bu bağlamda Kur'ân tilaveti, insana verilen güzel ses ile yakından ilişkilidir. Tilavet, sadece lafızların telaffuzu değil, aynı zamanda insan ruhuna dokunan bir estetik ve psikolojik deneyimdir. Ancak zaman zaman şu soru gündeme gelmektedir: “Kur'ân çirkin bir sesle, estetikten uzak bir şekilde okunduğunda hiç mi tesir etmez?” Aslında Kur'ân'ın manevî gücü, sesin estetik boyutundan bağımsız olarak daima kalplere etki eder. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), “Kur'ân'ı okuyunuz; çünkü o kıyamet gününde okuyucusuna şefaatçi olarak gelir”²⁴⁶ buyrularak, güzel sesle okumanın sevap açısından bir fark oluşturmadığını, fakat tesir gücünü artırdığını özellikle vurgulamıştır. Aslında Kur'ân'ın güzel okunması, ilk baştan yani vahiy sürecinde başlamıştır. Zira Kur'ân'ı ilk defa ‘okuyan’ Cebrâil (a.s.) olmuş, Hz. Peygamber'e onu açık ve tertil üzere tilavet etmiştir. Bu nedenle Kur'ân, insana sadece yazılı bir metin olarak değil, güzel bir ses ve tilavetle gelen ilâhî bir hitap olarak ulaşmıştır. Nitekim Kur'ân'da, “*Biz onu sana ağır ağır (tertil üzere) okuyalım diye parça parça indirdik*”²⁴⁷ buyrularak vahyin estetik boyutu da vurgulanmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) de aldığı vahyi ashâbına aynı özenle aktarmış, bu süreçte Cebrâil ile karşılıklı tilavet yaparak Kur'ân'ın doğru ve güzel okunma geleneğini pekiştirmiştir.

Dolayısıyla Kur'ân tilavetindeki ses estetiği ve ritim, vahyin geliş tarzında yerleşmiş bir ilâhî yöntemdir. Bu yönüyle Kur'ân'ı güzel okumak, aslında vahyin asli doğasına uygun davranmaktır. Tarihî örnekler de bu hakikati destekler. Hz. Peygamber, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin tilavetini dinlediğinde, “Ona Dâvûd ailesine verilen güzel sesteki bir nasip verilmiştir”²⁴⁸ buyrularak ses estetiğinin Kur'ân tilavetindeki önemini belirtmiştir. Bu örnek, estetik bir okuyuşun insan psikolojisi üzerindeki güçlü etkisini göstermektedir. Bununla birlikte, mutlak anlamda ‘kötü bir ses’ ten söz etmek doğru değildir. Her ses, Allah'ın insana

²⁴⁵ en-Nahl, 16/78.

²⁴⁶ Müslim, *Müsâfirin*, 252.

²⁴⁷ el-Furkân 25/32.

²⁴⁸ Buhârî, *Fedâilü'l-Kur'ân*, 19.

verdiği bir emanettir ve yaratılış itibarıyla güzeldir. Fakat sesin yanlış, akortsuz, ölçsüz veya tecvide riayetsiz kullanımı, dinleyici üzerinde olumsuz bir izlenim bırakabilir. Ya da okuyan kişide etki bırakmaz. Bu noktada Kur’ân, ölçsüz ses kullanımını örneklendirmek üzere şöyle buyurur: “Şüphesiz seslerin en çirkini eşeklerin sesidir.”²⁴⁹ Burada sesin kendisinin değil; kontrolsüz, sert, ani ve estetikten uzak kullanımın çirkin olduğu vurgulanmaktadır. Kur’ân tilavetinde de durum benzerdir. Ses güzelliği tek başına yeterli değildir; önemli olan sesin doğru ve dengeli biçimde kullanılmasıdır. Tecvid kurallarına uyulmadığında, harflerin mahreçleri ve sıfatlarına riayet edilmediğinde, gunneler gerektiği gibi uygulanmadığında, tilavet güzelliğini kaybeder ve dinleyici üzerinde beklenen huzur ve derinliği oluşturmaz. Hz. Peygamber (s.a.v.), “Kur’ân’ı seslerinizle süsleyiniz”²⁵⁰ buyurarak, tilavette ses estetiğinin önemine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Kur’ân-ı Kerîm tilavetinde sesin güzel kullanımı ve makamlarla okuma, İslam geleneğinde önemli bir estetik boyut oluşturur.

Kur’ân-ı Kerîm tilavetinde sesin güzel kullanımı ve makamlarla okuma, İslam geleneğinde önemli bir estetik boyut oluşturur. Resûlullah’ın Kur’an’ı tilavet ederken sesi güzel olan sahâbîleri (ör. Abdullah b. Mes’ûd, Übey b. Ka’b) özellikle görevlendirdiği belirtilir.²⁵¹ Kur’an’ı ahenkli bir eda ile tilavet etmek, nebevî tavsiye olup tegannî ‘makamla okuma’ dinin uygun görüp teşvik ettiği bir husustur. İbnü’l-Cezerî gibi klasik kurrâlar da “Kur’an’ı güzel ses ve makamla okumak önce nefse, sonra kalbe nüfuz eder” diyerek tilavetteki ses estetiğinin manevi tesirine dikkat çekmişlerdir. Bu estetik yaklaşım, Kur’an’ın manasını müzikleştirmeden, harf ve kelimelerin tecvidine ve anlam inceliklerine riayet ederek sesi güzelleştirmeyi esas alır. Aksi halde, salt güzel ses uğruna manayı unutturan aşırılıklar, İslam âlimlerince uygun görülmemiştir.²⁵²

Makam kavramı, Türk-İslam musikisinde belirli aralıklarla dizilmiş perdeler üzerinde özel bir seyir kuralı olan melodik yapı anlamına gelir. Kur’ân tilavetinde makamla okuma, tarihsel süreçte doğal biçimde gelişmiş ve meşru görülmüş bir uygulamadır.²⁵³ İlk dönemlerde Arap musikîsi makamları biçimsel olarak tanımlanmamışsa da, Hz. Peygamber’in güzel sesle okuyuşu ve sahâbîlerini buna teşviki neticesinde zamanla tilavette makam kullanımı

²⁴⁹ Lokmân, 31/19.

²⁵⁰ Ebû Dâvûd, *Vitr*, 20.

²⁵¹ İ. Çelik (2022). “Kur’ân Tilâveti Ve Estetik”, *Diyanet İlmî Dergi* 58/1 (Mart), s.147.

²⁵² F. Çollak (2016). “*Kur’an Tilâveti Ve Mûsikî*” [Erişim: 17.09.2025].

https://webdosyasp.diyaret.gov.tr/muhtuluk/UserFiles/kars/UserFiles/Files/Kuran-Musikisi_589e5437-5910-4390-80b3-0bb34b08ca73.pdf].

²⁵³ Ü. Özgür – S. Aydoğan (2015). *Gelenekten Geleceğe Makamsal Türk Müziği*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, s. 71; A. Şahin Ak (2011). *Türk Din Mûsikîsi Câmî ve Tekke Mûsikîsi*, Akçağ Yayınları, Ankara, s.187; akt: İ. Çelik (2022). “Kur’ân Tilâveti Ve Estetik”, *Diyanet İlmî Dergi* 58/1 (Mart), s.147.

yerleşmiştir.²⁵⁴ Hatta İslam estetik geleneğinde ‘Kur’an’ı makamla okuma’, diğer dini musiki türlerinin de gelişmesine esin kaynağı olmuş; ezan, ilahi, kaside gibi formlar tilavetten aldıkları estetik ile şekillenmiştir.²⁵⁵ Makamlı tilavette amaç, Kur’an’ın ruhu ve manasını muhafaza ederek ses perdeleri ve nağmeler yoluyla dinleyende huşû, hüzün, tefekkür gibi duyguları uyandırmaktır. Bu bakımdan Kur’an tilaveti, salt bir müzik performansı olmayıp, dini mesajı destekleyen bir estetik tebliğ niteliği taşır.²⁵⁶

Kur’ân tilavetinde makam kullanımı, İslam geleneğinde büyük ölçüde kabul görmüş olsa da, bu konuda farklı görüşler de mevcuttur. Bazı âlimler, makamların mûsikî unsuru olarak öne çıkarılmasının Kur’ân’ın asli mesajını gölgeleyebileceğini, okuyuşun sadece Allah rızası için olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu yaklaşımda, tilavetin bir tür mûsikî icrasına dönüşmesi ve dinleyicinin anlamdan çok sesin estetiğine kapılması eleştirilmiştir.²⁵⁷ Öte yandan pek çok âlim, makamla okumanın Kur’ân’ın ruhuna uygun bir gelenek olduğunu, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “Kur’ân’ı seslerinizle güzelleştiriniz”²⁵⁸ hadisinin de buna işaret ettiğini savunmuşlardır. Burada önemli olan, makamın amaç değil araç olduğu; yani Kur’ân’ın mesajını kalplere ulaştırmada bir estetik köprü vazifesi gördüğüdür. Bu konudaki farklı bakış açıları, aslında tilavetin hem anlam hem estetik boyutunun dengelenmesi gerektiğini gösterir. Nitekim bir hâfız veya okuyucu, birey olarak okuyanlar, ayetleri anlamını dikkate almadan yalnızca makamlarla süslerse dinleyiciye kalıcı bir etki bırakmaz; fakat aynı ayetleri anlamına uygun bir makamla, tecvid kaidelerine riayet ederek okursa, bu okuyuş hem manevî hem psikolojik bir tesir meydana getirir. Bu bağlamda makamın önemine bakıldığında; tilavet sırasında farklı makamların seçimi, ayetlerin anlamına uygun duygusal ton yakalamak açısından mühimdir. Her makamın geleneğe atfedilen bir duygusal ifadesi ve insan psikolojisi üzerinde kendine özgü etkileri vardır.²⁵⁹ Bu konuda Farabî (ö. 950) gibi İslam filozof-hekimleri makamların ruh hallerine tesirini detaylı incelemiştir ve daha önceki yazılarımızda bildirmiştik. Klasik literatürde “her makamın bir yapısı ve uygun düştüğü psikoloji” olduğu vurgulanır; örneğin neşeli bir mizaç ile hüzne meyilli bir kişide aynı makam

²⁵⁴ A. Hatunoğlu (2014). Türk İslam Hekimlerinin Psikoloji Biliminin Gelişimine Katkıları Ve Psikolojik Hastalıklara Tedavi Yöntemleri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 5, Eylül, s. 256; İ. Çelik, agm, s. 147.

²⁵⁵ N. Turgay (2014). “Kur’ân ve Sünnet Açısından Estetik (Müziğin Bu Alandaki Yeri)”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/4, s.10; akt: İ. Çelik, agm, s. 145.

²⁵⁶ T. Koç (2023). *İslâm Estetiği*, TDV İslam Araştırma Merkezi (İsam)Yayımları, s.170,175.

²⁵⁷ A. Çetin (1998). “Kur’ân Kıraatlerinde Mûsikînin Yeri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 7/7, s.116; A. Okçu (2007). “Kur’ân Tilavetinde Ezgi”, *Dini Araştırmalar* 10 (Mayıs-Ağustos), 28/10.

²⁵⁸ Ebû Dâvûd, *Salât*, 350.

²⁵⁹ Bkz. B. Akdoğan (2009). “Fethullah Şîrvânî’ye Göre Makamların Tesirleri ve İcra Edileceği Vakitler” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, , Cilt 48, Sayı 1, s. 77-83

farklı tesir bırakabilir, ancak genel etkiler benzerdir.²⁶⁰ Nitekim musikişinasların aktardığı üzere bazı makamlar hüznü artırırken, bazıları sükûnet ve huzur verir; kimileri coşku ve cesaret aşılar, kimileri de tevazu veya korku duygusu uyandırır.²⁶¹

Kur'an tilavetinde de kullanılan belli başlı makamların geleneksel literatürde yer alan duygu karşılıkları özetlenmiştir: Örneğin: Rast makamı, neşe ve huzur verici yönüyle bilinir; dinleyende sefa ve ferahlık hissi uyandırır. Uşşâk makamı, daha mutlu ve şenlikli bir tınıya sahip olup sevinç ve gülme duygusunu harekete geçirir. Buna karşılık Beyâtî makamı, hüznü bir sükûnet ve teslimiyet hali oluşturur; bu sebeple Kur'an tilavetinde sıkça tercih edilen makamlar arasında yer alır. Hüseyinî makamı, dinginlik ve huzur veren yapısıyla dinleyiciyi teskin ederken; Hicaz makamı, tevazu ve huşû duygusunu öne çıkarır, kalpte bir ürperti ve mahviyet uyandırır. Saba makamı, cesaret ve coşku duygusunu harekete geçirir, dinleyene kuvvet aşılar. Nihâvend makamı, hüznü ve ümit arasında salınan tatlı bir melankoli oluşturur; gelenekte Buselik ile birlikte moral ve fiziksel gücü artırıcı etkisi olduğu belirtilmiştir. Segâh makamı, içli bir hüznü ve özlem hissi uyandırır, özellikle gece veya akşam dinlenildiğinde ruhu daha derinden etkiler. Acem makamı, ise görkemli ve sevinçli havasıyla dinleyicide ferahlatıcı bir güven duygusu meydana getirir.²⁶² Bu makamların her birine gelenekte belirli ruh hâlleri atfedilmiş ve mûsikî icrasında bilinçli olarak kullanılmıştır.

Bu bağlamda Kur'an tilavetine gelindiğinde mesele daha hassastır. Zira tilavette makam, salt estetik bir tercih değil, âyetin manasına uygun bir ruhî atmosfer oluşturma aracıdır. Örneğin, cennet tasvirlerini içeren ayetlerin rast veya uşşâk makamıyla okunması ferahlık ve sevinci güçlendirirken; azap ve kıyamet sahnelerini anlatan ayetlerin hicaz veya

²⁶⁰ B. Akdoğan (2013). Kur'an-ı Kerim Âyetlerinin İfade Ettiği Anlamlara Göre Seslendirilmesi ve Makamlı Okunması Konusunda Bir Örnek, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Eruıfd[2, Sayı: 17, s: 12.

²⁶¹ A. Hatunoğlu (2014). Türk İslam Hekimlerinin Psikoloji Biliminin Gelişimine Katkıları Ve Psikolojik Hastalıklara Tedavi Yöntemleri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 5, Eylül, s. 256; Fikriyat (2022). Hangi makam hangi hastalığa iyi geliyor? Makamların tedavi ettiği hastalıklar, [Erişim: 25.09.2025. <https://www.fikriyat.com/galeri/muzik/hangi-makam-hangi-hastaliga-iyi-geliyor-makamlarin-tedavi-et-tigi-hastalıklar/8>].

²⁶² H. Dilek Doğan (2022). Klasik Türk Müziği Makamları Uygulanarak Yapılan Hemşirelik Doktora Tezlerinin Değişkenler Açısından Sistematiik İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 12(3), s.610-627. <https://doi.org/10.31020/mutfd.1104730>; İ. Çelik (2022). "Kur'an Tilâveti Ve Estetik", *Diyanet İlmî Dergi* 58/1 (Mart), s.147-149; A. Hatunoğlu (2014). Türk İslam Hekimlerinin Psikoloji Biliminin Gelişimine Katkıları Ve Psikolojik Hastalıklara Tedavi Yöntemleri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 5, Eylül, s. 256; Fikriyat (2022). Hangi makam hangi hastalığa iyi geliyor? Makamların tedavi ettiği hastalıklar, [Erişim: 25.09.2025. <https://www.fikriyat.com/galeri/muzik/hangi-makam-hangi-hastaliga-iyi-geliyor-makamlarin-tedavi-et-tigi-hastalıklar/8>]; B. Akdoğan (2013). Kur'an-ı Kerim Âyetlerinin İfade Ettiği Anlamlara Göre Seslendirilmesi ve Makamlı Okunması Konusunda Bir Örnek, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Eruıfd[2, Sayı: 17, s: 12-33; N. Sevindik Özel (2016). *Türk Müziğinin İnsan Üzerindeki Etkisi*, Alıntı ve Derlemeler,37, Haziran 2013, [Erişim: 26.05.20025 <https://www.dusunuyorumdergisi.com/turk-muziginin-insan-uzerindeki-etkisi/>].

saba makamıyla icra edilmesi, dinleyicide huşû, korku ve derin bir tefekkür uyandırır. Bu bağlamda duygusal etkiler, geleneksel musikî-terapi literatürüne dayanmakla birlikte, Kur'an tilavetinde bilinçli olarak bu eşleştirmeler yapılmıştır. Örneğin, neşeli ve ümit dolu ayetler, tilavet edilirken rast veya uşşak gibi ferah makamlar tercih edilmiş; korkutucu veya hüznü ayetlerde hicaz, saba gibi makamlarla daha derin bir saygı ve hüznün atmosferi oluşturulmuştur.²⁶³

Hafızlar, kârîler, bireysel icra edenler, okudukları ayetin konusuna göre sesi ve makamı ayarlayarak dinleyenin kalbinde ilgili duyguyu uyandırmayı hedefler. Nitekim bir kârî, ayetlerin anlamına vâkıf olarak tilavet etmeli ki “gerekli yerde sesi yükseltip coşkuyu gerekli yerde kısarak mahviyeti”²⁶⁴ yansıtabilsin; aksi halde anlamsız bir makam uygulaması dinleyiciye fayda vermez. Bu nedenle gelenekte ‘her ayete uygun bir makam vardır’ denilmiş, manaya en uygun makam ile okunduğunda tilavetin tesirinin katlandığı vurgulanmıştır.²⁶⁵

Bu bağlamda, klasik Türk mûsikîmiz Kur'ân kıraati için adeta bulunmaz bir hazine niteliğindedir. Osmanlı dönemlerinde en büyük bestekâr ve güftekârların pek çoğu hafızlar, hocalar ve tasavvuf ehli arasından çıkmıştır.²⁶⁶ Çünkü bu isimler ilk ses terbiyelerini Kur'ân, mevlid, ezan ve ilâhî gibi cami ve tekke mûsikîsinin eşsiz örnekleriyle edinmiş, ardından aldıkları klasik mûsikî eğitimiyle icralarını geliştirmişlerdir. Böylece Kur'ân kıraati, mûsikî ile iç içe geçmiş, estetik ve manevî derinlik kazandıran bir icra biçimi hâline gelmiştir.

Bu noktada Osmanlı'daki uygulamalardan bir anekdot meseleyi daha iyi anlatmaktadır: Uzun süreler boyunca sabah ezanı saba, öğle ezanı rast, ikinci ezanı uşşâk,

²⁶³ A. Hatunoğlu (2014). Türk İslam Hekimlerinin Psikoloji Biliminin Gelişimine Katkıları Ve Psikolojik Hastalıklara Tedavi Yöntemleri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 5, Eylül, s. 259.

²⁶⁴ Kur'ân-ı Kerîm, “**temsîlî tilâvet**” olarak adlandırılan, mananın canlandırılması ve konunun anlaşılmasına yönelik bir okuma tarzı ile icra edilir. Temsilî okumanın tanımı ve önemi, ses tonunu alçaltmak (hafd-ı savt) ve bu başlığa bağlı ses perdesinin indirilmesi gereken yerler/lafızlardır. Ses tonunu yükseltmek (ref-'i savt) ve bu başlığa bağlı ses perdesinin yükseltilmesi gereken yerler/lafızlardır. Kelime ve ayetlerde ses vurgusu yapmak. Bkz: İ. Karaçam (2015). *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, İFAV Yayınları, İstanbul, s.467-478; A. Çetin (2019). *Kur'an Okuma Esasları*, Emin Yayınları, Bursa, s.339-347; R. Pakdil (2015), *Ta'lim, Tecvid ve Kıraat*, İFAV Yayınları, İstanbul, s.221-227; T. Savran (2021). *Kur'an-ı Kerim'in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, s.59-101.

²⁶⁵ B. Akdoğan (2013). Kur'an-ı Kerim Âyetlerinin İfade Ettiği Anlamlara Göre Seslendirilmesi ve Makamlı Okunması Konusunda Bir Örnek, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Erişim, Sayı: 17, s.11-20.

²⁶⁶ Bkz: M.Gündoğdu (2023). Osmanlı'da Bestekâr Padişah İmamları ve Türk Din Mûsikîsine Katkıları, *Turkish Academic Research Review*, 8(1), s.21-56. <https://doi.org/10.30622/tarr.1245390>; S. Babuşcu (2020). *Hafiz Bestekârlar Türk Müziğinin Ahenk ve Estetik Mirasını Geleceğe Taşıyor*, Nihayet [Erişim: 26.09.2025, <https://www.gzt.com/nihayet/hafiz-bestekrlar-turk-muziginin-ahenk-ve-estetik-mirasini-gelecege-tasiyor-3534818>.]

akşam ezanı segâh, yatsı ezanı ise hicaz makamında okunurdu.²⁶⁷ Bu kültür o kadar halkın içine işlemiştir ki, müezzin “Allahu Ekber” demeye başladığında sıradan bir vatandaş bile ezanın makamından hangi vaktin okunduğunu hemen anlayabiliyordu. Daha da dikkat çekici olan ise Ramazan gecelerinde kılınan Teravih namazlarında her dört rekâtın farklı bir makamla kıldırılmasıydı. Son bölümlerin acem-aşîrân makamıyla bitirilmesi ise bir gelenek hâline gelmişti.²⁶⁸ Öyle ki, namaza geç kalan bir kişi sadece imamın kıraatindeki makamı dinleyerek, namazın hangi dört rekâta olduğunu anlayabiliyordu.²⁶⁹ Bu bahsedilen anekdotan anlaşıldığı üzere; Kur’ân tilavetinde sesin estetiği yalnızca teknik bir unsur değil, aynı zamanda manevî bir derinlik taşıyan bir boyuttur. Bu nedenle hem kıraat âlimleri hem de sûfiler, güzel sesin Kur’ân’ın ruhunu yansıtmaya bakımından vazgeçilmez olduğunu vurgulamışlardır.

Modern çağda ise bu kültürün unutulmuş olması, günümüzde imam ve müezzinlerin bile bu geleneğe yabancı hale gelmesi düşündürücüdür. Oysa bu örnek, Kur’ân kıraati ile mûsikînin nasıl iç içe geçtiğini ve makamların hem dinî yaşantıda hem de toplumsal hafızada nasıl güçlü bir karşılık bulduğunu açıkça göstermektedir. Bugün yeniden üzerinde durmamız gereken şey, makamın Kur’ân’ın manevî mesajını daha etkili ileten bir araç olarak görülmesi ve tilavet eğitimlerinde bu inceliğin ihmal edilmemesidir. Başka bir durum ise Şîrâzî’den yaklaşık iki yüzyıl sonra yaşamış olan meşhur mûsikî âlimi Hâfız Abdülkâdir Merâgî, babasının kendisine mûsikî ilmini öğretme sebebini şu ifadelerle açıklar: “Hazretin bu kulu eğitmesinin nedeni, Kur’ân hâfızı olmamdan dolayı sesler bilgisini hakkıyla öğrenebilmemdir. Böylece Kur’ân tilâvetini güzel seslerle yapabileyim. Bu en başta bilmem gereken şeydir.”²⁷⁰ Bu ifade, İslâm medeniyetinde mûsikî bilgisinin yalnızca estetik bir sanat olarak değil, aynı zamanda Kur’ân tilavetinin güzelliğini artıran bir araç olarak görüldüğünü göstermektedir. Merâgî’nin yaklaşımına göre, ses bilgisi ve makam ilmi, hafızlıkla birleştiğinde tilavet daha derin bir tesir gücü kazanır; Kur’ân, hem anlam hem de ses estetiğiyle insan ruhuna nüfuz eder. Bu noktada, tarihsel bağlam ile günümüz arasındaki fark dikkat çekicidir. Merâgî döneminde mûsikî eğitimi ile hafızlık arasında doğrudan bir bağ kurulurken, günümüzde hafızlık eğitiminin çoğunlukla makam bilgisinden bağımsız

²⁶⁷ N. Özcan (1995). “Ezan/Mûsikî”, D.İ.A. c. 12, TDV Yayınları, İstanbul, s. 44; akt: Y. Alemdar (2008). “Teknik ve Estetik Açısından Kur’ân Öğretme ve Okumaya Dair Bazı Gözlem ve Görüşler”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (Haziran), s.244-255.

²⁶⁸ N. Yazıcı (2002). *Kâmil Miras Hayatı ve Eserleri*, DİB Yayınları, Ankara, s. 119; akt: agm, s.244-245.

²⁶⁹ agm, s.244-245.

²⁷⁰ U. Sezikli (2007). “Abdülkadir Merâgî ve Câmîu’l-Elhân”, Müsbe, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, s. 264; akt: E. Yılmaz (2022), *Kur’ân-ı Kerîm Kıraatinde Müzikal Tavrılar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi) İstanbul, s.4.

yürütüldüğü görülmektedir. Bu durum, bazı çevrelerde Kur’ân tilavetinin estetik boyutunun ihmal edilmesine yol açmaktadır. Hâlbuki Hz. Peygamber’in(s.a.v.) “Kur’ân’ı seslerinizle güzelleştiriniz”²⁷¹ rivayeti, güzel sesin ve estetik icranın tilavetin ayrılmaz bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Merâgî’nin vurgusu iki önemli tartışmayı gündeme getirir: Birincisi, Kur’ân tilavetinde ses estetiği dinî bir gereklilik midir, yoksa sadece teşvik edilen bir güzellik midir? İkincisi, günümüzde mûsikî bilgisinin tilavet eğitimine entegrasyonu nasıl sağlanabilir? Bazı araştırmacılar, makamların ve ses eğitiminin tilavette aşırı öne çıkarılmasının Kur’ân’ın aslı mesajını gölgeleyebileceğini ileri sürerken; geleneksel anlayış, estetik icranın huşû ve tefekkür atmosferini güçlendirdiğini savunmaktadır.

Sonuç olarak, Abdülkâdir Merâgî’nin asırlar önce dile getirdiği “Kur’ân hâfızının ses ilmini bilmesi gerektiği” düşüncesi, bugün hâlâ güncelliğini koruyan bir tartışmadır. Doğru olan, makam ve ses bilgisinin Kur’ân’ın manasını destekleyen bir araç olarak kullanılması, estetiğin ise tilavetin özünü gölgelemeyecek şekilde dengeli biçimde icraya yansıtılmasıdır. Kur’ân tilavetinde makam ve estetik boyut, salt mûsikî icrası değildir. Tilavetin asıl amacı, Allah’ın kelâmını kalplere ulaştırmak ve manevî bir derinlik kazandırmaktır. Makam, bu amaca hizmet eden bir araçtır. Doğru kullanıldığında dinleyicinin ruhunda huzur, haşyet, teselli ve tefekkür uyandırır; yanlış kullanıldığında ise Kur’ân’ın mesajını gölgeler. Nitekim bir mevlid ve hatim merasimini bizzat icra ettiğim zamanlarda yapılan gözlemler de bu durumu teyit etmektedir. Rast makamıyla okunan Fâtîha Sûresi, dinleyicilerde bir sevinç ve huzur duygusu uyandırmış; kıyamet sahneleri hicaz makamıyla okunduğunda gözyaşları dökülmüş; hüseyinî makamıyla yapılan dua ise dinleyicilerin kalplerinde dinginlik ve manevi rahatlama bırakmıştır. Hatta dinleyicilerin ifadelerine göre; Kur’ân tilaveti icra ederken yüz ifadenizden gülümseme olduğunda güzel haber olduğuna; gözleriniz yaşardığında ve suratınız asıldığında ise korku, hüznü dolu ayetleri icra ettiğinizi çok net anlayabildik. Bizler de o hissiyat ortaya çıkıp gözyaşı oluştu.²⁷² Bu bulgular, akademik literatürde ve bireysel gözlem yapılarak da doğrulanmaktadır. Özellikle beyâtî ve hicaz makamlarının “hüznü, huşû ve teslimiyet” duygularını; Rast ve Uşşâk’ın ise huzur ve ferahlığı öne çıkardığı vurgulanmaktadır. Bireysel gözlemler ile bilimsel çalışmalar arasındaki bu paralellik, Kur’ân tilavetinde makamların yalnızca estetik bir unsur değil, dinleyici psikolojisine doğrudan etki eden bir iletişim vasıtası olduğunu göstermektedir. Bizim çalışmamızın literatüre kattığı temel yenilik ise, bu geleneği sadece tarihî bir bilgi olarak sunmakla yetinmemesi; aynı zamanda

²⁷¹ Ebû Dâvûd, *Salât*, 350.

²⁷² Temsili okumanın kurallarını yerine getirdiğinde hissedilen duygular ve insanlar üzerindeki etkisi.

modern psikoloji, müzik terapisi ve ruh sağlığı araştırmaları ışığında yeniden değerlendirmesidir. Böylece, Kur’ân tilavetinde ses ve makamların psikolojik etkilerinin hem klasik kaynaklarla hem de çağdaş bilimsel verilerle temellendirilmesi sağlanmışır. Sonuç olarak, Kur’ân’ı güzel okumak yalnızca bir ibadet değil, insan psikolojisini dengeleyen, ruhu ilâhî güzellekle buluşturan ve manevî derinliği besleyen bir tecrübeydir. Makamlar bu tecrübeyin aracı ve sesi, Kur’ân ise kalplere işleyen ilâhî hakikattir.

Kur’ân tilavetinin estetik boyutu ruhu besleyen bir güzellik unsuru olmanın yanında; psikolojik açıdan da somut etkiler doğuran bir güçtür. Nitekim modern araştırmalar, bu gerçeği bilimsel verilerle teyit etmektedir. İran’da yapılan yarı deneysel bir çalışmada 80 sağlık çalışmanı iki gruba ayrılmış; deney grubuna üç ay boyunca her iş günü başında üç dakika Kur’ân tilaveti dinletilmiş, kontrol grubuna ise herhangi bir müdahale yapılmamışır. Çalışmanın sonucunda, deney grubunda stres, anksiyete ve ruhsal gerginlik düzeylerinde anlamlı bir azalma; genel ruh sağlığı puanlarında ise belirgin bir yükseliş tespit edilmiştir. Özellikle kadın çalışmanlarda bu etkinin daha güçlü olduğu görülmüştür.²⁷³ Bu bulgular, tarihî kaynakların yüzyıllardır dile getirdiği “Kur’ân tilavetinin kalplere huzur verici” etkisini modern bilimsel yöntemlerle de doğrulamaktadır. Dolayısıyla, gerek Merâğî’nin ses bilgisini hafızlıkla ilişkilendiren yaklaşımı, gerek Osmanlı geleneğinde ezan ve tilavetteki makam uygulamaları, gerekse günümüzde yapılan psikolojik araştırmalar aynı noktada birleşmektedir. Bu bağlamda Kur’ân tilaveti estetik ve makam boyutuyla birlikte ele alındığında, hem bireysel hem toplumsal düzeyde güçlü bir iyileştirici işlev görmektedir. Geçmişte olduğu gibi bugün de tilavet, yalnızca ilâhî kelâmı aktarmak değil, aynı zamanda insan ruhunu huzura kavuşturan, kalpleri dinginleştiren ve psikolojiyi dengeleyen bir terapi kaynağıdır. Bu nedenle, Kur’ân’ı güzel okumak, insanın ruhunu ilâhî güzellekle buluşturan en güçlü ibadet ve şifa yollarından biridir.

4.2. Manevi Kimlik ve Psikolojik Sağamlık Üzerine Kur’ân Tilavetinin Etkileri

Kur’ân tilaveti, dinleyicilerin ve okuyanların manevi kimliklerinin şekillenmesinde ve güçlenmesinde önemli bir rol oynar. Manevi kimlik, bireyin varoluşsal anlam arayışı ve ruhsal bütünlüğüyle doğrudan ilişkilidir. Manevî kimlik, bireyin Yaratıcısı, evren ve kendi varoluşsal anlamı arasındaki bağı anlamlandırma sürecidir. Bu kimlik, insanın ‘Niçin varım?’,

²⁷³ Ghiasi Eşref & Keramat Afsaneh (2018). Kuran-ı Kerim Okumanın Kaygı Üzerindeki Etkisi Sistemik Bir İnceleme, *İran Hemşirelik ve Ebelik Araştırmaları Dergisi*, 23(6):s 411-420, Kasım-Aralık, | DOI: 10.4103/ijnmr.IJNMR_173_17. [Erişim:27.09.2025. https://journals.lww.com/jnmr/fulltext/2018/23060/the_effect_of_listening_to_holy_quran_recitation.1.aspx]

‘Hayatımın anlamı nedir?’ ve ‘Kime aitim?’ sorularına verdiği en derin cevabı temsil eder.²⁷⁴ Kur’ân tilaveti, bu manevî kimliğin inşasında ve güçlenmesinde hem yön gösterici hem de dönüştürücü bir işlev üstlenmektedir. Zira tilavet, insanın ruhunun Allah’ın kelâmıyla yeniden buluşmasıdır. Kur’ân-ı Kerîm, her şeyden önce insanın düşünce, duygu ve davranışlarını eğiten, yönlendiren bir eğitim ve rehberlik kitabıdır. İnsanın sağlıklı bir imana, bu imana dayalı ahlâkî bir yaşam biçimine ve içsel dengeye sahip olmasını hedefler.²⁷⁵ Bu bakımdan Kur’ân tilaveti, hem bir ibadet hem de bir manevî farkındalık pratiği olarak insanın iç dünyasına rehberlik eder. Tilavetin sesi, manayı kalbe taşır; insanın zihninde değil, ruhunda bir yankı uyandırır.

Kur’ân’ın insan ruhuna doğrudan hitap eden bu yönü, aynı zamanda insanın varoluşsal hafızasında kayıtlı olan “ilâhî hitap”la da bağlantılıdır. Nitekim daha önce bahsettiğimiz gibi ayette geçen ‘*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*’ sorusuna kulların ‘*Evet, sen bizim Rabbinizsin*’²⁷⁶ cevabını vermesi, insanın yaratılışında Allah’a yönelme ve O’na ait olma bilincinin yerleşik olduğunu gösterir. Bu hitap, insanın fitratına nakşedilmiş bir ‘ilâhî hatırlama’dır. Tasavvuf geleneğinde bu durum, insanın güzel sese karşı duyduğu sevginin ve güzel ses duyduğunda kalbinde meydana gelen duygusal coşkunun kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’in güzel bir sesle, makam ve eda kaidelerine uygun biçimde okunması, insanın Allah ile olan bağı kuvvetlendiren ruhsal bir köprü vazifesi görür. Kur’ân’ın okunmasıyla muhatabına ulaştırdığı iman ilkeleri ve ilâhî mesajlar, bireyin psikolojik sağlığını doğrudan etkiler. Bu etki, okuma eylemiyle birlikte ortaya çıkan manevî huzur durumudur. Tilavetin özü, insanın Allah ile kalbi arasındaki o derin bağı canlı tutmasıdır. Nitekim Kur’ân’da, “*Kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur*”²⁷⁷ buyrulur, imanla gelen psikolojik dengeye işaret edilmiştir. İslâm düşünürleri, bu içsel sükûnun yalnızca bir duygu hâli değil, aynı zamanda ruhsal olgunlaşmanın göstergesi olduğunu ifade etmişlerdir. Meselâ, Seyyid Kutub, imanı “nesnelerin ve değerlerin mahiyetini gözler önüne seren bir nur” olarak tanımlar. Ona göre iman, insanın ruhunu parlatır, gönlünü şeffaflaştırır, aklını aydınlatır. Böyle bir iman sahibi kişi, korkudan uzak, güven ve huzur içinde yaşar. İman, insanın yaratılış gayesine uygun bir yöneliş kazandırır; bu yöneliş, onu gerginlikten

²⁷⁴ H. Hökekleli (2024). *Psikolojiye Giriş*, Emin Yayınları, Bursa, s.44.

²⁷⁵ A. Kasapoğlu (1997). *Kur’an’da İman Psikolojisi*, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul, s.5.

²⁷⁶ el-A’râf 7/172.

²⁷⁷ er-Ra’d 13/28.

uzak, dengeli bir hayat tarzına taşır.²⁷⁸ Bu anlayışa göre Kur’ân tilaveti, imanın ruhta yankı bulduğu en derin tecrübedir. Zira Kur’ân yalnızca okunmak için değil, kalpte yer eden bir inanç hâline gelmek için gönderilmiştir. Tilavet, Allah’ın kelâmının insana ulaşma biçimidir; bu yönüyle hem imanın yenilenmesi hem de psikolojik sağlamlığın güçlenmesi için bir araçtır.²⁷⁹ Kur’ân’da ve hadislerde iman, “gönül huzuru ve korkunun yok olması”²⁸⁰ anlamlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu açıdan iman eden kişi, yalnız olmadığını bilir; kendisine “şah damarından daha yakın”²⁸¹ olan bir Rabbin varlığını hisseder. Bu bilinç, insanın yalnızlık duygusunu, korkusunu ve varoluşsal kaygılarını azaltır. Psikolojik açıdan bu, anlam merkezli güven duygusu olarak tanımlanabilir. Tilavet esnasında okunan her ayet, bu güveni tazeleyen bir hatırlatma olarak var olur. Kendini iyi hisseden kişi yaşama sevinci ile birlikte hayattaki sorumlulukları en güzel şekilde yerine getirmeye çalışabilir.

Kur’ân tilaveti ve imanın ruhsal derinliğine baktığımızda; iman, kalbin, duygunun ve davranışın bir bütünüdür. İnanç, bilgiyle başlar, duyguyla derinleşir ve iradeyle davranışa dönüşür. Kur’ân tilaveti bu üç boyutu birleştiren en etkin ibadetlerden biridir.²⁸² Kişi Kur’ân’ı okurken ya da dinlerken hem aklıyla tefekkür eder, hem duygularıyla huşû hisseder, hem de iradesini Allah’a yöneltir. Kişi manevi kimliğini oluşturup huzur ve güven içinde olur.

İmanın psikolojik boyutu ise zihinsel, duygusal ve iradî unsurların bütünleşmesinden oluşur. İnanıldığı şey hakkında bilgi sahibi olması zihinsel unsur; Allah’a sevgi, korku ve saygı hissetmesi duygusal unsur; bu inancı davranışlarına yansıtması ise iradî unsurdur. Kur’ân tilaveti, bu üç unsuru eş zamanlı olarak harekete geçirir.²⁸³ Harflerin telaffuzu, makamın seçimi, sesin tınısı ve anlamın kalbe nüfuzu, bireyin imanını güçlendiren bir ruhsal uyum oluşturur. Hz. Peygamber ’in (s.a.v.) “Kur’ân’ı okuyunuz, çünkü o kıyamet gününde okuyucusuna şefaati olur”²⁸⁴ hadisi, tilavetin yalnızca ibadet değil, aynı zamanda insanın ruhsal enerjisini yeniden inşa eden bir eylem olduğunu vurgular. İman ile tilavet arasındaki bu bağ, hem davranışsal hem duygusal bir denge kurar. Bu etkileşim, psikolojik açıdan değerlendirildiğinde; bireyin duygu düzenleme mekanizmalarını harekete geçirir, kaygı ve

²⁷⁸ S. Kutub (1991). *Fî Zilâli'l-Kur’ân*, çev: Salih Uçan ve vd. Dünya Yayıncılık, İstanbul, s.1/467; akt: R. Yılmaz (2024). *Fî Zilâli'l-Kur’ân Örneğinde Lokmân Sûresinin Psikolojik Tefsiri*, (Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Karaman, s.32-35.

²⁷⁹ en-Necm 53/3.

²⁸⁰ Âl-i İmrân 3/159; er-Ra’d 13/28.

²⁸¹ Kâf, 50/16.

²⁸² S. Can(2020). “Allah’a İmanın Psiko-Sosyal Temelleri”, *SIÜİFD* 7\2, (Aralık), s.474; akt: R. Yılmaz (2024). *Fî Zilâli'l-Kur’ân Örneğinde Lokmân Sûresinin Psikolojik Tefsiri*, (Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Karaman, s.32-35.

²⁸³ A. Kasapoğlu (1997). *Kur’an’da İman Psikolojisi*, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul, s.67-68.

²⁸⁴ Müslim, *Müsâfirin*, 252.

stres gibi olumsuz duyguları yatıştırır, huzur ve tevekkül gibi pozitif duyguları ise pekiştirir. Böylelikle Kur'ân tilaveti, bireyin ruhsal direncini artıran ve psikolojik sağlamlığını destekleyen bir terapi niteliği kazanır. Psikoloji açısından ele alındığında, bu farkındalık, bireyin ruhsal dayanıklılığını artırır.²⁸⁵

Kur'ân tilavetiyle düzenli olarak meşgul olan bireylerde stres düzeylerinin azaldığı, kaygı belirtilerinin hafiflediği ve yaşam huzurunun yükseldiği pek çok çalışmada ortaya konmuştur.²⁸⁶ Bunun nedeni, Kur'ân'ın kalbe ve bilinçaltına da hitap eden çok çeşitli bir yapıya sahip olmasıdır. İnanan birey, hayatın belirsizlikleri karşısında çaresiz kalmaz; zorluklar karşısında sarsılmadan durabilir.²⁸⁷ Kur'ân tilaveti bu süreci destekler, çünkü tilavetin ritmi ve anlamı kişide içsel bir güven ve tevekkül bilinci oluşturur. İman eden kişi bilir ki, Allah'a yöneldiğinde yalnız değildir. Bu farkındalık, stres ve kaygının temel nedenlerinden biri olan kontrol kaybı hissini ortadan kaldırır.

Modern psikolojide ise 'psikolojik sağlamlık'²⁸⁸ bireylerin hayatın zorlukları, stres, sarsıntı ve olumsuz yaşam olayları karşısında ruhsal kaynaklarını kullanarak gösterdiği uyum

²⁸⁵ M. Osman Necati (2021). *Kur'an ve Psikoloji*, çev: Hayati Aydın, Fecr Yayınları, Ankara, s. 253; M. Osman Necati (2022). *Hadis ve Psikoloji*, çev: Mustafa Işık, Fecr Yayınları, Ankara, s.263; akt: R. Yılmaz (2024). *Fî Zılâli'l-Kur'ân Örneğinde Lokmân Süresinin Psikolojik Tefsiri*, (Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Karaman, s.32-35.

²⁸⁶ Ghiasi Eşref & Keramat Afsaneh (2018). Kuran-ı Kerim Okumanın Kaygı Üzerindeki Etkisi Sistemik Bir İnceleme, *İran Hemşirelik ve Ebelik Araştırmaları Dergisi*, 23(6):s 411-420, Kasım-Aralık, | DOI: 10.4103/ijnmr.IJNMR_173_17. [Erişim:27.09.2025.https://journals.lww.com/jnmr/fulltext/2018/23060/the_effect_of_listening_to_holy_quran_recitation.1.aspx] ; Kur'an'ı dinlemek veya ezberlemek, Müslümanların psikososyal sağlık ve refahını etkilediği ileri sürülmüştür. Kur'an'ı ezberleyen Müslümanların yaşam kalitesi daha yüksek, kaygı ve stres düzeyleri ise daha düşüktür. Bu nedenle, Kur'an'ı dinlemenin, okumanın veya ezberlemenin fiziksel ve ruhsal sağlık üzerindeki etkisini değerlendiren çalışmaları değerlendirmek için bu sistemik inceleme yürütülmüştür. Yöntemler: Bu inceleme, başlangıçtan itibaren ve Nisan 2021'de yayınlanan makaleler üzerinde gerçekleştirilmiştir. ProQuest, PubMed ve Web of Science gibi veri tabanları 19 Nisan 2021'de taranmıştır. Veri tabanları aramasında "Kur'an", "el-Kur'an", "el-Kareem", "Kutsal Kur'an", "memori", "Tahfiz", "Huffaz", "dinleme" ve "okuma" gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Önyargı riski, Cochrane önyargı riski aracı ve Joanna Briggs Enstitüsü (JBI) kullanılarak değerlendirilmiştir. Toplam 230 makaleden sadece 20'si veri sentezine dahil edilmiş. Sonuçlar: Bulgular, Kur'an'ı dinlemenin, okumanın veya ezberlemenin depresyon, anksiyete, fizyolojik parametreler, yaşam kalitesi, uyku kalitesi ve zekâ katsayısı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ortaya koydu. Sonuç: Mevcut kanıtlar, Kur'an'ı dinlemenin, okumanın veya ezberlemenin fiziksel ve ruhsal sağlığı iyileştirmek için bir müdahale olarak yararlı olabileceğini göstermektedir; Wan Nor Atikah Che Wan Mohd Rozali & Ismarulyusda Binti Ishak & Arimi Fitri Mat Ludin & Farah Wahida İbrahim (2022). Müslümanların Fiziksel ve Ruhsal Sağlığı Üzerindeki Kur'an-ı Kerim'i Dinlemenin, Okumanın veya Ezberlemenin Etkisi: Sistemik İncelemeden Elde Edilen Kanıtlar, *Uluslararası Halk Sağlığı Dergisi* 67: 1604998, Ağustos, DOI: [10.3389/ijph.2022.1604998](https://doi.org/10.3389/ijph.2022.1604998). [Erişim tarihi: 27/09/2025 https://www.researchgate.net/publication/363140534_The_Impact_of_Listening_to_Reciting_or_Memorizing_the_Quran_on_Physical_and_Mental_Health_of_Muslims_Evidence_From_Systematic_Review].

²⁸⁷ H. Alper (2019). *İmanın Psikolojik Yapısı*, Rağbet Yayınları, İstanbul, s.182; akt: R. Yılmaz (2024). *Fî Zılâli'l-Kur'ân Örneğinde Lokmân Süresinin Psikolojik Tefsiri*, (Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Karaman, s.32-35.

²⁸⁸ Psikolojik sağlamlık; savaş, göç, doğal afet, boşanma, sevilen birinin kaybı ve ağır hastalık gibi travmatik yaşam olaylarının birey üzerindeki yıkıcı etkilerini azaltarak uyum sürecini kolaylaştıran bir kavram olarak nitelendirilmektedir; Y. Özkapu (2019). *Suriyeli Çocuklarla Çalışan Psikolojik Danışmanların Kişilik Özellikleri ve Öz Yeterlik Algılarının Psikolojik Sağlamlıkları Üzerindeki Etkisi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi,

ve başa çıkma becerisini kullanma olarak adlandırılan kavram, inanç temelli güven duygusunun kişiye travmatik yaşam(ölüm, savaş, korona virüs, kanser vb.) olayları karşısında dahi ruhsal esneklik kazandırabilmektedir. Psikolojik sağlamlık, tek başına oluşan bir yetenek olmayıp; kişisel özellikler, ailevî ve sosyal faktörler ile maneviyat ve dindarlık gibi unsurların karşılıklı etkileşimiyle meydana gelen dinamik bir süreçtir.²⁸⁹ Bu süreçte, dinî inanç ve ibadetlerin bireyin psikolojik sağlamlığıyla olumlu ilişkili olduğu ve kişinin yaşadığı travmatik süreçlerde destekleyici bir rol üstlendiği çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur.²⁹⁰ Dine yöneliş, bireyin sığınabileceği üstün bir irade algısı oluşturarak kaygı ve çaresizlik duygularını azaltmakta; umut, güven ve telkin sağlayarak yaşanan olumsuzlukların daha kolay göğüslenmesine katkı sunmaktadır.²⁹¹ Özellikle korona virüs salgını zamanında ani vefatlar yaşanılmakta idi ve bunun içinde hayat arkadaşı olan eş kaybı gibi derin travmatik bir olay karşısında bireyin yaşadığı yas ve kontrol kaybı hissi, ruhsal çöküntünün en önemli nedenleri arasında olabilir. Yas sürecinde kişinin anlam arayışı yoğunlaşır; geleceğe dair belirsizlik ve yalnızlık duyguları artar. Bu durumda İslam dininin sunduğu tevekkül inancı ve ölüm karşısındaki telkinleri, bireyin ruhsal dayanıklılığını destekleyen önemli kaynaklardır. Kur’ân’da, bireye sakinlik ve huzur vereceği işte ayet “*Onlar ki kendilerine bir musibet isabet ettiği zaman ‘Şüphesiz biz Allah’a aitiz ve şüphesiz O’na döneceğiz.’ derler.*”²⁹² buyurularak, kayıp karşısındaki ideal tutum gösterilmektedir. Bu ayet, kaybın nihai anlamda bir dönüş ve teslimiyet süreci olduğunu hatırlatmakta; zorlayıcı duygulara karşı ilahî bir perspektif kazandırmaktadır. Eşinin vefatı sonrası duygusal çöküntü yaşayan bir birey için Kur’ân tilaveti, yas sürecinde hem teselli hem de bir anlam inşası işlevi görebilir. Güzel tilavet,

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.1; akt: N. Kımtar (2022). Dinî Başa Çıkma ile Depresyon, Anksiyete, Stres ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki ve Bu İlişkilerde Psikolojik Sağlamlığın Aracılık Rolü. *Journal of Social and Humanities Sciences Research, Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 9(87), s.1822. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3280>.

²⁸⁹ Connor, K. M. Davidson, J.R.T. & Lee, L.C. (2003). Spirituality, resilience, and anger in survivors of violent trauma: A community survey. *Journal of Traumatic Stress*, 16 (5), 487-494; akt: N. Kımtar (2022), Dinî Başa Çıkma ile Depresyon, Anksiyete, Stres ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki ve Bu İlişkilerde Psikolojik Sağlamlığın Aracılık Rolü. *Journal of Social and Humanities Sciences Research, Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 9(87), s.1822. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3280>.

²⁹⁰ Koenig, H. G. & Larson D. B. (2001). Religion and mental health: Evidence for an association. *International Review of Psychiatry*, 13(2), 67-78; Reutter, K. K. & Bigatti, S. M. (2014). Religiosity and spirituality as resiliency resources: Moderation, mediation, or moderated mediation? *Journal for the Scientific Study of Religion*, 53(1), 56-72; akt: N. Kımtar (2022). Dinî Başa Çıkma ile Depresyon, Anksiyete, Stres ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki ve Bu İlişkilerde Psikolojik Sağlamlığın Aracılık Rolü. *Journal of Social and Humanities Sciences Research, Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 9(87), s.1822. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3280>; <https://www.jshsr.org/index.php/pub/article/view/168>.

²⁹¹ O. Gürsu & S. Bayındır (2021). Covid-19 Hastalığını Geçiren Sağlık Çalışanlarının Başa Çıkma Sürecinde Din ve Maneviyat. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6 (1), 181-220; akt: N. Kımtar (2022), Dinî Başa Çıkma ile Depresyon, Anksiyete, Stres ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki ve Bu İlişkilerde Psikolojik Sağlamlığın Aracılık Rolü. *Journal of Social and Humanities Sciences Research, Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 9(87), s.1822. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3280>.

²⁹² el-Bakara 2/156.

bireyin içsel dünyasında Allah ile kurduğu bağı güçlenmesine, yalnızlık duygusunun azalmasına ve ölümün ilahî bir kader olduğuna dair kabullenişin gelişmesine aracılık eder. Bu yönüyle Kur’ân tilaveti, yas sürecinin doğal duygularını bastırmak yerine, kişinin duygularını sağlıklı biçimde işlemesine yardımcı olan bir manevî destek mekanizması olarak değerlendirilebilir. Tevekkül bilinciyle birlikte uygulandığında ise ruhsal iyileşmeyi hızlandırarak bireyin yeniden hayata tutunmasını sağlayabilir. Böylece insanın doğuştan gelen güvenme, dayanma ve anlam arayışı ihtiyacı din ve maneviyat aracılığıyla karşılanmakta; bireyin hayatına amaç, huzur ve içsel denge kazandırmaktadır. İslam düşüncesinde bu güven duygusu, tevekkül kavramı ile anlam kazanmakta; kulun çabasını gösterdikten sonra sonucu Allah’a bırakması ve O’nun kudretine sığınması şeklinde açıklanmaktadır. “*Kim Allah’a tevekkül ederse O, ona yeter*”²⁹³ ayeti, güven duygusunun ilahî temellerini ortaya koymaktadır.

Kur’ân tilaveti, imanı güçlendiren, ruhu olgunlaştıran ve psikolojik sağlamlığı destekleyen bir eylemdir. İmanla birleşen tilavet, insanın iç dünyasında anlam, güven, huzur ve teslimiyet duygularını güçlendirir. İman; bilgi, duygu ve davranış boyutlarıyla insanı hem bireysel hem toplumsal olarak bir dönüşüm sağlamaktadır. Kur’ân ise bu dönüşümün rehberidir. Tilavetle kalp huzura, ruh dengeye, zihin berraklığa kavuşur. Bu nedenle Kur’ân tilaveti, hem bir ibadet hem de manevî terapi olarak insanın ruhsal bütünlüğünü inşa eden eşsiz bir kaynaktır. Kur’ân-ı Kerîm, insan kalbine şifa ve rahmet olarak tanımlanır. Nitekim ayette, “*Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, müminler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir*”²⁹⁴ buyrulur Kur’ân’ın manevi tedavi edici yönüne işaret edilmektedir. Kur’ân tilavetinin (okuyup dinlemenin) ruhu dinginleştirdiği, kalpte huzur ve sükûnet sağladığı her zaman vurgulanmaktadır. Modern bilim de bu kadim hikmeti doğrular nitelikte bulgular sunmaktadır. Özellikle son yıllarda PubMed gibi uluslararası indekslerde yer alan araştırmalar, Kur’ân tilavetinin kalp ritmini yavaşlattığını, kortizol seviyesini düşürdüğünü ve stres hormonlarının düzenlenmesine katkı sağladığını göstermektedir.²⁹⁵ Bu bulgular, İslâm düşüncesinde yer alan ve “imanın huzur ve emniyet kazandırdığı” gibi insanın savunma mekanizmalarını güçlendirmekte; ruhsal hastalıkların ve psikosomatik rahatsızlıkları tetikleyen davranışların dengelenmesine de katkı sağlamaktadır. Bu yönündeki manevî kabullerin, yalnızca inanç temelli bir yaklaşım olmadığını; aynı zamanda bilimsel verilerle de

²⁹³ et-Talâk 65/3.

²⁹⁴ Yûnus 10/57.

²⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz: Ghiasi A, Keramat A. The Effect of Listening to Holy Quran Recitation on Anxiety: A Systematic Review. Iran J Nurs Midwifery Res. 2018 Nov-Dec;23(6):411-420. doi: 10.4103/ijnmr.IJNMR_173_17. PMID: 30386389; PMCID: PMC6178573. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30386389/>.

desteklenebilir nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır.²⁹⁶ Çok fazla bu konu hakkında bilimsel araştırma yapılmamış olup son yıllarda psikoloji ve nörobilim alanında yapılan çalışmalar, Kur'an tilavetinin insan psikolojisi üzerindeki etkilerini ölçmüş ve stres, anksiyete (kaygı) ve depresyonu azaltıcı etkilerini bilimsel verilerle ortaya koymuştur.²⁹⁷

Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, Kur'an tilavetinin bireyin ruhsal dengesini koruyan,²⁹⁸ stresle başa çıkmasını kolaylaştıran ve psikolojik sağlamlığını destekleyen manevî bir başa çıkma yöntemi olduğu söylenebilir. Kur'an'ın anlam boyutu ile birlikte güzel ve tertîl üzere okunmasının, bireyin kontrol duygusunu yeniden kazanmasına ve içsel güvenlik algısını güçlendirmesine katkı sağladığı; böylece iman temelli huzur anlayışının bilimsel zeminle örtüştüğü değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Kur'an'ın tecvid ve tertîl üzere okunması, iman esaslarının bireyin iç dünyasında canlı tutulmasına katkı sağlamakta; tilavetin ses, ritim ve ahengi, insan ruhunda sükûnet ve güven duygusu²⁹⁹ oluşturmaktadır. Böylece imanla beslenen Kur'an tilaveti, bireyin stres, kaygı ve ümitsizlik karşısında ruhsal dayanıklılığını artırmaktadır.

4.2.1. Kur'an tilavetinin stres, anksiyete ve depresyon üzerindeki etkileri

Kur'an-ı Kerim, insan hayatının bireysel, sosyal, kültürel, fizyolojik ve psikolojik tüm boyutlarını kuşatan; insanın karşılaştığı sorulara cevap, yaşadığı sıkıntılara teselli ve problemlere çözüm sunan ilahî bir rehber olarak indirilmiştir. Beşerî hayatın en ince yönlerine nüfuz eden Kur'an, yalnızca inanç esaslarını bildiren bir metin değil; aynı zamanda insanın duygu dünyasını, vicdanını ve şuurunu inşa eden kapsamlı bir yol göstericidir. Bu yönüyle Kur'an, yer yer psikolojik ve sosyolojik gerçekliklere dikkat çekmekte, muhataplarını insanın iç dünyası ve toplumsal ilişkileri üzerinde tefekküre davet etmektedir.³⁰⁰

Kur'an'ın bu çok boyutlu rehberliği, onun güzel bir üslup ve ahenkle okunmasıyla (tilavet) insan psikolojisi üzerinde daha derin ve etkili bir karşılık bulmaktadır. Zira Kur'an'ı

²⁹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Ghiasi A, Keramat A. The Effect of Listening to Holy Quran Recitation on Anxiety: A Systematic Review. Iran J Nurs Midwifery Res. 2018 Nov-Dec;23(6):411-420. doi: 10.4103/ijnmr.IJNMR_173_17. PMID: 30386389; PMCID: PMC6178573. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30386389/>.

²⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: Moulai K, Haghdoost AA, Bahaadinbeigy K, Dinari F. The effect of the holy Quran recitation and listening on anxiety, stress, and depression: A scoping review on outcomes. Health Sci Rep. 2023 Dec 7; 6(12): e1751. doi: 10.1002/hsr2.1751. PMID: 38078304; PMCID: PMC10704108. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10704108/>.

²⁹⁸ el-Hadid 57/23.

²⁹⁹ ez-Zümer 39/53. (Allah'a güvenmek, ümitsizlik içinde olmamak; psikolojik çöküntüyü önleyen temel ilkelereindir.)

³⁰⁰ M. Hamidullah (1993). *Kur'an'ı Kerim Tarihi*, çev. Salih Tuğ, M.Ü.İ.F.V. Yayınları, İstanbul, s.23; D. Ali Kayapınar (2001). *Tefsir Usul ve Tarihi*, Olgunçelik Matbaası, Konya, s.121,173; Ş. Gölcük (2011). *Kur'an ve Mekke*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.29; A. Yıldız, Ş. Özdemir (2016). *Kur'an'ı Anlamaya Giriş: Kur'an'ı Anlamak Farzdır*, Pınar Yayınları, İstanbul, s.169; akt: A. Kasapoğlu (2017). *Kur'an Psikoloji Atlası Psikolojik Tefsir Ekolü*, C.1, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, s.66.

güzel okuma, sadece lafzî bir icra değil; anlam, ses, ritim ve mânevî yoğunluğun insan ruhunda bütüncül bir etki oluşturduğu bir süreçtir. Bu bağlamda Kur'ân tilavetinin en belirgin psikolojik etkilerinden biri, stres ve kaygı düzeylerini azaltması ve depresif belirtileri hafifletmesidir. Geleneksel dinî anlayışta Kur'ân okumanın sıkıntılı ruh hâlini yatıştırdığına inanılmış; “*Kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur*”³⁰¹ ayeti bu bağlamda sıklıkla hatırlatılmıştır. Günümüzde yapılan modern bilimsel çalışmaların, bu ayetin işaret ettiği manevî hakikati ampirik bulgularla destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Modern psikoloji ve nörobilim alanında son yıllarda yapılan çalışmalar, söz konusu ayetin işaret ettiği bu mânevî hakikatin bilimsel karşılığını da ortaya koymaktadır. Nitekim 2023 yılında gerçekleştirilen kapsamlı bir tarama çalışmasında, özellikle Asya ülkelerinde yapılan çok sayıda deneysel araştırma incelenmiş; Kur'ân tilaveti veya Kur'ân dinlemenin bireylerin anksiyete, stres ve depresyon düzeylerini anlamlı biçimde düşürdüğü tespit edilmiştir.³⁰²

Benzer şekilde, 2018 yılında İran'da kaygı üzerine yürütülen kontrollü bir deneysel çalışmasında, Kur'ân dinleyen grubun mental sağlık puanlarında belirgin bir iyileşme gözlenmiştir. Araştırmacılar, Kur'ân tilavetinin bireylerde daha fazla sükûnet sağladığını ve psikolojik iyi oluşu desteklediğini belirterek, bu uygulamanın ruh sağlığını geliştirmeye yönelik müdahalelerde psikologlar tarafından önerilebileceğini ifade etmişlerdir.³⁰³

Bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, Kur'ân'ın insan hayatını kuşatan rehberlik amacının, güzel bir tilavetle birleştiğinde yalnızca mânevî değil, aynı zamanda ölçülebilir psikolojik faydalar ürettiği görülmektedir. Olumlu dinî başa çıkma, bireyin stres ve sarsıntı oluşturan yaşam olayları karşısında Allah'a sığınma, dua etme ve Kur'ân-ı Kerîm okuma gibi dinî pratiklere yönelmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda özellikle Kur'ân'ı güzel ve bilinçli bir şekilde okuma, yalnızca ibadet boyutuyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda bireyin iç dünyasında güven, kontrol ve teslimiyet duygularını güçlendiren psikolojik bir işlev üstlenmektedir. Zira Kur'ân tilaveti, insanın kendisini yalnız ve çaresiz hissettiği anlarda ilahî bir yakınlık bilinci kazandırmakta;³⁰⁴ sabır, sükûnet ve huzur duygularını besleyerek yaşanan

³⁰¹ er-Ra'd 13/28.

³⁰² K. Moulaei, Ali Akbar. Haghdoost, Kambiz. Bahaadinbeigy, Fatemeh. Dinari, (2023) The effect of the holy Quran recitation and listening on anxiety, stress, and depression: A scoping review on outcomes. (Kur'an-ı Kerim tilavetinin ve dinlemenin kaygı, stres ve depresyon üzerindeki etkisi: Sonuçlara ilişkin kapsamlı bir inceleme) Health Sci Rep. 2023 Dec 7;6(12):e1751. DOI: [10.1002/hsr2.1751](https://doi.org/10.1002/hsr2.1751) .PMID: 38078304; PMCID: PMC10704108. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/hsr2.1751>.

³⁰³ E. Ghiasi & A. Keramat, Kur'an Tilaveti Dinlemenin Kaygı Üzerindeki Etkisi: Sistematik Bir İnceleme. *İran Hemşirelik ve Ebelik Araştırma Dergisi* 23(6):s 411-420, Kasım-Aralık 2018. | DOI: 10.4103/ijnmr.IJNMR_173_17.[Erişim:25.10.20025https://journals.lww.com/ijnmr/fulltext/2018/23060/The_Effect_of_Listening_to_Holy_Quran_Recitation.1.aspx].

³⁰⁴ el-Bakara 2/186; el-Hadîd 57/4.

sıkıntılarla baş etme sürecini³⁰⁵ kolaylaştırmaktadır. Bu yönüyle Kur'ân'ı güzel okuma, olumlu dinî başa çıkmanın en etkili unsurlarından biri olarak bireyin psikolojik dayanıklılığını artırmakta ve ruhsal dengeyi yeniden tesis etmeye katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla Kur'ân'ı güzel okumak, iman, zikir ve tefekkür boyutlarıyla insanın iç dünyasında huzur, güven ve denge oluşturarak psikolojik sağlamlığı güçlendiren önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca, tilavetin fizyolojik stres belirtileri üzerindeki etkisi de ölçülmüştür. 2024'te sağlıklı genç yetişkinlerle yapılan bir rastgele kontrollü deneyde, stres verici bir test öncesinde 20 dakikalık Kur'an-ı Kerim dinleyen grubun, kontrol grubuna kıyasla stres sonrası kas gerginliği ve deri iletkenliğinde anlamlı düşüşler kayıt edilmiştir. Bu da bedensel gevşeme ve sinir sistemi aktivasyonunun, Kur'an tilaveti ile kolaylaştığını göstermektedir. Bir başka dikkat çekici çalışma, yoğun egzersiz stresi altındaki genç kadın atletlerde Kur'an sesi dinletmenin hormonal ve psikolojik etkilerini incelemiştir. Sonuçlar, Kur'an dinlemenin kaygı kaynaklı artan stres hormonlarını baskıladığını ortaya koymuştur: Tilavet esnasında kortizol ve ACTH düzeyleri belirgin biçimde düşmüş; araştırmacılar "Kur'an sesi dinlemenin, kaygının yol açtığı ACTH ve kortizol artışını azaltarak anksiyetenin zararlı etkilerini hafifletebileceği" sonucuna varmışlardır. Bu hormonal bulgu, Kur'an'ın sadece öznel stres algısını değil, bedensel stres tepkilerini de yatıştırdığını bilimsel olarak desteklemektedir.

Kur'an tilavetinin depresyon üzerindeki etkisi de önemlidir. Dini metinlerin verdiği manevî teselliye ek olarak, fizyolojik düzeyde de etki gösterdiği düşünülmektedir. Örneğin, 2023'teki bir derlemede, incelenen çalışmaların dörtte birinin depresyon üzerine etkileri değerlendirdiği ve genel eğilimin tilavetin depresyon skorlarını iyileştirmesi yönünde olduğu belirtilmiştir.³⁰⁶ Nitekim klinik vakalarda Kur'an dinletisinin, antidepresan tedaviye dirençli hastalarda bile ruh halini stabilize etmeye yardımcı olduğu yönünde vaka bildirimleri mevcuttur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınlarında da Kur'an okumanın stres ve zihinsel sağlık açısından faydaları vurgulanarak, 1984'te Dr. Ahmed el-Kadi'nin gerçekleştirdiği bilimsel bir deneyden bahsedilir. el-Kadi, Arapça Kur'an tilavetinin kas gerilimi, deri iletkenliği, kalp atış hızı, kan dolaşım hızı ve cilt sıcaklığı gibi ölçümlerde kesin bir stres azaltıcı etki oluşturduğunu göstermiş; Kur'ân dinlemenin, vücudun otonom sinir sistemi

³⁰⁵ el-Bakara 2/ 153-157.

³⁰⁶ K. Moulaei, Ali Akbar. Haghdoost, Kambiz. Bahaadinbeigy, Fatemeh. Dinari, (2023) The effect of the holy Quran recitation and listening on anxiety, stress, and depression: A scoping review on outcomes. (Kur'an-ı Kerim tilavetinin ve dinlemenin kaygı, stres ve depresyon üzerindeki etkisi: Sonuçlara ilişkin kapsamlı bir inceleme) Health Sci Rep. 2023 Dec 7;6(12):e1751. DOI: [10.1002/hsr2.1751](https://doi.org/10.1002/hsr2.1751). PMID: 38078304; PMCID: PMC10704108. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/hsr2.1751>.

üzerinde genel bir dengeleyici rol oynadığını ve insan bedeninde olumlu fizyolojik etkilerinin sayısız olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁷ Nitekim modern bilimsel araştırmalar da Kur’ân tilavetinin psikolojik sağlamlığı desteklediğini ortaya koymaktadır. Moulaei ve arkadaşlarının (2023) gerçekteştirdiği kapsamlı derleme çalışmasında, Kur’ân’ın okunması ve dinlenmesinin stres, anksiyete ve depresyon düzeylerini anlamlı biçimde azalttığı; kalp ritmi ve kortizol düzeyleri üzerinde düzenleyici bir etki oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Kur’ân tilavetinin bireyin ruhsal dengesini koruyan ve güçlendiren bir ‘manevî terapi’ işlevi gördüğünü göstermektedir. Böylece Kur’ân’ın “kalplere şıfa”³⁰⁸ oluşu modern psikoloji ve nörobilim verileriyle de teyit edilmektedir.

Bu çalışmalarda elde edilen bulgular, Kur’ân ayetlerinin okunması ve dinlenmesinin kaygı, stres ve depresyon düzeylerini azaltmada basit, uygulanabilir ve düşük maliyetli bir müdahale yöntemi olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Kur’ân tilavetinin herhangi bir teknik donanım, uzun süreli terapi ya da yüksek maliyet gerektirmeksizin bireyin ruh sağlığı üzerinde olumlu etkiler oluşturabilmesi, onu özellikle günümüzün yaygın ruhsal sorunları karşısında erişilebilir ve sürdürülebilir bir destek aracı hâline getirmektedir.

Nitekim Kur’ân ayetlerinin ruh sağlığı üzerindeki bu olumlu etkileri dikkate alınarak, Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) İslam ülkelerine yönelik olarak, ruh sağlığıyla ilişkili Kur’ân ayetlerini içeren basılı veya dijital bir kitapçık hazırlanmasını önerdiği belirtilmektedir. Bu öneri, Kur’ân’ın bireyin psikolojik iyilik hâlini destekleyici yönünün yalnızca dinî değil, aynı zamanda kamusal sağlık politikaları açısından da dikkate değer olduğunu göstermektedir. Böyle bir kaynağın varlığı, stresli ve kaygılı durumlarda bireylerin tıbbi merkezlere başvurmadan, ek bir mali yüke girmeden kendilerini sakinleştirebilmelerine imkân tanıyacaktır. Bunun yanı sıra, Kur’ân ayetlerinin çevrim içi ortamlarda öğretilmesi, ezberlenmesi ve tefsir edilmesine yönelik geliştirilen dijital platformlar aracılığıyla bireylerin benzer ruhsal sorunlar yaşayan kişilerle etkileşime girmesi, sosyal destek algısını artırarak ruh sağlığının iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır. Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağlık hizmetlerinin sunumunda sağladığı kolaylıklar göz önüne alındığında, Kur’ân merkezli dijital uygulamaların, tıbbi merkezlere yapılan gereksiz başvuruları azaltıcı bir işlev

³⁰⁷ A. Yiğman (2024). *Kur’an ve Depresyon*, T.C. Cumhurbaşkanlığı DİB. Mersin Müftülüğu, [Erişim:28.10.2025

<https://mersin.diyagnet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=4781&MenuCategory=Kurumsal>].

³⁰⁸ el-İsrâ, 17/82.

üstlenebileceği söylenebilir. Bu yönüyle Kur’ân tilaveti, modern sağlık teknolojileriyle uyumlu, tamamlayıcı bir ruh sağlığı yaklaşımı olarak değerlendirilebilir.³⁰⁹

Ayrıca, Kur’ân tilavetinin psikolojik ve fizyolojik gevşeme etkisi, yalnızca deneysel ölçümlerle değil; birey tarafından hissedilen sakinlik ve huzur aktarımıyla da somutlaşmaktadır. Örneğin dipnotta verilen tilavet videosu, sakin okuma tarzı ve estetik ses yapısı aracılığıyla dinleyicinin duygu dünyasında rahatlama sağlayacak niteliktedir. Kur’ân’ın sakinleştirici ve huzur verici tilavetlerinden birini içerir. Duygusal ve kalbi etkileyen bir Kur’ân okumasıdır. Dinlendiğinde zihinsel ve duygusal gevşeme sağlayabileceği için tilaveti dinleyen kişide stres ve kaygıyı azaltıcı yönündedir.³¹⁰

Araştırma bulguları çok az olmasına rağmen yapılan incelemelerde, ruh hâlinin ve dikkat düzeyinin iyileştirilmesinde, Kur’ân okumanın yalnızca kaygı ve stres üzerinde değil, aynı zamanda bireyin ruh hâli ve dikkat düzeyi üzerinde de olumlu etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Kur’ân’da örnek şahsiyetler olarak sunulan peygamberlerin, özellikle de Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ahlâkî tutumlarının bireyler tarafından model alınması, psikolojik denge ve dikkat kontrolünün güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de, “*Andolsun, Allah’ın Resûlü’nde sizin için güzel bir örnek vardır*”³¹¹ buyurularak bu örneklige açıkça vurgu yapılmıştır. Yine “*Şüphesiz sen yüce bir ahlâk üzeresin*”³¹² Hz. Peygamber’in ahlâkî olgunluğunu ilahî bir takdirle ortaya koymaktadır. Kur’ân’da yer alan ahlâkî ilkeler yalnızca bireysel davranışları değil, aynı zamanda sosyal ilişkileri de düzenlemektedir. “*Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler*”³¹³ bir diğer ayette ise; “*İnsanlara güzel söz söyleyin*”³¹⁴ ve “*Doğru ve yerinde söz söyleyin*”³¹⁵ ayetleri, bireyin iletişim tarzını nezaket, ölçülülük ve hikmet ekseninde şekillendirmeyi hedeflemektedir. Bu ilkelerin içselleştirilmesi, kişiler arası çatışmaları azaltarak bireyin ruh hâlinde istikrar ve dikkatinde berraklık meydana getirmektedir.

³⁰⁹ K. Moulai, Ali Akbar. Haghdoost, Kambiz. Bahaadinbeigy, Fatemeh. Dinari, (2023) The effect of the holy Quran recitation and listening on anxiety, stress, and depression: A scoping review on outcomes. (Kur'an-ı Kerim tilavetinin ve dinlemenin kaygı, stres ve depresyon üzerindeki etkisi: Sonuçlara ilişkin kapsamlı bir inceleme) Health Sci Rep. 2023 Dec 7;6(12):e1751. DOI: 10.1002/hsr2.1751.PMID: 38078304; PMCID: PMC10704108. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/hsr2.1751>.

³¹⁰ (huzur veren tilavet bkz.): Hayalhanem, Ruh Dargınlığı Ve Tükenmişlik Hissine Çözüm Olacak, 13. er-Ra'd Suresi, 19.05.2024.[Erişim: 24.11.20025] <https://www.youtube.com/watch?v=ZeildQkilhE>.

³¹¹ el-Ahzâb, 33/21.

³¹² el-Kalem, 68/4.

³¹³ el-İsrâ, 17/53.

³¹⁴ el-Bakara, 2/83.

³¹⁵ el-Ahzâb, 33/70.

Kur'ân-ı Kerîm, bir ibadet ve dua kitabı olmasıyla beraber; aynı zamanda hukuk, ahlâk, hikmet ve insanî değerleri kuşatan bütüncül bir hayat rehberi olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle Kur'ân, bireyin kişilik yapısının ve ahlâkî karakterinin oluşumunda merkezi bir rol üstlenmektedir.

Kur'ân ayetlerinin okunması ve dinlenmesi, bireyin yalnızca bilişsel ve duygusal dünyasına değil; iman, sabır, tevekkül, adalet, merhamet ve iyilik gibi temel ahlâkî erdemlerin gelişimine de doğrudan katkı sağlamaktadır. Bu erdemlerin içselleştirilmesi, bireyin kendisiyle, ailesiyle ve toplumla kurduğu ilişkilerin niteliğini artırmakta; çatışma, stres ve kaygı kaynaklı psikolojik zorlanmalar karşısında daha dengeli ve yapıcı tutumlar geliştirmesine imkân tanımaktadır. Bu yönüyle Kur'ân tilaveti, ruhsal iyilik hâlini destekleyen, ahlâkî gelişimi besleyen ve psikolojik dayanıklılığı güçlendiren çok boyutlu bir etki alanı olarak değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada ele alınan klasik İslamî yaklaşımlar ile çağdaş psikoloji ve nörobilim alanında yapılan deneysel araştırmalar birlikte değerlendirildiğinde, Kur'ân tilavetinin insan psikolojisi üzerindeki etkilerinin hem manevî hem de bilimsel düzlemde anlamlı biçimde örtüştüğü görülmektedir. Kur'ân'ın anlam içeriği, ses ve makamla icrası, tekrar ve ritim unsurları aracılığıyla bireyde huzur, güven ve kontrol duygusu oluşturduğu; bu durumun stres, kaygı ve depresif belirtilerin azalmasına katkı sağladığı ortaya konulmuştur. Böylece “imanın huzur ve emniyet kazandırdığı” yönündeki klasik İslamî anlayış, modern bilimsel verilerle de desteklenmektedir. Bununla birlikte literatür incelendiğinde, Kur'ân tilavetinin psikolojik etkilerine ilişkin çalışmaların sayısının hâlen sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Mevcut araştırmaların önemli bir kısmı, Kur'ân dinlemenin stres, kaygı ve depresyon üzerindeki kısa vadeli etkilerini ölçmeye odaklanmakta; tilavetin uzun vadeli psikolojik dayanıklılık, ahlâkî tutumların kalıcılığı ve sosyal ilişkilere yansımaları gibi boyutları yeterince ele alınmamaktadır. Ayrıca çalışmalarda çoğunlukla Kur'ân dinletisi pasif bir uyaran olarak kullanılmış; Kur'ân'ı güzel okuma, yani tecvid, makam, ses tonu, duygu, ahlak ve okuma üslubunun psikolojik etkiyi nasıl farklılaştırdığı hususu sistematik biçimde incelenmemiştir.

Bu bağlamda gelecekte yapılacak çalışmaların, Kur'ân tilavetini yalnızca bir “dinleme etkinliği” olarak değil; anlayarak okuma, güzel tilavet, duygusal katılım ve manevî içselleştirme boyutlarıyla ele alması önem arz etmektedir. Ayrıca farklı yaş grupları, travmatik yaşam deneyimleri (yas, hastalık, boşanma, göç gibi) ve kültürel bağlamlar dikkate alınarak yapılacak uzun süre ve kontrollü araştırmalar, Kur'ân tilavetinin psikolojik sağlamlık üzerindeki rolünü daha bütüncül biçimde ortaya koyacaktır.

Sonuç olarak Kur'ân'ı güzel okuma ve dinleme pratiği, bireyin yalnızca anlık ruhsal rahatlama yaşamasını değil; aynı zamanda ahlâkî tutarlılık, içsel denge ve psikolojik dayanıklılık geliştirmesini sağlayan derinlikli bir manevî süreçtir. Bu yönüyle Kur'ân tilaveti, modern psikolojik destek yaklaşımlarını tamamlayıcı nitelikte, ihmal edilmemesi gereken bir manevî kaynak olarak değerlendirilmeli; hem ilahiyat hem de psikoloji alanlarında daha kapsamlı ve disiplinlerarası çalışmalarla ele alınmalıdır.

4.2.2. Kur'ân'ı güzel okumada ruhsal denge ve huzur: makamlı tilavetin rolü

Kur'ân, sadece sözleriyle değil, ses ve makam boyutuyla da insan ruhuna tesir eder. Hz. Peygamber (s.a.v.), “Kur'ân'ı seslerinizle güzelleştiriniz”³¹⁶ buyurarak Kur'an'ın güzel sesle, makamla okunmasını teşvik etmiştir. Bu tavsiyenin ardında, güzel tilavetin kalplere nüfuz eden etkisi vardır. İslam kültüründe ezanın ve Kur'ân kıraatinin tiz veya pes perdelerde, makamlar eşliğinde icrası yüzyıllardır ruha hitap eden bir sanat olarak gelişmiştir. Ruha hitap eden bu sanat nice gönüllere dokunup iman kapılarını açmaktadır.³¹⁷

Daha öncede belirtildiği gibi makamlı tilavet, aslında kadim dönemlerden beri bilinen müzikle terapi geleneğinin bir uzantısıdır. İslam'ın altın çağı âlimleri, ses ve müziğin insan psikolojisine etkilerini derinlemesine incelemiştir. Örneğin 10. yüzyılda yaşamış büyük filozof Farâbî, *Kitâbü'l-Mûsikâ el-Kebîr* (Büyük Musiki Kitabı) adlı eserinde çeşitli melodilerin ve makamların ruh hallerine tesirlerini sınıflandırmıştır. Farabî'ye göre bazı makamların psikolojik etkileri şu şekildedir: Rast makamı insana sevinç ve huzur verir. Hüseyinî makamı sükûnet ve rahatlık hissi sağlar. Uşşâk makamı neşe ve gülme hissi uyandırır. Küçek makamı hüznün ve keder verir. Büzürk makamı korku duygusu uyandırır. Nevâ makamı ferahlık ve lezzet duygusu verir. Saba makamı ise cesaret ve kuvvet telkin eder. Görüldüğü üzere, İslam medeniyetinde müzikal seslerin tıpkı bir dil gibi duygu durumunu şekillendirebildiği kabul edilmiştir. Nitekim Farabî ve İbn Sînâ gibi âlimler, müziğin tıbbi tedavide kullanılabileceğini eserlerinde belirtmiş seslerin fiziki ve ruhî hastalıklar üzerindeki etkilerini tartışmışlardır.³¹⁸ Örneğin Rast makamı, klasik kaynaklarda neşe, huzur ve denge hissiyle ilişkilendirilmişti; güncel deneysel çalışmalarda ise bu makamın dinleme sonrasında sinir sistemini aktive ederek gevşeme sağladığı ortaya konmuştur. Hicaz makamı, tevazu ve içsel derinlik duygusunu pekiştiren bir karaktere sahip olup, anksiyete ile başa çıkmada

³¹⁶ Buhârî, “*Fezâilü'l-Kur'ân*,” 19.

³¹⁷ H. B. Ali Yalçın, *Kur'ân'ı Kerîm'i Duyup Müslüman Olmuş Bir Kardeşimiz Anlatıyor*, [Erişim: 05.11.2025 <https://www.youtube.com/shorts/J14r8nBep0M>].

³¹⁸ L. Öztürk & H. Erseven & M. F. Atik (2015). *Makamdan Şifaya*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.11-49;

yardımcı bir rol üstlenmektedir. Hüseyinî ve segâh gibi makamların ise sükûnet, içe yönelik ve manevî hassasiyet duygularını güçlendirdiği ifade edilmektedir.³¹⁹

Kur'an tilaveti de belirli makamlarla icra edildiğinde, bu makamların getirdiği duygusal etkileri içinde barındırır. Mesela segâh veya rast makamıyla okunan bir aşır, dinleyende iç huzuru ve gönül ferahlığı uyandırabilir; hicaz makamıyla okunan bir Kur'an parçası tefekkür ve tevazu hisleri doğurabilir. Modern bilimsel araştırmalar, makamlı ve tertil üzere okunan Kur'an tilavetinin insan beyninde müziğe benzer bölgeleri harekete geçirdiğini ortaya koymuştur. Kur'ân tilâvetinde kullanılan ses ve ritmik yapı, beynin duygu düzenleme merkezi olan limbik sistem üzerinde doğrudan etki oluşturmaktadır. EEG ve Kalp Hızı Değişkenliği (KHD) ölçümlerine dayanan çalışmalar, özellikle makamsal dinî mûsikî ve tilâvetin stres hormonlarını baskıladığını, kalp ritmini düzenlediğini ve bireyde “derin gevşeme” hâli meydana getirdiğini göstermektedir.³²⁰ Bu fizyolojik tablo, Kur'ân'da daha öncesinde de ifade edilen “*Kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur*” hakikatinin, biyolojik düzeydeki bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Güzel sesle ve ölçülü bir makamla icra edilen tilâvet, bireyin iç dünyasında bir “inşirâh”³²¹ (göğsün genişlemesi) hâli oluşturarak psikolojik sağlamlığı güçlendirmektedir.³²²

Kur'ân-ı Kerîm'in güzel ses ve makamla okunması (tilâvet), estetik bir icra biçimi olmanın ötesinde, insanın ruhsal ve bilişsel yapısını etkileyen bütüncül bir manevî deneyimdir. Tilâvette ses, ton, ritim ve anlamın birlikte tezahür etmesi; bireyin hem duygu dünyasına hem de sinir sistemi işleyişine doğrudan hitap eden çok katmanlı bir etki alanı oluşturmaktadır. Bu yönüyle Kur'ân tilâveti, İslâm düşünce geleneğinde “bedî zevk” ve “inşirâh” kavramlarıyla açıklanan ruhsal genişleme hâlinin önemli bir kaynağı olarak değerlendirilmiştir.³²³

Kur'ân tilavetinin fizyolojik etkileri üzerine yapılan araştırmalar, özellikle kalp ritmi, solunum düzeni ve stresle ilişkili bedensel tepkiler üzerinde anlamlı sonuçlar ortaya koymaktadır. Kaynaklarda, Suudi Arabistan'da 19 sağlıklı erkek üzerinde gerçekleştirilen deneysel bir çalışmada, Kur'ân dinletisinin kalp atım hızını belirgin biçimde yavaşlattığı

³¹⁹ A. Şahin Ak (2006). *Avrupa ve Türk-İslâm Medeniyetinde Müzikle Tedavi Tarihi, Gelişimi ve Uygulamalar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, s. 44-45.

³²⁰ B. Erdal vd. (2023). “Tarihi Türk Müziği Makamlarının Fizyolojik ve Psikolojik Etkileri Üzerine Bir Araştırma”, *Uluslararası İlahiyat Disiplinleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Mart, Sivas, s. 108-111.

³²¹ el-İnşirâh 94/1.

³²² A. Yapıcı & H. Kayıklık (2022). “Kaygıyla Başa Çıkmada İnşirâh/Hisleri Genişletme: Kuramsal Bir Model Denemesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30. Yıl Özel Sayısı, s. 38-53.

³²³ İ. Çelik (2022). “Kur'ân Tilâveti Ve Estetik”, *Diyanet İlmî Dergi* 58/1 (Mart), 131-139.

bilimsel olarak tespit edilmiştir.³²⁴ Kalp ritmindeki bu yavaşlama, sinir sistemi aktivasyonunun artmasıyla ilişkilendirilmekte olup, bireyde gevşeme ve sakinleşme hâlinin oluştuğunu göstermektedir. Bu bulgu, Kur’ân tilavetinin stres azaltıcı etkisini ortaya koyan diğer çalışmalarla da örtüşmektedir. Solunum ve kalp atışının düzenlenmesi bağlamında, bazı çalışmalarda, belirli kelimelerin telaffuz biçimlerinin solunum ve kalp ritmi üzerinde düzenleyici etkiler oluşturabileceği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda, Hollandalı Vander Hoven’in çalışmalarına atıf yapan araştırmalarda, özellikle “Allah” lafzının sesli tekrarının ve bu kelimenin fonetik yapısının, nefes alıp verme ritmini dengeleyici ve kalp atışını düzenleyici bir etki oluşturduğu ifade edilmektedir. Söz konusu yaklaşımda, Müslüman olup olmadıklarını ya da Arapça bilip bilmediklerini önemsemeksizin hastaları üzerinde bir çalışma yapan Vander, “Allah” lafzını oluşturan harflerin Arapça mahreç özellikleri üzerinden fizyolojik etki oluşturabileceği varsayımı öne çıkmaktadır. Buna göre; Lafzın başlangıcındaki “A” sesi, doğrudan solunum yoluyla dışarı çıkmakta ve nefes alıp verme ritmini düzenleyici bir işlev üstlenmektedir. Orta kısımda yer alan ve Arapçada damak temaslı olarak telaffuz edilen çift “L” sesi, kısa duraklamalarla tekrar edilerek nefesin kontrollü biçimde akmasını sağlamaktadır. Son harf olan “H” sesi ise, nefesin göğüs boşluğunda yumuşak bir şekilde sonlanmasına imkân tanıyarak kalp atım ritmi üzerinde sakinleştirici bir etki oluşturabilmektedir.³²⁵ Bu tür fonetik temelli açıklamalar, Kur’ân tilâvetinde yer alan lafızların yalnızca anlamsal değil, ses ve mahreç boyutlarıyla da insan fizyolojisi ve psikolojisi üzerinde etkili olabileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ancak bu tür bulguların, daha geniş örneklem gruplarıyla ve kontrollü deneysel yöntemlerle desteklenmesi gerektiği de ortaya çıkmaktadır.

Türk Din Musikisi bağlamında yapılan çalışmalardan birinde ise hormonal yapı üzerindeki etkilere dikkat çekmektedir. Pınar Arslan’ın 2016 yılında tamamladığı doktora tezinde, Türk din musikisinin Kur’ân tilavetinin ve sağlıklı bireylerin hormonal yapıları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Söz konusu çalışmada, dinî musiki ve Kur’ân merkezli işitsel uyarıların stresle ilişkili hormonlar üzerinde dengeleyici bir potansiyel taşıdığı ifade

³²⁴ Awad El Zaben. Husam Hamad .Arab J Sci Eng., Amjad Alfahoum · Waseem Saefan (2014) “Heart Rate Variability While Listening to Quran Recitation” Arab J Sci Eng 39: 1129-1133 DOI 10.1007/s13369-013-0719-6 Okiç’in, Regis Blachere’den aktarımı ışığında Arapça bilmeyen hatta Müslüman olmayan bir Avrupalı da Kur’ân tilâvetinden etkilenebilir. M. Tayyip Okiç, *Kur’ân-ı Kerimin Üslûb ve Kirâati* s.1; akt: T. Savran (2021). *Kur’ân-ı Kerim’in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi.*(Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.4.

³²⁵ Bkz. ['ALLAH' kelimesinin gücü - Haber 7 YAŞAM](#) .Yaşam Haberleri, [Erişim 29.11.2025].

edilmektedir.³²⁶ Bu yaklaşım, Kur'ân tilavetinin kortizol ve benzeri stres hormonlarını azaltıcı etkisini inceleyen modern psikofizyolojik araştırmalarla da örtüşmektedir. Kur'ân'ın psikolojik etkileri yalnızca ölçülebilir fizyolojik parametrelerle sınırlı değildir. Kaynaklarda Kur'ân'ın, salt akla hitap eden bir metin olmanın ötesinde, insan fitratına, kalbine ve vicdanına doğrudan seslenen bir yapıya sahip olduğu vurgulanmaktadır. Kur'ân tilaveti, bazı araştırmacılar tarafından “hissedilen fakat bütünüyle açıklanamayan bir iç musiki”³²⁷ olarak nitelendirilmiş; bu yönüyle insanı sükûnete, merhamete ve derin bir iç huzura sevk ettiği belirtilmiştir. Bu değerlendirme, Kur'ân'ın ruhsal etki gücünü yalnızca ses veya ritimle değil, anlam ve manevî çağrışımlarla birlikte ele almanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Özetle, daha önce de bahsettiğimiz gibi Ahmed el-Kadi'nin çalışmaları bazı kaynaklarda doğrudan yer almasa da, mevcut literatür Kur'ân tilavetinin insan fizyolojisi (kalp atımı, solunum, hormonal yapı) ve ruh sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini genel olarak kabul etmekte; daha önce bahsedilen, Awad El Zaben (2014) gibi daha güncel araştırmaları bu etkilere delil olarak sunulmaktadır. Bu durum, Kur'ân'ı güzel ve makamlı okumanın, hem bedensel hem de ruhsal dengeyi destekleyen çok boyutlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Makamsal okuyuşun etkisi yalnızca duygu dünyasıyla sınırlı olmayıp, bilişsel süreçleri de doğrudan etkilemektedir. Bununla ilgili yapılan araştırmalar,³²⁸ Kur'ân ayetlerini makamsal bir üslupla dinleyerek ezberleyen bireylerin, makamsız (düz) okuyuşla ezber yapanlara kıyasla hem daha kısa sürede ezber yaptıklarını hem de ayetleri daha uzun süre hatasız şekilde muhafaza edebildiklerini ortaya koymuştur.³²⁹ Bu durum, makamın beyin

³²⁶ P. Arslan (2016). *Türk Din Musikisinin Sağlıklı Bireylerin Hormon Düzeyleri Üzerindeki Etkisi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul; akt: T. Savran (2021). *Kur'ân-ı Kerim'in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi.* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.2.

³²⁷ S. Kutub, *Kur'ân'da Edebî Tasvîr* (et-Tasvîru'l-Fenni fi'l-Kur'ân), Tercüme: Ömer Aydın-Ertuğrul Özalp, İşaret Yayın, İstanbul, s.113,135; akt: S.Tuğ (2019). *Kur'ân'da Sesin Mânaya Delâleti Kıyâmet Ayetleri Örneği*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, s.80, 82.

³²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: E. Ayata (2008), *Music and Brain*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi; B. Bozkır (2009). *Profesyonel Müzisyenlerde Müzik Algısı Farklılıkları: Bir Fmri Çalışması*, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Doktora Tezi; P. Arslan (2016). *Türk Din Musikisinin Sağlıklı İnsanların Hormonal Yapıları Üzerindeki Etkileri*, İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Doktora Tezi; E. Sülü (2006). *Yoğun Bakımda Yatan Çocuk Hastaların Annelerinin Manevi Bakım (Spiritüel Bakım) Gereksinimleri*, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi; Ç. Mert Ögüt (2014). *Müziğin Özelliklerinin Beyin Fırtınasında Yaratıcılığa Etkisi*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi; B. Karaçay (2010). *Müzik ve Beyin*, Bilim ve Teknik Dergisi; Özge Gençel (2006). *Müzikle Tedavi, Kastamonu Eğitim Dergisi*, C:14; akt: T. Savran (2021). *Kur'ân-ı Kerim'in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi.* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.2,3

³²⁹ F. Zehra Karışman (2017). *Kur'an Ayetlerinin Ezberlenmesinde Makamsal Okuyuşun Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk Din Musikisi Bilim Dalı, İstanbul, s. 86.

açısından bir “bilişsel anlamda” işlevi gördüğünü ve harf, hareke, tecvid gibi unsurların zihinde daha sağlam kodlanmasını sağladığını göstermektedir. Özellikle hafızlık eğitimi sürecinde makamsal tilâvetin tercih edilmesi, öğrenme kalitesini ve kalıcılığı artıran önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Bu minvalde ritmik Kur’ân ayetlerinin, müzikterapide görülen rahatlama ve uyanıklıkla ilişkili beyin dalgaları artırdığı, kalp ritmini yavaşlatıp kas gevşemesi sağladığı rapor edilmiştir. Örneğin bir çalışmada, klasik sözsüz müzik ile Kur’an tilaveti dinlemenin etkileri karşılaştırılmış ve Kur’ân dinleyen grupta rahatlama ile ilişkili alfa beyin dalgalarının artışının daha yüksek oranda olduğu tespit edilmiştir.³³⁰ Bu bulgular, makamlı Kur’ân sesinin insan fizyolojisini tıpkı ninniler veya sakinleştirici müzikler gibi senkronize ederek yatıştırdığını göstermektedir. Kur’ân okunuşunun kendine has frekans ve dalga boyuna sahip ses dalgaları ürettiği, bu ses dalgalarının hücresel düzeyde denge ve koordinasyonu yeniden tesis ettiğine dair teoriler de öne sürülmüştür.³³¹

Ortaya konulan bulgular, makamsal Kur’ân tilâvetinin etkisinin yalnızca duygusal rahatlama ile sınırlı olmadığını; öğrenme, hafıza ve bilişsel kalıcılık gibi zihinsel süreçleri de doğrudan etkilediğini göstermektedir. Makamlı okuyuşun, ayetlerin zihinde daha hızlı kodlanmasını ve uzun süre muhafaza edilmesini sağlaması, Kur’ân tilâvetinin aynı zamanda güçlü bir bilişsel uyarıcı işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu durum, harflerin mahreçleri, harekelerin düzeni ve tecvîd kaidelerinin melodik yapı içerisinde daha anlamlı ve bütüncül bir şekilde algılanmasıyla açıklanabilir. Nitekim özellikle hafızlık eğitimi sürecinde makamsal tilâvetin tercih edilmesi, öğrenmenin kalitesini ve kalıcılığını artıran pedagojik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan ritmik Kur’ân ayetlerinin beyin dalgaları, kalp ritmi ve kas gevşemesi üzerindeki etkileri, tilâvetin insan fizyolojisini senkronize edici bir yönü bulunduğunu da göstermektedir. Alfa dalgalarının artışı, kalp atışlarının yavaşlaması ve bedensel gevşeme, Kur’ân tilâvetinin müzikterapide gözlenen rahatlatıcı etkilere benzer fizyolojik sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, Kur’ân tilâvetinin bu etkiyi yalnızca melodik yapı yoluyla değil, aynı zamanda taşıdığı ilahî mana ve ruhi terapi aracılığıyla gerçekleştirmesidir. Bu yönüyle Kur’ân kıraati, salt işitsel bir uyarı olmanın ötesine geçerek hem bedeni hem de ruhu kuşatan bütüncül bir etki

³³⁰ Che Wan Mohd Rozali WNA, Ishak I, Mat Ludin AF, Ibrahim FW, Abd Warif NM and Che Roos NA (2022) The Impact of Listening to, Reciting, or Memorizing the Quran on Physical and Mental Health of Muslims: Evidence From Systematic Review. *Int J Public Health* 67: 1604998. doi: 10.3389/ijph.2022.1604998

³³¹ S.A Abu Bakar (2015). Yoğun Bakım Ünitesindeki Müslüman Hastalarda Kur'an-ı Kerim Dinlemenin Fizyolojik Stres Tepkisi Üzerindeki Etkileri. *Yönetim ve Muamele Dergisi*, 5 (1),1.1: <https://jmm.uis.edu.my/index.php/jurnal/article/view/88>.

alanı oluşturmaktadır. Bununla birlikte mevcut çalışmaların büyük bir kısmının, Kur'ân tilâvetinin fizyolojik ve psikolojik sonuçlarını ölçmeye odaklandığı; ancak bu etkinin nasıl ve hangi mekanizmalarla gerçekleştiğini açıklama noktasında sınırlı kaldığı görülmektedir. Özellikle “makam”, “ritim” ve “mana” unsurlarının beyin süreçleriyle ilişkisini birlikte ele alan disiplinler arası çalışmaların henüz yeterli düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Kur'ân tilâvetinin bilişsel, duygusal ve fizyolojik etkilerini bir arada değerlendiren daha kapsamlı nöropsikolojik ve tefsir temelli araştırmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Bu minvalde Kur'ân tilavetinin insan vücudu üzerindeki kalp atışlarının yavaşlaması ve bedensel gevşeme vb. gibi düzenleyici etkisi, gerginliği artmış bir müzik aletinin telinin yeniden akort edilmesine benzetilebilir. Nasıl ki doğru frekans uygulandığında tel, uyumlu ve dengeli bir titreşime kavuşuyorsa; doğru ve güzel Kur'ân tilaveti de kalp ritmi, hormonal denge ve otonom sinir sistemi üzerinde benzer bir düzenleyici etki oluşturarak bedenin fizyolojik işleyişini sakin ve uyumlu bir ritme geri döndürmektedir. Bu durum, tilavetin insan organizmasında biyofizyolojik bir dengeleyici işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak makamsal Kur'ân tilâveti, hem öğrenme ve hafıza süreçlerini destekleyen bilişsel bir araç hem de ruhsal denge ve huzur sağlayan güçlü bir manevî deneyim olarak değerlendirilebilir. Bu çok boyutlu etki, Kur'ân'ın insan fitratına hitap eden yönünün yalnızca anlamla değil, ses ve ahenkle de derinleştiğini göstermektedir. Şimdi de Kur'ân'ı güzel okumada zihinsel ve bilişsel etkilerini değerlendireceğiz.

4.2.3. Kur'ân'ı güzel okumada zihinsel odaklanma ve bilişsel etkileri

Kur'ân tilaveti, düzenli olarak icra edildiğinde yalnızca bir ibadet pratiği olmanın ötesinde, manevi ve zihinsel eğitim işlevi gören bütüncül bir etkinlik olarak değerlendirilebilir. Kur'ân tilaveti, zihinsel odaklanma ve bilişsel süreçler üzerindeki derin etkileriyle hem manevi bir uygulama hem de psikolojik bir dengeleyici aracı olarak tanımlanmaktadır.³³² Kur'ân'ı okumak ve ezberlemek, dikkat ve hafıza becerilerini de geliştirmektedir. Bununla ilgili en çok pratikte kullandığımız hafızlık geleneği, asırlardır İslam toplumlarında zeki ve güçlü hafızalı bireyler yetiştirmesiyle bilinmektedir.³³³ Bu geleneksel gözlemin bilimsel bir temeli olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Örneğin; International Journal of Public Health 'te 2022 yılında yayımlanan bir sistematik derlemenin

³³² Y. Çoban (2018). *Kur'an Kursu Öğrencilerinde Öznel İyi Olma Hali ve Kaygı (Anksiyete) Durumu Üzerine Bir Çalışma*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), s. 236.

³³³ S. Yıldırım (2021). *Sosyolojik Açıdan Hafızlık Eğitimi Alan Öğrenciler (Elazığ Örneği)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, s.118; akt: S. Karagöz (2023). “Hafızlık Deneyiminin Psikolojik Yaklaşımla İncelenmesi”, *Bilimname Araştırma Makalesi*, Sayı: 49, s.31-75.

bulgularına göre, Kur'ân ı dinleme, okuma veya ezberleme pratiği yapan bireylerde depresyon ve kaygı düzeyleri daha düşük olduğu; genel yaşam kalitesi ve bilişsel performansın daha yüksek seyrettiği rapor edilmiştir.³³⁴ Kur'ân ile meşgul olmak, özellikle ezberleme, bilişsel yetileri keskin tutmaktadır. Bu konuda araştırma yapan Nörobilimci Muhammed Ghilan, İslam'ın altın çağındaki Müslüman bilim adamları tarafından yapılan eserlerin, bilimsel keşif ve ilerlemenin sebebinin merak edip Kur'ân'ı araştırıyor. Bunun sonucunda Ghilan, Kur'ânı Kerim'i ezberlemek ile düşüncenin gelişimi ve bilimsel keşif arasında bir bağ bulup; Kur'an'ı ezberleme sürecinin beyin üzerindeki etkilerini incelemiş ve Kur'ân ezberlerken dinleme ve telaffuza verilen dikkatin beynin temporal lobundaki bellek merkezini doğrudan uyardığını tespit etmiştir. Temporal lob³³⁵, öğrenme ve hafıza süreçlerinde önemli rol oynar. Ghilan'ın bulgularına göre Kur'ân ezberlemek, temporal lobun öğrenme ve hafıza kapasitesini belirgin biçimde artırmaktadır. Ayrıca Kur'ân'ı tekrar tekrar okumak ve büyük pasajları akılda tutmak, beynin diğer bölgelerini de eşgüdümlü şekilde çalıştırmaktadır. Bu sayede bellek yapısı güçlenir, dikkat süresi uzar ve genel zihinsel beceriler pekişir.³³⁶ Bu süreçte yalnızca bellek merkezleri değil; işitsel algı, görsel izleme, dikkat sürdürme ve yürütücü işlevlerle ilişkili beyin bölgeleri de eşzamanlı olarak devreye girmektedir. Özellikle ayetlerin sıralı yapısını koruma, doğru yerde başlama ve hata farkındalığı oluşturma gibi bilişsel gereklilikler, beynin farklı alanları arasında koordinasyonu zorunlu kılmaktadır. Bu eşgüdümlü zihinsel etkinlik, bellek izlerinin daha güçlü biçimde kodlanmasına ve uzun süreli bellekte daha kalıcı hâle gelmesine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda tekrar temelli tilavet ve ezber pratiği, dikkatin sürekliliğini artırarak zihinsel dağınılıyı azaltmakta; böylece bireyin dikkat süresinin uzamasına ve bilişsel dayanıklılığının artmasına imkân tanımaktadır. Bu yönüyle Kur'ân'la düzenli meşguliyet, genel zihinsel becerileri destekleyen ve bilişsel kapasitenin korunmasına katkı sağlayan yapılandırılmış bir zihinsel egzersiz olarak değerlendirilebilir.

Kur'ân ezberinin bu yoğun zihinsel egzersiz niteliği, bilişsel performans üzerindeki etkilerinin deneysel çalışmalarla da desteklendiğini göstermektedir. Çalışmanın kapsamında İstanbul'un farklı ilçelerindeki İmam hatip okullarında 5–7. sınıf düzeyindeki öğrencilerle gerçekleştirilen deneysel bir araştırmada, Kur'ân ezberleme eğitimi sonrasında öğrencilerin

³³⁴ Che Wan Mohd Rozali WNA, Ishak I, Mat Ludin AF, Ibrahim FW, Abd Warif NM, Che Roos NA. The Impact of Listening to, Reciting, or Memorizing the Quran on Physical and Mental Health of Muslims: Evidence From Systematic Review. *Int J Public Health*. 2022 Aug 31;67: 1604998. doi: 10. 3389/ijph.2022. 1604998. PMID: 36119448; PMCID: PMC9470760. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9470760/>.

³³⁵ Temporal lob; beynin her iki yarım küresinde şakak bölgesinde yer alan ve özellikle işitsel algı, dilin anlaşılması, hafıza ve duygusal süreçlerle ilişkili olan beyin lobudur. [Erişim:20.11.2025 <https://www.youtube.com/watch?v=Um-rLeAzhOk>].

³³⁶ Risale Haber (2021). *Bilimsel İspat: Kur'ân Okumanın Beyin Üzerindeki Müthiş Etkisi*, [Erişim: 20.11.2025 <https://www.youtube.com/watch?v=Um-rLeAzhOk>].

bilişsel test performanslarında anlamlı düzeyde iyileşmeler tespit edilmiştir. California Sözel Öğrenme Testi, Görsel Bellek Testi, Dikkat Ölçümü (İz Sürme Testi) ve Sözel Akıcılık testleri kullanılarak yapılan değerlendirmelerde; sözel öğrenme, görsel öğrenme, dikkat hızı ile fonemik ve anlamsal akıcılık puanlarının, ezber eğitimi öncesine kıyasla istatistiksel olarak anlamlı biçimde yükseldiği görülmüştür.³³⁷

Araştırma bulguları, Kur'ân ezberleme pratiğinin, sözel ve görsel hafıza, dikkat süreçleri ve kelime bulma (sözel akıcılık) becerileri üzerinde geliştirici bir etki oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, Kur'ân tilaveti ve hız uygulamasının, beynin öğrenme ve dikkatle ilişkili bilişsel ağlarını aktif tutarak genel bilişsel kapasiteyi destekleyebileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Bu minvalde Kur'ân tilavetinde makamsal okuyuşa baktığımızda da güzel okuyuşun bilişsel süreçler üzerindeki etkisi yalnızca estetik ve duygusal bir boyutla sınırlı olmayıp, öğrenme ve bellek mekanizmaları açısından da önemli avantajlar sunduğunu göstermektedir. Makamlı okunmuş, sesin ritmik ve melodik yapısı sayesinde beynin hem işitsel hem de duygusal işleme merkezlerini eşzamanlı olarak aktive etmekte; bu durum bilgilerin zihinde daha güçlü ve kalıcı biçimde kodlanmasına imkân tanımaktadır. Nitekim bilişsel nörobilim alanında yapılan çalışmalar, melodik ve ritmik uyaranlarla öğrenilen bilgilerin, düz ve tekdüze uyaranlara kıyasla daha kolay hatırlandığını ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda Kur'ân ayetlerini makamsal bir üslupla dinleyerek veya okuyarak ezberleyen bireylerin, makamsız (düz) tilavetle çalışanlara göre hem daha kısa sürede ezber yaptıkları hem de öğrendiklerini daha uzun süre hatasız muhafaza edebildikleri yönündeki bulgular dikkat çekicidir. Makamın sunduğu ritmik yapı, ayetlerin harf, hareke ve tecvid özelliklerini zihinde bir bütün olarak örgütleyerek, adeta bilişsel bir “haritalama” işlevi görmektedir. Bu durum özellikle hafızlık eğitiminde öğrenmenin niteliğini ve kalıcılığını artıran belirleyici bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Bu sebeple ki tilavet esnasında bireyin gündelik meşguliyetlerden ve zihinsel dağınıklıktan uzaklaşarak ilahî mesaja odaklanması, zihnin arınmasına ve bulunduğu ana (şimdi) yönelmesine imkân tanır. Bu yönüyle Kur'ân tilaveti, modern psikolojide duygusal düzenleme olarak tanımlanan sürece doğrudan katkı sağlamaktadır. Kişi endişe, korku, öfke gibi yoğun duygular içindeyken Kur'ân okumaya veya dinlemeye başladığında, dikkati yavaş

³³⁷ *The Effect of Memorizing the Quran on Cognitive Functions, Journal of Neurobehavioral Sciences*, 2021, c. 42; https://www.jnbs.org/uploads/files/104103jnbsjnbs-42-20_en.pdf?utm_sourc.

yavaş negatif duygulardan arındırıp; ayetlerin manasına ve sesine yönelir. Buna psikolojide rahatlama tekniği diye adlandırılan ‘dikkat kaydırma mekanizması’ denilmektedir.³³⁸

Nitekim müzik dinlemenin stresli hastalarda dikkat dağıtarak stresi azalttığı literatürde kayıtlıdır.³³⁹ Aynı şekilde Kur’an dinlemek de kişinin olumsuz iç konuşmalarını susturup içsel dinginlik sağlayıp huzur bulmasına vesile olabilmektedir.

Bilişsel psikoloji açısından bakıldığında, tilavet sırasında zihnin ilahî kavramlarla meşgul olması, ‘aktivasyon yayılması’³⁴⁰ yoluyla olumlu çağrışım ağlarını güçlendirmektedir. Rahmet, umut, sabır ve güven gibi kavramların tekrar edilmesi, zihinsel şemaların yeniden düzenlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu da bireyin stresli durumlara verdiği bilişsel ve duygusal tepkileri daha dengeli hâle getirmektedir.³⁴¹ İnsan, acz ve çaresizlik duygusunu yoğun biçimde yaşadığı anlarda, varoluşsal olarak kendisinden daha yüce bir güce yönelme ihtiyacı hisseder. İslâm düşüncesinde bu yöneliş “inâbe”³⁴² kavramıyla ifade edilir ve bireyin ruh dünyasında yeniden denge kurmasına imkân tanır. Kişi, kendisini güçsüz, sınırlı ve muhtaç bir varlık olarak idrak ettiğinde; Allah’a sığınma, O’na yönelme ve O’ndan umut bekleme eğilimi gösterir. Bu yöneliş, psikolojik açıdan bakıldığında, bireyin tehdit algısını azaltan ve içsel güven duygusunu yeniden inşa eden bir “psikolojik sığınak” işlevi görür.³⁴³ Kur’ân’da bu durum şu şekilde ifade edilmektedir: “İnsana bir zarar dokunduğunda, hemen içtenlikle Rabbine yönelerek O’na dua eder. Sonra Allah ona kendisinden bir nimet verdiğinde ise, daha önce O’na yalvarmış olduğunu unuttur.”³⁴⁴ Ayet, insanın zor zamanlarda ilahî olana yönelme eğilimini açıkça ortaya koymakta; bu yönelişin insan psikolojisinin fitrî bir refleksi olduğuna işaret etmektedir.

³³⁸ T. Aksöz (2015). “İnsan Benliğinin Arınması”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/31 Haziran, s.81-101; Anissian, M. Eros in Sufism (2005). *Journey to Mystical Love*. USA: Pacifica Graduate Institute, Doktora Tezi; akt: E. Elif Çakmak İgalcı (2024). “Sûfi Eğitimde Zikir ve Bilişsel Farkındalığa Etkisi”, *Amasya İlahiyat Dergisi*, Sayı: 22, Haziran, s.391, 394.

³³⁹ Müziğin stres üzerine etkisi: Thoma MV, La Marca R, Brönnimann R, Finkel L, Ehlert U, Nater UM. The effect of music on the human stress response. *PLoS One*. 2013 Aug 5;8(8):e70156. doi: 10.1371/journal.pone.0070156.PMID:23940541;PMCID:PMC3734071;<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23940541/>.

³⁴⁰ Aktivasyon yayılması: Odaklanılan kavram üzerinde dikkatin yoğunlaşarak, duygu ve düşüncelerin aktifleşmesi diğer unsurları etkileyecek şekilde bu durumun aktive olma durumudur. Terry, W. Scott. (2011). *Öğrenme ve Bellek çev*. B. Cangöz, Anı Yayıncılık, Ankara, s.311; akt: E. Elif Çakmak İgalcı (2024). “Sûfi Eğitimde Zikir ve Bilişsel Farkındalığa Etkisi”, *Amasya İlahiyat Dergisi*, Sayı: 22, Haziran, s. 391,s.400.

³⁴¹ E. Elif Çakmak İgalcı (2024). “Sûfi Eğitimde Zikir ve Bilişsel Farkındalığa Etkisi”, *Amasya İlahiyat Dergisi*, Sayı: 22, Haziran, s. 391, s.400.

³⁴² “İnâbe, mü’min kişiliğini tamamlayan temel unsurlardan birisidir. Müfessirlerin Kur’an’da geçen inâbe kavramına verdikleri ortak anlam, kulun Allah’a yönelmesidir.” A. Kasapoğlu (2008). “Kur’an’da İnabe Kavramı: Dinî Tecrübe Açısından Bir Yaklaşım”, *Tasavvuf, İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 9, sayı: 22,s.1

³⁴³ A. Kasapoğlu (2008). “Kur’an’da İnabe Kavramı: Dinî Tecrübe Açısından Bir Yaklaşım”, *Tasavvuf, İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 9, sayı: 22, s.150.

³⁴⁴ ez-Zümer 39/8.

Kur'ân tilaveti, özellikle rahmet, umut, sabır, tevekkül ve ilahî yardım gibi temaların tekrar edilmesi yoluyla, bireyin zihinsel şemalarının yeniden düzenlenmesine katkı sağlar. Bilişsel psikoloji açısından değerlendirildiğinde, bu tekrarlar kişinin dünyayı algılama biçimini dönüştürür; “yalnızım”, “çaresizim” veya “kontrol bende değil” gibi olumsuz otomatik düşünceler yerini, “yalnız değilim³⁴⁵”, “dayanabilirim³⁴⁶” ve “anamlı bir düzene aitim”³⁴⁷ gibi daha aktif ve bilişsel gerçeklere bırakır. Bu dönüşüm, bireyin stresli yaşam olaylarına verdiği bilişsel ve duygusal tepkilerin daha dengeli hâle gelmesini sağlar. Örneğin, ağır bir hastalık, ekonomik kayıp ya da ölüm tehdidiyle karşı karşıya kalan bir bireyin Kur'ân tilavetine yönelmesi; kişide ruhsal bir toparlanma süreci sağlamaktadır. Tilavet esnasında ayetlerin anlamına yoğunlaşmak, bireyin dikkatini felaket senaryolarından uzaklaştırarak ilahî merhamet ve umut vurgusuna yöneltir. Bu durum, kaygı düzeyini düşürürken sabır ve güven duygularını güçlendirir. Böylece Kur'ân tilaveti, bireyin iç dünyasında güvenli bir alan oluşturarak psikolojik dayanıklılığı artıran bir işlev üstlenir. Bu yönüyle Kur'ân tilaveti, insanın zor zamanlarda sığındığı manevi bir liman olmanın ötesinde, stresle baş etme, duygusal dengeleme ve bilişsel yeniden yapılandırma süreçlerini destekleyen güçlü bir psikolojik kaynak olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in bilimsel araştırma ve rasyonel karşılaştırmalar yapan birçok aydınının hidayet sürecinde güçlü bir motivasyon unsuru olduğu bilinmektedir. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm üzerine yapılan bilimsel, fizyolojik ve kavramsal incelemeler; analitik düşünme yeteneği gelişmiş, eleştirel zihne sahip bireylerde dahi derin bir entelektüel tatmin meydana getirmektedir. Bu tatmin duygusu, yalnızca bilişsel bir doyumla sınırlı kalmamakta; zihnin anlam arayışına tutarlı ve kuşatıcı cevaplar sunarak, bireyde aklı doğrulama (intellectual verification) yoluyla iman duygusunun uyanmasına zemin hazırlamaktadır. Böylece iman, salt duygusal bir yöneliş olmaktan çıkarak, zihinsel ihtiyaçları karşılayan bütüncül bir kabule dönüşmektedir.³⁴⁸ Bu zihinsel tatmin süreci, Kur'ân tilaveti esnasında işleyen psikolojik ve nörofizyolojik mekanizmalarla da yakından ilişkilidir. Tilavet sırasında bireyin dikkati, gündelik hayatın kaygı, korku ve içsel gürültülerinden uzaklaştırılarak ilahî

³⁴⁵ et-Tevbe 9/40;(Allah benimle” bilinci, bireyin yalnızlık şemasını kırar ve güven hissi oluşturur.) Kâf 50/16.

³⁴⁶ el-Bakara 2/153, 286.

³⁴⁷ el-Bakara 2/155,156.

³⁴⁸ H. Hökelekli (1973). *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s.295; akt: A. Kasapoğlu (1997). *Kur'an'da İman Psikolojisi*, Yalnızkurt Yayın, İstanbul, s. 48.

mesaja yöneltilir. Bu durum, fırtınalı bir havada parazitli bir yayına maruz kalan bir radyonun, frekansının yavaşça net ve huzur veren bir ezgiye ayarlanmasına benzetilebilir. Negatif duygular ve olumsuz iç konuşmalar bu parazitli yayın işlevi görürken, Kur'ân tilaveti zihni daha düzenli ve sakin bir frekansa taşımaktadır.

Sonuç olarak Kur'ân tilaveti, bilimsel ve entelektüel düzeyde tatmin sağlayan içeriği ile psikolojik ve nörofizyolojik düzeyde dikkat ve duygu düzenleyici etkilerini bir araya getirmektedir. Bu bütüncül etki, akıl ile kalp arasında bir köprü kurarak, iman sürecini hem zihinsel hem de duygusal açıdan besleyen güçlü bir yapı ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Kur'ân, insanın anlam arayışına yalnızca metafizik değil; aynı zamanda bilişsel ve psikolojik düzeyde de ikna edici cevaplar sunan eşsiz bir rehber niteliği taşımaktadır.

Bununla birlikte literatür incelendiğinde, Kur'ân tilavetinin bilişsel ve psikofizyolojik etkilerine dair çalışmaların olmasına rağmen, makamsal tilavetin özel olarak bilişsel süreçler üzerindeki etkisini deneysel düzeyde ele alan araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Mevcut çalışmalar çoğunlukla Kur'ân dinlemenin stres, kaygı ve fizyolojik gevşeme üzerindeki etkilerine odaklanmakta; makam, usûl ve tilavet tarzı gibi musiki unsurlarının öğrenme, dikkat ve bellek üzerindeki ayırt edici katkıları yeterince ayrıntılandırılmamaktadır. Ayrıca yapılan araştırmaların önemli bir kısmı kısa süreli deneysel tasarımlara dayanmakta olup, uzun vadeli bilişsel kazanımların izlenmesine yönelik boylamsal çalışmaların eksikliği dikkat çekmektedir.

Bu durum, Kur'ân'ı güzel okumanın yalnızca manevi ve duygusal etkileriyle değil; aynı zamanda bilişsel psikoloji, nörobilim ve eğitim bilimleri perspektifinden daha sistematik biçimde ele alınması gerektiğini göstermektedir. Özellikle makamsal tilavetin hafıza türleri (işitsel bellek, sözel bellek, çalışma belleği) üzerindeki farklılaştırıcı etkilerinin deneysel olarak ortaya konulması, hem Kur'ân eğitimi alanına hem de din psikolojisi literatürüne önemli katkılar sunacaktır. Sonuç olarak, Kur'ân tilaveti özellikle makamsal okuyuş bireyin zihinsel odaklanmasını artıran, öğrenmeyi kolaylaştıran ve bilişsel süreçleri destekleyen çok katmanlı bir etkiye sahiptir. Ancak bu etkinin boyutlarını tam anlamıyla ortaya koyabilmek için, disiplinlerarası yaklaşımlarla desteklenen, metodolojik açıdan daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç olduğu açıktır.

4.2.3.1. Kur'ân'ı güzel okumanın yaş gruplarına göre bilişsel etkileri

Kur'ân tilavetinin ve ezber pratiğinin bilişsel etkileri yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde, bu etkinin çocukluk döneminden ileri yaşlara kadar süreklilik arz eden

bir zihinsel destek mekanizması sunduğu görülmektedir. Bilişsel etkinin daha ilk başlangıç olan anne karnındaki dönemden başlayarak bebeklik aşamaları, ilk çocukluk döneminden gençlik ve yetişkinlik ve ileri yaşlara kadar süreklilik arz eden bir zihinsel yapılanma olduğu görülmektedir. İnsan zihni, sadece doğumla başlayan bir süreç değil; ana rahminde sesleri algılamaya başladığı andan itibaren şekillenmeye başlayan bir yapıdadır. İslâmî perspektifte her çocuğun “İslâm fitratı” üzere doğması, zihnin ana rahminde başlayan bu formatlanma sürecine işaret etmektedir.³⁴⁹ Arkadaşlarımdan Ayşe, hamilelik sürecinde Kur’ân’ı güzel tilavet edenlerden, inşirâh³⁵⁰ sûresini dinlediğini; kendinde rahatlama hissi uyandırdığını, ruhunun etkilendiğini söyledi; bebeğinde doğduktan sonra aynı sûreyi dinleyerek uyduğunu, sakinleştiğini, güzel huyların bebekte oluştuğunu belirtmiştir.³⁵¹ Büyük İslâm hekimi İbn Sînâ, insanın psikolojik ve zihinsel gelişiminin anne karnından itibaren başladığına dikkat çekmiş; bu süreçte işitsel uyarıların, özellikle de güzel sesli tilâvet ve mûsikînin, hem bedensel hem de ruhsal sağlık üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ifade etmiştir.³⁵² Ona göre fetüs, doğrudan bilinç düzeyinde olmasa da ses, ritim ve ahenk yoluyla çevresel etkilere açık olup, bu uyarılar doğum sonrası psikolojik yapının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Tarihsel ve tecrübi gözlemler, hamilelik döneminde düzenli olarak Kur’ân dinleyen veya okuyan annelerin çocuklarının, doğumdan sonra Kur’ân tilavetiyle karşılaştıklarında belirgin bir sükûnet hâli sergilediklerini; ağlama davranışlarının azaldığını ve sese karşı bir aşinalık geliştirdiklerini göstermektedir.³⁵³ Bu durum, fetüs döneminde edinilen işitsel hafızanın doğum sonrası davranışlara yansıtıldığına işaret etmekte olup, Kur’ân tilavetinin bilişsel ve duygusal temelli bir etkisinin bulunduğunu düşündürmektedir. Hatta hamilelik sürecinde anne adaylarının stresten uzak, huzurlu ve dengeli bir ruh hâli içinde olmaları, fetüsün nörolojik ve psikolojik gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Kur’ân tilaveti, gebelik sürecinde yaşanan kaygı ve stresin azaltılmasında destekleyici bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Yapılan araştırmalar, Kur’ân dinlemenin hamile kadınlarda anksiyete düzeyini düşürdüğünü ve doğum sürecine psikolojik açıdan hazırlayıcı bir etki sunduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle doğuma yakın dönemlerde Rahmân Suresi gibi anlam ve ritim

³⁴⁹ M. Ali Bulut (2018). “*Ruhun Deşifresi*” Hayat Yayın, Ankara, s.214, 215.

³⁵⁰ Bkz. el-İnşirâh 94/ 1,8.

³⁵¹ Kişisel görüşme yapıldı. 28.11.2025.

³⁵² A. Sayılı (1984). *İbn-i Sina Doğumunun Birinci Yılı Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara; B. Grebene (1978). *Psikiyatri ve Tıbbın Diğer Alanlarında Müzikle Tedavi*, Tıp Dünyası, C. XLVI, Ankara; akt: H. Altınöğçek (1998). *Bir İletişim Aracı Olarak Müzik ve Müzikle Tedavi Yöntemleri*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Eskişehir, s.87,89.

³⁵³ El-Gazâlî, *İhya-u Ulûmi'd-Din*, II, s.275; akt: M. Alosman Omar (2023). “Gazâlî'nin İhyâ Adlı Kitabında Yer Alan Şarkı Dinleme Hususunun Mukayeseli Olarak Değerlendirilmesi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, s.128,129.

bakımından güçlü sureleri dinleyen anne adaylarının doğum anksiyetelerinin azaldığı ve daha sakin bir doğum deneyimi yaşadıkları bildirilmektedir.³⁵⁴ Öyle ki Kur’ân-ı Kerîm, doğum sürecinde yaşanan yoğun fiziksel ve psikolojik stresi, Hz. Meryem örneği üzerinden çarpıcı bir şekilde tasvir etmektedir. Doğum sancısı, yalnızlık ve çaresizlik içinde kalan Hz. Meryem’in, “Keşke bundan önce ölseymdim de unutulup gitseydim”³⁵⁵ sözleri, anne adayının maruz kalabileceği derin kaygı ve tükenmişlik hâlini açıkça ortaya koymaktadır. Daha sonra Allah ne yapmasını gerektiğini öğretti ve rahatladı. Bu ilâhî yönlendirme, doğum anındaki annenin sadece biyolojik değil, aynı zamanda psikolojik olarak da korunmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Annenin bu süreçte elde ettiği ruhsal dinginlik, stres hormonlarının azalmasına katkı sağlamakta; böylece fetüsün de dolaylı olarak daha az stres uyarana maruz kalmasına imkân tanımaktadır. Bu yönüyle Kur’ân tilaveti, anne ve bebek sağlığını birlikte ele alan bütüncül bir psikolojik destek unsuru olarak değerlendirilebilir. Bu minvalde, annelerin gebelikten itibaren stresten kaçınmak ve manevî bir rahatlık sağlamak adına düzenli Kur’ân dinlemesini ve okumasını tavsiye edilmektedir. Tabii burada önemli bir nokta, anne-babanın Kur’ân’ı usulüne uygun ve güzel bir kıraatle okuyabilmesidir. Tilavetin etkili olabilmesi için tertil üzere, yani yavaş ve ahenkli şekilde, manasını düşünerek okunması tavsiye edilir. Kur’ân kültürünün hakim olduğu bir ailede doğan çocuk; daha temelden itibaren manevî bir atmosferde yetişecek, karakter ve ruh dünyasını Kur’ân’ın huzur veren ikliminde inşa edecektir. Bu da ileriki yaşamında psikolojik sağlamlık ve ahlaki gelişim açısından kıymetli bir temel oluşturabilir.

Erken çocukluk döneminde de Kur’ân tilaveti karşılaşmak, zihnin henüz yoğun uyarılarla dağılmadığı ve öğrenmeye açık olduğu bir evrede gerçekleştiğinden, bilişsel yapılanmanın sağlıklı ve düzenli biçimde gelişmesine katkı sunabilmektedir. Modern deneysel verilerle de desteklendiği üzere, makamsal bir üslupla Kur’ân dinleyerek yapılan kodlamalar, zihinde bilişsel bir iskele kurmakta ve bilgilerin hatırlanma başarısını %89,59 gibi yüksek seviyelere çıkarmaktadır. Bu bağlamda okul öncesi döneme yönelik yapılan bir çalışmada, kreş ve anaokulu çağında Kur’ân ezberiyle meşgul olan çocukların bilişsel zekâ düzeylerinde anlamlı gelişmeler gözlemlendiği rapor edilmiştir. Araştırmanın bulgularına

³⁵⁴ Irmawati Veni Hadju & Saidah Syamsuddin & Andi Imam Arundhana (2020), Siti Fatıma anne ve çocuk hastanesinde hamile kadınların kaygı düzeyleri üzerinde Kur'an tilavetinin (Murottal Ar-Rahman suresi) dinlenmesinin etkisi, Klinik Hemşirelik, Cilt 30, Ek 2, Mart, s.238-242;

<https://doi.org/10.1016/j.enfcli.2019.07.097>; <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S113086211930453X?via%3Dihub>; Rafique R, Anjum A, Raheem SS. Efficacy of Surah Al-Rehman in Managing Depression in Muslim Women, Müslüman Kadınlarda Depresyonun Yönetiminde Rahman Suresinin Etkinliği, J Relig Health, 2019 Apr;58(2):516-526. doi: 10.1007/s10943-017-0492-z. PMID: 28900859;

<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28900859/>

³⁵⁵ Meryem 19/23.

göre, erken yaşta hıfz faaliyetiyle uğraşan çocuklarda dikkat süresi, hatırlama becerisi ve kavramsal öğrenme alanlarında ilerleme kaydedilmiştir.³⁵⁶ Bu durum, Kur'ân ezberinin erken çocuklukta zihinsel esnekliği ve öğrenme kapasitesini destekleyici bir işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Aynı araştırmada, Kur'ân okumayı 8 yaş ve öncesinde öğrenen deney grubu katılımcılarının başarı oranı %96,7 olarak saptanmıştır. Buna karşın, 9 yaş ve üzerinde öğrenenlerin başarı oranı %80,9'da kalmıştır.³⁵⁷ Bu durum, okul öncesi ve erken ilköğretim dönemindeki makamsal aşinalığın hatırlama becerisini zirveye taşıdığını göstermektedir.

Ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde Kur'ân'la meşgul olmanın, hem zihinsel disiplin hem de duygusal denge açısından katkıları vardır. Kur'ân okumak, gençlerin teknoloji ve dijital dünya nedeniyle kolayca dağılılabilen dikkatlerini toparlamalarına yardımcı olabilir. Ayrıca hafızlık gibi zorlayıcı bir hedefe yönelen genç, öz düzenleme becerilerini ve sabrını geliştirme imkânı bulur. Kur'ân'ı güzel okuma çabası, dil ve telaffuz becerilerini keskinleştirirken, ezber yapma süreci de öğrenme stratejileri geliştirir. Kur'ân'ı düzenli okuma, dinleme ve ezberleme pratiğinin, akademik motivasyon ve derslere odaklanma üzerinde olumlu etkiler oluşturduğu ifade edilebilir. Özellikle hafızlık yapan gençlerin yoğun tekrar ve ezber süreci sayesinde bellek kapasitelerinin geliştiği; bu gelişimin yalnızca dinî eğitimle sınırlı kalmayıp, diğer akademik derslerdeki öğrenme ve hatırlama performansına da yansdığı bildirilmektedir. Nitekim daha önce belirtildiği üzere hıfz projesi kapsamında yürütülen deneysel bir çalışmada, Kur'ân ezberi yapan öğrencilerin sözel ve görsel hafıza, dikkat hızı ve bilişsel esneklik alanlarında istatistiksel olarak anlamlı iyileşmeler gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bulgular, Kur'ân ezberinin bilişsel becerileri çok yönlü olarak güçlendirdiğini göstermektedir. Bu bilişsel kazanımların doğal bir sonucu olarak, hafızlık eğitimi alan öğrencilerin akademik derslerde akranlarına kıyasla daha başarılı performans sergileyebildikleri de bazı çalışmalarda vurgulanmaktadır. Ezberleme sürecinde kullanılan yoğun dikkat, tekrar ve zihinsel organizasyon, öğrenme süreçlerinde transfer edilebilir bir bilişsel avantaj sağlamaktadır. Örneğin; hafızlık eğitimi almış bireyler üzerinde gerçekleştirilen nitel araştırmalarda, katılımcılar bu eğitimin bilişsel işlevleri üzerinde belirgin etkiler oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılardan biri (K10), hafızlık sürecinin ardından zihninin “açıldığını”, dikkat süresinin belirgin biçimde uzadığını ve günlük hayatta numara, isim veya metin gibi bilgileri önceye kıyasla çok daha hızlı ve kalıcı şekilde

³⁵⁶ F. Zehra Karışman (2017). *Kur'an Ayetlerinin Ezberlenmesinde Makamsal Okuyuşun Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk Din Musikisi Bilim Dalı, İstanbul, s. 82, 86.

³⁵⁷ agt, s.67,68,69.

ezberleyebildiğini belirtmiştir.³⁵⁸ Bu tür öznel ifadeler, hafızlık eğitiminin bireysel bilişsel deneyim üzerindeki dönüştürücü etkisini ortaya koymaktadır.

Yetişkinlik döneminde ise yoğun çalışma hayatı ve modern yaşamın stresi altında iken Kur'ân tilaveti ve makamlı güzel okuma ile meşgul olan yetişkinler için Kur'ân, zihni dinç tutan,³⁵⁹ yeni fikirleri ortaya çıkaran ruhu besleyen bir faaliyet olduğu ileri sürülmektedir. Yetişkinlik ve ileri yaş dönemlerinde Kur'ân-ı Kerîm tilavetine nöropsikolojik açıdan bakıldığında, insan beyni yaşansa da beyin hücrelerinin (nöronların) kendisi yaşlanmamaktadır. Ancak uyarılmayan hücreler arasındaki bağlantılar zamanla zayıflamaktadır.³⁶⁰ Bu bağlamda Kur'ân tilâveti ve hıfzete çabası, beyni sürekli uyararak hücreler arası iletişimi canlı tutan bir “zihin jimnastiği”³⁶¹ işlevi görmektedir. Bu bulgular, Kur'ân tilavetinin ileri yaşlarda sağlıklı bilişsel yaşlanmayı sağlayacak bir unsur olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Bu minvalde Kur'ân-ı Kerîm'in tecvîd ve tertîl esaslarına riayet edilerek güzel bir tilâvetle okunması, bir yandan beyinsel süreçler üzerinde düzenleyici ve onarıcı bir etki oluşturarak adeta bir “bilişsel terapi” işlevi görmektedir. Diğer yandan ruhu incelten, duygusal dengeyi sağlayan ve manevî hayatı derinleştiren en etkili “hayat ilacı” olarak değerlendirilmektedir. İleri yaş dönemlerinde Kur'ân tilâveti, yalnızca manevî huzur sağlayan bir ibadet değil; aynı zamanda bilişsel işlevlerin korunmasında “koruyucu bir kalkan” niteliği taşıyan tümsel bir destek mekanizmasıdır.³⁶² Literatürde yer alan derleme çalışmalar, düzenli olarak Kur'ân ile meşgul olan yaşlı bireylerde Alzheimer ve demans gibi bilişsel yıkıma yol açan süreçlerin daha yavaş ilerlediğini göstermektedir.³⁶³ Bu durum, tilâvetin bireye kazandırdığı anlam duygusu, içsel huzur ve “hayata tutunma

³⁵⁸ S. Karagöz (2023). *Hafızlık Deneyiminin Psikolojik Yaklaşımla İncelenmesi*, *Bilimname*, 49, s.59,60, <https://doi.org/10.28949/bilimname.1229746>; S. Şirin (2019). “*Hafızlık Eğitimi'nin Bilişsel İşlevlere Etkisi*” Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Nörobilim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.7,34.

³⁵⁹ M. Ali Bulut (2018) “*Ruhun Deşifresi*” Hayat Yayın, Ankara, s.18,19.

³⁶⁰ age. s.190, 191, 315, 316.

³⁶¹ age. s.41, 45.

³⁶² F. Gashi (2020). *Koronavirüse Yakalanmış Kişilerde Tedavi Döneminde Dini Başa Çıkmanın Etkisi*. PAÜİFD, 7(1), 511-535; F. Kasapoğlu (2020). *Covid-19 Salgını Sürecinde Kaygı ile Maneviyat, Psikolojik Sağlık ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. *Turkish Studies*, 15(4), s.599-614. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44284>; akt: N. Kımtar (2022). “Dini Başa Çıkma ile Depresyon, Anksiyete, Stres ve Psikolojik Sağlık Arasındaki İlişki”, *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 9/87, s.1809,1821.

³⁶³ K. Şahin, E. E. (2017). *Demans - alzheimer hastalarında farklı müzik terapi uygulamalarının zihinsel, psikolojik, anksiyete ve ajitasyon etkileri üzerine karşılaştırmalı çalışma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul; N. Lök & K. Bademli (2015). A method for reducing the burden of alzheimer patients' caregivers: music therapy. *Turkish Journal of Integrative Medicine*, 3(2), 90-91; N. Lök & K. Bademli, (2016). Effectiveness of music therapy in alzheimer patients: systematic review. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3), 266-274; Ş. Torun (2016). *Orta-ileri evre alzheimer ajitasyonunda müzik terapi: bir fizibilite çalışması*, VII. Uluslararası Hisarlı Ahmet Sempozyumu içinde s.337-338, Afyon Kocatepe Üniversitesi; akt: A. Kaya Göktepe & S. Düzgüner (2021). *Dini İçerikli Müzik Terapinin Duygu Duruma Etkisi*, *Mecmua*(12), s. 213-237. <https://doi.org/10.32579/mecmua.895506>.

sürecinde (inşirâh hâli)³⁶⁴ stres kaynaklı nörobiyolojik hasarları azaltıcı etkisiyle açıklanmaktadır.³⁶⁵ Aynı zamanda öğrencilerimin ifade ettikleri Kur’ân-ı Kerîm güzel ve tecvit kurallarını dikkate alarak okuduğumda veyahut dinlediğimde dikkat seviyem yükseldi. Meallerini de okuduğumuzda olayları anlama ve kavrama açısından yaşamlarında değişiklik meydana geldiğini belirtmişlerdir. Tecvit ve harflerin sıfatlarını, mahreçlerini yerli yerinde ve hakkını vererek okumanın insanda mutluluk ve huzur etkisi yarattığını bildirmişlerdir.³⁶⁶

İleri yaşlarda ise Kur’ân okumak veya dinlemek, bilişsel zindelik sağlamanın yanı sıra yalnızlık ve depresyonu engelleme açısından da kıymetlidir. Emeklilikle birlikte sosyal rollerin azalması ve boş zamanın artması, bazı yaşlılarda anlamsızlık duygusu veya çöküntüye yol açabilir. Yaşlılık, insanın geçmişine dönüp anlam aradığı, ölüm gerçeğini daha derinden hissettiği bir dönemdir. Bu çağda Kur’ân okumak, bireye manevî huzur, teselli ve umut verir. Kur’ân tilaveti, yaşlı bireylerde yalnızlık hissini azaltır, sosyal izolasyona karşı içsel bir dayanma gücü kazandırır. “Allah’ın zikriyle kalpler huzur bulur”³⁶⁷ ayeti, bu dönemin ruhsal ihtiyaçlarını en özlü biçimde karşılayıp, huzur ve sakinlik meydana gelmektedir.

Kur’ân’la meşguliyet ise yaşlıya hem meşgul olacağı faydalı bir uğraş, hem de manevî bir tatmin sunmaktadır. Bu minvalde Kur’ân’la meşguliyet, hamilelikten yaşlılığa kadar hayatın her evresinde farklı ve derin etkiler doğurmaktadır. Anne karnındaki bebeğe ninni gibi ulaşan Kur’ân sesi, ilerleyen yaşlarda gönüllere şifa veren bir dost sesine dönüşmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere Lokman Bedir Hoca’nın Kur’ân’ın varoluşsal serüvenini tasvir eden yaklaşımı, bu bütüncül etkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Ona göre Kur’ân; ilm-i ezelîde, Levh-i Mahfûz’da, yazıda, dilde, zihinde ve akılda; kalpte, duygularda, ibadette; özellikle namazda, hayatta, amel defterinde ve nihayeti âhirette varlığını sürdüren ilâhî bir rehberdir. Bu çok katmanlı varoluş, Kur’ân’ın insan hayatına yalnızca okunarak değil, yaşanarak nüfuz ettiğini göstermektedir. Bu çerçevede güzel tilâvetin psikolojik ve ruhsal etkilerini ortaya koymak, Kur’ân’ın insan üzerindeki dönüştürücü gücünü anlamak bakımından önem arz etmektedir.

Tecvîd ve tertîl esaslarına uygun, bilinçli ve estetik bir okuyuş; bireyin zihinsel dağınıklığını gidererek iç huzuru desteklemekte, duygusal dengeyi güçlendirmekte ve hayatın her safhasında insanın varoluşsal yolculuğuna anlam kazandırmaktadır. Sonuç olarak Kur’ân,

³⁶⁴ A. Yapıcı ve H. Kayıklık (2022). “Kaygıyla Başa Çıkmada İnşirâh/Hisleri Genişletme: Kuramsal Bir Model Denemesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Eylül, s.46-47.

³⁶⁵ Y. Çoban (2018). *Kur’an Kursu Öğrencilerinde Özne İyi Olma Hali ve Kaygı (Anksiyete) Durumu Üzerine Bir Çalışma*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi).

³⁶⁶ Kişisel görüşme 21.11.20025.

³⁶⁷ er-Ra’d 13/28.

güzel tilâvet yoluyla yalnızca bir metin olmaktan çıkarak; hayatın her evresinde insan için vazgeçilmez bir rehber, sükûnet kaynağı ve psikolojik dayanıklılık unsuru hâline gelmektedir. Bu yönüyle Kur’ân tilâveti, insanın hem dünya hayatında hem de uhrevî istikametinde bütüncül bir iyilik ve denge sağlayan ilâhî bir lütuf olarak değerlendirilebilir.

4. 3. Kur’ân’ı Güzel Okumanın Şifa ve Dua Özelliğinin İnsan Psikolojisine Etkisi

Kur’ân-ı Kerîm, hem lafzı hem de manası itibarıyla ilâhî bir şifa kaynağıdır. Nitekim Kur’ân, bizzat kendisini “*iman edenler için şifa ve rahmet*”³⁶⁸ olarak tanımlamaktadır. Bu ayet, Kur’ân’ın yalnızca hidayet rehberi değil; aynı zamanda ruhsal ve psikolojik iyileştirici bir mahiyete sahip olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bu şifa, yalnızca fiziksel hastalıklarla sınırlı olmayıp; kalpteki şüphe, vesvese, kaygı ve manevî hastalıkları, ruhî ve zihinsel boyutları da kapsayan bütüncül bir iyileşme sürecini belirtmektedir. Kur’ân’ın tertîl ve tecvîd esaslarına uygun şekilde tilâvet edilmesi, bu şifa boyutunun daha derin ve sürekli tecrübe edilmesine imkân tanımaktadır. Benzer şekilde “*De ki: O (Kur’ân), iman edenler için bir hidayet ve şifadır*”³⁶⁹ buyruğu, Kur’ân’ın özellikle iman eden kimseler üzerinde derin bir psikolojik ve ruhsal etki oluşturduğunu göstermektedir. Tilâvet sırasında ayetlerin ses, ritim ve ahenk boyutu, iman duygusunu güçlendirerek psikolojik iyileşme sürecini destekler. Kur’ân öyle güzel ki iman etmeyenler, etkilenmeyelim diye gürültü çıkarmaya çalışsalar da; Kur’ân’ın eşsiz tilaveti karşısındaki hislerini gizleyememişlerdir.³⁷⁰ Bu konuyla ilgili “Raffî (ö.1937), içlerinde insanlık fitratı olanların Kur’ân’dan etkilenmemelerinin imkânsız olduğunu söyler. Bir başka tespitinde ise Kur’ân hakkında şöyle der: Harflerin mahreçleri arasındaki ölçülü ve ahenkli ilişkiyle seslerin ardı ardına gelmesi, insanın fitratında var olan tabîî dil yetisinin dışı yansımasıdır. Bu sebeple Kur’ân tilaveti, akıl seviyesi ve konuştuğu dil farklı olan insanlarda dahi karşılık bulur; onu işiten kimse, çoğu zaman bilinçli bir yöneliş göstermese bile, bu sesteki bütünüyle yüz çeviremez. Çünkü Kur’ân sesi, insanın yaratılışına yerleştirilmiş olan içsel ritim ve anlam arayışıyla doğrudan temas eder.”³⁷¹

Nitekim Kur’ân okunduğunda onu dinlemenin, ilâhî rahmete erişmeye vesile olduğu açıkça bildirilmektedir.³⁷² Kur’ân’ın yalnızca okunması değil; aynı zamanda dinlenmesi, ayetleri üzerinde tefekkür edilmesi ve hayatla ilişkilendirilmesi ayetlerde de özellikle

³⁶⁸ el-İsrâ 17/82.

³⁶⁹ Fussilet 41/44.

³⁷⁰ Fussilet 41/26; Mukâtil b. Süleyman, III, s.741; Taberî, XX, 417,418; Zemahşerî, V, 380; Hayat Rehberi Kur’ân, *Konulu Tefsir* (2023). Cilt 1, Dib. Yayın, Kaynak Eserler,252, İstanbul, s.519.

³⁷¹ N. Yüce (2022). *Fonetik Açısından Kur’ân İ’câzı Kur’an Sesinin Mucizesi*, Son çağ Yayıncılık, Ankara, s.4. akt. M. Sâdik Raffî, “*İcâzü’l- Kur’ân ve’l Belâğatü’n- Nebeviyye*”, nşr. M. Sâid el-Uryân, Kahire, s.245-246.

³⁷² el-A’râf 7/204.

vurgulanan temel hususlar arasındadır.³⁷³ Bu yönüyle Kur’ân tilaveti, insanın aklına, kalbine ve fitratına hitap eden bir ilahî çağrı niteliği taşımaktadır.³⁷⁴ Kur’ân’ın kalplere şifa olma durumu; “*Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, kalplerde olana bir şifa, müminler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir.*”³⁷⁵ Özellikle ‘kalplerde olana şifa’ olması bir nevi, Kur’ân’ın kaygı, korku, ümitsizlik ve vesvese gibi içsel rahatsızlıkları tedavi edici yönüne işaret etmektedir.³⁷⁶ Bu şekilde etki etmesiyle yapılan güzel tilâvet, bu etkinin duygusal düzeyde ve huzur sağlama da daha güçlü olmaya, yaşamaya zemin hazırlamaktadır. Nitekim uygun makam, ritim, tecvid ile gerçekleştirilen tilavetlerin;³⁷⁷ kaygı düzeyini azaltma, stresi dengeleme, sinir sistemini yatıştırma, olumlu duyguları güçlendirme ve ağrı algısını hafifletme gibi etkiler ortaya koyduğu bildirilmektedir. Ayrıca depresyon, demans, bağımlılık, felç ve kanser gibi hastalıklarda iyileşme sürecini destekleyici nitelikte olduğu yönünde bulgulara rastlanmaktadır.³⁷⁸

Bir başka ayette ise kalbe iyi gelen ve Kur’an’ın ağır yürekleri hafifletmesine yarayan, ruhsal olarak ferahlama etkisi oluşturan; “*Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Üzerindeki ağır yükü senden kaldırmadık mı?*”³⁷⁹ Bu ayetler, Kur’ân’ın insan ruhunda meydana getirdiği inşirâh (iç genişliği)³⁸⁰ hâlini ifade etmektedir. Güzel tilâvetle okunan Kur’ân, zihinsel sıkışmışlığı gidererek psikolojik rahatlama sağlar. Ahenkli sesler içerisinde insanın gönül dünyasına en derin şekilde nüfuz eden tilavetin, Kur’ân tilaveti olduğu kabul edilmektedir. Bu minvalde “Seyyid Kutub bir olay nakletmiştir. Kendisi ve beş arkadaşının gemiyle New York’a gittikleri bir seyahat esnasında, gemide Cuma namazı kıldıklarını, namazı izleyen Yugoslavyalı bir bayanın anlamadığı bir dille okunan şeylerden çok etkilendiğini kendilerine söylediğini anlatmaktadır. Kadın, ibadeti yöneten kişinin okuduğu şeyler içerisinde aradaki bazı cümlelerin (Kur’an âyetlerini kastederek) diğer cümlelerden

³⁷³ el-Kehf 18/27; Sâd 38/29; Âl-i İmrân 3/103.

³⁷⁴ Kuran Okumasının İnsan Psikolojisi Üzerindeki Etkisi: Tanımlayıcı Bir Çalışma (2025), *Dilbilim Çalışmaları Forumu*, 7 (2), 7-20. <https://acad-pubs.com/index.php/FLS/article/view/431> [Erişim: 23.12.2025: <https://acad-pubs.com/index.php/FLS/article/view/431>.]

³⁷⁵ Yunus 10/57.

³⁷⁶ Moulaei K, Haghdoost AA, Bahaadinbeigy K, Dinari F. The effect of the holy Quran recitation and listening on anxiety, stress, and depression: A scoping review on outcomes. *Health Sci Rep.* (Kur'an-ı Kerim tilavetinin ve dinlemenin kaygı, stres ve depresyon üzerindeki etkisi: Sonuçlara ilişkin kapsamlı bir inceleme) ,2023, Dec 7;6(12):e1751. doi: 10.1002/hsr2.1751. PMID: 38078304; PMCID: PMC10704108. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38078304/>.

³⁷⁷ Osman Bostancı (2023). *Kalplere şifa olan o ayet!* Yunus 57. [Erişim: 12.11.2025; <https://www.youtube.com/watch?v=xqRVhXWAIY4>].

³⁷⁸ Akra Canlı Yayın (04.05.2024), *Sesle gelen gerçek şifa ve rahmet;* <https://akra.media/Medya/HaberDetay/102538/sesle-gelen-gercek-sifa-ve-rahmet#:~:text=Sesle%20gelen%20ger%C3%A7ek%20C5%9Fifa%20ve,Sesin>

³⁷⁹ el-İnşirâh 94/1, 3.

³⁸⁰ Sözler Köşkü (2020). *Ahmet Sarıkaya; Dünya 1.si Hafız'dan Ruhunuzu Dinlendiren İnşirah Suresi* video; [Erişim: 28.12.2025, <https://www.youtube.com/watch?v=Z--HsF0eAOQ>].

farklı olduğunu, bu cümlelerin çok tatlı ve etkileyici bir ahenge sahip olduğunu, cazip bir musikî tonu ihtiva ettiğini ve daha derin etkileri olduğunu, dinlerken gözyaşlarını tutamadığını ifade etmiştir.”³⁸¹

Tilavette oluşan makam insanın ruhuna hitap etmesiyle inşirâh etkisi oluşturmaktadır. Bu sebeple Kur’ân ile tedavi olmak; ilaçların en güzeli olabilmektedir. Günümüzde yapılan bazı araştırmalar, Kur’ân-ı Kerîm tilavetinin tedavi süreçlerinde destekleyici bir unsur olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Özellikle ağrı yönetimi, stres ve kaygı düzeyinin azaltılması gibi alanlarda, tedaviye eşlik eden Kur’ân tilavetinin, benzer tempodaki klasik müzik uygulamalarına kıyasla daha belirgin bir rahatlatıcı etki oluşturduğu yönünde bulgular mevcuttur.

Psikolojik ve ruhsal rahatsızlıkların tedavisinde ise, psikoterapi ve ilaç uygulamalarına Kur’ân tilavetinin eşlik etmesi durumunda daha olumlu sonuçlar alındığı ifade edilmektedir. Ayrıca Kur’ân dinleyerek iyileşeceğine inanan bireylerin, bu bütüncül yaklaşımdan daha fazla fayda sağladıkları belirtilmektedir. Bilinci kapalı yoğun bakım hastalarına Kur’ân tilaveti dinletilmesinin, bazı hayati belirtiler üzerinde dengeleyici etki oluşturduğuna dair araştırma bulguları da literatürde yer almaktadır.³⁸²

Kur’ân okuma ve dinleme fiilleri başlı başına birer ibadet olmanın yanı sıra; bereket, rahmet, ilahî hitapla irtibat kurma, iç huzur ve manevî şifa gibi pek çok fazileti bünyesinde barındırmaktadır. Kur’ân tilâveti, zikrin en kapsamlı ve derin biçimidir. Tecvid ve tertîl üzere yapılan güzel tilâvet, kalbin ritmini düzenleyerek derin huzur hâlini güçlendirir. İnsana yine huzur veren “*Kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur*”³⁸³ bu ayette; Kur’ân’ın yavaş ve ölçülü (tilâvetin niteliği) üzerine Allah’ın emrettiği gibi Kur’ân okunursa ölü hayat dirilebilir.³⁸⁴ Ve “Kur’ân’ da “*Biz onu tertîl üzere okuduk*”³⁸⁵, “*Kur’ân’ı tane tane, ağır ağır oku,*”³⁸⁶ diye hitap etmesi Kur’ân’ın güzel, bilinçli ve ölçülü okunmasını emretmektedir; gelişisi güzel okunmaması gerektiğini bildirmektedir.³⁸⁷ Dolayısıyla şifa ve dua etkisinin rastgele değil, nitelikli bir tilâvetle ortaya çıktığını göstermektedir. Mümine şifa olan Kur’ân,

³⁸¹ Seyyid b. Kutub b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî, *Fî Zilâli'l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru’s Şuruk, 1980), 3/1786-1787; akt: M. Coşkun (2023). “Kur’an’ı İndirildiği Gibi Okumak: Tilâvet Üslûbunun Aslı Kaynağı Üzerine”, *Diyanet İlmî Dergi*, 59, s. 803 DOI: 10.61304/did.1287836.

³⁸² Akra Canlı Yayın (04.05.2024), *Sesle gelen gerçek şifa ve rahmet*;
<https://akra.media/Medya/HaberDetay/102538/sesle-gelen-gercek-sifa-ve-rahmet#:~:text=Sesle%20gelen%20ger%C3%A7ek%20%C5%9Fifa%20ve,Sesin.>

³⁸³ er-Ra’d 13/28.

³⁸⁴ el-Enfâl 8/24.

³⁸⁵ el-Furkân 25/32.

³⁸⁶ el-Müzzemmil 73/4.

³⁸⁷ G. Hurmalı (2021). “*Kur’ân ve Şan Tekniği Hû*”, Kitap Yurdu Doğrudan Yayın, İstanbul, s.76,77.

harf, kelime ve ayetlerin insicamı ve bunların telaffuzuyla ruh için bir şifa kaynağıdır.³⁸⁸ Bu minvalde, tilâvet kurallarına riayet edilerek okunan veya dinlenen Kur’ân-ı Kerîm’in, birey üzerinde ilahî sevgi ve rahmetin tecellisine vesile olduğu görülmektedir. Tecvîd, tertîl ve tilâvet adabına uygun şekilde icra edilen Kur’ân okuyuşunun, özellikle namaz esnasında, insan üzerinde belirgin bir manevî tedavi etkisi oluşturduğu müşahede edilmektedir. Harflerin mahreçlerine uygun olarak, ölçülü ve ahenkli bir biçimde okunması; zihinsel dağınıklığı toparlayan, kalbî daralmayı hafifleten ve bireyi hayata yeniden bağlayan bir içsel diriliş sürecini desteklemektedir. Bu yönüyle sahih tilâvet, insanın ruh dünyasını onaran ve varoluşsal dayanıklılığını güçlendiren bir manevî destek mekanizması olarak değerlendirilebilir.³⁸⁹ Ayrıca Kur’ân’ın rahmetle indirilişi “*Şüphesiz bu Kur’ân, senin ve kavmin için bir öğüttür.*”³⁹⁰ Kur’ân-ı Kerîm, âyette açıkça ifade edildiği üzere bir zikirdir;³⁹¹ Bu zikir vasfı, bireyin zihin dünyasında oluşan dağınıklığı gidererek ona tutarlı bir kimlik, sağlam bir anlam zemini ve istikamet kazandırır.³⁹²

Tecvîd ve tertîl esaslarına uygun, estetik bir tilâvetle desteklenen Kur’ânî hitap, insanın hayatın zorlukları karşısında yaşadığı kaygı ve kırılmanlığı³⁹³ rahmet boyutuyla kuşatarak psikolojik bir sükûnet hâli³⁹⁴ oluşturur. Bu yönüyle Kur’ân, yalnızca bilişsel bir öğreti değil; aynı zamanda Kur’ân’ın öğüt ve rahmet boyutu, insanın yalnızlık, anlamsızlık ve ölüm korkusu gibi derin varoluşsal sancılara karşı bütüncül ve kalıcı bir manevî destek sistemi inşa etmektedir. Kur’ân-ı Kerîm, ayetlerde açıkça ifade edildiği üzere, iman edenler için yalnızca bir hidayet rehberi değil; aynı zamanda kalpleri iyileştiren, ruhu onaran ve insan psikolojisini dengeleyen ilahî bir şifa kaynağıdır.

Kur’ân-ı Kerîm, insanın ruhsal bütünlüğünü koruyan ve güçlendiren temel ilkeleri ortaya koymakta; özellikle dua kavramı üzerinden bireyin Allah ile kurduğu doğrudan ilişkiyi vurgulamaktadır. Bu bağlamda Yüce Allah, “Rabbiniz şöyle buyurdu: “*Bana dua edin, size icabet edeyim*”³⁹⁵ buyurarak duanın hem bir kulluk görevi hem de ilahî rahmete açılan bir kapı olduğunu bildirmektedir. Kur’ân ayetleri incelendiğinde, ruh sağlığını korumaya ve

³⁸⁸ H. İbrahim Aydın (2022). “Kur’an’ın Şifa Olduğunu Beyan Eden Ayetler Bağlamında Kur’an ve Ruh Sağlığı”, *Ruh Sağlığı ve Din Sempozyumu Bildirileri*, s. 46.

³⁸⁹ Kişisel bilgiler ve gözlem.

³⁹⁰ ez-Zuhruf 43/44.

³⁹¹ L. Bedir (2017). *İnsanın Hayat Yolculuğu*, Duvar Yayınları, s. 44-45.

³⁹² M. Kaş (2022). “İmkân ile Zorunluluk Arasında İnsanın Anlam Arayışı: Var Oluşa Dair Temel Soruların İnanç Boyutuyla İlişkisi Açısından Analizi”, *Ruh Sağlığı ve Din Sempozyumu Bildirileri*, s. 498-499.

³⁹³ Ş. Eren (2022). “Kur’an’ın Teselli Yönünün Ruh Dinamizmi Açısından Değerlendirilmesi”, *Ruh Sağlığı ve Din Sempozyumu Bildirileri*, s. 215.

³⁹⁴ A. Yapıcı ve H. Kayıklık (2022). “Kaygıyla Başa Çıkmada İnşirâh/Hisleri Genişletme: Kuramsal Bir Model Denemesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.47.

³⁹⁵ el-Mü’min 40/60.

güçlendirmeye yönelik bazı temel prensiplerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunların başında ümitsizliğin yasaklanması gelmektedir. Nitekim Kur’ân, Allah’ın rahmetinden ümidin kesilmesini sapkınlık olarak nitelendirmektedir.³⁹⁶ Benzer şekilde, insanın yaşadığı kayıplar karşısında aşırı üzüntüye kapılmaması ve sahip olduğu nimetlerle kibirlenmemesi öğütlenerek duygusal denge korunmaktadır.³⁹⁷ Kur’ân’da özellikle günahkâr kullara hitap eden “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyiniz” çağrısı, bireyin suçluluk ve değersizlik duygularıyla başa çıkmasında güçlü bir psikolojik destek sunmaktadır.³⁹⁸ Aile hayatında sevgi ve rahmetin ilahî bir ayet olarak sunulması, insanın huzur ihtiyacının meşru ve fitrî bir zemine oturtulduğunu göstermektedir.³⁹⁹ Ayrıca Kur’ân’da şeytanî telkinlerden Allah’a sığınma bilinci kazandırılmaktadır.⁴⁰⁰ İman ve sâlih amel birlikteliğinin ‘hoş bir hayat’ ile neticeleneceği bildirilmektedir.⁴⁰¹ Dua ile Allah’a yönelen kulun yalnız olmadığı ve ilahî yakınlıkla kuşatıldığı özellikle vurgulanmaktadır.⁴⁰² Bununla birlikte, zarar ve faydanın nihai kaynağının Allah olduğu bilinci, bireyin kontrol edemediği olaylar karşısında ruhsal dayanıklılığını artırmaktadır.⁴⁰³ Yine tilavete sığındığımızda Kur’an bize, hastalığın da, şifasının da yalnız Allah’tan geldiğini hatırlatmakta ve yüce bir kişinin yani Hz. İbrahim’in bu konudaki davranışını örnek olarak sunmaktadır.⁴⁰⁴ Hz. İbrahim’in diliyle “*Hastalandığım zaman bana şifa veren O’dur*”⁴⁰⁵ ifadesini aktararak, hastalık ve şifa konusundaki nihai kudretin Allah’a ait olduğunu bildirmektedir. Kur’ân’da yer alan başka dua ayetleri de insanın farklı ruhsal durumlarına karşı terapi işlevi görmektedir. Örneğin: Hz. Yunus’un duası: “*Senden başka ilah yoktur; seni tenzih ederim, doğrusu ben zalimlerden oldum.*”⁴⁰⁶ Bu dua, suçluluk, pişmanlık ve sıkışmışlık hissine karşı bir rahatlama ve kabullenme sağlamaktadır. Hz. Eyyûb’un duası: “*Bana gerçekten zarar dokundu; Sen merhametlilerin en merhametlisisin.*”⁴⁰⁷ Bu dua, acı ve hastalık dönemlerinde sabır ve tevekkül bilincini pekiştirmektedir. Hz. İbrahim’in duası: “*Rabbim! Bana hikmet ver ve beni sâlihler arasına kat.*”⁴⁰⁸ Bu dua, insanın kendini gerçekleştirme sürecinde manevi motivasyon sağlamaktadır.

³⁹⁶ el-Hicr 15/56.

³⁹⁷ el-Hadîd 57/23.

³⁹⁸ ez-Zümer 39/53.

³⁹⁹ er-Rûm 30/21.

⁴⁰⁰ el-Mü’minûn 23/97.

⁴⁰¹ en-Nahl 16/97.

⁴⁰² el-Bakara 2/186.

⁴⁰³ Yûnus 10/107.

⁴⁰⁴ C. Kırca (2007). “Kur’an’da Ruh Sağlığı”, *Diyanet İlmî Dergi*, sy. 2, s.167.

⁴⁰⁵ eş-Şuarâ 26/80.

⁴⁰⁶ el-Enbiyâ 21/87.

⁴⁰⁷ el-Enbiyâ 21/83.

⁴⁰⁸ eş-Şuarâ 26/83.

Başka bir dua ise: “Allah, kimseye gücünün yeteceğinden fazlasını yüklemez.”⁴⁰⁹ âyeti, psikolojideki öz yeterlilik kavramını andıran bir içsel denge telkini olmaktadır. Bu ayetlerin tamamında, birey hem zihinsel bir teslimiyet hem de duygusal bir rahatlama yaşar. Bu şifa süreci, dua ayetlerinin makamsal bir ahenkle icra edilmesiyle daha bir derinleşmektedir; zira güzel tilâvet, duayı kuru bir temenni olmaktan çıkarıp bireyin zihninde ‘bilişsel bir çapa’ haline getirir, çaresizlik hissini yok ederek kalbi ‘itminân (huzur)’ düzeyine taşımaktadır.⁴¹⁰

İslâm düşüncesinde esas olan sağlığın korunmasıdır; ancak hastalık, insan tabiatının kaçınılmaz bir gerçeği olarak kabul edilir. Bu durumda bireyin hem maddî tedavi yollarına başvurması hem de manevî destek arayışı içinde olması teşvik edilmektedir. Hadis kaynaklarında Kur’ân-ı Kerîm’in şifâ vasfı açık biçimde vurgulanmaktadır. Nitekim Hz. Ali (r.a.), Resûlullah’ın (s.a.v.) “Devanın en hayırlısı Kur’ân’dır” buyurduğunu nakletmektedir.⁴¹¹ Bu rivayet, Kur’ân’ın hem maddî hem de mânevî hastalıklar karşısında temel bir şifâ kaynağı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Aynı şekilde Hz. Âişe (r.a.), Resûlullah’ın (s.a.v.) istirahatte çekildiğinde İhlâs, Felâk ve Nâs sûrelerini okuyarak avuçlarına üflediğini, ardından elleriyle yüzünü ve vücudunun erişebildiği yerlerini meshettiğini bildirmektedir. Hastalandığında ise bu uygulamanın kendisi adına yapılmasını talep etmiştir.⁴¹² Bu rivayetler, Kur’ân tilâvetinin yalnızca bir ibadet olmayıp aynı zamanda koruyucu ve tedavi edici bir yön taşıdığını göstermektedir. Özellikle Muavvizeteyn sûrelerinin tilâveti ve bedene meshedilmesi, Kur’ân’ın ilahî kelâm olarak insana hem psikolojik güven hem de mânevî sükûnet kazandıran bir şifâ vesilesi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu minvalde Âlûsî, bazı İslâm âlimlerinden naklen, Supkî’nin vücudunda bulunan çok sayıdaki yaranın ve el-Kuşeyrî’nin iyileşmesi ümit edilmeyen bir hastalığının, Kur’ân’daki şifâyâ dair âyetlerin tespit edilerek okunması yahut bu âyetlerin bir kaba yazıldıktan sonra kabın suyla yıkanması ve elde edilen suyun hastaya içirilmesi veya sürülmesi suretiyle iyileştiğini aktarmaktadır.⁴¹³ Benzer şekilde Hz. Âişe’nin (r.a.), içinde su bulunan bir kaba Muavvizeteyn sûrelerinin okunmasını ve bu suyun hastanın üzerine serpilmesini tavsiye ettiği rivayet edilmektedir.⁴¹⁴ Bu uygulamalar, Kur’ân tilâvetinin ve Kur’ân lafızlarıyla yapılan mânevî destekleyici

⁴⁰⁹ el-Bakara 2/286.

⁴¹⁰ A. Şahin AK (2011). *Türk Din Mûsikisi Câmi ve Tekke Mûsikisi*, Akçağ Yayın, Ankara, s. 237; B. Akdoğan (2013). “Kur’ân-ı Kerim Âyetlerinin İfade Ettiği Anlamlara Göre Seslendirilmesi ve Makamlı Okunması Konusunda Bir Örnek” *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2-17 /2, s. 9; akt: İ. Çelik (2022). “Kur’ân Tilâveti Ve Estetik”, *Diyanet İlmî Dergi* 58/1(Mart), s.147. <https://doi.org/10.61304/did.895597>; Y. Çoban (2018). *Kur’an Kursu Öğrencilerinde Öznel İyi Olma Hali ve Kaygı İlişkisi*, (Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa: Yüksek Lisans Tezi), s.35.

⁴¹¹ İbn-i Mâce, *Tıb*, 28, 41.

⁴¹² Buharî, *Tıb*, 39.

⁴¹³ Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, VIII, 144.

⁴¹⁴ Ebû Hayyân, *el-Bahrü’l-Muhît*, VI, 74.

pratiğine dönüşmesiyle, erken dönem İslâm geleneğinde tedaviye yardımcı bir unsur olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu çerçevede Kur'ân'ın şifâ oluşu, lafızların kendisinden ziyade Allah'ın iradesine bağlanmakta; tilâvet ve duanın, maddî tedavilerle birlikte tamamlayıcı bir mânevî destek unsuru olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.⁴¹⁵

Dua, bireyin umut duygusunu canlı tutmakta, yalnızlık hissini azaltmakta ve sabır ile tahammül gücünü artırmaktadır. Bu yönüyle dua, kaygı, keder, bunalım ve ruhsal çöküntü hâllerinin hafiflemesine katkı sağlayan önemli bir manevî başa çıkma mekanizmasıdır. Bu bağlamda Fransa'da faaliyet gösteren Lourdes Tıp Bürosu'nda yapılan gözlemler, klasik tedavi yöntemlerinin yetersiz kaldığı bazı durumlarda manevî yönelimin (dua ve kutsal metinlere yönelişin) hastalar üzerinde dikkat çekici etkiler meydana getirdiğini göstermektedir. Kanser, böbrek iltihabı, ülser, akciğer ve kemik veremi gibi ağır hastalıklarda, duanın ve manevî yönelişin hastaların iyileşme sürecine olumlu katkılar sunduğu rapor edilmiştir. Bu iyileşmelerde, sadece hastanın kendi duası değil; başkaları tarafından yapılan duaların da etkili olabildiği gözlemlenmiştir. Nitekim İslâm geleneğinde, kişinin kendisi için yaptığı dua kadar, hatta kimi rivayetlere göre ondan daha fazla, başkası için yapılan duanın da etkili olduğu ifade edilmektedir. Bu anlayış, bireyin yalnızlık hissini azaltmakta ve sosyal dayanışma duygusunu güçlendirmektedir. Aynı şekilde Kur'ân tilâveti, ses ve ahenk boyutuyla da insanın ruh dünyasında sükûnet meydana getirmekte, kaygı ve gerilim düzeyini düşürmektedir. Dua ve tilâvetin psikolojik etkileri incelendiğinde, bu manevî pratiklerin ahlâk duygusunu güçlendirdiği, olumsuz duygu ve eğilimleri zayıflattığı, yalnızlık ve çaresizlik hissini azalttığı görülmektedir. Ayrıca sabır ve tahammül gücünü artırarak gam, keder, sıkıntı ve bunalım hâllerinin hafiflemesine katkı sağlamaktadır.⁴¹⁶ Bu yönüyle Kur'ân tilâvetiyle desteklenen dua, insanın ruh sağlığını koruyan ve güçlendiren etkili bir manevî destek mekanizması olarak değerlendirilebilir. Bu duaların güzel bir tilâvet (tecvid ve teğannî) ile seslendirilmesi, Kur'ân'ın hem lafzındaki mucizevi ahengi hem de mümin üzerindeki psikolojik tesirini en üst düzeye çıkarmaktadır.

4. 4. Tilâvetin Ağlama (Gözyaşı) Üzerine Tesiri ve Psikolojik Boşalım

Kur'ân tilâveti sırasında yaşanan ağlama hâli, İslâm düşüncesinde zayıflık değil; bilakis kalbin yumuşaması, içsel farkındalık ve manevî uyanışın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Nitekim Kur'ân'da, ilim verilen kimselerin ayetleri işittiklerinde “*ağlayarak*

⁴¹⁵ H. Aydın (2010). Şifa Kaynağı Olarak Kur'an-ı Kerim ((Kur'an'ın Şifa Olduğuna Dair Ayetler Üzerinde Bir Tefsir Denemesi), *Ekev Akademi Dergisi*, s. 64.

⁴¹⁶ C. Kırca (2007). “Kur'an'da Ruh Sağlığı”, *Diyanet İlmî Dergi*, sy. 2, s.169.

secdeye kapandıkları”⁴¹⁷ ifade edilerek bu duygusal tepkinin makbul bir hâl olduğu ortaya konulmuştur. Kur’ân’da Allah’ın kelâmının insanda meydana getirdiği derin etki hakkında birçok ayet vardır. Bu ayetlerden iman edenlere hitapla “*İnananların kalplerinin Allah’ın zikriyle yumuşamasının zamanı gelmedi mi?*”⁴¹⁸ diye sorar; sahabeden Abdullah b. Ömer bu ayeti okuyunca ağlamış ve bunu Allah’a yaklaşıma vesilesi olarak görmüştür. Mâide sûresi’nde de Hristiyan ruhbanlarının Kur’ân âyetlerini dinlediklerinde hakikati tanıyıp gözyaşlarına boğuldukları ve “*Rabbimiz, bize de imanla yaz*” dedikleri anlatılır.⁴¹⁹ İsrâ sûresi’nde ise Kur’ân okunduğunda müminlerin yüzüstü yere kapanıp ağladıkları ve bu hâlin huşularını artırdığı ifade edilir. Kur’ân ayrıca kelâmının yumuşatıcı etkisini evrenselleştirmektedir: “*Eğer biz bu Kur’ân’ı bir dağa indirseydik, onu Allah korkusundan başı eğik ve parça parça görürdün*”⁴²⁰ başka bir ayette ise Allah’ın en güzel sözü olarak tanımladığı Kur’ân’ın, Allah’tan korkanların derilerini titrettiğini, sonra derilerinin ve kalplerinin Allah’ın zikri ile yumuşadığını bildirir.⁴²¹ Örneğin; bu ayeti tilavet eden o duyguları hissettirmektedir.⁴²² Bu güzel okuyuş, Kur’ân tilavetinin kalpte huşû ve gözyaşı uyandırdığını ve bunun imanla bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır.

Psikolojik açıdan ağlama, bastırılmış duyguların boşalmasını sağlayan bir duygusal boşaltım mekanizmasıdır. Kur’ân’ın güzel tilâvetiyle birleşen mana yoğunluğu, bireyin bilinçaltında biriken suçluluk, korku, pişmanlık ve özlem gibi duyguların yüzeye çıkmasına zemin hazırlar. Bu ağlama hâli, kişide geçici bir rahatlamanın ötesinde, uzun vadeli bir ruhsal denge ve içsel arınma meydana getirir. Özellikle huşû içinde yapılan tilâvette ortaya çıkan bu gözyaşları, kalbin katılığını yumuşatan, benlik algısını törpüleyen ve bireyi te vazuya yönelten güçlü bir psikolojik etkiye sahiptir. Bu yönüyle Kur’ân tilâveti, modern terapilerde hedeflenen duygusal farkındalık ve rahatlama süreçleriyle benzer işlevler icra etmektedir.

Sonuç olarak Kur’ân-ı Kerîm, Müslüman birey için en etkili şifa kaynağı olma vasfını, biyolojik bir tedavi maddesi olmasından değil; insanın kalbini, zihnini ve varoluş bilincini yeniden inşa eden ilahî bir hitap olmasından almaktadır. Kur’ân ile kurulan düzenli ve bilinçli ilişki, bireyin psikolojik sağlamlığını güçlendirmekte; stres, kaygı ve korku karşısında içsel

⁴¹⁷ el-İsrâ 17/109.

⁴¹⁸ el-Hadîd 57/16.

⁴¹⁹ el-Mâide 5/83.

⁴²⁰ el- Haşr 59/21;

⁴²¹ ez-Zümer 39/23

⁴²² A. Altun (2018). Defalarca Dinletip Ağlatan Zümer Suresi, Maksat 114; [Erişim: 28.12.2025: <https://www.youtube.com/watch?v=imjvf4CqSAs>]; Abdullah Altun (2019). Gözyaşlarıyla Dinleyeceğiniz Kur'an Tilaveti Hucurât Suresi Mealli; [Erişim: 28.12.2025: <https://www.youtube.com/watch?v=ViEym6CziD8>]. Güzel tilavetin insan psikolojisine etki eden örneklerden.

bir denge sağlamaktadır. Bu yönüyle Kur’ân, hastalığın tamamen ortadan kalkması anlamında değil; sağlıklı bir ruh hâlinin sürekliliğini temin eden manevî bir şifa kaynağı olarak değerlendirilmelidir. Kur’ân-ı Kerîm’in güzel tilâvetle okunması, insan ruhunda derin bir duygusal karşılık uyandırmaktadır. Bu etki çoğu zaman ağlama ile tezahür etmektedir. İslamî literatürde ağlama, kalbin yumuşaması, içsel arınma ve ilahî hakikate temas etme hâli olarak değerlendirilmiştir. Kur’ân’ın lafzı, manası ve ses örgüsü birlikte işlediğinde, bireyin bastırılmış duyguları güvenli bir biçimde yüzeye çıkararak duygusal boşalma sağlamaktadır. Kur’ân, bu hâli tasvir ederken şöyle buyurur: *“Kendilerine ilim verilenlere Kur’ân okunduğu zaman, yüzleri üzerine secdeye kapanırlar ve ağlayarak secdelerini artırırlar.”*⁴²³ Bu ayet, Kur’ân tilâvetinin insanda meydana getirdiği derin duygusal çözülmeye işaret etmektedir.

Psikoloji literatüründe ağlamanın, stres hormonlarını azalttığı ve parasempatik sinir sistemini aktive ederek bedeni gevşeme moduna soktuğu bilinmektedir. Bu yönüyle Kur’ân tilâveti, manevî temelli bir duygusal rahatlama işlevi görmektedir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Kur’ân okunurken ağlamayı teşvik eden şu hadisi de bu hakikati destekler: *“Bu Kur’ân’ı okuduğunuzda ağlayın; ağlayamıyorsanız ağlar gibi yapın.”*⁴²⁴ Bu ifade, Kur’ân tilâvetinin insanda uyandırması beklenen duygusal derinliği ve kalbî hassasiyeti açıkça ortaya koymaktadır. Başka bir rivayette ise ağlaması bizlerde anlamlı etki uyandıran; İbn Mes‘ûd’un naklettiği bu rivayet, Kur’ân tilâvetinin Hz. Peygamber’in (s.) kalbinde meydana getirdiği derin duygusal ve manevî tesiri açık biçimde ortaya koymaktadır. Rivayete göre Rasûlullah (s.a.v.), İbn Mes‘ûd’dan Kur’ân okumasını istemiş; İbn Mes‘ûd ise, Kur’ân kendisine indirilmişken onu kendisine okumasının uygun olup olmadığını hayretle sormuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.), Kur’ân’ı başkasından dinlemeyi sevdiğini ifade etmiş ve Nisâ Sûresi’nin okunmasını istemiştir. Tilâvet sırasında, *“Her ümmete bir şahit getirdiğimiz ve seni de bunlara şahit getirdiğimiz vakit durumları nasıl olacak?”*⁴²⁵ meâlindeki âyete gelindiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) *“Dur!”* buyurmuş; İbn Mes‘ûd durup Rasûlullah’a baktığında, O’nun mübarek gözlerinden yaşlar aktığını görmüştür. Aynı âyetin başka bir vesileyle okunması esnasında da benzer bir manzara yaşanmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.), bir kayanın üzerine oturmuş; yanında İbn Mes‘ûd ve Muâz bulunmaktayken bir okuyucuya Kur’ân okumasını emretmiştir. Okuyucu Nisâ Sûresi’nin 41. âyetine ulaştığında Hz. Peygamber (s.a.v.), çenesi titreyinceye kadar hıçkırarak ağlamış ve ardından, *“Rabbim!*

⁴²³ el-İsrâ 17/107, 109.

⁴²⁴ İbn Mâce, *İkâmetü’s-Salât*, 176.

⁴²⁵ en-Nisâ 4/41.

Bunlara şahitlik ettim; görmediklerime nasıl şahitlik edeyim?” buyurmuştur.⁴²⁶ Bu rivayetler, de Kur’ân’ın anlamı idrak edildiğinde kalbi derinden etkileyen, sorumluluk bilincini ve uhrevî muhasebeyi harekete geçiren ilâhî bir hitap olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber’in Kur’ân tilâveti karşısındaki bu yoğun duygusal tepkisi, Kur’ân’ın güzel ve anlamına nüfuz edilerek okunmasının insan ruhunda nasıl derin bir tesir bıraktığının en güçlü örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Tecvid ve tertîl kurallarına uygun yapılan güzel tilâvet, ayetlerin anlam dünyasını daha güçlü hissettirdiği için bu duygusal boşalımı artırmaktadır. Bununla ilgili ilk defa Kur’ân dinleyen bir kişinin tilavetten etkilenip, gönlünün yumuşamasını, gözyaşları içinde duygulu anlar yaşadığını aktarmaktadır.⁴²⁷

Kur’ân tilâvetinin ağlatıcı etkisine dair yaşanmış hikâyeler ve anekdotlara baktığımızda İslam tarihinden günümüze kadar Kur’ân tilâvetinin insan psikolojisi üzerindeki derin etkisine dair çok sayıda yaşanmış örnek nakledilmiştir. Sahâbe neslinden itibaren Kur’ân okurken bayılan, ağlamaktan hastalanan ya da hayatının yönünü tamamen değiştiren kimselere dair rivayetler bulunmaktadır. Hz. Ömer’in (r.a.) Müslüman oluşuna vesile olan hadise, Kur’ân’ın bu dönüştürücü gücünün en çarpıcı örneklerinden biridir. Kız kardeşinin evinde okunan Tâhâ Sûresi’ni dinlediğinde, ayetlerin hem manası hem de ahengi karşısında kalbi yumuşamış; bu duygusal kırılma onun imanına kapı aralamıştır. Hz. Ömer’in (r.a.) Kur’ân tilâveti esnasındaki hâli, Kur’ân’ın insan ruhu üzerindeki derin etkisini gösteren dikkat çekici örneklerden biridir. Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer (r.a.), bir sabah namazında Yusuf Sûresi’ni okurken ağlamış, öyle ki ağlama sesi arka saflardan işitilmiş, gözyaşları sakallarına ve köprücük kemiklerine kadar ulaşmıştır. Bu durum, Kur’ân’ın anlam dünyasıyla kurulan güçlü bağın, kalpte derin bir duygusal yoğunluk meydana getirdiğini göstermektedir. Hz. Ömer’in (r.a.) bu hâli, Kur’ân tilâvetinin yalnızca lafzî bir okuma olmadığını; iman, tefekkür ve kalbî derinlikle birleştiğinde insan psikolojisi üzerinde güçlü bir etki oluşturduğunu ortaya koymaktadır.⁴²⁸ Güzel tilâvetle okunan ayetler, bireyin yalnızca zihnine değil, doğrudan kalbine hitap etmektedir. Bu etki ise gözyaşıyla dışa vurulan bir rahatlama hâlini doğurmaktadır. Burada yalnızca metnin içeriği değil, okuyuşun tesiri belirleyici olmuştur. Benzer şekilde, Hasan-ı Basrî’nin Kur’ân tilâveti sırasında sık sık ağladığı ve “Bu ayetler, kalbi diri olanlar içindir” dediği rivayet edilmektedir. İmam Nevevî, Kur’ân tilâvetinde ağlamanın kalbin hayatta olduğunun bir göstergesi olduğunu ifade eder. İbn Hacer

⁴²⁶ Buhârî, *Fezâilü'l-Kur’ân*, 33; Müslim, *Müsâfirin*, 247.

⁴²⁷ Müslüman Olan Yabancılar (2015). İslam’ı Seçen Bilal Nicholas Los | Kur'an-ı Kerim'i Dinlerken Hüngür Hüngür Ağladım; [Erişim: 12.11.2025 <https://www.youtube.com/watch?v=avN42NL1Pr4>]; (0:43;02:16).

⁴²⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 170; Beyhakî, *Şu‘abü'l-İmân*, II, 478.

el-Askalânî (ö. 852/1449), insanların ezgi ve makamla okunan Kur'ân tilâvetine, düz ve monoton okumaya kıyasla daha fazla rağbet gösterdiklerini ifade etmektedir. Ona göre bu tür tilâvet, kalbin yumuşamasına ve gözyaşı dökülmesine daha fazla katkı sunmaktadır;⁴²⁹ böylece Kur'ân'ın mânevî tesiri dinleyici üzerinde daha derin bir şekilde hissedilmektedir. Bu bağlamda Kur'ân tilâvetinin birey üzerindeki duygusal ve psikolojik etkisi, kişisel tecrübelerle dayanan gözlemlerle de desteklenmektedir. “Kur'ân tilâveti esnasında benimde yaşadığım kısa bir anekdot: Kur'ân tilâvetine çok dikkat eden ve güzel okumak için gayret gösteren biri olarak; Bursa Ulu Camii'nde eda edilen bir akşam namazı esnasında, imamın makamına ve tilâvet adabına riayet ederek okuduğu Kur'ân, bende ve dinleyicilerde derin bir mânevî tesir meydana getirmiştir. O gün akşam namazını kılarken farklı bir ses, güzel makam yapan, insanın ruhuna işleyen tilâvet başlamasıyla; benimde gözyaşlarım namaz bitene kadar sürdü ve beni çok etkilemişti. Sanki o güne kadar güzel bir tilâvet duymamıştım. Tilâvetin ses tonu, ahengi ve ruhla kurduğu bağ neticesinde, namaz süresince yoğun bir duygusal etki oluşmuş ve bu etki gözyaşlarıyla dışa yansımıştır.”⁴³⁰ Bu tecrübe, güzel ve usûlüne uygun Kur'ân tilâvetinin insan ruhunda arınma, sükûnet ve mânevî yakınlık hissi oluşturduğunu açıkça göstermektedir. Ayrıca bu tür tilâvetlerin yalnızca ibadet mekânlarıyla sınırlı kalmayıp, böyle tilâvet eden imamların her camide, okulda, kamuda, toplumun her kesiminde yaygınlaşmasının, bireysel ve toplumsal mânevî iyilik hâline katkı sağlayacağı kanaatini güçlendirmektedir.

Günümüzde yapılan nitel araştırmalarda da daha öncede belirtildiği üzere, Kur'ân tilâvetine düzenli olarak devam eden bireylerin, özellikle zor yaşam dönemlerinde (yas, hastalık, yalnızlık, travma) tilâvet sırasında ağladıklarını; ancak bu ağlamanın ardından hafifleme, ferahlama ve iç huzur hissettiklerini dile getirdikleri görülmektedir. Katılımcılar, Kur'ân okurken yüklerinin hafiflediğini, içlerindeki sıkışmanın çözüldüğünü ve yalnız olmadıklarını derinden hissettiklerini ifade etmektedir. Bu noktada Kur'ân'ın şu ayeti, yaşanan tecrübeleri anlamlandırmaktadır: “*De ki: Allah'a hamdolsun! O'nun kullarına karşı çok merhametli ve çok bağışlayıcı olduğunu bilmezler mi?*”⁴³¹ Güzel tilâvetle okunan Kur'ân, bireyin Allah'ın merhametiyle karşı karşıya olduğunu hissetmesini sağlamaktadır. Bu farkındalık, gözyaşıyla birlikte gelen bir psikolojik rahatlama üretmektedir. Netice itibarıyla Kur'ân'ın güzel tilâveti, insan psikolojisinde yalnızca bilişsel bir etki oluşturmakla kalmamaktadır; aynı zamanda duygusal boşalım sağlayarak ruhu arındıran, kalbi yumuşatan

⁴²⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî şerhu Şahihi'l-Buhârî*, 9/72.

⁴³⁰ Kişisel tecrübe 20.07.2024.

⁴³¹ el-İsrâ 17/100.

ve bireyi içsel bir dengeye kavuşturan güçlü bir manevî terapi işlevi görmektedir. Günümüzde Kur'ân tilâvetine gösterilmesi gereken özenin giderek azaldığı görülmektedir. Tecvid, talim ve makam kurallarına riayet edilmeden yapılan okumalar, çoğu zaman ne tilâvet eden ne de dinleyen üzerinde derin bir mânevî etki bırakmaktadır. Oysa bu tezde ele alındığı üzere, usûlüne uygun ve estetik bir şekilde icra edilen Kur'ân tilâveti karşısında gözyaşı dökülmesi, ruhun etkilenmesi ve kalpte huzur hâlinin oluşması gibi vb. yaygın biçimde gözlemlenen psikolojik bir durumdur. Bu etki, yalnızca duygusal bir tepki değil; aynı zamanda kalbin mânevî canlılığının ve Kur'ân'la kurulan derin ilişkinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla Kur'ân'ın güzel tilâveti karşısında dökülen gözyaşı, insanın iç dünyasında meydana gelen mânevî uyanışın ve kalbî diriliğin somut bir yansıması olarak anlam kazanmaktadır.

4. 5. Güzel Tilâvetin Namaz ve Toplumsal Psikoloji Üzerindeki Etkisi

Namaz, İslâm dininde, insanın zihnini, kalbini ve duygularını eş zamanlı olarak kuşatan bütüncül bir ibadet biçimidir. Bu ibadetin merkezinde yer alan Kur'ân tilâvetinin tecvid ve tertîl kurallarına uygun, bilinçli ve güzel bir şekilde icra edilmesi, namazın psikolojik etkisini derinleştiren temel unsurlardan biridir. Zira namazda okunan ayetlerin estetik ve ahenkli yapısı, bireyin dikkatini dağınık düşüncelerden uzaklaştırarak ibadetin anlam boyutuna yoğunlaşmasını sağlamaktadır. Namazda okunan Kur'ân sûrelerinin tilâvetinde asıl olan; acele etmeden, tane tane, her harfin ve her kelimenin hakkını vererek, hissederek ve yaşayarak kırâat etmektir. Zira Kur'ân, müminler için Allah'ın bir ziyafetidir. Bu ilâhî ziyafetten hakkıyla istifade edebilmek ise ancak sindire sindire, kalp ve beden bütünlüğü içinde yapılan bir tilâvetle mümkündür. Kur'ân'ın bu yüce değeri, bizzat kendi beyanıyla da ortaya konulmuştur: *“Şüphesiz o, aziz bir Kitap'tır. Ona ne önünden ne de ardından bâtil gelemez. O, hüküm ve hikmet sahibi, her türlü övgüye lâyık Allah tarafından indirilmiştir.”*⁴³² Ayrıca Kur'ân, *“sözlerin en güzeli”* olarak nitelendirilmiştir.⁴³³ Bu sebeple namazda okunan âyetler, kalbi diri tutan, ruhu besleyen ve insanı Rabbine yaklaştıran bir tecrübe olarak görülmelidir. Tecvid, tertil ve huşû ile yapılan tilâvet, hem okuyan hem de dinleyen üzerinde derin bir tesir bırakarak namazın manevî iklimini güçlendirmektedir. Ayrıca gece namazlarını için ise ayette; *“Gerçekten gece kıyama, tam bir uyumla sağlam bir kırâate daha elverişlidir.”*⁴³⁴ Kur'ân-ı Kerîm, gece vaktinin Kur'ân'ı huşû içinde okumaya, üzerinde derinlemesine tefekkür etmeye ve manasını idrak etmeye en elverişli zaman dilimi

⁴³² Fussilet 41/41-42.

⁴³³ ez-Zümer 39/23.

⁴³⁴ el-Müzzemmil 73/6.

olduğunu açıkça beyan etmektedir. Nitekim ilk nesiller, herkesin uykuya daldığı, zihnin en berrak ve kalbin en uyanık olduğu bu sessiz ve riyasız vakitlerde uzun uzun Kur'ân okuyarak 'gece neşesini' yaşamışlardır. Gece vakti, bu uyumun en kolay sağlandığı zaman dilimidir; zira kul ile Allah arasına dünyevî meşguliyetler giremez. Böylece dilin okuduğunu kalp de tasdik eder, söylenen sözler gönülde yankılanmaktadır. Bu vakitte Kur'ân, sakin bir zihin ve huşû dolu bir kalple okunur; âyetler üzerinde düşünme ve manayı içselleştirme imkânı artmaktadır. Bu yönüyle gece tilâveti, Kur'ân'ın insanın kalp ve idrak dünyasında en derin tesiri bıraktığı zaman dilimi olarak öne çıkmaktadır.⁴³⁵ Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde, namaz esnasında güzel tilâvetle okunan Kur'ân ayetleri, bireyin zihinsel odaklanma kapasitesini artırmakta ve içsel farkındalık hâli oluşturmaktadır. Bu durum, sinir sisteminde gevşeme tepkisini tetikleyerek stres hormonlarının azalmasına ve ruhsal dinginliğin artmasına katkı sağlamaktadır. Huşû içinde kılınan namaz, bireyin öfke, kaygı ve içsel gerginlik gibi olumsuz duygularını düzenlemesine yardımcı olan doğal bir psikolojik denge mekanizması işlevi görmektedir. Nitekim Kur'ân'da müminlerin kurtuluşa ermesinin, namazlarında huşû sahibi olmalarına bağlanması⁴³⁶ namazın yalnızca şekilsel değil, derin bir ruhsal yoğunlukla eda edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Kalplerine iman ve Kur'ân sevgisi yerleşmiş kimselerin hâli de bu şekilde tezahür eder. Bu kişiler, namaz esnasında Allah'ın birliğini ve kudretini ortaya koyan ayetler tilâvet edildiğinde ya da bu ayetler zikredildiğinde derin bir iç yöneliş yaşarlar; secdeye kapanır, huşû içinde ağlarlar. Nitekim şu ayette de; Allah'ın ayetlerinin mümin kalpler üzerinde güçlü ve derin bir tesir bıraktığı açıkça ifade edilmektedir.⁴³⁷ Bu durum, Kur'ân'ın yalnızca işitilen sade metin değildir; Kur'ân'ın kalbe nüfuz eden ilahî bir hitap olduğunu göstermektedir. İlahî sözü okuduğunun ya da dinlediğinin bilincinde olmak, kalpte huşû hâlinin oluşmasını ve derin bir dinî tecrübenin yaşanmasını mümkün kılmaktadır. Kalpte yaşanan bu dinî tecrübenin en belirgin dışa vurumu ise gözlerden dökülen yaşlardır. Zira gözyaşı, kalbin ilahî hitap karşısında yumuşadığının ve etkilenmiş olduğunun tabîî bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, gerçek anlamda Kur'ân okuma ve dinleme ancak kalpte huşû, gözlerde ise yaş ile tamamlanan bir süreçtir. Bu özellik, Kur'ân tilâveti ile herhangi bir metnin okunması arasındaki temel farkı da

⁴³⁵ A. Yıldız (2012), *Kur'ân'ı Nasıl Okudular?*, Pınar Yayınları, İstanbul, s.129,130.

⁴³⁶ el-Mü'minûn 23/1,2.

⁴³⁷ Meryem 19/58.

ortaya koymaktadır. Kur'ân, insanın duygu dünyasını, kalbini ve ruhunu derinden etkileyen ilahî bir kelâmdır.⁴³⁸

Modern psikoloji açısından bakıldığında da ağlama olgusu, yoğun duygusal etkilenmenin ve içsel arınmanın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle Kur'ân tilâveti sırasında yaşanan huşû ve gözyaşı, hem dinî hem de psikolojik açıdan anlamlı ve bütüncül bir tecrübe alanı sunmaktadır. Kur'ân tilâvetinde harflerin mahreçlerinin düzgün telaffuzu ve tecvîd esaslarına riayet, sadece ibadetî bir gereklilik değil; namaz gibi mânevî atmosferin korunması açısından da önemli bir unsurdur.

Tecvid ve tertîl ile icra edilen tilâvet, harflerin doğru noktadan çıkmasını sağlar, kelime yapısını ve anlam derinliğini korur. Bu da, okuyan ve dinleyen üzerinde güçlü bir psikolojik ve duygusal etki meydana getirir. Çünkü Kur'ân'ı bilinçli ve estetik bir sesle okumak, zihin, kalp ve beden arasında bir uyum oluşturur; bu uyum ise namazın huşû, huzur ve bazen gözyaşına kadar yansıyan derin tecrübelerine zemin hazırlar. Bu tür bir tilâvet, sıradan yapılan okumadan çok daha farklıdır; dilin ve kalbin birlikte aktif olduğu bütüncül bir deneyimdir. Modern araştırmalar da Kur'ân tilâvetinin psikolojik etkilerine dikkat çekmektedir. Örneğin bir çalışmada tilâvet ve namaz gibi ibadetlerin stres düzeyini azalttığı, anksiyete ve kaygıyı düşürdüğü ve iç huzur hissini artırdığı ortaya konmuştur.

Ayrıca Kur'ân icrasının alfa beyin dalgalarını uyararak sakinlik sağladığı ve sinir sistemi üzerinde yatıştırıcı bir etki verdiği yönünde bulgular da mevcuttur. Bu tür bilimsel araştırmalar, kişisel tecrübelerle örtüşen bir gerçeğe işaret etmektedir: sıradan, aceleye getirilmiş ve sadece kelimenin bazılarını söylemekle sınırlı kalan okumalar, Kur'ân'ın derin tesirini açığa çıkarmakta yetersiz kalır. Buna karşılık, tecvid ve tertîl kurallarına uygun, harflerin mahreç ve sıfatlarına dikkat ederek yapılan tilâvet; namazda huşû, içsel huzur, duygusal yoğunlaşma ve bazen gözyaşı gibi tezahürleri destekleyen bir ortam oluşturmaktadır

Kur'ân tilâveti, bireysel bir ibadet olmanın ötesinde, İslam toplumlarında ortak hafızayı, manevî iklimi ve cemaat bilincini inşa eden temel pratiklerden biridir. Bu yönüyle tilâvet, özellikle teravîh namazları, Ramazan mukabeleleri, hatim programları ve cenaze merasimleri gibi kolektif ibadetlerde yalnızca okuyanı değil, dinleyen topluluğun tamamını etkileyen bir mânevî faaliyete dönüşmektedir. Bu nedenle Kur'ân'ın bu tür toplu ortamlarda tecvid kurallarına uygun, mahreçleri düzgün ve anlam bilinciyle okunması, ibadetin ruhunu

⁴³⁸ el-Kurtubî, XI/81; Hicâzî, II/460; ez-Zuhaylî, XVI/128; Muhammed Ali es-Sâbûnî, Safvetü't Tef'âsîr, Dâ ru'l-Fikr, Beyrut, tsz. 11/221; akt: A. Kasapoğlu (2015). "Ağlama Olgusu" Modern Psikoloji Ve Kur'an Eksenli Bir Yaklaşım, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar, 6 (1) s.29, 30.

muhafaza etmek açısından hayati bir öneme sahiptir. Bu minvalde her vakit namazların ve namaz rekâtlarının da makamlara uygun şekilde kılınması; namaz bilincinin gönüllerde daha çok yer almasına, ruhu arındırıp gözyaşlarının akmasına sebep olabilmektedir. Ramazan ayı ve teravîh namazları, Kur'ân tilâvetinin toplumsal boyutunun en yoğun şekilde hissedildiği zaman dilimleridir. Teravîhlerde güzel ve tertîl üzere yapılan tilâvet, cemaatin namazla kurduğu bağı güçlendirirken; hızlı, özensiz veya yanlış telaffuzlarla yapılan okuyuşlar, ibadetin huşû atmosferini zedeleyebilmektedir. Bu tilavetle kılınan namaz sadece şekilde kalıp gönüllere işlememektedir. Nitekim Ramazan ayında Kur'ân'ın 'dinlenen bir kitap' hâline gelmesi, cemaatin duygu dünyasında ortak bir manevî yükseliş meydana getirmektedir; düzgün tilâvet bu yükselişi besleyen en önemli unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Bu minvalde her din görevlileri, Kur'ân tilavet icra ederken cemaatin ruhuna hitap etmelidir. Ayrıca inan ve tilavet icra eden kişi, Kur'ân'ın ölçülerinin gerektiği şekilde okunmalıdır. Hem kendinde hem de dinleyenlerde oluşturacağı atmosfer; huzurun ve lezzetin en güzel kapısını açmış olacaktır. Mukabele ve hatim gelenekleri de Kur'ân tilâvetinin toplumsal aktarım fonksiyonunu açıkça ortaya koyar. Mukabele, nesiller arası tilâvet üslubunun, telaffuz hassasiyetinin ve Kur'ân'a saygı bilincinin aktarıldığı bir eğitim pratiğidir. Bu bağlamda düzgün okuma, hem okuyan için bir sorumluluk hem de dinleyenler için eğitici bir model işlevi görmektedir. Özellikle camilerde ve cemaatle yapılan mukabelelerde, kârînin okuyuşu, dinleyicilerin Kur'ân algısını doğrudan şekillendirmektedir. Cenaze ve taziye merasimlerinde yapılan Kur'ân tilâveti ise toplumun acı, ölüm ve fanilik bilinciyle yüzleştiği en hassas anlara eşlik eder. Bu gibi durumlarda Kur'ân'ın sakin, vakur ve manaya uygun bir üslupla okunması; dinleyenlerin teselli bulmasına, sabır duygusunun güçlenmesine ve ilahî mesaja yönelmesine katkı sağlar. Özellikle yanlış telaffuzlar veya aceleci okuyuşlar, bu hassas atmosferi zedeleyebileceği gibi Kur'ân'ın teselli edici yönünün yeterince hissedilmesini de engelleyebilir. Sonuç olarak Kur'ân tilâvetinde düzgün okuma, yalnızca bireysel ibadet bilinciyle değil; toplumsal sorumluluk, ortak manevî atmosferi koruma ve cemaatin ruh dünyasını inşa etme bilinciyle ele alınmalıdır. Teravîhlerden cenazelere kadar uzanan bu geniş ibadet alanında, Kur'ân'ın hakkıyla okunması; huşûyu, huzuru ve manevî derinliği bireysel sınırların ötesine taşıyarak topluma mal eden temel bir unsurdur.

Nikâh, cenaze, terâvîh gibi namaz meclislerinde gözlemlenen tilâvet örnekleri bu durumu somutlaştırmaktadır. Örneğin bir cemaatte makamlı ve tecvîdli tilâvet sonrası bazı

kişiler huşû içinde ağlamış, derin bir sükûnet yaşadıklarını ifade etmişlerdir.⁴³⁹ Başka bir örnekte bir imamın hoş nağmelerle tilâveti sonrasında cemaatte artan namaz motivasyonu ve manevi huzur dikkat çekmiştir. Bu gibi yaşanmışlıklar, Kur'ân tilâvetinin sadece zihinsel bir okuma olmadığı; kalp, duygu ve huşû ile birlikte bütüncül bir mânevî deneyim sunduğunu göstermektedir.

Güzel tilâvetle icra edilen namaz, bireyin sabır, tevazu ve öz denetim gibi kişilik özelliklerini pekiştirirken; sinir sistemi üzerinde yatıştırıcı bir etki oluşturarak ruhsal dengeyi desteklemektedir. Bu bağlamda namaz ve diğer ibadetlerde Kur'ân'ın estetik ve bilinçli tilâveti, insan psikolojisini onaran, içsel huzuru artıran ve bireyi manevi olarak güçlendiren etkili başa çıkma mekanizmalarından biri olarak değerlendirilebilir. Kur'ân'ın ses, anlam ve ritim boyutlarının ibadet içinde birleşmesi, insanın hem zihinsel hem de duygusal dünyasında kalıcı bir sükûnet ve güven hâli meydana getirmektedir.

Öyle ki Kur'ân kapısına gelen herkesi; anlam arayanı, dinleyeni, düşüneni ve sadece yönelmek isteyenleri dahi müşfik bir dille karşılar. Kur'ân, bir seçkinler için değildir; insanın hâline, arayışına ve kırılma durumuna temas eden ilahî bir rehberdir. Bu yönüyle yalnızca toplulukları değil, tek başına kalan insanı da kuşatır. Nitekim Hâris el-Muhâsibî'nin ifade ettiği gibi, insan Kur'ân'daki anlamlara yöneldikçe yalnızlığını azaltır; kelâm-ı ilâhî, onun için konuşan, dinleyen ve teselli eden bir muhataba dönüştürür.⁴⁴⁰ Kur'ân tilâveti sırasında yaşanan huşû, sükûnet ve zaman zaman gözyaşı, basit bir duygulanımdan ibaret değildir. Bu hâller, insanın okuduğunu ve dinlediğini bilerek, farkında olarak ilahî sözle kurduğu bağın doğal bir yansımasıdır. Güzel ve usulüne uygun yapılan tilâvet, kalbi toparlar, dikkati derinleştirir ve insanı kendi iç dünyasıyla yüzleştirir. Böyle bir tecrübe, bireyin yalnızlığını hafifletirken; cemaatle icra edildiğinde ortak bir manevî atmosfer meydana getirir.

Sonuç olarak Kur'ân, insanı inşa eden, iç dünyasını onaran ve toplumsal birlikteliği besleyen canlı bir hitaptır. Tilâvet ise bu hitabın kalplere nüfuz ettiği en güçlü yoldur. İnsan, Kur'ân'ı anlayarak, hissederek ve özenle okuduğunda; hem kendi ruhunda bir denge kurar hem de içinde bulunduğu topluma manevî bir derinlik kazandırır.

⁴³⁹ Kişisel gözlem. 28.07.20025.

⁴⁴⁰ M. Atalay (2012). *Kur'an'a Psikoloji ile Bakmak Hz. Yusuf ve Hz. Musa Kıssaları Örneği*, İz Yayıncılık, İstanbul, s.35, akt: Hâris el-Muhâsibî, el-Akl ve Fehmü'l- Kur'ân: Aklın Mahiyeti ve Kur'ân'ın Anlaşılması, tahkik: Hüseyin el- Kuvvetli, çev. Veysel Akdoğan (2006), İşaret Yayınları, İstanbul, s.263.

4. 6. Kur'ân Tilâvetinin Anekdotlar Bağlamında Psikolojik Etkileri

Kur'ân'ı güzel okumanın insan psikolojisi üzerindeki etkileri tarih boyunca aktarılan yaşanmış tecrübelerle açıkça gözlemlenmiştir. İslâm tarihinde birçok âlim, sûfi ve sıradan müminin hatta gayr-i müslimin bile Kur'ân tilâvetiyle yaşadığı derin psikolojik dönüşümler kaynaklarda yer almaktadır. Öyle ki Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Dâvûd'a (a.s.) verilen güzel ses ve bu sesin kâinattaki yansımaları dikkat çekici bir şekilde tasvir edilmektedir. Nitekim dağların ve kuşların onunla birlikte tesbih ettiği bildirilmektedir.⁴⁴¹ Bu ayetlerde, ilâhî kelâmın ve güzel sesle icra edilen tesbih ve tilâvetin yalnızca insan üzerinde değil, bütün varlık âlemi üzerinde derin bir etki meydana getirdiğini göstermektedir. Kur'ân'ın sesle ve ahenkle bulunduğu bu zemin, güzel tilâvetin insan psikolojisi üzerindeki tesirini anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Hz. Ömer'in (r.a.) Tâhâ Sûresi'ni işittikten sonra yaşadığı ani içsel kırılma ve yön değişimi, Kur'ân'ın psikolojik etkisine dair en çarpıcı tarihsel örneklerden biridir. Günümüz bağlamında da gerek hapisanelerde gerek hastanelerde gerekse ağır travmalar yaşayan bireyler üzerinde yapılan gözlemler, düzenli Kur'ân dinleyen veya okuyan kişilerin daha sakin, umutlu ve dayanıklı bir ruh hâline kavuştuğunu ortaya koymaktadır. Hafızlık eğitimi almış bireylerin zihinsel açıklık, dikkat artışı ve stresle başa çıkma becerilerindeki gelişmeler de bu yaşanmışlıkların çağdaş yansımalarıdır. Anne karnındaki bebeğe ninni gibi gelen Kur'ân sesi, çocuklukta güven duygusunu pekiştiren bir zemin oluşturmaktadır; yetişkinlikte sığınak, yaşlılıkta ise yalnızlığa karşı şefkatli bir dost hâline gelmektedir. Bu süreklilik, Kur'ân'ın insan hayatının her evresinde yalnızlık içinde olmadığını ve sükûnet kaynağı olduğunu göstermektedir. Kur'ân tilâvetinin, özellikle tecvîd ve mûsikî kaidelerine uygun icra edildiğinde, dinleyici üzerinde güçlü bir psikolojik ve duygusal etki oluşturduğunu göstermektedir.

Kur'ân tilâvetinin, duygu, bilinç, niyet ve maneviyatla bütünleştiğinde insanın psikolojisinde, ibadet şevki ve ruh hâli üzerinde; derin izler bırakan bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Tilâvetteki edâ, makam, tertîl ve ihlâs; tesirin derecesini belirleyen temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in nağmeli ve anlam merkezli tilâveti kulağa ulaştığında, insan kalbi bütün saflığıyla bu ilahî hitaba yönelir; ondan derin bir lezzet ve manevî bir haz duyar. Tilâvet ilerledikçe kalpte önce bir yumuşama ve ferahlık hâli meydana gelir, ardından mehâbet ve haşyet duygusu belirginleşir. Bazı âyetler işitildiği anda sevinç,

⁴⁴¹ el-Enbiyâ 21/79; Nûr 24/41; Sebe' 34/10; Sâd 38/41.

huzur ve içsel bir genişlik meydana getirirken; bazı âyetler ise korku, ürperti ve derin bir sorumluluk bilinci oluşturarak kalbi titretirir. Bu etkiler yalnızca müminlere mahsus olmayıp, Kur'ân'la muhatap olan birçok gayr-i müslim tarafından da açıkça ifade edilmiştir. Kur'ân'ın insan kalbi üzerindeki bu derin tesiri, bizzat Kur'ân âyetleriyle de vurgulanmaktadır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Eğer biz bu Kur'ân'ı bir dağın üzerine indirseydik, Allah korkusundan onun baş eğerek parçalandığını görürdün.”*⁴⁴² Yine vurgulaması gereken ayette, Kur'ân'ın psikolojik ve duygusal etkisi son derece çarpıcı bir şekilde tasvir edilmektedir: *“Allah, sözlerin en güzelini, birbirine benzer ve tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların derileri ondan ürperir; sonra derileri ve kalpleri Allah'ı anmakla yumuşar ve huzura kavuşur.”*⁴⁴³ Bu âyetler, Kur'ân'ın yalnızca bilişsel bir hitap olmadığını; insanın duygu dünyasına, kalbine ve ruhuna doğrudan tesir eden ilahî bir kelâm olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bir anekdotta; Kur'ân tilâvetinin dönüştürücü etkisini bizzat tecrübe ederek Müslüman olan akademisyenlerden biri olan Jeffrey Lang, Kur'ân'ın bu gücünü şu sözlerle ifade etmektedir: Kur'ân'ın derin tesirini Müslüman olmayan birinin hissedebileceğini, aksine birçok insanın Kur'ân'ın ruha etkileyici yönüyle karşılaştıktan sonra İslâm'ı benimsediğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde, İslâm üzerine akademik çalışmalar yürüten birçok gayr-i müslim araştırmacı da Kur'ân'ın benzersiz etkisine dikkat çekmektedir.⁴⁴⁴ Arap dili uzmanı ve Kur'ân'ın İngilizceye yapılan en nitelikli tercümelerinden birine imza atan Arthur J. Arberry, hayatının zor bir döneminde Kur'ân tilâvetinin kendisi üzerinde nasıl destekleyici ve sakinleştirici bir etki oluşturduğunu dile getirmekte; Arapça Kur'ân dinlemenin kendi kalp atışlarını dinlemeye benzediğini ifade etmektedir. Gayr-i müslim bir yazar olan Frederick Denny ise Kur'ân'ı okuma sürecinde okuyucunun zaman zaman esrarengiz ve ürpertici bir hâl yaşadığını, hatta bu tecrübenin kimi anlarda son derece sarsıcı olabildiğini belirtmektedir. Ona göre okuyucu, Kur'ân'ı okuduğu hissinden ziyade, Kur'ân'ın kendisini okuduğu duygusuna kapılmaktadır.⁴⁴⁵ Bütün bu değerlendirmeler, Kur'ân

⁴⁴² el-Haşr, 59/21.

⁴⁴³ ez-Zümer, 39/23.

⁴⁴⁴ A. Atâ (1984). *Azametü'l-Kur'ân*, Beyrut, s. 87; akt: M. Kaya (2021). *Kur'an'ın İnsan Üzerine Etkileri*, İslam & İhsan, Ebedi Yol Haritası İslam, Erkam Yayınları, [Erişim: 28.12.2025, <https://www.islamveihsan.com/kuranin-insana-etkileri.html>].

⁴⁴⁵ Jeffrey Lang (2004). *Melekler de Sorar*, terc. S. Levin İçten, İstanbul, s.190; Frederick Denny (1987). *İslam*, New York: Harper & Row Pubirshers, s. 88; akt: M. Kaya (2021). *Kur'an'ın İnsan Üzerine Etkileri*, İslam & İhsan, Ebedi Yol Haritası İslam, Erkam Yayınları, [Erişim: 28.12.2025, <https://www.islamveihsan.com/kuranin-insana-etkileri.html>].

tilâvetinin insan psikolojisini derinden etkileyen, kalbi dönüştüren ve ruhu inşa eden ilahî bir tecrübe alanı sunduğunu göstermektedir.

Güzel tilâvet, tecvid kurallarına riayet edilerek, talim ve makam bilgisiyle icra edildiğinde, dinleyenin kalbinde derin bir duygusal karşılık bulmaktadır. Bu tür bir okuyuş, sadece zihinsel bir anlama faaliyeti değil; aynı zamanda kalbe, duygu dünyasına ve ruh hâline hitap eden bütüncül bir tecrübe oluşturmaktadır. Kur'ân tilâveti esnasında kalbin yumuşaması, huşû hâlinin artması ve gözyaşlarının dökülmesi, bu psikolojik ve mânevî etkileşimin en belirgin göstergeleri arasında yer almaktadır. Bu etki, yalnızca dinleyiciyle sınırlı kalmamakta; tilâveti icra eden kişide de derin bir sorumluluk, içsel yoğunlaşma ve mânevî haz meydana getirmektedir. Sahabe uygulamalarında bu etkiye dair çarpıcı örnekler görülmektedir. Hz. Ömer'in (r.a.) sabah namazında Yûsuf sûresini okurken ağladığı, hatta arka saflardaki cemaatin onun hıçkırıklarını işittiği rivayet edilmektedir. Bu rivayet, Kur'ân tilâvetinin sadece anlamıyla değil, okuyuş tarzı ve içtenliğiyle de insanın ruh dünyasında derin izler bıraktığını göstermektedir. Sahabenin Kur'ân karşısındaki bu duyarlılığı, güzel tilâvetin kalp üzerindeki dönüştürücü gücüne işaret etmektedir. Benzer etkiler, farklı zaman ve mekânlarda yaşanan çağdaş anekdotlarda da açıkça görülmektedir.

Bir başka anekdotta ise; sosyal deney ve kültürlerarası etki açısından; Kur'ân tilâvetinin evrensel etkisini ortaya koyan dikkat çekici bir başka gözlem yapılmış; deney kapsamında farklı kültür ve inançlara mensup turistlerle gerçekleştirilmiştir. Bu deneyde, herhangi bir dinî açıklama yapılmaksızın turistlere Kur'ân tilâveti dinletilmiş; katılımcılardan yalnızca dinledikleri sesin kendilerinde uyandırdığı hisleri ifade etmeleri istenmiştir. Deney sonucunda, katılımcıların önemli bir kısmı dinledikleri tilâvetten “etkilendiklerini”, “sakinleştiklerini”, “içsel bir huzur hissettiklerini” ve “anlamını bilmedikleri hâlde sesin kendilerine dokunduğunu” ifade etmişlerdir.⁴⁴⁶ Bu geri bildirimler, Kur'ân tilâvetinin etkisinin yalnızca bilişsel ve inanç temelli bir düzlemle sınırlı olmadığını; ses, ritim, makam ve ölçülü okuyuş aracılığıyla insanın duygusal ve psikolojik dünyasına doğrudan temas ettiğini göstermektedir. Anlam bilgisine sahip olunmadan dahi hissedilen bu etki, Kur'ân tilâvetinin evrensel bir ses dili sunduğunu ve insan fitratına hitap eden estetik bir yapı taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle tilâvet, kültürler ve inançlar üstü bir etki alanı

⁴⁴⁶ Mesken (2019). İspanyol Genç Kur'an'daki Bilimsel Mucizeyi Duyunca Ne Yaptı? Turistlere Kur'an Dinlettik Sosyal Deney, Ayasofya, [Erişim: 28.12.2025, <https://www.youtube.com/watch?v=cJgc7E-j-90>].

oluşturarak, Kur'ân'ın "kalplere şifa" olma vasfını somut bir sosyal deney üzerinden görünür kılmaktadır.

Kur'ân tilâvetinin terapötik etkisini ortaya koyan çarpıcı örneklerden biri, 1965 yılında Rabat Üniversitesi Hastanesi'nde kaydedilmiştir. Hastanede yatan, yoğun kaygı ve derin bir çöküntü hâli yaşayan genç bir Faslı kadın üzerinde Kur'ân'ın psikolojik iyileştirici etkisi gözlemlenmiştir. Hastaya doğrudan bir tedavi amacıyla değil, başka bir hastaya moral vermek için okunan Âl-i İmrân sûresinin 133–135. ayetleri (Allah'ın affediciliğini ve rahmetini konu edinen ayetler) beklenmedik biçimde bu hastayı derinden etkilemiştir. Ayetleri duyan hasta, kontrol edilemeyen bir gözyaşı hâliyle duygusal bir boşalma yaşamıştır. Bu sürecin ardından, Dr. Habib'in gözetiminde söz konusu ayetler açıklanarak ve bilinçli bir tilâvet eşliğinde okunmaya devam edilmiştir. Tilâvetin devamı sırasında hastada belirgin bir rahatlama, içsel çözülme ve duygusal arınma (katarsis) gözlemlenmiş; kısa süre içerisinde kaygı düzeyinde belirgin bir düşüş meydana gelmiştir. Klinik gözlemler, hastanın bu süreçten sonra hızlı bir iyileşme sürecine girdiğini ortaya koymuştur.⁴⁴⁷

Bu örnek, Kur'ân tilâvetinin yalnızca dinî bir ibadet değil; aynı zamanda insanın duygusal dünyasına doğrudan temas eden, bastırılmış duyguları açığa çıkararak ve psikolojik iyileşmeyi destekleyen güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle affedicilik, umut ve rahmet temalı ayetlerin bilinçli ve estetik bir tilâvetle sunulmasının, bireyin ruhsal yüklerini hafiflettiği ve içsel dengeyi yeniden kurmasına katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Bir başka anekdot; Kur'ân tilâveti ve makamlı sesin insan üzerindeki fizyolojik etkisini ortaya koyan dikkat çekici bir başka anekdot, bir hocamızın dış tedavisi sırasında yaşadığı tecrübedir. Hocamız, dış çekimi için hastanede bulunduğu sırada, ortamda makam eşliğinde dinletilen bir melodinin kendisinde güçlü bir rahatlama hissi oluşturduğunu ifade etmiştir. Tedavi sonrasında bu durumu, "Dinlediğim melodi bana adeta morfin etkisi yaptı. Uzun süren dış çekimini neredeyse hiç hissetmedim." sözleriyle dile getirmiştir.⁴⁴⁸ Bu ifade, sesin ve makamın yalnızca psikolojik değil, aynı zamanda ağrı algısını baskılayan psikofizyolojik bir etkiye sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Özellikle ritmik ve dengeli ses örüntülerinin, bireyin dikkatini ağrı uyarısından uzaklaştırarak parasempatik sinir sistemini aktive ettiği; böylece bedensel rahatlama ve gevşeme sağladığı anlaşılmaktadır. Bu tecrübe, Kur'ân tilâvetinde kullanılan makamlı ve ölçülü okuyuşun da benzer şekilde

⁴⁴⁷ A. Kasapoğlu (1997). *Kur'an'da İman Meselesi*, Yanlızkurt Yayın, İstanbul, s. 94, 96.

⁴⁴⁸ Kişisel görüşme; 23.11.2024.

bireyin ağrı, stres ve korku algısını azaltıcı bir fonksiyon icra edebileceğine dair güçlü bir alan gözlemi sunmaktadır.

Bir anekdot; Kur'ân tilâvetine özen gösteren ve aynı zamanda öğreticilik yapan biri olarak katıldığım bir hatim icra programı sonrasında aldığım geri dönüşler, güzel tilâvetin dinleyici üzerindeki mânevî ve duygusal etkisini somut biçimde ortaya koymuştur. Programın ardından dinleyicilerden biri, “Hocam, o kadar etkili okudunuz ki yüzünüzden sevinç ifade eden âyetleri, hüznün içeren âyetleri ayırt edebildik; tilâvetinizin ruhuma doğrudan tesir ettiğini hissettim. Akşama kadar okusanız, usanmadan dinlerim.” şeklinde duygularını ifade etmiştir. Bir başka katılımcı ise, “Kulaklarımın pası silindi, okuduğunuz Kur'ân kalbime adeta ilaç oldu.” sözleriyle tilâvetin kendisinde bıraktığı etkiyi dile getirmiştir.⁴⁴⁹

Bu geri bildirimler, Kur'ân'ın tecvidine uygun, mahreçleri düzgün ve anlamı taşıyan bir ses estetiğiyle okunmasının; sadece işitsel bir haz değil, aynı zamanda dinleyicinin duygusal hâlini yönlendiren, kalpte karşılık bulan ve mânevî atmosferi derinleştiren bütüncül bir tecrübe sunduğunu göstermektedir. Tilâvet sırasında âyetlerin anlamına uygun ses tonu, vurgu ve makam tercihinin, dinleyicinin metni yalnızca duymakla kalmayıp hissetmesine de imkân tanıdığı bu örnekte açıkça gözlemlenmiştir.

Bu minvalde ayette “*Kur'ân, okuyanın içindekini artırır.*”⁴⁵⁰ Kur'ân-ı Kerîm, muhataplarının inanç düzeyine, niyetine, manevi dertlerine ve içsel yönelişine göre farklı etkilerde bulunabilen ilâhî bir kelâmdır. Kur'ân'ı dinleyen kişide hidayet vesilesi olurken, bir başkasında inkârı ve uzaklaşmayı artırabilir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de örnekleri çok fazla yer almaktadır. Bu ayetlerden biri; “*Biz Kur'an'dan, mü'minler için şifa ve rahmet olacak şeyler indiriyoruz. Zalimlerin ise Kur'an, ancak zararını artırır.*”⁴⁵¹ “*Allah, bir sivrisineği, ondan daha da ötesi bir varlığı örnek olarak vermekten çekinmez. İman edenler onun, Rablerinden (gelen) bir gerçek olduğunu bilirler. Küfre saplananlar ise, “Allah, örnek olarak bununla neyi kastetmiştir?” derler. (Allah) onunla (ondan ders çıkarıp çıkarmamaları ile) birçoklarını saptırır, birçoklarını da doğru yola iletir. Onunla ancak fasıkları saptırır.*”⁴⁵² İşte “Kur'ân onu okuyan, anlayan kişinin iç âlemine göre davranış oluşturduğu veyahut onun derinleşmesine sebep olmaktadır.

⁴⁴⁹ Kişisel görüşme 17.12.2025.

⁴⁵⁰ M. Atalay (2012). *Kur'an'a Psikoloji ile Bakmak Hz. Yusuf ve Hz. Musa Kıssaları Örneği*, İz Yayıncılık, İstanbul, s.29.

⁴⁵¹ el-İsrâ 17/82.

⁴⁵² el-Bakara 2/26.

Sonuç olarak Kur'ân-ı Kerîm'in güzel tilâveti, hem okuyan hem de dinleyen üzerinde güçlü ve kalıcı bir etki bırakmaktadır. Kalbin yumuşaması, gözyaşlarının dökülmesi ve derin bir huzur hâlinin oluşması, insanın mânevî canlılığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Kur'ân karşısında dökülen gözyaşı, kalbin diri, duyarlı ve ilâhî kelâma açık olduğunun bir işareti olarak görülmelidir. Bu yönüyle güzel tilâvet, Kur'ân'ın insan psikolojisi üzerindeki etkisini görünür kılan en önemli vasıtalarından biri olmaya devam etmektedir.

5. BULGULAR

Araştırmamızda Kur'ân'ı güzel okumanın insan psikolojisi üzerindeki etkilerine ilişkin elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırmamız sonucunda elde edilen veriler, Kur'ân tilâvetinin estetik bir bütünlük arz etmesinin insan ruhu üzerinde ölçülebilir ve hissedilebilir etkiler doğurduğunu kanıtlamaktadır. Bu bağlamda Kur'ân tilâvetinin bireysel ve toplumsal düzeyde duygusal durum, huşû algısı, manevî ve maddi atmosfer üzerindeki etkilerine dair ortak tespitler ele alınmıştır.

Bulgular, Kur'ân tilâvetinde harflerin mahreçlerine riayet edilmesinin yalnızca teknik bir okuma kuralı olarak değil, namazdaki manevî atmosferin korunmasıyla doğrudan ilişkili bir unsur olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Tilâvet esnasında telâffuzun bozulması veya özensiz okunması, ruhu etki eden algının zayıflamasıyla birlikte anılırken; tertil, makam ve mahreç bütünlüğü sağlanan tilâvetlerde huşû, sükûnet, gönüllere şifa ve gözyaşı gibi duygusal tepkilerin daha sık dile getirildiği tespit edilmiştir.

Bulgular, Kur'ân tilâvetinde süreklilik arz eden bilinçli bir çabanın huşû algısında belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. “Okumayı bilmenin yeterli olduğu” düşüncesiyle gerçekleştirilen özensiz tilâvetlerde ya da makam, ses, temsili okumanın yapılmadığı tilâvetlerde; duygusal yoğunluğun ve manevî derinliğin zayıfladığı; buna karşılık tilâveti her defasında yeniden dikkat, niyet ve özenle icra eden bireylerde namazın içsel etkisinin daha güçlü hissedildiği yönünde ortak bir kanaatin bulunduğu görülmüştür. Ses ve mûsikînin ruh ve beden sağlığı üzerindeki etkileri, İslâm düşünce geleneğinde erken dönemlerden itibaren ele alınmış; bu alan, hem felsefî hem de tıbbî metinlerde müstakil bir konu olarak değerlendirilmiştir. Râzî, Fârâbî ve İbn Sînâ gibi İslâm âlimleri, sesin insan mizacı ve ruh hâli üzerindeki etkilerini incelemiş; özellikle mûsikînin psikolojik dengeyi sağlamadaki rolüne dikkat çekmişlerdir. Bu yaklaşım, Osmanlı döneminde Hasan Şuûrî Çelebi, Hekimbaşı Gevrekzâde Hâfız Hasan Efendi gibi hekimlerin eserlerinde de devam etmiş; ses ve makamların tedavide destekleyici unsur olarak kullanıldığı görülmüştür. Tarihsel kaynaklarda farklı adlarla anılan yaklaşık 650 makamdan günümüze 119'unun ulaştığı bilinmektedir. Temelleri İslâm medeniyetine dayanan Türk mûsikîsi, zamanla makamların tasnif edilmesi ve ilmî kaidelerin sistematik şekilde inşa edilmesiyle gelişmiş; bu yönüyle sadece estetik bir sanat dalı değil, aynı zamanda insan psikolojisini etkileyen bir ilim alanı olarak kabul

edilmiştir. Günümüzde de bu birikim, insanın ruhsal dengesini destekleyici bir unsur olarak değerlendirilmeye devam etmektedir.⁴⁵³

Kur'ân-ı Kerîm'in inananlar için rahmet oluşu, yalnızca metafizik bir anlam alanıyla sınırlı kalmamakta; insanın bedensel ve psikolojik yapısı üzerinde somut etkiler şeklinde de tezahür etmektedir. Bu etki, özellikle stres düzeyinin azalması ve otonom sinir sisteminin düzenlenmesi bağlamında ele alınabilir. Nitekim modern psikofizyolojik araştırmalar, Kur'ân tilâvetinin insan üzerinde belirgin bir gevşeme ve rahatlama etkisi oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri'nin Florida eyaletinde gerçekleştirilen deneysel bir araştırma dikkat çekicidir. Söz konusu çalışma, yaşları 17 ile 40 arasında değişen kadın ve erkek gönüllüler üzerinde yürütülmüş; katılımcıların hiçbirinin Müslüman olmadığı, Arapça bilmediği ve Kur'ân tilâvetini daha önce hiç dinlemediği özellikle belirtilmiştir. Araştırmada, insan bedenindeki anlık fizyolojik değişimleri tespit edebilen yüksek hassasiyetli cihazlar kullanılmış; deri iletkenliği, kas-sinir aktivitesi, solunum hızı, kalp ritmi, kan basıncı ve deri ısı gibi parametreler eş zamanlı olarak ölçülmüştür. Bu yöntemle, Kur'ân dinletilen bireylerin bedenlerindeki fizyolojik tepkiler nesnel verilerle kayda geçirilmiştir.

Elde edilen bulgular dikkat çekicidir. Kur'ân tilâvetini dinleyen gönüllülerin yaklaşık %97'sinde stres göstergelerinde anlamlı bir azalma tespit edilmiştir. Bu sonuç, Kur'ân'ın insan üzerindeki stres azaltıcı etkisini açık biçimde ortaya koymakta ve inananlara ise rahmet oluşunun bedensel düzlemdeki bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın ikinci aşamasında, toplam 210 denemenin 85'inde katılımcılara Kur'ân tilâvetine ek olarak, fonetik ve ses yapısı bakımından Kur'ân'a benzetilmiş; ancak içerik bakımından Kur'ân dışı metinler de dinletilmiştir. Bu metinler, Kur'ân ayetleriyle düzensiz biçimde dönüşümlü olarak sunulmuş; Arapça bilmeyen gönüllülerin dinledikleri içeriği ayırt edememeleri sağlanmıştır. Sonuçlar, Kur'ân üslubuna benzeyen metinlerin deneklerin yalnızca yaklaşık %35'inde stres azaltıcı etki oluşturduğunu; buna karşılık Kur'ân ayetlerinin dinletilmesiyle bu oranın belirgin şekilde yükseldiğini göstermiştir.

⁴⁵³ Akra Canlı Yayın (04.05.2024), *Sesle gelen gerçek şifa ve rahmet*;
<https://akra.media/Medya/HaberDetay/102538/sesle-gelen-gercek-sifa-ve-rahmet#:~:text=Sesle%20gelen%20ger%C3%A7ek%20%C5%9Fifa%20ve,Sesin>

Bu bulgular, tecvîdli ve ahenkli ses yapısının tek başına belirli bir rahatlama etkisi oluşturabildiğini; ancak Kur’ân tilâvetinin bu etkinin ötesinde, kendine özgü ve daha güçlü bir tesir meydana getirdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca araştırmada, özellikle cennet, mükâfat ve ilahî rahmet temalı ayetlerin daha yüksek düzeyde rahatlatıcı etki oluşturduğu da tespit edilmiştir. Katılımcıların Arapça bilmemesi, bu etkinin salt anlamsal çözümlenmeye değil; Kur’ân’ın lafız–mana bütünlüğüne ve özgün yapısına dayandığını düşündürmektedir. Bu durum, Kur’ân’ı anlayarak dinleyen bireylerde söz konusu etkinin çok daha derin ve kalıcı olabileceğini göstermektedir. Bu konu hakkında araştırmayı yürüten bilim insanı Dr. Ahmed el-Kâdî’ye göre, elde edilen bulgular Kur’ân tilâvetinin stres kaynaklı pek çok psikosomatik rahatsızlıkta destekleyici bir unsur olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. El-Kâdî, bu sonuçların yalnızca “buzdağının görünen yüzü” olduğunu; Kur’ân’ın insan üzerindeki şifa ve rahmet boyutlarının henüz tamamıyla keşfedilmediğini ifade etmektedir.⁴⁵⁴

Kur’ân tilâvetinin bireyin duygusal durumu üzerindeki etkilerine dair bulgularda incelenen kaynaklara baktığımızda, Kur’ân tilâvetinin bireyin duygusal dünyasıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Özellikle tertil, temsili okuma üzere ve bilinçli bir şekilde gerçekleştirilen tilâvetin, bireyde sakinleşme, iç huzur ve duygusal denge hissini artırdığı yönünde ortak bir vurgu bulunduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda Kur’ân okumanın yalnızca zihinsel bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda duyguları düzenleyen bir manevî pratik olarak algılandığı görülmektedir. Psikoloji alanındaki çalışmalarla birlikte değerlendirildiğinde, düzenli ve dikkatle yapılan tilâvetin kaygı düzeyinin azalması, stresin hafiflemesi ve kişinin kendini daha güvende hissetmesiyle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, Kur’ân tilâvetinin bireyin iç dünyasında bir sükûnet alanı oluşturduğuna işaret etmektedir.

Namazda tilâvet kalitesinin huşû algısı ile ilişkisine dair bulgulara baktığımızda, namaz esnasında gerçekleştirilen Kur’ân tilâvetinin niteliği ile huşû algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Harflerin mahreçlerine riayet edilerek, tertil, makam, usul ve dikkatlice yapılan tilâvetin namazdaki manevî atmosferi güçlendirdiğini aktarılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashabının da aynı gereken özeni gösterdiği ve karşılığında kalplerinin duygu haline dönüşmesine sebep olduğunu; buna karşılık özensiz, hızlı ve mahreç hatalarıyla yapılan okumaların huşû hissini zayıflattığı yönünde ortak tespitler mevcuttur. Bu çerçevede Kur’ân’ı güzel okumanın, namazın yalnızca şekil şartlarını yerine getirmekten

⁴⁵⁴ Mehmet Halil Oryan (2020).

Sosyal Medya Sohbetler 4, Kur’an-ı Kerim’in Bilimsel Mucizeleri, *Kur’an’ın Stresi Azaltması*, İstanbul, s.64. [Erişim:14.12.20025;<http://www.ilimvetasavvuf.com/sosyalmedyadasohbetler4.b%C3%B6l%C3%BCm.pdf>].

ibaret olmadığı; bilakis namazın içsel derinliğini ve duygusal yoğunluğunu besleyen temel unsurlardan biri olduğu anlaşılmaktadır. Tilavet sırasında ortaya çıkan huşû, huzur ve zaman, gözyaşı gibi duygusal tepkilerin, bilinçli ve özenli okuma ile daha sık ilişkilendirildiği görülmüştür.

Bulgular, Kur'ân tilaveti ve dua, insanın hem bilişsel hem duygusal süreçlerini dengeleyen ilâhî bir terapi formudur. Dua ayetleri, modern psikoterapinin hedeflediği iç huzuru, güven ve farkındalık duygusunu zaten barındırmaktadır. Kur'ân dinlemek veya okumak, ruhsal dayanıklılığı artırmaktadır. Kişi kendini yalnız değil, ilahî bir iradenin koruması altında hissettiğini; bu yönüyle dua ve tilavet, hem psikolojik hem manevi bakımdan insanı şifa bulan ve huzur veren bir hale getirmektedir.

Bulgular, bilmenin yeterli olduğu algısıyla Kur'ân tilavetine yönelik yaklaşımın, maddi ve manevî etkiyi doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır. “Okumayı biliyorum” düşüncesiyle, herhangi bir çaba sarf edilmeden gerçekleştirilen tilavetlerde huşû algısının zayıfladığı, diğer taraftan ses, makam, temsili okuma yapılmadığında tilavetin estetiğini kaybettiğimizi; buna karşılık her defasında yeniden dikkat, niyet ve özenle okunan tilavetlerin her türlü okumalarda ruha etkiyi güçlendirdiği yönünde ortak bir kanaatin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum, Kur'ân tilavetinin yalnızca teknik bir yeterlilik meselesi olmadığını; süreklilik arz eden bir bilinç ve emek gerektirdiğini göstermektedir. Tilavetin her seferinde yeniden inşa edilen bir manevî eylem olarak algılanması, namazın, ibadetlerin ve hafızlık gibi Kur'ân ile hemhal olmuş bireylerde psikolojik ve duygusal etkisini artıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Bulgular, tilavetin dikkat ve çalışma belleği üzerinde olumlu etkisi, Kur'ân'ın düzenli tekrarını gerektiren yapısıyla olduğunu; sistematik bir derleme, Kur'ân tilavetinin IQ puanlarını artırdığını, bellek gücünü yükselttiğini ve zihinsel sağlık üzerinde pozitif etkiler oluşturduğunu belirtmiştir. Kur'ân'ı tekrarlı telaffuz etmesi nedeniyle hafızayı güçlendirdiği, endorfin ve serotonin gibi hormonların salınımını artırarak stresi azalttığı ve bağışıklığı desteklediği de vurgulanmıştır.

Bulgular, toplumsal ibadetlerde gerçekleştirilen Kur'ân tilavetine dair, tilavetin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de etkili bir unsur olduğunu göstermektedir. Teravîh namazları, Ramazan mukabeleleri, hatim programları ve cenaze merasimlerinde gerçekleştirilen düzgün ve estetik tilavetin, cemaatin duygu dünyasında ortak bir atmosfer oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu tür kolektif ortamlarda yapılan nitelikli tilavetin,

cemaatte sükûnet, birlik ve manevî yakınlık hissini güçlendirdiği görülmektedir. Özellikle Ramazan ayı gibi yoğun ibadet dönemlerinde, Kur'ân'ın güzel okunmasının toplumsal hafızada derin izler bıraktığı ve bireylerin bu deneyimleri uzun süre duygusal bir referans noktası olarak hatırladığı anlaşılmaktadır.

Bulgular Kur'ân'ın hem ilâhî mesaj hem de şifa kaynağı olarak görüldüğü; Allah, Kur'ân'ı insanların kalplerine bir huzur ve merhamet kaynağı olarak indirdiğini; hamile olan kadın ile, hayata yeni başlangıç yapacak bebeğin tilavet ile ilişkisi; hayatın her evrelerinde Kur'ân'ın şifa özelliğini, huzurunu ve kalplere teskinlik verdiğini; yalnızlık bilincinden kurtardığını; travma (yas, hastalık, ani afet olayları vb.) durumlarda etkisini en güzel şekilde hissettirmiştir. Klasik İslâmî literatür incelendiğinde, Kur'ân tilaveti ile kalp arasındaki ilişkiye sıkça vurgu yapıldığı görülmektedir. Özellikle sûfi kaynaklarda, Kur'ân'ın yalnızca işitilen bir metin değil; kalbe hitap eden, insanın iç dünyasını kuşatan bir hitap olarak ele alındığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda Hâris el-Muhâsibî'nin ifadelerinde görüldüğü üzere, Kur'ân'ın kapsayıcı ve müşfik bir yönünün bulunduğu; yalnızlık çeken bireylerin dahi Kur'ân'daki anlamlara yoğunlaşarak içsel yalnızlıklarını hafifletebildikleri belirtilmektedir. Bulgular, bu yaklaşımın Kur'ân tilavetinin psikolojik boyutuna dair erken dönemden itibaren güçlü bir farkındalığın varlığını ortaya koyduğunu göstermektedir.

Bu bölümde elde edilen bulgular, Kur'ân'ı güzel okumanın insanın psikolojik durumu, huşû algısı, şifa, huzur ve manevî deneyimiyle çok boyutlu bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Tilavetin, ses, makam, temsili okumanın yanında; bilinç, dikkat ve süreklilik gerektiren bir manevî pratik olarak algılanarak; Kur'ân'ın bireysel ve toplumsal düzeyde de daha derin etkiler oluşturduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular, Kur'ân'ın ayırım gözetmeksizin sergilediği kapsayıcılık ve müşfikliğin, hem bireyin iç dünyasında hem de toplumsal ibadet pratiklerinde somut karşılıklar bulduğunu göstermektedir. Bu yönüyle Kur'ân tilaveti, insan psikolojisiyle sürekli etkileşim hâlinde olan dinamik bir maddî ve manevî tecrübe olarak öne çıkmaktadır.

6. TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırma kapsamında elde edilen bulgular; klasik İslâmî kaynaklar, çağdaş din psikolojisi çalışmaları ve Kur'ân tilaveti üzerine yapılan akademik araştırmalar ışığında tartışılmaktadır. Tartışma sürecinde, Kur'ân'ı güzel okumanın bireysel ve toplumsal etkilerine ilişkin tespitlerin literatürdeki benzer bulgularla ne ölçüde örtüştüğü ele alınmıştır.

Tilâvette kullanılan makamlar, âyetlerin mânevî mesajını kalbe ulaştıran estetik bir köprüdür. Örneğin, Rast makamı huzur ve güven verirken, Hicaz makamı tevazu ve huşû duygusunu derinleştirmekte; bu durum dinleyicinin psikolojik durumuna göre farklı iyileştirici etkiler yaratmaktadır. Farâbî ve İbn Sînâ'nın belirttiği üzere, günün farklı vakitlerinde okunan makamlı tilâvetlerin (örneğin sabah Saba, öğle Uşşâk) insan mizacı üzerinde dengeleyici bir rol oynadığı tarihsel ve pratik anekdotlar ile desteklenmektedir.

Tez kapsamında yapılan analizler göstermektedir ki, Kur'ân tilaveti yalnızca ritmik ve ahenkli bir okuma biçiminden ibaret değildir. Tilavet, aynı zamanda insan ruhunu huzura erdiren, zihni dinginliğe ulaştıran ve psikolojik dengeyi pekiştiren derin bir içsel iletişim aracıdır. Kur'ân'ın ses estetiğiyle birleşen bu yönü, bireyin duygu dünyasında güven, sükûnet ve teslimiyet duygularını güçlendirmektedir. Böylece tilavet, sadece bir ibadet pratiği olmanın ötesinde, insanın ruhsal ve zihinsel bütünlüğünü destekleyen bir terapi işlevi görmektedir. Bu güzellik unsurları akıl ile ruhun birlikteliğini sağlayarak, insan psikolojisinde derin ve kalıcı bir dönüşüm sağlamaktadır.

Mahreçlere riayet edilerek, tane tane ve tertil üzere yapılan tilavetin namazdaki manevî atmosferi güçlendirdiği; buna karşılık özensiz ve aceleyle yapılan okumaların bu atmosferi zayıflattığı yönündeki bulgular, huşûnun "kendiliğinden oluşan" bir hâl değil, bilinçli çabanın bir sonucu olduğunu göstermektedir. Bu durum, huşûnun pasif bir duygu hâli değil; aktif bir katılım gerektiren dinî bir tecrübe olduğunu düşündürmektedir.

Buna karşılık, her tilavette yeniden dikkat ve özen gösterilmesi, ibadetin psikolojik canlılığını koruyan temel faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bulgular, Kur'ân tilavetinin statik bir beceri değil; sürekli gelişim ve farkındalık gerektiren bir manevî pratik olduğunu ortaya koymaktadır. Klasik kaynaklar da bu etkiyi teyit eder. İbnü'l-Cezerî, tecvidin sadece harflerin doğru çıkarılması değil, aynı zamanda Kur'ân'ın kalbe tesir etmesinin anahtarı olduğunu vurgulamıştır. Farabî, makamların insan ruhu üzerindeki tesirini incelerken, sesin psikolojik düzenleyici rolüne dikkat çekmiştir. Gevrekzâde Hafız Hasan Efendi ise Osmanlı tıp geleneğinde makamların bedensel ve ruhsal hastalıkları tedavi edici

yönünü ortaya koymuştur. Tüm bu görüşler, Kur'ân tilâvetinin psikolojik ve ruhsal boyutunu güçlendirmektedir.

Tezin temel bulguları, Kur'ân tilâvetinin yalnızca ritmik bir ses icrası olmadığını, aksine insanın ruhsal, zihinsel ve bedensel bütünlüğünü destekleyen derin bir iletişim aracı olduğunu göstermektedir. Kur'ân'ın “şifa ve rahmet” olma vasfı, anlam boyutunda yanında tecvid ve makamla şekillenen ses estetiği üzerinden de tecelli etmektedir.

Kur'ân tilâvetindeki ses titreşimlerinin (rezonans), beynin işitsel korteksinde aktiviteyi artırarak hücrelerde bütünsel bir rahatlama sağladığı değerlendirilmektedir. Özellikle 432 Hz frekansındaki tilâvetin, içsel huzur sağladığı ve stres hormonlarını (kortizol) baskıladığı bilimsel verilerle desteklenmektedir.

Bilişsel kapasite ve zihinsel odaklanma da ise düzenli tilâvet ve ezber (hıfz) pratiği, beynin temporal lobundaki bellek merkezini uyararak dikkat süresini uzatmakta ve bilişsel dayanıklılığı artırmaktadır. Bu süreç, modern psikolojideki “dikkat kaydırma” mekanizmasıyla benzerlik göstererek kişinin olumsuz iç konuşmalarını susturup içsel dinginlik sağlamasına yardımcı olmaktadır.

Düzenli tilâvet ve ezber (hıfz) pratiğinin, beynin temporal lobundaki bellek merkezini uyararak dikkat süresini uzattığı ve sözel/görsel hafızayı geliştirdiği tespit edilmiştir. Nörolojik koruma ile ileri yaşlarda yapılan tilâvetin, hücreler arası iletişimi canlı tutarak alzheimer ve demans gibi bilişsel yıkımlara karşı “koruyucu bir kalkan” işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Manevî kimlik ve “inşirâh” hâli, güzel tilâvetin bireyde oluşturduğu mânevi kimlik inşasıdır. Dua ve şifa olarak Kur'ân'ın dua ayetlerinin makamsal bir ahenkle icra edilmesiyle birleştiğinde, bireyin çaresizlik hissini yok ederek kontrol duygusunu yeniden kazanmasına yardımcı olmaktadır. Ağlama ve duygusal boşalım tilâvet sırasında dökülen gözyaşları, psikolojik açıdan bir zayıflık değil, parasempatik sinir sistemini aktive eden bir duygusal rahatlama (boşalım) mekanizmasıdır.

Toplumsal ve evrensel boyutta Kur'ân'ın estetik gücü, dil ve kültür sınırlarını aşan genel bir dildir. Cemaat psikolojisi ise teravîh ve mukabele gibi toplu tilâvetlerin, toplumsal hafızayı diri tuttuğu ve bireyler arasındaki mânevi bağları güçlendirdiği gözlemlenmiştir. Güzel okuyuşla kılınan namazda ortaya çıkan sükûnet, ağlama ve içsel yumuşama hâlleri; salt duygusal bir refleks değil, kalpte yaşanan mânevî tecrübenin dışa yansımasıdır. Araştırma bulguları, Kur'ân tilâvetinin bireyin duygusal dünyası üzerinde yatıştırıcı ve dengeleyici bir etki oluşturduğunu göstermektedir. Bu durum, din psikolojisi literatüründe ibadetlerin

“duygusal düzenleme” işleviyle ilişkilendirilen yaklaşımlarla örtüşmektedir. Özellikle ritmik ses, tekrar ve anlam bütünlüğü içeren dinî pratiklerin bireyde güven, sükûnet ve rahatlama hissi oluşturduğu bilinmektedir. Kur’ân’ın tertil üzere ve bilinçli şekilde okunmasıyla ortaya çıkan bu etkinin, yalnızca metnin içeriğinden değil; okuma biçimi, ses tonu ve ritim gibi unsurlardan da beslendiği anlaşılmaktadır. Bu yönüyle Kur’ân tilaveti, hem bilişsel hem de duyuşsal boyutları olan çok katmanlı bir deneyim olarak değerlendirilebilir.

Bulgular, namaz esnasında gerçekleştirilen tilavetin niteliği ile huşû algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu tespit, klasik İslâmî literatürde huşûnun yalnızca kalbî bir hâl değil; dikkat, farkındalık ve bilinçli yönelişle ilişkili bir süreç olarak ele alınmasıyla paralellik arz etmektedir.

Tezin literatüre katkılarına baktığımızda bu çalışma, klasik İslâmî ilimler ile modern psikoloji ve mûsikî terapisini bir araya getirerek özgün bir perspektif sunmaktadır. Tefsir, kıraat ve mûsikî bilgilerini; nörobilim ve psikoloji verileriyle harmanlayarak “güzel okuyuşun” insan fitratı üzerindeki somut etkilerini ortaya koymuştur. Makam-psikoloji ilişkisi içinde klasik dönem âlimlerinin (Farabî, İbn Sînâ) makam teorilerini, güncel ruh sağlığı ve stres yönetimi çalışmalarıyla ilişkilendirerek kadim bilginin modern karşılığını belgelemiştir. Yaş gruplarına göre analiz yapılarak Kur’ân tilâvetinin anne karnındaki fetüsten ileri yaşlardaki bilişsel korumaya (Alzheimer/Demans önleme) kadar olan hayat boyu etkilerini sistematik bir şekilde ele almıştır.

Araştırma sürecinde karşılaşılan veya konunun doğasından kaynaklanan bazı kısıtlılıklar şunlardır: Konunun büyük oranda manevî ve öznel deneyimlere dayandığı için bazı bulguların nesnel olarak metotlarla ölçülmesinde zorluklar yaşanmaktadır. Genel olarak Kur’ân okuma üzerine çok sayıda çalışma bulunsada, doğrudan “güzel okuma/ses kalitesinin psikolojik etkilerine” odaklanan akademik çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Güzel Kur’ân okumanın insan psikolojisine etkisi üzerine çalışmaların sayısının artması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Müzikle tedavi merkezleri bulunması üzerine; makam ve güzel tilavet merkezlerinin ülkenin her bir tarafına yerleştirilmesi; psikolojik açıdan destek sağlayacağını göstermektedir. Türkiye özelinde, farklı makamların spesifik psikolojik rahatsızlıklar (anksiyete, depresyon vb.) üzerindeki uzun süreli etkilerini ölçen boylamsal deneysel çalışmaların azlığı bir sınırlılıktır. Yapılması gerekenler de dijital sağlık uygulamaları ve ruh sağlığını destekleyici, doğru tilâvet ve makam örneklerini içeren dijital platformlar geliştirilmelidir. Eğitimde modernizasyon olarak İmam hatip, bütün okullar ve Kur’ân kursu müfredatlarına, sesin psikolojik etkilerini ve temel mûsikî makamlarını içeren “Tilâvet

Psikolojisi” dersleri eklenmelidir. Ayrıca hafızlık, Kur’ân eğitimi, Kur’ân kursu 4.6 yaş grupları, gençlik merkezleri, kamu daireleri, cami yakınlarına, üniversite dahil, bütün okullarda Kur’ân eğitimi verilerek süreçlerine, sesin psikolojik etkilerini ve temel mûsikî/makam bilgilerini içeren “Tilâvet Estetiği” dersleri entegre edilmelidir. Klinik çalışmalar yapılarak hastanelerde ve bakım evlerinde, makamlı tilâvetin destekleyici bir terapi yöntemi olarak kullanılmasına yönelik akademik projeler artırılmalıdır. Ayrıca daha öncede belirttiğim gibi tilavet estetiği, evde, okulda, işte, camide yaşamımızın her alanında; Kur’ân’ı güzel okumak, anlamak, güzel ahlakını pratik hayata uygulamaktır.

Sonuç olarak, Kur’ân’ı güzel okumak, insanın ruhsal, duygusal ve zihinsel bütünlüğünü besleyen bir terapidir. İlâhî güzelliğin en yüce tezahürü olan Kur’ân tilaveti, insana huzur verir, toplumsal bağları güçlendirir, bireyi ilâhî hakikate yaklaştırır. Bu bağlamda Kur’ân tilaveti, geçmişten günümüze uzanan hem manevî hem de estetik bir miras olarak, insan psikolojisini yücelten en güçlü araçlardan biridir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sözlerin en güzeli ve eşsiz edebi üsluba sahip olan Kur'ân'ı güzel okumanın insan psikolojisi üzerindeki etkilerini ilâhî kelâmın estetik yankısı olarak dinî, estetik ve psikolojik boyutlarıyla ele alınmıştır. Harften ruha uzanan köprü olan Kur'ân-ı Kerîm, sadece zihne, lafız olarak hitap eden bir bilgi metni değil; insanın kalbine, ruhuna ve tüm duygu dünyasına seslenen ilâhî bir hitaptır. Bu kutsal metnin gönderiliş amacı, salt okunmasının ötesinde, mesajının içselleştirilmesi ve insan ruhunun mana yönüyle yeniden inşa edilmesidir. Ancak Kur'ân'ı literal bir metin olarak okumak ile onu duyumsayarak ve estetik bir güzellikle tilâvet etmek arasında derin bir fark vardır; ilki mektubu okumaksa, ikincisi mektubu göndereni benliğin bir parçası hâline getirmektir. Bu bağlamda, tezin temel hareket noktası, Kur'ân tilâvetindeki ses estetiği ve mûsikî ahenginin, insan fitratındaki estetik duyarlılıkla birleşerek, nasıl bir psikolojik sükûnet ve manevî derinlik oluşturduğunu, bilimsel bir zeminde ortaya koymaktır.

Sesin estetiği ve makamların terapötik gücü Kur'ân tilâveti, harflerin mahreçlerine riayet edilen teknik bir okuyuşun ötesinde, sesin tınısı ve ritmiyle şekillenen sanatsal bir icradır. Tecvid, bu icranın teknik nizamını ve süsünü oluştururken; makamlar, ayetlerin manevî ağırlığını kalbe taşıyan estetik köprüler olarak işlev görür. İslam düşüncesinin Farâbî ve İbn Sînâ gibi dâhileri, makamların insan ruhu üzerindeki spesifik etkilerini asırlar öncesinden tasnif etmiştir; örneğin Rast makamı neşe ve huzur telkin ederken, Hicaz makamı tevazu ve içsel derinliği, Saba makamı ise cesaret ve kuvveti tetiklemektedir. Bu estetik bütünlük, dinleyicide sadece bir haz uyandırmakla kalmaz; aynı zamanda “inşirâh” olarak tanımlanan ruhsal bir genişleme ve duygusal arınma meydana getirerek, bireyin stres ve kaygı karşısındaki psikolojik sağlamlığını güçlendirir.

Bilimsel veriler ışığında manevî şifa Kur'ân'ın “şifa ve rahmet” olma vasfı, modern psikofizyolojik araştırmalarla da desteklenen somut bir gerçekliktir. Yapılan deneysel çalışmalar, Arapça bilmeyen deneklerde dahi Kur'ân tilâveti dinlemenin stres göstergelerini %97 oranında azalttığını, kalp ritmini düzenlediğini ve kortizol gibi stres hormonlarını baskıladığını kanıtlamıştır. Bilişsel düzeyde ise, özellikle ezber ve düzenli tilâvet pratiğinin beynin temporal lobundaki bellek merkezini uyararak hafıza kapasitesini ve zihinsel odaklanmayı artırdığı saptanmıştır. Bu durum, Kur'ân ile kurulan estetik bağın, anne karnındaki fetüsten ileri yaşlardaki bilişsel korumaya (Alzheimer/Demans önleme) kadar hayatın her evresinde biyopsikososyal bir kalkan görevi gördüğünü göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, Kur'ân'ı güzel okumanın bir ses sanatı olmanın ötesinde, insan psikolojisini dengeleyen ve ruhsal bütünlüğü koruyan mânevî bir terapi olduğunu ortaya koymuştur. Güzel bir üslûpla okunan her bir âyet, bireyin zihinsel dağımıklığını gidererek dikkat ve içsel odaklanmayı sağlayan önemli bir unsur hâline gelmektedir. Aynı zamanda kalbe tesir eden ilâhî bir hitap olarak ruh dünyasında derin bir etki bırakmaktadır. Bu sürecin doğal sonucu ise bireyin iç dünyasında huzurun artması, güzel ahlâkî davranışların güçlenmesi ve hayatı daha anlamlı ve tatmin edici bir şekilde tecrübe edebilmesidir.

Tezin sunduğu bulgular, Kur'ân tilâvetinin modern sağlık politikalarında ve eğitim müfredatlarında tamamlayıcı bir ruh sağlığı yöntemi olarak değerlendirilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir. Nihayetinde Kur'ân, estetik ve anlamın eşsiz uyumuyla, insanın anlam arayışına cevap veren ve onu hem dünyada hem de iç dünyasında huzura kavuşturan evrensel bir şifa kaynağıdır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında, hem akademik alan hem de uygulama düzeyi için şu öneriler sunulmaktadır:

1. Disiplinlerarası Çalışmalar: Kur'ân tilâvetinin bilişsel ve nöropsikolojik etkilerini daha derinlemesine incelemek amacıyla tıp, psikoloji ve nörobilim alanlarıyla ortak, uzun süreli (boylamsal) deneysel araştırmalar yapılmalıdır.

2. Eğitim Müfredatı: Tüm okullarda Kur'ân dersi verilmeli, hayatın bir parçası ve zorunlu olmalı, erken yaşta çocuklar ve Din görevlilerine ve hafızlık öğrencilerine yönelik eğitimlerde; sesin psikolojik etkilerini, makamların duygu dünyasıyla ilişkisini ve temsili okuyuş tekniklerini içeren "Tilâvet Psikolojisi" dersleri müfredata eklenmelidir.

3. Dijital Sağlık Politikaları: Dünya Sağlık Örgütü'nün de önerdiği üzere; stres ve kaygılı durumlarda bireylerin manevî destek alabileceği, psikolojik iyi oluşu destekleyen Kur'ân merkezli dijital platformlar geliştirilmelidir.

4. Hastaneler, huzurevleri ve rehabilitasyon merkezlerinde, kamu kurumlarında, eğitimin sadece cami, hafızlık kursları, Kur'ân kurslarında değil, öğrenmek isteyenlerin kolayca ulaşabileceği her alanda; makamlı tilâvetin stres, ağrı yönetimi ve depresyon üzerindeki iyileştirici gücünden destekleyici bir terapi yöntemi olarak faydalanılmalıdır.

Sonuç olarak; Kur'ân'ı güzel okumak sadece bir ses estetiği meselesi değil, insanın ruhsal, duygusal ve zihinsel bütünlüğünü besleyen ilâhî bir şifa kaynağıdır. Güzel okunan her âyet, insanın iç âlemine nâzenin bir dokunuş, kalbine ilaç ve ruhuna huzur veren bir sığınaktır.

KAYNAKÇA

- Ak, Ahmet Şahin (2011). *Türk Din Mûsikîsi Câmî ve Tekke Mûsikîsi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Akdoğan, Bayram (2009). “Fethullah Şîrvânî’ye Göre Makamların Tesirleri ve İcra Edileceği Vakitler” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 48, Sayı 1, s. 77-83.
- Akdoğan, Bayram (2013). “Çeşitli Yönleriyle Ezânlarımız”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/29 (Haziran), 9-62.
- Akdoğan, Bayram (2013). Kur’an-ı Kerim Âyetlerinin İfade Ettiği Anlamalara Göre Seslendirilmesi ve Makamlı Okunması Konusunda Bir Örnek, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)[2, Sayı: 17, s: 12-35].
- Akra Canlı Yayın (04.05.2024), *Sesle gelen gerçek şifa ve rahmet*;
<https://akra.media/Medya/HaberDetay/102538/sesle-gelen-gercek-sifa-ve-rahmet#:~:text=Sesle%20gelen%20ger%C3%A7ek%20C5%9Fifa%20ve,Sesin>
- Aksöz, Tuncay (2015). “İnsan Benliğinin Arınması”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(31), 81-101.
- Aktaş, Kubilay (2015). *Gizli Telkinle Kur’an Terapisi Bilinç Altını Yeniden İnşâ Etmek*, Selis Kitaplar Yayın, İstanbul.
- Akpınar, Ali (2016). *Kur’ân Niçin ve Nasıl Okunmalı*, Kitap Dünyası Yayın, İstanbul.
- Aktüel Psikoloji Ruh Sağlığı ve Haber Kanalı, *Kur’an’ı Okumak Neden Rahatlatır?*[Erişim: 09.09.2025 <https://www.aktuelpsikoloji.com/kuran-okumak-insani-neden-rahatlatir-7272h.htm>].
- Alemdar, Yusuf (2008). “Teknik ve Estetik Açından Kur’an Öğretme ve Okumaya Dair Bazı Gözlem ve Görüşler”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (Haziran), s. 213-252.
- Alosman, Omar Mahmoud (2023). “Gazâlî’nin İhyâ Adlı Kitabında Yer Alan Şarkı Dinleme Hususunun Mukayeseli Olarak Değerlendirilmesi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, s.115-137.
- ‘Allah’ Kelimesinin Gücü”, *Haber7 Yaşam*. Yaşam Haberleri, [Erişim 29.11.2025 ['Allah' kelimesinin gücü - Haber 7 Yaşam](#)].
- Alper, Hülya (2019). *İmanın Psikolojik Yapısı*, Rağbet Yayınları, İstanbul.

- Altınölçek, Haşmet (1998). *Bir İletişim Aracı Olarak Müzik ve Müzikle Tedavi Yöntemleri*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Eskişehir.
- Altınölçek, Haşmet (2016). *Müzikle Tedavi Müzikle İletişimin Terapide Kullanımı*, Kitabevi Yayınları.
- Altıntaş, Hayrani (1998). “Kur’an ve Estetik”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38, sy. 1-4, Haziran, s. 53-90.
- Altun, Abdullah (2018). Defalarca Dinletip Ağlatan Zümer Suresi, Maksat 114; [Erişim: 28.12.2025: <https://www.youtube.com/watch?v=imjvf4CqSAs>].
- Altun, Abdullah (2019). Gözyaşlarıyla Dinleyeceğiniz Kur'an Tilaveti Hucurât Suresi Mealli; [Erişim: 28.12.2025: <https://www.youtube.com/watch?v=ViEym6CziD8>].
- Âlûsî, Şihâbuddîn Mahmûd. *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- Anissian, M. *Eros in Sufism* (2005). *Journey to Mystical Love*. Doktora Tezi, Pacifica Graduate Institute, USA.
- Arpa, Serbüend (2016). Musikinin Temeli Olan “Ses” İle İlgili Kur’an-ı Kerim’de Geçen Bazı Kavramların Tespit Ve Tahlili, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 113- 130. https://doi.org/10.1501/sbeder_0000000127.
- Arslan, Fazlı (2017). *İslâm Medeniyetinde Müsikî*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Arslan, Pınar (2016). *Türk Din Musikisinin Sağlıklı Bireylerin Hormon Düzeyleri Üzerindeki Etkisi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Âsım Efendi. *Kâmus Tercümesi*. İstanbul, ts.
- Atalay, Mehmet (2012). Kur’an’a Psikoloji ile Bakmak Hz.Yusuf ve Hz. Musa Kıssaları Örneği, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Atâ, Abdülkadir (1984). *Azametü'l-Kur'ân*, Beyrut.
- Atkinson, Richard vd (1995). *Psikolojiye Giriş II*, çev. K. Atatkay, M. Atatkay, A. Yavuz, Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Aydın, İsmet & Sağır, Turan (2023). Türk Halk Müziği Ekosisteminde Çalgı ve Vokal İcra Etkileşimi: Hançere Tekniklerinin Oluşumunda Müzikal Davranışlar, *Etnomüzikoloji Dergisi*, 6(3), 59-79. www.muzikegitimcileri.net/.
- Aydın, Hayati (2010). *Şifa Kaynağı Olarak Kur'an-ı Kerim*, (Kur'an'ın Şifa Olduğuna Dair Ayetler Üzerinde Bir Tefsir Denemesi), Ekev Akademi Dergisi.
- Aydın, H. İbrahim (2022) “Kur’an’ın Şifa Olduğunu Beyan Eden Ayetler Bağlamında Kur’an ve Ruh Sağlığı”, *Ruh Sağlığı ve Din Sempozyumu Bildirileri*.

- Ayata, Ebru (2008). Music and Brain, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
- Babuşcu, Sema (2020). Hafız Bestekârlar Türk Müziğinin Ahenk ve Estetik Mirasın Geleceğe Taşıyor, Nihayet [Erişim: 26.09.2025, <https://www.gzt.com/nihayet/hafiz-bestekrlar-turk-muziginin-ahenk-ve-estetik-mirasini-gelecege-tasiyor-3534818>.]
- Başıyigit, Nurettin (2013). *Tilâvette Tertîl ve Temsîl Okuma Usulü*, Emin Yayınları, Bursa.
- Bakırcıoğlu, Rasim (2012). *Ansiklopedik Eğitim Ve Psikoloji Sözlüğü*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Barkçın, Savaş - Çelik Necati “Rast Makamı Makamların Anasıdır”, 40 Makam 40 Anlam, <https://www.youtube.com/watch?v=Iw4uQzSAzeo>. [Erişim:01.09.2025] Âl-i İmrân 3/1, 4; Târık 86/1,8; rast makamına örnek ayetler.
- Bedir, Lokman (2017). *İnsanın Hayat Yolculuğu*, Duvar Yayınları, İzmir.
- Bedir, Lokman (2025). “Kur’ân Okumanın, Dinlemenin ve Anlamaya Çalışmanın Hasenât Açısından Değeri”, *Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, Haziran, c.11,s.1: 831-859.
- Belviranlı, Ali Kemal (1970). *Kur’ân Rehberi*, Nedve Yayınları, İstanbul.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. Şu‘abü’l-İmân. *Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye*, ts.
- Birkent, A. Hakan: [Erişim:07.08.2025<https://www.livhospital.com/ses-estetigi-nedir-ses-estetigi-nasil-yapilir>.]
- Bilgiler Webster. İstanbul, ts.
- Bostancı, Osman (2023). Kalplere şifa olan o ayet! Yunus 57.[Erişim: 12.11.2025; <https://www.youtube.com/watch?v=xqRVhXWAIY4>].
- Bozkır, Barbaros (2009). *Profesyonel Müzisyenlerde Müzik Algısı Farklılıkları: Bir fMRI Çalışması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmi‘u’s-sahîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr, B.y. Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001.
- Bulut, M. Ali (2018). “*Ruhun Deşifresi*” Hayat Yayınları, Ankara.
- Can, Fatma (2025). *Kur’an’ın Titreşimi ve Şifası: Ruh, Zihin ve Beden Üzerindeki Etkisi*, [Erişim: 15.09.2025 <https://www.adanayerelhaber.com/yazar/reiki-master-teacher-fatma-can/kuranin-titresimi-ve-sifasi-ruh-zihin-ve-beden-uzerindeki-etkisi-333-kose-yazisi>]
- Can, Seyithan (2020). “Allah’a İmanın Psiko-Sosyal Temelleri”, SİÜİFD 7\2, (Aralık), s. 473-501.
- Che Wan Mohd Rozali WNA, Ishak I, Mat Ludin AF, Ibrahim FW, Abd Warif NM and Che Roos NA (2022) The Impact of Listening to, Reciting, or Memorizing the Quran on

- Physical and Mental Health of Muslims: Evidence From Systematic Review. *Int J Public Health* 67: 1604998. doi: 10. 3389/ijph.2022. 1604998.
- Connor, K. M. Davidson, J.R.T. & Lee, L.C. (2003). Spirituality, resilience, and anger in survivors of violent trauma: A community survey. *Journal of Traumatic Stress*, 16 (5), 487-494.
- Cufta, Muharem (2016). “Stres Ve Dini İnanç”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 Mart, s. 50-70. <https://doi.org/10.17859/pauifd.14501>.
- Cüceloğlu, Doğan (1991), *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çağıl, Necdet (2005). *Kur’ân’ın Belâgat ve Fonetik Yapısı*, İlahiyat, Ankara.
- Çağıl, Necdet (2005). *Kur’an-ı Kerim ve Kitabı Mukaddes Mukayesesine Özgün Bir Yaklaşım*, Ankara.
- Çağıl, Necdet (2012). *Kur’an Kıraatinde Musiki Ses Uyumu, Ezgilendirme/Teganni ve Kıraatlerde Fonoloji/Ses-Anlam İlişkisi, Tarihten Günümüze Kıraat İlmi*, Uluslararası Kıraat Sempozyumu, 16-18 Kasım, İstanbul, s.330-331.
- Çağıl, Necdet (2013). Kutsal Metinler ve Müzik, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, Erzurum, s.3.
- Çetin, Abdurrahman (1998). “Kur’ân Kıraatlerinde Mûsikinin Yeri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/7, s.116.
- Çetin, Abdurrahman (2011). *Kur’an Okuma Esasları*, Emin Yayınları, Bursa.
- Çelik, İmran (2022). “Kur’ân Tilâveti Ve Estetik”, *Diyanet İlmi Dergi* 58/1 (Mart), 127-158. <https://doi.org/10.61304/did.895597>.
- Çimen, Emin Abdullah (2007). Kur’ân’da Ritmik Yapı, Fasıla ve Uslup Açısından Bir Deneme, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 27, s.189.
- Çoban, Yasemin (2018). *Kur’an Kursu Öğrencilerinde Öznel İyi Olma Hali ve Kaygı (Anksiyete) Durumu Üzerine Bir Çalışma*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi).
- Çoban, Adnan (2005). *Müzikterapi, Ruh Sağlığı İçin Müzikle Tedavi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Çollak, Fatih “Kur’an Tilâveti Ve Mûsiki” [Erişim: 17.09.2025. https://webdosyasp.diyamet.gov.tr/muftuluk/UserFiles/kars/UserFiles/Files/KuranMusiki_kisi_589e5437-5910-4390-80b3-0bb34b08ca73.pdf].
- Coşkun, Muhammed (2023). “Kur’an’ı İndirildiği Gibi Okumak: Tilâvet Üslûbunun Aslı Kaynağı Üzerine”, *Diyanet İlmi Dergi*, 59, s. 803 DOI: 10. 61304/did.1287836.
- Dağdeviren, Alican (2009). *Kur’ân Okuma Sanatı Tecvid*, Işık Akademi Yayınları, İzmir.

- Dağ, Nurullah (2024). *Kur'ân Tilâvetinde Kullanılan Meşhur Makamlar*, Tilâvet Ufku, <https://www.youtube.com/watch?v=910d0PQz6GA> [Erişim:03.09.2005].
- Dârimî. *es-Sünen*. Beyrut, ts.
- Demir, Mustafa (2023). “Kur'ân'a Göre Cennette Tecrübe Edilecek Olumlu Psikolojik Yaşantılar ve Bunların İnananların Psikolojisi Üzerindeki Etkileri”. *İlahiyat Akademi* 18, Aralık, 259-277. <https://doi.org/10.52886/ilak.1318382>.
- Denny, Frederick (1987). *İslam*, New York: Harper & Row Publishers.
- Dikmen, Şerife & Göksoy İsmail Hakkı (2024). Elit Bir Müşrik: Velîd B. Muğîre'nin İslâm'a Karşı Mücâdelesini, *Genç Mütefekkirler Dergisi*, 5(3), 628-667.
- Doğan, H. Dilek (2022). Klasik Türk Müziği Makamları Uygulanarak Yapılan Hemşirelik Doktora Tezlerinin Değişkenler Açısından Sistemik İncelenmesi, *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 12(3), s.610-627. <https://doi.org/10.31020/mutftd.1104730>.
- Draz, Muhammed (2017). *Kur'an'a Giriş*, Çev: Salih Akdemir, Otto Yayınları, Ankara s.9. Dopamin: <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/dopamin>.
- El-İsfahânî, Râgıb, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as. *Sünen*.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-Muḥîṭ*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- El Zaben, Awad, Husam Hamad, Amjad Alfahoum ve Waseem Saefan. “Heart Rate Variability While Listening to Quran Recitation”. *Arabian Journal for Science and Engineering* 39 (2014): 1129–1133. <https://doi.org/10.1007/s13369-013-0719-6>.
- el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-Aḥkâmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- el-Muhâsibî, Hâris (2006). *el-'Akl ve Fehmü'l-Ḳur'ân: Aklın Mahiyeti ve Kur'ân'ın Anlaşılması*: Tahkik: Hüseyin el-Kuvvetli. Çev. Veysel Akdoğan, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (1979). *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul.
- Erbaş, Muammer (2007). “Kur'ân'ın Mânâ Boyutu Işığında Kur'ân Okuma'nın Anlamı”. *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi* 7/1 (Mayıs), 7-42.
- Erdal, Barış vd. (2023). “Tarihi Türk Müziği Makamlarının Fizyolojik ve Psikolojik Etkileri Üzerine Bir Araştırma”. *Uluslararası İlahiyat Disiplinleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Mart, Sivas, s. 106-112.
- Eren, Şadi (2022). “Kur'an'ın Teselli Yönünün Ruh Dinamizmi Açısından Değerlendirilmesi”. *Ruh Sağlığı ve Din Sempozyumu Bildirileri*, 215.

- Erol, Betül (2024). Makamların Dili, Edebiyat Yazıları, *Hüma Dergisi*, <https://humadergisi.com/makamlarin-dili/> [Erişim: 04.09.2025].
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Ertuğay, Recep (2020). “Günümüz İmam-Müezzin İlişkinde Örnekliliği Açısından Hz. Peygamber ile Müezzini Bilâl-i Habeşî Arasındaki İletişim”. *Diyanet İlmî Dergi* 56, 234–243.
- Eşrefoğlu, Rûmî (1979). *Müzekkin Nüfus*, İstanbul, Salah Bilici Kitabevi yayınları.
- ez-Zuhaylî, Vehbe. *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-'Akîde ve's-Şerî'a ve'l-Menhec*. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, ts.
- Firuzâbâdî (1987). *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Fikriyat (2022). Hangi makam hangi hastalığa iyi geliyor? Makamların tedavi ettiği hastalıklar, [Erişim: 25.09.2025. <https://www.fikriyat.com/galeri/muzik/hangi-makam-hangi-hastaliga-iyi-geliyor-makamlarin-tedavi-ettiği-hastaliklar/8>].
- Fırat, Yavuz (2002) Kırâat, Tertîl ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 13, s, 258-263.
- Gashi, Feim (2020). “Koronavirüse Yakalanmış Kişilerde Tedavi Döneminde Dini Başa Çıkmanın Etkisi”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1, 511–535.
- Gazâlî, İmam (1989). *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*. Çev. Mehmed A. Müftüoğlu, Tuğra Neşriyat, İstanbul.
- Gazâlî, İmam (2017). *Kur'ân'ın Cevherleri*, çev. A. Özalp, Şule Yayınları, İstanbul.
- Gençel, Özge (2006). Müzik İle Tedavi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Ekim, Cilt:14, No:2, 697-706.
- Ghiasi, Eşref & Keramat, Afsaneh.(2018).Kur'an Tilaveti Dinlemenin Kaygı Üzerindeki Etkisi: Sistematik Bir İnceleme. İran Hemşirelik ve Ebelik Araştırma Dergisi 23(6): s.411-420,Kasım-Aralık.
DOI:10.4103/ijnmr.IJNMR_173_17.[Erişim:25.10.20025https://journals.lww.com/jnmr/fulltext/2018/23060/The_Effect_of_Listening_to_Holy_Quran_Recitation.1.aspx].
- Gölcük, Şerafettin (2011). *Kur'an ve Mekke*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Gönül, Mehmet (2007). Hz. Mevlana ve Mûsikî, İstem (*İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*), Hakemli Dergi, (Ed.) Mehmet Ali Kapar, sy10, s.77.
- Görgülü, Faruk (2023). “Kur'ân'ın Anlaşılmasında İnanç ve Ahlâk Kaynaklı Engeller”. *Diyanet İlmî Dergi* 59, 13-56.

- Grebene, Bekir (1978). *Müzikle Tedavi*, Sanem Matbaa, Ankara.
- Grebene, Bekir (1978). *Psikiyatri ve Tıbbın Diğer Alanlarında Müzikle Tedavi*, Tıp Dünyası, C. XLVI, Ankara.
- Güler, Büşra (2021). *Psikolojik Tefsir Bağlamında Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı İsimli Tefsirinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Gündoğdu, Metin (2023). Osmanlı'da Bestekâr Padişah İmamları ve Türk Din Mûsikîsine Katkıları, *Turkish Academic Research Review*, 8(1), s.21-56. <https://doi.org/10.30622/tarr.1245390>.
- Gürsu, Okan ve Sümeyye, Bayındır (2021). "Covid-19 Hastalığını Geçiren Sağlık Çalışanlarının Başa Çıkma Sürecinde Din ve Maneviyat", *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi* 6/1, 181–220.
- el-Hâlidî Abdülfettâh, Salâh (1998). *Kur'an'ı Anlamaya ve Yaşamaya Doğru*, çev: Yusuf IŞICIK Ankara.
- Hamidullah, Muhammed (1993). *Kur'an'ı Kerîm Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, M. Ü.İ.F.V. Yayın. İstanbul.
- Hamidullah, Muhammed (2018). *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Hatunoğlu, Aşkim (2014). Türk İslam Hekimlerinin Psikoloji Biliminin Gelişimine Katkıları Ve Psikolojik Hastalıklara Tedavi Yöntemleri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 5, Eylül, s. 255-263.
- Hayalhanem, Ruh Dargınlığı Ve Tükenmişlik Hissine Çözüm Olacak, 13. Ra'd Suresi, 19.05.2024.[Erişim: 24.11.20025 <https://www.youtube.com/watch?v=ZeildQkiIhE>].
- Hayat Rehberi Kur'an (2023). *Konulu Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Hayr, Muhammed (2017). "Devru'l-Kıssati'l-Kur'âniyye Fî Binâi Kıymeti'l-İcabiyye: Sûretü Yûsuf Enmûzecen", *El-Mecelletü'l-Ürdüniyye Fi'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye*, 13(2), 145.
- Hicâzî, Muhammed Mahmûd. *et-Tefsîru'l-Vâdîh*. Kahire: Dârü't-Türâs, ts.
- Hökelekli, Hayati (1973). *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Hökelekli, Hayati (2008). *Psikolojiye Giriş*, Düşünce Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Hökelekli, Hayati (2024). *Psikolojiye Giriş*, Emin Yayınları, Bursa.
- Hurmalı, Gönül (2021). "*Kur'an ve Şan Tekniği Hû*", Kitap Yurdu Doğrudan Yayın, İstanbul.
- Irmawati Veni Hadju & Saidah Syamsuddin & Andi Imam Arundhana (2020), Siti Fatıma anne ve çocuk hastanesinde hamile kadınların kaygı düzeyleri üzerinde Kur'an tilavetinin (Murottal Ar-Rahman suresi) dinlenmesinin etkisi, *Klinik Hemşirelik*, Cilt 30, Ek 2, Mart, S. 238-242.

- İbn Hacer, el-Askalânî. *Fethu'l-bârî şerhu Şahihi'l-Buĥârî*.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm, (ts). *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah el-Kazvînî. *Sünen*.
- İbnü'l-Cezerî (2004). *Mukaddime-i Cezerî Terceme ve Şerhi, Terceme ve Şerh eden; Hüseyin Harputoĝlu İstanbul*.
- İbnü'l-Cezerî, Şemseddîn Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd*. Beyrut. ts.
- İbnü'l-Cezerî. *en-Neşr fi'l-Kırâ'ât*. Beyrut, ts.
- İbnü'l-Cezerî (1994). *Tayyibetü'n-Neşr*. Medine.
- İbn Cerîr et-Taberî (2000). *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli'l-Kur'ân*, Dımaşk.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-'Arab*. Thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Sînâ (1956), *eş-Şifâ: Cevâmi'u İlmi'l-Mûsikâ*, Kahire.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed. *el-Muşannef*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- İgalçlı Çakmak, E. Elif (2024). "Sûfî Eğitimde Zikir ve Bilişsel Farkındalığa Etkisi". *Amasya İlahiyat Dergisi*, sayı 22(6), 391–394.
- İmâmoĝlu, Vehbi (2009). "Mekke Putperestlerinin İslam'la Yüzleşmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 317-319.
- Kâdî İyâz. *eş-Şifâ bi-Ta'rîfi Hukûki'l-Muştafâ*. Beyrut, ts.
- Karaçam, İsmail (2005). *En Büyük Mucize*, Yeni Şafak, İstanbul.
- Karaçam, İsmail (2015). *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Karaçay, Bahri (2010). "Müzik ve Beyin", *Bilim ve Teknik*.
- Karadeniz, Şahin ve E. E (2017). *Demans–Alzheimer Hastalarında Farklı Müzik Terapi Uygulamalarının Zihinsel, Psikolojik, Anksiyete ve Ajitasyon Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Çalışma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karagöz, Sema (2023). "Hafızlık Deneyiminin Psikolojik Yaklaşımla İncelenmesi", *Bilimname Araştırma Makalesi*, Sy:49, s.31-75 <https://doi.org/10.28949/bilimname.1229746>.
- Karışman, Fatma Zehra (2017). *Kur'an Ayetlerinin Ezberlenmesinde Makamsal Okuyuşun Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk Din Musikisi Bilim Dalı, İstanbul.

- Karşlı, Necmi (2019). “Manevi Bakımı Destekleyici Bir Uygulama: Müzik Terapi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/35 (Haziran), s.259-286.
- Kasapoğlu, Abdurrahman (1997). *Kur'an'da İman Psikolojisi*, Yalnızkurt Yayınları, İstanbul.
- Kasapoğlu, Abdurrahman (2008). “Kur'an'da İnabe Kavramı: Dinî Tecrübe Açısından Bir Yaklaşım”, *Tasavvuf, İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 9, sayı: 22, s.1-150.
- Kasapoğlu, Abdurrahman (2015). “Ağlama Olgusu” Modern Psikoloji Ve Kur'an Eksenli Bir Yaklaşım, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar, 6 (1) s.29, 30.
- Kasapoğlu, Abdurrahman (2017). *Kur'an Psikoloji Atlası Psikolojik Tefsir Ekolü*, C.1, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.
- Kasapoğlu, Abdurrahman (2017). *Kur'an Psikoloji Atlası Psikolojik Tefsir Ekolü*, C.2, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.
- Kasapoğlu, Figen (2020). Covid-19 Salgını Sürecinde Kaygı ile Maneviyat, Psikolojik Sağlık ve Belirsizliğe Tahammülsüzlük Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Turkish Studies*, 15(4), 599 614. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44284>.
- Kaş, Murat (2022). “İmkân ile Zorunluluk Arasında İnsanın Anlam Arayışı: Var Oluşa Dair Temel Soruların İnanç Boyutuyla İlişkisi Açısından Analizi”, *Ruh Sağlığı ve Din Sempozyumu Bildirileri*, 498–499.
- Kaya Göktepe, Ayşe ve Düzgüner, Sevde (2021). “Dinî İçerikli Müzik Terapinin Duygu Duruma Etkisi” *Mecmua* 12, 213–237. <https://doi.org/10.32579/mecmua.895506>.
- Kaya, Mustafa (2016). *Su Kanunu “Bir Hızır Öğretisi”* Hayat Yayın, İstanbul.
- Kaya, Murat (2021). *Kur'an'ın İnsan Üzerine Etkileri*, İslam & İhsan, Ebedi Yol Haritası İslam, Erkam Yayınları, [Erişim: 28.12.2025, <https://www.islamveihsan.com/kuranin-insana-etkileri.html>].
- Kayapınar, Durmuş Ali (2001). *Tefsîr Usûl ve Târîhi*, Olgunçelik Matbaası, Konya.
- Keleş, Mehmet (2023). Kur'an Tilavetinde Ses ve Mana İlişkisi, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*; Sayı-22/Aralık, s.177-193.
- Kesler, Muhammed Fatih (2002). Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygambere Hitaplar I, *AÜİFD*, c. 18, sayı 2, yıl, s. 92.
- Kesler, Muhammed Fatih (2003). Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygambere Hitaplar II, *AÜİFD*, c. 19, sayı 1, yıl, s. 36.
- Khan, Sufi Inayat (1994). *Müzik İnsan ve Evren Arasındaki Köprü*, (Çev.) Kaan H. Ökten & Tuğrul Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul.
- Kıymışoğlu, Abdulnasir (2021). *Kitap Medeniyeti*, DİB. Yayınları.

- Kımtır, Nurten (2022). *Dinî Başa Çıkma İle Depresyon, Anksiyete, Stres Ve Psikolojik Sağlık Arasındaki İlişki Ve Bu İlişkilerde Psikolojik Sağlamlığın Aracılık Rolü*. Journal of Social and Humanities Sciences Research, 9(87), s.1822-1841. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3280>.
- Kırca, Celal (2007). “Kur’an’da Ruh Sağlığı”, *Diyanet İlmî Dergi*, sy. 2, s.167-169.
- Kırca, Celal (2005). *Kur’ân-ı Kerim’de Fen Bilimleri*, İstanbul: Marifet Yayınları.
- Koç, Turan (2023). *İslâm Estetiği*, TDV İslam Araştırma Merkezi (İsam)Yayınları.
- Kurban, Yasin (2019) ,İnsan Tabiatı ve İslam Açısından Müzik (Müzik-Fıtrat İlişkisi), *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Mart, 23(1): 21-36.
- Kuran Okumasının İnsan Psikolojisi Üzerindeki Etkisi: Tanımlayıcı Bir Çalışma (2025), *Dilbilim Çalışmaları Forumu*, 7 (2), 7-20. <https://acad-pubs.com/index.php/FLS/article/view/431> [Erişim: 23.12.2025: <https://acad-pubs.com/index.php/FLS/article/view/431>].
- Kuşeyrî, Abdülkerim (1980). *Kuşeyrî Risalesi*, Çev. Ali Arslan, Arslan Yayınları, İstanbul.
- Kutub, Seyyid (1991). *Fî Zılâli’l-Kur’ân*. Çeviren Salih Uçan ve vd, Dünya Yayıncılık, İstanbul.
- Kutub, Seyyid. *Kur’ân’da Edebî Tasvîr (et-Tasvîru’l-Fennî fi’l-Kur’ân)*, Çev. Ömer Aydın ve Ertuğrul Özalp, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Lang, Jeffrey (2004). *Melekler de Sorar*. Çev. S. Levin İçten. İstanbul.
- Lök, Neslihan ve Bademli, Kerime (2015). “A Method for Reducing the Burden of Alzheimer Patients’ Caregivers: Music Therapy”. *Turkish Journal of Integrative Medicine* 3/2, 90–91.
- Lök, Neslihan ve Bademli, Kerime (2016). “Effectiveness of Music Therapy in Alzheimer Patients: Systematic Review”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 8/3, 266–274.
- Mesken (2019). İspanyol Genç Kur’an’daki Bilimsel Mucizeyi Duyunca Ne Yaptı? Turistlere Kur’an Dinlettik Sosyal Deney, Ayasofya, [Erişim: 28.12.2025, <https://www.youtube.com/watch?v=cJgc7E-j-90>].
- Moulaei K, Haghdoost AA, Bahaadinbeigy K, Dinari F. The effect of the holy Quran recitation and listening on anxiety, stress, and depression: A scoping review on outcomes. *Health Sci Rep*. 2023 Dec 7;6(12):e1751. doi: 10.1002/hsr2.1751.PMID:38078304;PMCID:PMC10704108;https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10704108/?utm_source. [Erişim:10.09.2025].
- Meydan Larousse. İstanbul, ts.

- Moulaei Khadijeh, Haghdoost Ali Akbar, Bahaadinbeigy Kambiz, Dinari Fatemeh. (2023), The effect of the holy Quran recitation and listening on anxiety, stress, and depression: A scoping review on outcomes. (Kur'an-ı Kerim tilavetinin ve dinlemenin kaygı, stres ve depresyon üzerindeki etkisi: Sonuçlara ilişkin kapsamlı bir inceleme) Health Sci Rep. Dec 7;6(12):e1751.
DOI: [10.1002/hsr2.1751](https://doi.org/10.1002/hsr2.1751) .PMID: 38078304; PMCID: PMC10704108.
- Mukâtil b. Süleyman. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. Beyrut, ts.
- Munch, Charles (1990), *Ben Bir Orkestra Şefiyim*, Afa Yayınları, İstanbul.
- Müslüman Olan Yabancılar (2015), İslam'i Seçen Bilal Nicholas Los | Kur'an-ı Kerim'i Dinlerken Hüngür Hüngür Ağladım;
[Erişim: 12.11.2025 <https://www.youtube.com/watch?v=avN42NL1Pr4>]; (0:43; 02:16).
- Müslim, *el-Câmi 'u's-Sahîh*. Beyrut, ts.
- Münâvî, Yahyâ b. Muhammed. *Feyzü'l-Kadîr*. Beyrut, ts.
- Müziğin stres üzerine etkisi: Thoma MV, La Marca R, Brönnimann R, Finkel L, Ehlert U (2013), Nater UM. The effect of music on the human stress response. PLoS One. Aug 5;8(8):e70156. doi: 10.1371/journal.pone.0070156.PMID: 23940541; PMCID:PMC3734071. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23940541/>.
- Necati, M. Osman (2021). *Kur'an ve Psikoloji*, çev: Hayati Aydın, Fecr Yayınları, Ankara.
- Necati, M. Osman (2022). *Hadis ve Psikoloji*, çev: Mustafa Işık, Fecr Yayınları, Ankara.
- Nesâî. *es-Sünen*. Beyrut, ts.
- Okiç, M. Tayyip (1963). *Kur'ân-ı Kerîm'in Üslûbu ve Kırâati*, Ankara.
- Okçu, Abdulmelik (2007). "Kur'ân Tilavetinde Ezgi", *Dini Araştırmalar* 10 (Mayıs-Ağustos), 28/10.
- Okuyan, Mehmet (2021). *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü*, Düşün Yayın, İstanbul.
- Oryan, Mehmet Halil (2020). Sosyal Medya Sohbetler 4, Kur'an-ı Kerim'in Bilimsel Mucizeleri, *Kur'an'ın Stresi Azaltması*, İstanbul, s.64.
[Erişim:14.12.20025:<http://www.ilimvetasavvuf.com/sosyalmedyadasohbetler4.b%C3%B6l%C3%BCm.pdf>].
- Öğüt, Çağın Mert (2014). *Müziğin Özelliklerinin Beyin Fırtınasında Yaratıcılığa Etkisi*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- Önen, Ufuk (2007). *Ses Kayıt ve Müzik Teknolojileri*, Çitlembik Yayınları, İstanbul.
- Öz Biber, Nesrin (2001). İnsanın Kültürel Gelişiminde Müzik Eğitiminin Önemi, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt: XIV, Sayı: 1.

- Özcan Nuri, (1995). “*Ezan/Mûsikî*”, D.İ.A. c. 12, TDV Yayınları, İstanbul.
- Özgür, Ülkü & Aydoğan, Salih (2015). *Gelenekten Geleceğe Makamsal Türk Müziği*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Özel, Nevcivan Sevindik (2016). *Türk Müziğinin İnsan Üzerindeki Etkisi, Alıntı ve Derlemeler*,37,Haziran2013.
- [Erişim:26.05.20025<https://www.dusunuyorumdergisi.com/turk-muziginin-insan-uzerindeki-etkisi/>].
- Özkan, İsmail Hakkı (1995). “Eviç”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.11, s.512.
- Özkan, İsmail Hakkı (2003). “Makam”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.27, s.410-412.
- Özkapu, Yakub (2019). *Suriyeli Çocuklarla Çalışan Psikolojik Danışmanların Kişilik Özellikleri ve Öz Yeterlik Algularının Psikolojik Sağlamlıkları Üzerindeki Etkisi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Öztuna, Yılmaz (1974). *Türk Musikisi Ansiklopedisi II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Öztürk, Levent & Erseven Halil & Atik Fadıl. M. (2015). *Makamdan Şifaya*, Türkiye İş bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Pakdil, Ramazan (2015). *Ta'lim, Tecvid ve Kıraat*, İFAV Yayınları, İstanbul.
- Rafique R, Anjum A, Raheem SS. Efficacy of Surah Al-Rehman in Managing Depression in Muslim Women, Müslüman Kadınlarda Depresyonun Yönetiminde Rahman Suresinin Etkinliği, J Relig Health, 2019 Apr;58(2):516-526. doi: 10.1007/s10943-017-0492-z. PMID: 28900859; <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28900859/>.
- Rafî, Mustafa Sâdık, “*İcâzü'l- Kur'ân ve'l Belâğatü'n- Nebeviyye*”, nşr. M.Sâid el-Uryân, Kahire.
- Râğıb el-İsfahânî. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Risale, Haber (2021). *Bilimsel İspat: Kur'ân Okumanın Beyin Üzerindeki Müthiş Etkisi*, [Erişim: 20.11.2025 <https://www.youtube.com/watch?v=Um-rLeAzhOk>].
- Sağman, Ali Rıza (1958). *İlaveli Yeni Sağman Tecvidi*, Said Matbaası, İstanbul.
- Sağman, A. Rıza (1965). *Sualli ve Cevablı Sağman Tecvidi*, Ahmet Said Matbaası, İstanbul.
- Sarı, Mehmet Ali (2011). *Kur'ân-ı Kerîm'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, İstanbul.
- Sarı, Mehmet Ali (2016). *Kur'ân-ı Kerîm ve Dinî Mûsikî*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, İstanbul.
- Savran, Tuğba (2021). *Kur'ân-ı Kerîm'in Makamsal Tilâveti Üzerine Bir Öğretim Modeli Önerisi*.(Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Savran, Tuğba & Turabi A. Hakkı (2021). Kur'ân Tilâvetinde Teğannî, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, Yıl 7, Cilt 7, Sayı 2, s. 305-338.
- Sayılı, Aydın (1984). *İbn-i Sina Doğumunun Birinci Yılı Armağanı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Serotonin:<https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/serotonin-nedir-serotonin-yuksekligi-ve-eksikligi>.
- S. A, Abu Bakar (2015). Yoğun Bakım Ünitesindeki Müslüman Hastalarda Kur'an-ı Kerim Dinlemenin Fizyolojik Stres Tepkisi Üzerindeki Etkileri. *Yönetim ve Muamele Dergisi*, 5 (1), 1. 1: <https://jmm.uis.edu.my/index.php/jurnal/article/view/88>].
- Sezikli, Ubeydullah (2007). “*Abdülkadir Merâgi ve Câmiu'l-Elhân*”, *Müsbe*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Stringham, Edwin J. *Music and the Mind*. New York, ts.
- Sözler Köşkü (2020). Ahmet Sarıkaya; Dünya 1.si Hafız'dan Ruhunuzu Dinlendiren İnşirah Suresi video;
[Erişim: 28.12.2025, <https://www.youtube.com/watch?v=Z--HsF0eAOQ>].
- Somakçı, Pınar (2003). Türklerde Müzikle Tedavi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı.15, /2, s. 134-135.
- Sülü, Esmâ (2006). *Yoğun Bakımda Yatan Çocuk Hastaların Annelerinin Manevî Bakım (Spiritüel Bakım) Gereksinimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Süyûtî, Celâleddîn (2012). *ed-Dürrü'l-Mensûr*, Ocak Yayınları, İstanbul.
- Şakar, Özlem, *Müzikle Tedavi*, www.dergi.net.
- Şirin, Sümeyye (2019). *Hafızlık Eğitiminin Bilişsel İşlevlere Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Nörobilim Anabilim Dalı, İstanbul
- Taşer, Suat (1980). *Örneklerle Konuşma Eğitimi*, Örgün Yayınları, İstanbul.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Beyrut, ts.
- The Effect of Memorizing the Quran on Cognitive Functions” (2021). *Journal of Neurobehavioral Sciences* 42; https://www.jnbs.org/uploads/files/104103jnbsjnbs-42-20_en.pdf?utm_sourc.
- Temel, Nihat (2013). *Kırâat ve Tecvid Istılahları*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Temporal lob [Erişim:20.11.2025 <https://www.youtube.com/watch?v=Um-rLeAzhOk>].
- Terry, W. Scott (2011). *Öğrenme ve Bellek* çev. Banu Cangöz, Anı Yayıncılık, Ankara

- Tetik, Necati (1990). *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Ta'limi*, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Tirmizî, *es-Sünen*. Beyrut, ts.
- Toksöz, Hatice (2018). “Kindî'nin Düşünce Sisteminde Müzikal Sesler”, *Diyanet İlmî Dergi* 54/2 91.
- Torun, Şükrü (2016). “Orta-İleri Evre Alzheimer Ajitasyonunda Müzik Terapi: Bir Fizibilite Çalışması”. *VII. Uluslararası Hisarlı Ahmet Sempozyumu* içinde, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 337–338.
- Tuğral, Rahim (2009). *Ana Hatlarıyla Kur'an Tecvidi*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir.
- Tuğ, Sümeyye(2019). *Kur'an'da Sesin Mânaya Delâleti: Kıyâmet Âyetleri Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Bursa.
- Turabi Ahmet Hakkı, (1997). “İlk Dönem İslâm Dünyasında Mûsikî Çalışmalarına Bakış”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 13-14-15: 243
- Turabi Ahmet Hakkı (2005). *Gevrekzâde Hâfız Hasan Efendi ve Mûsikî Risâlesi*, Rağbet Yayınları.
- Turabi, Ahmet Hakkı (2023). *Türk Din Mûsikîsi*, Grafiker Yayınları, El Kitabı.
- Turabi, Ahmet Hakkı (2024). *Dini Mûsikî ve Ahenk*;
[Erişim:09.08.2025, <https://www.youtube.com/watch?v=NDDKK--Gars>]
- Turâbî, *Kitâbu'l-Musavvitâti'l-Veteriyye*. ts.
- Turâbî, *Risâle fî Eczâ'i Hubriyye fî'l-Mûsikâ*. ts.
- Turgay, Nurettin (2014). “Kur'an ve Sünnet Açısından Estetik (Müziğin Bu Alandaki Yeri)”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/4, s.10.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara, ts.
- Uludağ, Süleyman (2015). *İslâm ve Mûsikî*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Uygun, M. Nuri (2001). Kur'an ve Musiki, *Kur'an Ve Tefsir Araştırmaları II, İslami İlimler Araştırma Vakfı*, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi: 34 Ensar Neşriyat: 67, İstanbul.
- Wan Nor Atikah Che Wan Mohd Rozali & Ismarulyusda Binti Ishak & Arimi Fitri Mat Ludin & Farah Wahida İbrahim (2022), Müslümanların Fiziksel ve Ruhsal Sağlığı Üzerindeki Kur'an-ı Kerim'i Dinlemenin, Okumanın veya Ezberlemenin Etkisi: Sistematik İncelemeden Elde Edilen Kanıtlar, *Uluslararası Halk Sağlığı Dergisi* 67: 1604998, Ağustos,
DOI: [10.3389/ijph.2022.1604998](https://doi.org/10.3389/ijph.2022.1604998).Erişimtarihi:27/09/2025https://www.researchgate.net/publication/363140534_The_Impact_of_Listening_to_Reciting_or_Memorizing_the

[Quran on Physical and Mental Health of Muslims Evidence From Systematic Review](#)].

- Yalçın, Hafız Bayram Ali, Kur'ân'ı Kerîm'i Duyup Müslüman Olmuş Bir Kardeşimiz Anlatıyor,[Erişim: 05.11.2025 <https://www.youtube.com/shorts/Jl4r8nBep0M>].
- Yalçın, Orhan (2022). *İbni Sinâ Hayatı ve Tedavi Yöntemleriyle*, Lopus Yayınevi, Ankara.
- Yapıcı, Asım & Kayıklık Hasan (2022). “Kaygıyla Başa Çıkmada İnşirâh/Hisleri Genişletme: Kuramsal Bir Model Denemesi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s.38-53.
- Yazıcı, Nesimi (2002). *Kâmil Miras Hayatı ve Eserleri*, DİB Yayınları, Ankara.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul.
- Yığman, Aydın, *Kur'an ve Depresyon* T.C. Cumhurbaşkanlığı Dib. Mersin Müftüğü,[Erişim:28.10.2025<https://mersin.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=4781&MenuCategory=Kurumsal>].
- Yekta, Rauf. *Türk Musikisi*. İstanbul, ts.
- Yiğitbaş, Sadık (1972). *Musiki İle Tedavi*, Yelken Matbaa, İstanbul.
- Yıldırım, Suat (1983). *Kur'ân İlimlerine Giriş*, Ensar Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Seyhan (2021). *Sosyolojik Açıdan Hafızlık Eğitimi Alan Öğrenciler (Elazığ Örneği)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Yılmaz, Esra (2022). *Kur'ân-ı Kerîm Kırâatinde Müzikal Tavırlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi) İstanbul.
- Yılmaz, Esra, (2023). “İstanbul Tavrı Kur'ân-ı Kerîm Tilâvetinde Kerim Öztürk'ün Kırâati Çerçevesinde Fatiha Sûresi; Makam Analizleri ve Notasyon”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/2, s.148-169.
- Yılmaz, Nazif & Salman Faruk & Özarslan Hasan (2020). *Kur'ân-ı Kerîm'i Doğru ve Güzel Okuma Tecvid*. [Erişim:10.08.2025, https://hafiz.meb.gov.tr/pdf/Tecvid_2020.pdf].
- Yılmaz, Rabia (2024). *Fî Zilâli'l-Kur'ân Örneğinde Lokmân Sûresinin Psikolojik Tefsiri*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karaman.
- Yıldız, Abdullah & Özdemir Şemsettin (2016). *Kur'ân'ı Anlamaya Giriş: Kur'ân'ı Anlamak Farzdır*, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, Abdullah (2012). *Kur'ân'ı Nasıl Okudular?* Pınar Yayınları, İstanbul.
- Yüce, Nezahat (2022). *Fonetik Açıdan Kur'ân İ'câzı Kur'an Sesinin Mucizesi*, Sonçağ Yayın, İstanbul.
- Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Gâvâmiği 't-Tenzîl*, Beyrut, ts.

Zeren, Ayhan (2003). “Fizik ve M¼zik”, *M¼zik Sorunlarımız Üzerine Araştırmalar*, Pan Yayıncılık, İstanbul.

Zihinsel dinginlik: [Erişim:20.10.2025 <https://tr.linkedin.com/pulse/zihinsel-sadelik-karma%C5%9F%C4%B1k-d%C3%BCnyada-dingin-bir-zihin-kanano%C4%9Fullar%C4%B1-vpoef>].

Z¼mr¼t, Osman (1983). *Kur’ân’ı Nasıl Okumalı ve Okutmalı*, Arısan Matbaa, Ankara.
<https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/dopamin>.

<https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/serotonin-nedir-serotonin-yuksekligi-ve-eksikligi>.